

II 42699

GEOGRAFSKI VESTNIK

ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE DE LJUBLJANA

UREDIL
UREDNIŠKI ODBOR

XLI
1969

LJUBLJANA 1969

IZDALO IN ZALOŽILO GEOGRAFSKO DRUŠTVO SLOVENIJE
S SODELOVANJEM INSTITUTA ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

VSEBINA — TABLE DES MATIERES
Razprave — Articles

Vladimir Kokole — Vera Kokole (Ljubljana): Urbanizacija podeželja v Sloveniji (z 2 kartama v prilogi)	5
The Urbanization of Countryside in Slovenia	23
Borut Ingolič (Ljubljana): Nekaj elementov pri proučevanju mestnega vpliva na primeru obmestnega dela občine Bežigrad (z 2 risbama v tekstu)	25
Some Elements in the Study of the Urban Influence as disclosed at the example of the Suburban Part of the Commune of Bežigrad (North-Eastern Part of Ljubljana)	38
Vladimir Klemenčič — Mirko Pak (Ljubljana): Nekateri elementi gospodarsko-geografskega razvoja Rakitne (s 5 risbami in 3 fotografijami v tekstu)	39
Elements of the Economic-geographic Development of Rakitna, a Settlement on a wooded Karstic Plateau south from Ljubljana	58
Darko Radinja (Ljubljana): Renške Dobrave — pokrajinski stik med fluvialno akumulacijo Soče in periglacialno akumulacijo Vipave (z 1 risbo in 3 fotografijami v tekstu)	61
Renške Dobrave — Région du contact entre l'accumulation fluvioglaciale de la Soča et l'accumulation périglaciaire de la Vipava	74
Manjši prispevki — Petits articles	
Dušan Novak (Ljubljana): O barvanju potoka v Križni jami (z 1 risbo v tekstu)	75
Coloration du ruisseau karstique de la Grotte de Križna jama	79
Razgledi — Notes et Comptes Rendus	
Svetozar Ilešič (Ljubljana): Položaj socialne geografije v sklopu geografske znanosti	81
La position de la géographie sociale dans le cadre de la science géographique	90
Svetozar Ilešič (Ljubljana): XXI. mednarodni geografski kongres v Indiji	91
XXe Congrès International de Géographie à New Delhi	92
Svetozar Ilešič (Ljubljana): Močan korak naprej h kompleksni in dinamični geografiji podeželske pokrajine (ob mednarodnem simpoziju, Liège 1969)	103
Un fort pas en avant vers une géographie complexe et dynamique de la campagne (à propos du Symposium International de Liège, 1969)	108
Književnost — Bibliographie	109
Kronika — Chronique	145

Gl. podrobno kazalo na str. 153

V. le Table des matières détaillée p. 153

Uredniški odbor sestavljajo: dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Klemenčič, dr. Vladimir Kokole, dr. Avguštin Lah, dr. Jakob Medved.
Glavni in odgovorni urednik dr. Svetozar Ilešič.

GEOGRAFSKI VESTNIK izhaja v Ljubljani enkrat letno. Rokopisi, časopisi v zameno in knjige v oceno naj se pošiljajo na uredništvo v Ljubljani, Aškerčeva 12. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji sami. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva ter z navedbo vira. — Uprava revije je pri Geografskem društvu Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12. — Denarne pošiljke je pošiljati na račun 501-8-288-1 (Geografsko društvo Slovenije).

GEOGRAFSKI VESTNIK

ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE DE LJUBLJANA

UREDIL
UREDNIŠKI ODBOR

XLI
1969

LJUBLJANA 1969

IZDALO IN ZALOŽILO GEOGRAFSKO DRUŠTVO SLOVENIJE
S SODELOVANJEM INSTITUTA ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

II 42699
+

Uredniški odbor:

Dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Klemenčič, dr. Vladimir Kokole,
dr. Avguštin Lah, dr. Jakob Medved

Glavni urednik:

dr. Svetozar Ilešič

PO 586/1971

Vladimir Kokole — Vera Kokole

URBANIZACIJA PODEŽELJA V SLOVENIJI

Uvod

Leta 1961 je število prebivalstva v tistih naseljih Slovenije, ki so uradno označena kot »mesta«, doseglo 528.306.¹ To je slejkoprej pomenilo le 33,2% vsega takratnega prebivalstva SRS, ki je znašalo 1.591.736. Ta odstotek »urbanega« prebivalstva je razmeroma zelo nizek in se slabo sklada z drugimi indikatorji družbeno-gospodarske strukture SRS. V istem letu je namreč delež agrarnega prebivalstva znašal tudi približno toliko (30,9%) kot delež »urbanega«. Očitno je, da zelo velik delež neagrarnega prebivalstva ne živi v »mestih«, vsaj ne v »mestih«, kakor so uradno opredeljena. Na ta problem je opozoril že pred leti Melik,² v novejšem času pa tudi nekateri drugi avtorji.³ Problem velikega razkoraka med »mestnim« in »kmečkim« prebivalstvom ni tedaj neznan in v nekaterih študijah so bili že preučeni vzroki za ta dva razloga. Prvič gre za razmeroma ozko opredelitev mest kot neselbinskih aglomeracij. Drugič gre pa za znano dejstvo, da velik del prebivalstva, ki je v Sloveniji zaposleno v »mestih«, ne živi tam, ampak v bližnji ali tudi bolj oddaljeni okolici, od koder dnevno potuje na delo. Tudi pojav te »dnevne migracije na delo« je obravnavalo že več študij, za vso Slovenijo predvsem obširna študija, izdelana v Inštitutu za geografijo Univerze in pripravljena za objavo, ki pa je zajela samo industrijsko delovno silo.

Dejstvo je, da je dandanes urbanizacija pojav, ki ni omejen zgolj na mestna naselja, ampak je v taki ali drugačni obliki, v večji ali manjši meri zajel tudi široko območje podeželja izven samih »mest«. Ta pojav urbanizacije podeželja so v zadnjem času podrobneje obravnavale za vso Slovenijo nekatere raziskave, opravljene v okviru raz-

¹ Če bi upoštevali le »statistična naselja«, ki so opredeljena kot »mesta«, brez priključenih naselij, bi znašala številka celo samo 462.000! Gl. Zakon o razdelitvi SRS na občine. Uradni list SRS št. 35/64.

² A. Melik, Rast naših mest v novejši dobi. Dela SAZU, Inštitut za geografijo, 8. Ljubljana 1964.

³ D. Vogelnik, Kompleksna regionalna projekcija prebivalstva Slovenije 1961—2001. Ljubljana 1968, Biro za regionalno prostorsko planiranje.

iskovalne naloge Urbanističnega inštituta SRS »Sodobni trendi urbanizacije v Sloveniji«. Raziskava je bila objavljena le v nekaj tipkopijskih izvodih.⁴ Tu podajamo — v nekoliko skrčenem obsegu, zlasti glede na dokumentacijo, in v predelani obliki — poglavja, ki obravnavajo problematiko urbanizacije podeželja.

Raziskava je imela namen, da bi po enotni metodi zajela nekatere indikatorje, ki nakazujejo teritorialni obseg in značilnosti urbanizacije podeželja v Sloveniji. Omejila pa se je na indikatorje, ki jih je mogoče izveči iz razpoložljivih statističnih virov za posamezna naselja. Osnovna enota za analizo so bila namreč »naselja« (kakor so opredeljena za potrebe demografske statistike). Teh je, brez »mest«, v Sloveniji nekaj manj kot šest tisoč.

Osnovni podatki so bili vzeti delno iz objavljenih statističnih virov (aktivno prebivalstvo ob popisu leta 1961, a brez kategorije »izven dejavnosti«), delno pa so bili zbrani iz neobjavljenih statističnih virov (podatki o delovnih mestih oziroma zaposlenih). Podatki za delovna mesta so bili vzeti iz osnovnih popisnic statistične službe RAD za zaposlene v družbenem sektorju v gospodarstvu. Podatki za zasebni sektor so bili zbrani iz statistike za zasebni sektor (obrt, gostinstvo). Tudi podatki za »negospodarske dejavnosti« kot so družbene službe, so bili podobno zbrani posebej iz ustreznih virov (in do neke mere interpolirani, kjer so bili podatki za ustanove z dislociranimi obrati). Analiza je bila opravljena po »statističnih« naseljih.

Prva raziskava je temeljila na primerjavi števila aktivnega prebivalstva s številom delovnih mest. Za agrarno prebivalstvo smo smatrali, da število aktivnih odgovarja številu delovnih mest in da ni tedaj med naselji nobene dnevne migracije. Sicer pa smo smatrali, da ves primanjkljaj delovnih mest v kraju bivanja pomeni, da tisti del prebivalstva dela v nekem drugem naselju, kjer je — glede na domače aktivno prebivalstvo — višek neagrarnih delovnih mest. Kraji z viškom so centri neagrarne zaposlitve, kamor dnevno migrira prebivalstvo iz tistih krajev, kjer je lokalni primanjkljaj (neagrarnih) delovnih mest.

Druga raziskava je temeljila na primerjavi prirasta ali padca števila celotnega prebivalstva v odnosu do porasta ali padca števila agrarnega prebivalstva med letoma 1953 in 1961. Neenakomeren porast ali padeč ene ali druge kategorije je v mesebojni primerjavi prav dober indikator teženj preslojevanja podeželskega prebivalstva in posredno urbanizacije na podeželju.⁵

Povečanje neagrarnega prebivalstva pri splošni agrarni depopulaciji vasi in stagnaciji neagrarne zaposlitve v samih vaseh, pomeni namreč vključevanje prebivalstva na delovna mesta v centrih neagrarne zaposlitve, tj. v »mestih«.

⁴ Sodobni trendi urbanizacije v Sloveniji. UI-SRS Ljubljana 1966 I.—III. del.

⁵ Glej tudi Vera Kokole »Prebivalstvo« (v bivšem okraju Ljubljana). Monografija v seriji študij UI SRS, Ljubljana, 1965.

I. Proces urbanizacije in urbanizirane zone

Pojem urbaniziranih zon

Urbanizacija se razvija na dva načina, s porastom že obstoječih urbanih centrov (oziroma znatnejših centrov neagrarne zaposlitve) in z nastajanjem novih urbanih oziroma neagrarnih zaposlitvenih centrov.

Za nastajanje ali večanje urbanih centrov je glavni vzvod nastajanje novih delovnih mest v njih. S povečanjem zaposlitve se poveča tudi prebivalstvo. Pri tem ne gre seveda le za na novo zaposlene same, ampak tudi za njihove svojce oziroma vzdrževane osebe. Pri tem je treba v luči teorije o ekonomski bazi mest⁶ računati, da vsa delovna mesta oziroma vse osnovne skupine delovnih mest niso enako »mestotvorne«. Spremenljiva je tudi stopnja zaposlenosti, velikost družin, demografska struktura prebivalstva, kakor je zabeležena v danem časovnem prerezu. Upoštevati je še več drugih modifikatorjev, tako da velja gornja trditev le kot najširše posplošenje, potrebno zaradi preglednosti. Dejansko pa se lahko učinki posameznih modifikatorjev med seboj tudi sumirajo ali pa uničujejo po celotnem učinku na število prebivalstva.

Če pa proces urbanizacije zasledujemo po krajših razdobjih, recimo po pet let ali tudi več, lahko opazimo, da more vplivati nanj še vrsta drugih, lahko bi rekli, eksogenih faktorjev in ga znatno spreminjati. Med njimi sta za razmere v Sloveniji važna predvsem dva:

a) akutno pomanjkanje stanovanjskega fonda v urbanih naseljih, ki onemogoča, da bi se nova delovna mesta odpirala ustrezno prirastu prebivalstva;

b) deagrarizacija vasi zaradi prehajanja kmečkega prebivalstva v druge zaposlitve. Zato narašča po vaseh v bližnji, pa tudi v bolj oddaljeni okolici mest, neagrarno prebivalstvo, vezano na mesto tako po svoji zaposlitvi kakor posredno tudi po drugih elementih načina življenja. Vse to vodi v urbanizacijo vasi.

Ta druga oblika urbanizacije je v naših razmerah pretežno komplementarna prvi, to je porastu prebivalstva v mestih samih zaradi širjenja njihove ekonomske baze (gledano skozi prizmo zaposlitve oziroma delovnih mest). Mnoge empirične ugotovitve kažejo celo, da to ni le občasen pojav, značilen za neko fazo urbanizacije, ampak v znatni meri in ob določeni teritorialni omejitvi trajen karakterističen spremljevalec sodobne urbanizacije. Ta oblika urbanizacije je v Sloveniji tako pomembna in trajna, da postaja temeljni problem v raziskovanju urbanizacijskih procesov.

Naša analiza izhaja iz predpostavke, da je neko naselje v okolici določenega mesta (ali znatnejšega središča neagrarne zaposlitve vobče) tem bolj urbanizirano, čim večji del njegovega aktivnega prebivalstva

⁶ Gl. Hoyt, Andrews, Alexander etc.

dela zunaj naselja, kjer stanuje, to je v mestu oziroma v centru neagrarnе zaposlitve.

Direktnih podatkov o številu aktivnih prebivalcev, ki so bili leta 1961 zaposleni izven naselja, kjer so prebivali, nismo imeli na razpolago. Pač pa smo zbrali podatke o številu zasedenih delovišč (delovnih mest) v posameznih naseljih in jih primerjali z razpoložljivimi podatki o številu aktivnih prebivalcev v njih. Za našo analizo so seveda prišla v poštev samo naselja, kjer je bil saldo med tema dvema podatkoma z ozirom na število aktivnega prebivalstva negativen, kjer je bilo torej manj delovnih mest kakor aktivnega prebivalstva. Čim večji je primanjkljaj delovnih mest v primeri s številom aktivnega prebivalstva, tem večji del prebivalstva je pač navezan na delo v drugem kraju, v mestu oziroma središču neagrarnе zaposlitve, tem bolj je pač tako naselje pod urbanizacijskim vplivom tega središča. Naselje npr., kjer le 10 % aktivnega prebivalstva dela izven njega, je še dokaj skromno »urbanizirano«, medtem ko naselja, kjer dela izven njih 80 do 90 % vsega aktivnega prebivalstva, doma pa komaj 10—20 %, lahko že označimo kot močno urbanizirana. Če je več takih naselij skupaj, lahko govorimo že o pravi zoni urbanizacijskega vpliva ali kratko urbanizirani zoni okrog mesta.

Dejansko se v tej zoni intenzivnost tovrstne navezave na mesto oziroma intenzivnost urbaniziranosti spreminja. Da bi dobili vpogled v to intenzivnost in zlasti v teritorialni obseg območij z različno intenzivnostjo, smo razčlenili naselja s primanjkljajem delovnih mest glede na delež aktivnega prebivalstva, ki dela doma in tistega, ki dela zunaj, na več kategorij in sicer:

Kategorija I: Pri njej dela v domačem kraju samo še 0—15 % aktivnega prebivalstva, 85—100 % pa zunaj.

Kategorija II: V domačem kraju dela še 15—35 %, zunaj njega pa 65—85 % aktivnega prebivalstva.

Kategorija III. V domačem kraju dela 35 do 55 %, zunaj njega 45—65 % aktivnega prebivalstva.

Kategorija IV. V domačem kraju dela 55—80 %, zunaj njega 20—45 % aktivnega prebivalstva.

Kategorija V. V domačem kraju dela 80—100 %, zunaj njega do 20 % aktivnega prebivalstva.

V naseljih I. do III. kategorije je že pretežni del (nad 45 %) aktivnega prebivalstva zaposlen izven domačega kraja, v mestu ali kakem drugem središču neagrarnе zaposlitve. Za taka naselja lahko rečemo, da so že pretežno pod urbanizacijskim vplivom tega mesta oziroma središča in da so pretežno urbanizirana. Da pretežnosti nismo opredelili z deležem 50 %, temveč z deležem 45 %, nas je napolilo dejstvo, da se delež zunaj zaposlenih stalno večja in da bo tudi pri kategoriji III, ki je spodaj omejena s 45 %, nedvomno v nekaj letih narastel na 50 %.

Na ta način smo klasificirali vsa naselja v Sloveniji, kjer je delovnih mest manj kot aktivnih prebivalcev, pri čemer smo, kakor že omenjeno, v kmetijstvu število aktivnega prebivalstva in delovnih mest istovetili. Oznake za posamezne kategorije smo za vsako naselje posebej najprej nanegli na delovno karto v merilu 1:200.000. Na osnovi te karte smo omejili zone, v katerih se pojavljajo naselja z isto kategorijo. Pri tem smo podobo le malo poplošili. Na ta način smo ugotovili obseg in teritorialno razporeditev petih različnih zon, ustrežajočih navedenim petim kategorijam naselij. Zone z naselji I. do III. kategorije smo označili kot pretežno urbanizirane zone, še podrobneje smo zono I. in II. kategorije skupaj označili kot ožjo pretežno urbanizirano zono, pri kateri pomeni zona naselij I. kategorije še posebej najožjjo pretežno urbanizirano zono. Zono naselij III. kategorije smo označili kot širšo pretežno urbanizirano zono. Te zone smo nato brez oznak za posamezna naselja prenesli na karto področij urbanizacijskih vplivov ali — na kratko — urbanizacijskih zon (karta 1.). Na njej so v legendi označene kategorije po odstotku aktivnega prebivalstva, ki še dela v domačem kraju, čeprav bi bilo prav tako umestno, da bi bile označene, kakor zgoraj, po ustreznem odstotku tistih, ki delajo izven njega (glej karto 1. v prilogi med str. 16/17 in popravek na str. 22).

Značaj posameznih zon

Kljub temu, da delež zaposlenega aktivnega prebivalstva, ki dela in živi v domačem kraju — kakor smo že zapisali — ne more povsem zanesljivo podati stvarnega stanja, vendar le pokaže dokaj dobro teritorialni obseg urbanizacijskih vplivov. V glavnem predstavljajo te statistične kategorije do neke mere že tudi vsebinske kategorije.

Zone I, II in tudi še III predstavljajo skupine naselij oz. področja, kjer so urbanizacijski vplivi močni, prevladujoči za način življenja njihovih prebivalcev. Zoni IV in V pa predstavljata naselja in področja, kjer ti vplivi niso prevladujoči, čeprav so lahko v marsikaterem pogledu močnejši, kakor jih more odraziti zgolj delež prebivalstva, zaposlenega v domačem kraju, to je predvsem agrarnega.

Pri presoji teritorialnega obsega in oblike posameznih zon se je treba zavedati, da predstavlja današnje stanje enkratni prerez skozi dinamično podobo, ki se spreminja in preoblikuje pod vplivom različnih procesov. Neke zakonitosti o obsegu in načinu širjenja posameznih zon je mogoče zato izluščiti le upoštevajoč te procese.

Zona I (delež zaposlenih v domačem kraju je manjši kot 15 %) obsega naselja, največkrat v neposredni bližini mesta ali vobče središča neagrarnne zaposlitve, ki so tako intenzivno navezana na to središče in tako malo agrarna, da so funkcijsko že skoro ali povsem stanovanjska naselja za to središče. Zato lahko imenujemo zono I tudi najožjjo pretežno urbanizirano zono okoli ustreznega centra. Največkrat se uvršča v to zono komaj nekaj naselij okrog

centra ali vobče le eno samo naselje. V tem primeru je oznaka »zona« seveda problematična.

Naselja (kot statistične enote) z značilnostjo zone I so pogosto pri opredelitvi urbanih naselij, kakor jo je formuliral Zavod za statistiko SRS, vobče že vključena v »mesta«. V vsakem primeru so zone I v Sloveniji zelo majhne po teritorialnem obsegu, razen pri največjih mestih (Ljubljana, Maribor, Celje). Zato jih je bilo na pregledni karti tudi težko natančneje omejiti. Domala vsa ta naselja izkazujejo močno populacijsko dinamiko, večkrat močnejšo kot sami centri, na katere se vežejo. Če se tudi teritorialno stikajo ali skoraj stikajo s centri, so dejansko že deli mest. Vsekakor so pa to v funkcijskem pogledu.

Zona II (delež zaposlenih v domačem kraju le od 15 do 55 %) je zona, kjer je prebivalstvo izrazito odvisno od centra zaposlitve okrog katerega se je razvila; lahko jo imenujemo ožjo pretežno urbanizirano zono. Če tudi ima lokalno zaposlitev v kmetijstvu, gozdarstvu in v skromnih lokalnih terciarnih dejavnostih, je v strukturi zaposlitve predvsem opazen delež dnevnih migrantov. Naselja v tej zoni so že izrazito »spalna«, stanovanjska naselja za zaposlene v centru.

Obseg zon II okrog posameznih centrov je različen, v celoti pa znatno manjši kot pri zonah III.

Prebivalstvo je v zonah II v obdobju 1955/1961 skoraj povsod porastlo. Vendar pa je značilno, da je porast v zonah tega tipa okrog posameznih centrov zelo različen, v razliko s zonami III, kjer je skoro povsod majhen. Zone II kažejo okrog nekaterih centrov zelo skromen porast in stagnacijo, v nekaterih, sicer redkih primerih, tudi nazadovanje. Drugod pa je porast zelo močan. Z ozirom na populacijsko rast izkazujejo zone II izrazito polarizacijske težnje: ali k stagnaciji ali pa v močan porast. To polarizacijo pa je mogoče v največ primerih opaziti tudi znotraj zon II, med posameznimi naselji.

Zona III (delež zaposlenih v domačem kraju 55 do 85 %) spada tudi v ono skupino zon, kjer je delo v nekem centru za večino aktivnega prebivalstva že pomembnejše kot zaposlitev v domačem kraju. Gre za zone, kjer so naselja z ozirom na svoje eksistenčne možnosti že odvisna od nekega centra zaposlitve ali mesta; obenem pa za zone, kjer je dnevna migracija že kar množičen pojav. To pa je mogoče le, če je dostopnost do centra zelo ugodna, bodisi da je le-ta blizu, bodisi da so naselja v zoni dobro povezana z njim. Obseg zone III — lahko jo imenujemo tudi širšo pretežno urbanizirano zono — je znatno manjši, kakor obseg zone IV. Pa tudi okrog posameznih urbanih jeder je obseg zon III običajno znatno manjši kot obseg zon IV. Zone III se pojavljajo običajno v obliki nepravilnega obročastega pasu okrog urbanih jeder (ali jeder urbaniziranosti, to je centrov + zona I + zona II). To moremo opaziti povsod, kjer se urbana jedra pojavljajo osamljeno izven večjih, sklenjenih, pretežno urbaniziranih področij z več urbanimi jedri.

Z ozirom na populacijski razvoj zona III ne izkazuje enotnega trenda. Ponekod prebivalstvo pada, ponekod narašča, mnogokje stagnira, redko je pa dinamika izrazita. Na splošno kaže ta zona inercialne tendence, stagnacijo ali le šibkejši porast. Zone III okrog večjih urbanih jeder kažejo običajno rast, okrog manjših pa stagnacijo ali celo rahlo nazadovanje, toda — z redkimi izjemami — ne znatnejšega padca.

Zona IV (delež prebivalstva zaposlenega v domačem kraju od 55 do 80 %) je v mnogih pogledih prehodna in obenem labilna zona. V njenih naseljih je pojav dnevne migracije že izrazit in lahko celo že močan, četudi ne še prevladujoč faktor v načinu življenja. V najbolj hribovitih (ali celo goratih) predelih se ta kategorija ne pojavlja skoraj nikjer (edina večja izjema sta Skofjeloško in Cerkljansko hribovje). Kakor moremo ugotoviti na Gorenjskem in ob vzhodnem Pohorju, preide zona V skoraj neposredno v prve tri, pretežno urbanizirane zone (I, II, III) in je zona IV omejena kvečjemu na prav ozek pas. Pač pa spremlja zona IV prve tri pretežno urbanizirane zone v širokem pasu, tam, kjer le-te niso omejene z višjim hribovjem, ampak se širi v tisto smer, kjer je gričevje, ter nižje, bolj prehodno in dostopno hribovje ali celo ravnina. Najbolj izrazito se to pokaže jugovzhodno od Maribora, kjer gre za ravnino ali le za nizke gorice, v Koprskem primorju, pa tudi jugovzhodno in jugozahodno od obeh pretežno urbaniziranih krakih velike Ljubljanske, pretežno urbanizirane zone.

Primerjava s teritorialno razporeditvijo rasti prebivalstva pokaže, da prebivalstvo naselij v zoni IV skoraj povsod nazaduje (obenem pa se vendarle večja v njih število neagrarnega prebivalstva!).

Zona V (delež prebivalstva zaposlenega v domačem kraju od 80 do 100 %) je zona največje zaprtosti nasproti vplivom urbanizacije. V glavnem se ujema z najbolj agrarnimi področji. Razen severovzhodne Slovenije, zlasti severovzhodno od Drave, se ta kategorija pojavlja domala izključno le v hribovitih predelih. To je razumljivo, saj hriboviti svet otežkoča potovanje na delo celo pri razmeroma dobrem prometnem omrežju. Centri zaposlitve kot stvarni ali potencialni nosilci urbanizacije se namreč držijo dolin in ravnin.

Analiza strukture zaposlitve in populacijskih trendov v posameznih urbanizacijskih zonah kaže v grobih obrisih določene razvojne težnje. Stvarno gradivo kaže na verjetnost splošne tendence, da se končno oblikujejo samo tri osnovne zone:

a) Izrazito urbanizirana zona, ki bi jo lahko imenovali zono širše mestne aglomeracije. Pripadajo ji naselja iz naše zone I in del naselij iz zone II. Predstavlja širšo naselbinsko-urbano aglomeracijo z osrednjim jedrom v naselju, ki je sedaj njen center. Zona površinsko ni obsežna in teži tudi k prostorski integraciji v enotno aglomeracijo. Ta naselja postajajo stanovanjska področja celotne mestne aglomeracije. Prebivalstvo v tej zoni krepko raste.

b) Pretežno urbanizirana zona posamičnih spalnih naselij, razvita v koncentrični obliki s širšim radijem okrog same

urbane aglomeracije. Pripadajo ji naselja iz naše zone III ter deloma iz zone II. To je zona slabše populacijske dinamike (stagnacije ali le rahle rasti prebivalstva), vendar zelo stabilna. To je obenem tudi zona zelo intenzivne navezanosti na mestno aglomeracijo.

c) Ruralna zona, ki po odselitvi dnevnih migrantov ostane ali postane zopet pretežno agrarna. Pripadajo ji naselja iz naših zon IV in V ter deloma tudi odročnejša, slabše dostopna naselja iz zone III.

Formiranje in razvoj urbanizacijskih zon

Urbanizacijske zone, opredeljene po deležu v kraju bivanja zaposlenega aktivnega prebivalstva, so odraz razvoja urbanih centrov. Iz le-teh izhajajo silnice, ob katerih se zone oblikujejo. Prav zaradi tega jih upravičeno lahko imenujemo ne samo urbanizirane, ampak tudi urbanizacijske zone, saj v glavnem samo na poseben način odražajo proces urbanizacije.

Formiranje teh urbanizacijskih zon je v zvezi s porastom urbane zaposlitve, stanovanjskim primanjkljajem, pomanjkanjem sredstev za urbano infrastrukturo, znatnim ali še velikim viškom nove delovne sile v ruralnih področjih, agrarno prenaseljenostjo, razmeroma dobro prometno povezanostjo vasi z mesti, s pojavom dnevne migracije in s tem z deagrarizacijo ruralnega prebivalstva.

Proces formiranja urbanizacijskih zon je v posameznih področjih Slovenije v različnih fazah svoje razvojne poti. Nanj so v obdobju zadnjih, približno 100 let — za katere imamo kolikor toliko popolno statistično dokumentacijo — v posameznih zaporednih krajših obdobjih vplivale nekatere okoliščine in faktorji, ki so se sami tudi spreminjali. Predvsem povečane možnosti za dnevno migracijo zaradi boljših in hitrejših prometnih povezav med mestom in vasjo. Možni radij dnevne migracije se je z vlakom, kolesom in zlasti z avtomobilskim prometom v novejši dobi bistveno povečal.

Intenzivnost in tempo formiranja urbanizacijskih zon sta odvisna od več faktorjev, predvsem pa od razmerja med obsegom in tempom porasta delovnih mest v urbanih centrih (in vobče v znatnejših centrih neagrarne zaposlitve) na eni strani in obsegom rezervne delovne sile v okoliškem ruralnem področju ter njene teritorialne razporeditve po naseljih na drugi strani.

Začetna faza širjenja urbanizacijskih vplivov z ozirom na spremembe v deležu doma zaposlenih prebivalcev je pred pojavom avtomobila zajela le naselja razmeroma blizu okrog zaposlitvenih centrov. Proces se je razvijal v stopnjevanju intenzivnosti urbanizacijskih vplivov, to je s hitrejšim prehajanjem iz ene kategorije v drugo (V, IV, III, II, I). Stopnja, do katere je prišel proces, se pravi, do katere kategorije so se preobrazila okoliška naselja, je bila pač odvisna: a) od rasti delovnih mest v centru, b) od tempa nazadovanja absolutnega števila agrarnega prebivalstva v posameznih naseljih.

Splošna oblika teritorialne razporeditve zon urbanizacijskih vplivov je koncentrična ali radiokoncentrična (>zvezdastæ). To velja predvsem za prvo skupino zon (pretežno urbanizirane zone — I., II., III.); v načelu velja pa celo za zono IV. Pri višji stopnji intenzivnosti urbanizacijskih vplivov se to pojavlja celo ne glede na relief okolice centrov.

Naslednja empirična zakonitost, ki jo moremo opaziti, je v tem, da se težnja h koncentrični (obročasti) obliki posamezne urbanizacijske zone stopnjuje z intenzivnostjo urbanizacijskih vplivov. Longitudinalne oblike pa se pojavljajo v glavnem v dveh primerih: a) če je terenska (reliefna) konfiguracija izrazito kontrastna in longitudinalna, in b) če gre za kumulativni efekt več bližnjih, v nizu postavljenih centrov.

Razvojne težnje v obsegu in obliki urbanizacijskih zon je na osnovi danega gradiva težko izluščiti. Zdi se pa, da kaže razvoj na splošno na polarizacijo v korist ekstremnih tipov oziroma kategorij.

Razvoj urbanizacijskih zon je očitno odvisen od toliko okoliščin, da je le težko najti v empiričnih ugotovitvah o spremembah v teritorialnem razvoju zon in v tempu rasti prebivalstva v zonah neke zelo trdne indikatorje.

Če izvzamemo one, pri nas redke primere, ko pride do rasti prebivalstva v okoliških vaseh in naseljih zaradi razseljevanja samega urbanega centra (oz. jedra mestne aglomeracije), lahko navedemo predvsem naslednje okoliščine:

1. Tempo porasta zaposlitve v centru. Hiter tempo naraščanja delovnih mest sproži intenzivnejšo rast okoliških naselij in hitrejše pojavljanje posameznih zon.

2. Obseg stanovanjske gradnje v urbanem centru samem seveda močno vpliva na pojavljanje in rast urbanizacijskih zon. Kjer stanovanjska izgradnja poteka v sorazmerju z odpiranjem novih delovnih mest, do formacije urbaniziranih zon vobče ne pride (to bi ustrezalo približno razmerju: 2 novi delovni mesti — 1 srednjeveliko družinsko stanovanje; (razmerje je dejansko večje, ker del novih stanovanj v centrih pokriva interne primanjkljaje stanovanjskega fonda!) Empirične ugotovitve kažejo, da tako stanje sorazmernega razvoja ne obstoja domala prav nikjer.

3. Velikost in gostota naselij okrog centra. Pri istem porastu (obsegu in tempu) delovnih mest v urbanem centru (in ob enakih ali vsaj približno enakih drugih okoliščinah) pride do formacije urbanizacijskih zon hitreje ter je dinamika razvoja močnejša, če so okoliška naselja manjša in redkejša. Važen je namreč odnos mase novih delovnih mest do števila prebivalstva v okoliških vaseh (seveda znotraj nekega empiričnega radija za področja dnevne migracije). Pri velikih in gosto razporejenih okoliških naseljih tudi isto absolutno število novega neagrarnega (deagrarnega starega) prebivalstva seveda ne more pomeniti toliko kot pri majhnih okoliških naseljih. Pojav npr. 50 novih neagrarnih prebivalcev v nekem obdobju pri naselju s 100 prebivalci pomeni čisto drugačen učinek na njegovo

strukturo naselja kot pa pojav 50 novih neagrarnih prebivalcev v naselju z 500 prebivalci (1/2 proti 1/10)!

V Sloveniji, kjer med kmetijskimi naselji prevladujejo mala naselja, pod 200 ali 500 prebivalci, je zato proces oblikovanja urbanizacijskih zon dokaj hiter, čim se v centrih začnejo v znatnejšem obsegu odpirati nova delovna mesta.

Značilen primer, ki dokazuje to tezo, je Murska Sobota s svojo okolico. Kljub temu, da se je v obdobju 1955—1961 odprlo v Soboti mnogo delovnih mest, do oblikovanja urbaniziranih zon (I, II in III) vobče ni prišlo, ker so okoliške vasi zelo velike in dokaj na gosto razporejene, poleg tega pa je dostopnost zaradi ravninskega značaja okolice dobra. Obratno pa se v področjih malih vasi in zaselkov, npr. na Dolenjskem, te zone začnejo pojavljati celo okrog prav malih centrov zaposlitve (Ivančna gorica, Trebnje).

5. Obseg širjenja okoliških naselij zaradi novogradenj v njih, kar omogoča porast števila neagrarnega aktivnega prebivalstva zaradi doseljavanja ali zgolj zato, ker naravni prirastek prebivalstva ostane doma. Vse to je sicer odvisno seveda spet od porasta zaposlitve v centrih, toda učinkuje pospeševalno na tempo spreminjanja strukture.

Poleg teh glavnih okoliščin vplivajo delno na oblikovanje in rast urbanizacijskih zon še nekatere druge:

Dostopnost urbanega centra od okoliških naselij. Ob boljši dostopnosti se — vsaj v sedanjem obdobju potovanja na delo z avtobusi, vlaki ali celo osebnimi avtomobili — obseg področja, ozemlja možnih urbanizacijskih vplivov in s tem širina zon, močno poveča. Obenem pa to pomeni tudi, da se efekti povečanja zaposlitve (delovnih mest) v centrih lahko zelo razpršijo, ker se ista količina lahko razporedi na širše ozemlje. To pa vpliva zaviralno na intenzivnost urbanizacijskih zon. Železniška dostopnost vpliva teritorialno bolj selektivno, ker je samo ob trasi in ob postajah dostopnost res boljša. Vpliv avtobusne dostopnosti, zlasti pa še osebnega avtomobila, pa je zelo širok, četudi zaradi reliefa, ki deformira izohrone, lahko tudi deluje selektivno na oblikovanje urbanizacijskih zon. V pogojih obširnega ozemlja dobre dostopnosti se lahko razvije dokaj hitro zona IV in z nadaljnjim razvojem iz nje tudi široka zona III, ne da bi se razvile zone večje intenzivnosti (I. ali II.), oziroma sta ti dve zoni (in celo zona III) omejeni le na malo število najbližjih naselij, če se proces sploh še nadaljuje.

II. Urbanizacija in deagrarizacija*

Urbanizacija v populacijskem smislu pomeni kopičenje prebivalstva v urbanih naseljih. Kakor pa smo mogli že poudariti, se pojem »mesta«, pojem »urbanosti«, dandanes začena bistveno spreminjati. Urbani način življenja — zlasti, če ga pojmuje kot antitetičnega

* Ta del razprave je izvedla soavtorica razprave.

ruralnemu oz. kmečkemu načinu življenja — zajema v raznih oblikah in raznih »stopnjah« intenzivnosti vedno širša ozemlja. Vse bolj prodira tudi v tradicionalno agrarno okolje, kjer stopa v številnih naseljih vaškega izvora vse bolj v ospredje. Večanje naselij oz. števila prebivalstva v naseljih, sta dve značilni potezi razvoja prvotnih vaških naselij v urbanizirana naselja. Opazovanje razvoja celotnega prebivalstva v odnosu do razvoja agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva naselij zato odpira po svoje zelo instruktiven vpogled v procese urbanizacije, saj gibanje števila celotnega ter agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva bolj ali manj neposredno odseva tudi druge družbeno ekonomske vzvode v urbanizaciji. Večanje naselij na račun večanja neagrarnega prebivalstva v njih, pomeni, v kolikor ni prehodni pojav — kar v številnih naseljih brez dvoma je — tudi potrebo po povsem drugačni, čisto fizični strukturi naselja. Pomisliti moramo, da potrebuje prebivalstvo, ki je zavzeto z agrarno proizvodnjo ali celo s tradicionalno agrarno proizvodnjo, drugačno organizacijo življenja in prostora, kot neagrarno prebivalstvo. Ta organizacija pa ne more biti bistveno drugačna kot v mestnih stanovanjskih področjih. Skratka, to vodi v perspektivi v urbano okolje v čisto fizičnem smislu.

Za analizo trenda urbanizacije (če ga razumemo v širšem smislu preobrazanja načina življenja, to je prvenstveno s sociološkega aspekta) oz. razvoja naselij vobče, imamo na razpolago predvsem dve kategoriji statističnih podatkov, s katerimi je mogoče kvantitativno ilustrirati proces urbanizacije naselij izven urbanih centrov samih. Urbanizacijo kot pojav zgoščevanja prebivalcev v večjih naseljih, večanje naselij, ilustrirajo podatki o rasti ali padcu števila prebivalcev na sploh po posameznih naseljih ali po skupinah naselij. Urbanizacijo kot pojav preslojevanja prebivalstva iz agrarnih dejavnosti v druge dejavnosti, ki so pretežno ali vsaj pretežno »mestotvorne«, pa ilustrirajo podatki o rasti (ali padcu) števila agrarnega prebivalstva.

Obe kategoriji zaživita kot indikator procesa urbanizacije, če ju ugotovljamo in analiziramo skupaj v medsebojnem odnosu, tako z ozirom na čas (dinamiko sprememb) kot z ozirom na prostor (teritorialno razporeditev posameznih tipov razvojnega trenda); in nazadnje seveda še prav posebej, če jih konfrontiramo z ugotovitvami o časovno-prostorskih faktorjih urbanizacije, ki jih odražajo drugi podatki (o značaju, dinamiki in teritorialni razporeditvi delovnih mest po naseljih ali večjih teritorialnih območjih; infrastrukturne osnove za urbanizacijo; naselitvene težnje prebivalstva; zavestni družbeni usmerjalni ukrepi, kot so politika urbanizacije in njeni operativni nasledki in druge okoliščine, ki zanje vemo ali domnevamo, da imajo v procesu urbanizacije določeno vlogo).

Razmerja med rastjo celotnega in rastjo agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva, je mogoče analizirati na dva načina.

1. z ozirom na **absolutno** rast števila vsake od omenjenih kategorij prebivalstva, to je s posebnim ozirom na količino, ki jo zajamejo spremembe pri takšni ali drugačni rasti; in

2. z ozirom na relativni številčni odnos med posameznimi kategorijami, ki se pojavi pri določeni dinamiki, bodisi v smislu povečanja ali zmanjšanja agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva.

Če kot urbanizacijo označujemo kopičenje, torej porast števila prebivalstva predvsem v velikih ali večjih naselbinskih aglomeracijah, napreduje urbanizacija predvsem tudi v tistih naseljih, kjer narašča absolutno število prebivalstva. Ker pa je urbanizacija vendar hkrati v glavnem le proces kopičenja neagrarnega prebivalstva, nas v zvezi z rastjo prebivalstva zanima zlasti tudi porast neagrarnega prebivalstva in to predvsem absolutno povečanje ali zmanjšanje njegovega števila. Relativno, v razmerju do celotnega prebivalstva, se namreč število neagrarnega prebivalstva lahko poveča tudi brez vsakega absolutnega povečanja, zgolj s padcem števila agrarnega prebivalstva. Vsekakor tudi to pomeni strukturno spremembo, vendar ob nazadovanju števila celotnega prebivalstva ne pomeni večanja in zgoščevanja prebivalstva. Prav tako seveda ne gre za napredovanje urbanizacije, če se število prebivalstva nekega naselja poveča na račun agrarnega prebivalstva.

Pri naši analizi razvoja celotnega prebivalstva v razmerju do agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva smo se orientirali na primerjavo z ozirom na absolutno (pozitivno ali negativno) gibanje teh kategorij prebivalstva. Pri tem nam je bilo v ospredju razmerje med številom celotnega in številom neagrarnega prebivalstva posameznih naselij. V rasti (gibanju) števila prebivalstva smo pač s tem, ko smo upoštevali absolutne premike, gledali predvsem na to, kako se obnaša tista masa števila prebivalstva, ki jo povzročajo spremembe v strukturi prebivalstva, do mase celotnega prebivalstva v naselju. To je tista masa, ki predstavlja kontingent za urbanizacijo. Oblikuje se predvsem iz dveh virov: 1. iz deagrariziranega agrarnega prebivalstva, ki ostane v naselju in 2. iz prebivalstva, ki se v tisti kraj preseli od drugod.

Zaradi vrste demografskih okoliščin, ki so učinkovale v obdobju, ki ga obravnavamo, je brez zelo podrobnih analiz za vsako posamezno naselje (kar ni spadalo v okvir te raziskave) zelo težko ali v mnogih primerih povsem nemogoče natančno reči, kolikšen delež v rasti odpade na prvi ali drugi vir tega kontingenta. Očitno je vsekakor, da večji porast števila prebivalstva, zlasti tak, ki bi bistveno presegal naravni prirast, pri večjih naseljih ni mogoč brez priseljevanja.

Za pravilno postavljanje podmen o verjetnem nadaljnjem razvoju urbanizacije in deagrarizacije, je potrebno osvetliti splošne značilnosti oz. okvire za obdobje, ki nam služi kot osnova za naše ugotovitve in za katero imamo na razpolago podatke.

Raziskava, katere namen je prispevek k študiju sodobnih trendov urbanizacije, temelji na analizi obdobja med letoma 1953 in 1961, ker so za ti dve leti na voljo kompletni in v glavnem primerljivi podatki, in ker je to obdobje ne le obdobje močnega razvoja urbanizacije, ampak predvsem najnovejše obdobje. V njem so se uveljavljali faktorji, za katere smemo smatrati, da so aktivni še sedaj in bodo — vsaj

v glavnem — delovali tudi v dogledni bodočnosti, četudi se lahko relativna »težina« enega ali drugega do neke mere spremeni.

Značilnosti obravnavanega obdobja so bile:

1. Splošna značilnost v obdobju 1953 do 1961 je bila živahna gradbena dejavnost, ki so jo sprožila večja vlaganja v neproduktivni sferi na sploh, to je povečanje osebne in splošne potrošnje.

2. V tej dobi v glavnem še niso delovali restriktivni urbanistični ukrepi glede gradbenih dovoljenj in se je pač gradilo tam, kjer so bila na razpolago sredstva, družbena ali zasebna, in kjer so bili pogoji za gradnjo ugodni v lokacijskem smislu.

3. Možnosti za zaposlovanje vaškega prebivalstva v mestih in industrijskih krajih so bile na splošno velike in se je prebivalstvo ekstenzivno zaposlovalo v mestih, če je bilo le mogoče.

Pri presoji rezultatov kvantitativne analize premikov v masi celotnega in agrarnega oz. neagrarnega prebivalstva, pri opredeljevanju in ovrednotenju dobljenih tipov ali variant razvoja, je treba upoštevati tudi še nekatere, sicer splošno znane, okoliščine, ki pa so prav v tej zvezi pomembne.

V primerjavi obravnavamo celotno neagrarno in celotno agrarno prebivalstvo in ne aktivno prebivalstvo. Povečanje, zmanjšanje ali stagnacija enega ali drugega, ne pomeni samo po sebi, da je tudi pri aktivnem prebivalstvu premik isti. Celotno število neagrarnega prebivalstva v nešteti naseljih, kjer ga sestavljajo dnevni migranti z družinami, se lahko poveča zgolj zaradi tega, ker se npr. poveča število otrok. In, kjer je tako neagrarno prebivalstvo v začetku obravnavanega obdobja bilo dejansko predvsem mlado in v neproduktivni dobi, je več kot verjetno, da je bil ta razlog pogosto odločilen za povečanje števila neagrarnega prebivalstva. Posebno še tam, kjer sprememba kvantitativno ni bila znatnejša. Enako se agrarno prebivalstvo lahko manjša, preprosto z odmiranjem starejših generacij, ki so — kot je na splošno znano — relativno mnogo močnejše zastopane med agrarnim prebivalstvom, ker je regeneracija tega prebivalstva zelo šibka ali je vobče ni. Izredno veliko je število naselij, kjer imamo absolutni porast neagrarnega prebivalstva, toda padec celotnega prebivalstva in je dinamika sprememb skromnejša. Ta tip razvoja, zlasti pa njegova široka teritorialna razprostranjenost (celo v nekaterih zelo odročnih krajih) nas potrjuje v domnevi, da je ta čisto pasivna »endogena« demografska okoliščina vzrok premikov, ne pa stvarno povečanje ali zmanjšanje neagrarnega oz. agrarnega aktivnega prebivalstva.

Pri vrednotenju rezultatov analize razvoja celotnega prebivalstva v razmerju do agrarnega oz. neagrarnega, v smislu zasledovanja trenda razvoja, je dalje treba imeti pred očmi še nekaj okoliščin, ki jih pri eventualnem projiciranju tekočega trenda polpreteklega obdobja 1953—1961 za vnaprej ne smemo prezreti.

To obdobje je samo krajše obdobje v procesu razvoja posameznih naselij. Le zelo redko se je proces diferenciacije agrarnega in neagrarnega prebivalstva oz. porast ali padec števila celotnega prebi-

valstva začel šele v tem obdobju. Stanje, ki ga moremo ugotoviti za obdobje 1955—1961, je le faza v razvoju, ki se je največkrat začel že prej in je dosegel pri različnih naseljih različne stopnje in različne smeri. Stagnacija števila celotnega in števila agrarnega prebivalstva — ali stanje, ki je skoraj stagnacija — lahko pomeni začetno, lahko pa tudi končno fazo v razvoju, ali pa le nek bolj stabilen presledek sredi razvojne poti.

Za veliko večino naselij izven področij, ki jih je najmočneje zajela urbanizacija, lahko precej pove delež agrarnega prebivalstva na začetku obravnavanega obdobja. Visok delež agrarnega prebivalstva običajno pomeni, da sta se razseljevanje in deagrarnizacija vasi šele začela. Pri naseljih pa, ki so od najbližjega centra za zaposlitve še vedno v razmeroma ugodni dostopnosti, lahko tako stanje pomeni, da se je proces že zaključil in se je neagrarno prebivalstvo odselilo ali se zmanjšalo na ono, ki je zaposleno v lokalnih terciarnih dejavnostih (šola, trgovina, nekaj obrti, in podobno). Do neke mere nudi orientacijo o fazi v razvoju tudi primerjava števila celotnega prebivalstva danes s številom celotnega prebivalstva istega naselja leta 1869, ko imamo prve zanesljive podatke in ko se je industrializacija in sodobna urbanizacija v Sloveniji šele komaj začenjala pojavljati kot močan faktor v populacijskem razvoju. Znatno večje število prebivalstva neke vasi leta 1869 v primerjavi z letom 1961 očitno pove, da je odseljevanje absorbiralo že znaten del agrarnega prebivalstva in je današnje število agrarnega prebivalstva že nemara doseglo nek minimum z ozirom na potrebe po delovni sili ob obstoječi tehnologiji proizvodnje in drugih ekonomskih razmerah.

Na osnovi različnih smeri gibanja celotnega in agrarnega prebivalstva v posameznih naseljih moremo razločiti najprej 9 temeljnih variant razvoja:

a) stagnacija* celotnega in stagnacija agrarnega prebivalstva, to je: nobene dinamike v razvoju teh dveh komponent;

b) porast celotnega prebivalstva in padec agrarnega prebivalstva, kjer je dinamika pri obeh komponentah, a v eni pozitivna, v drugi negativna;

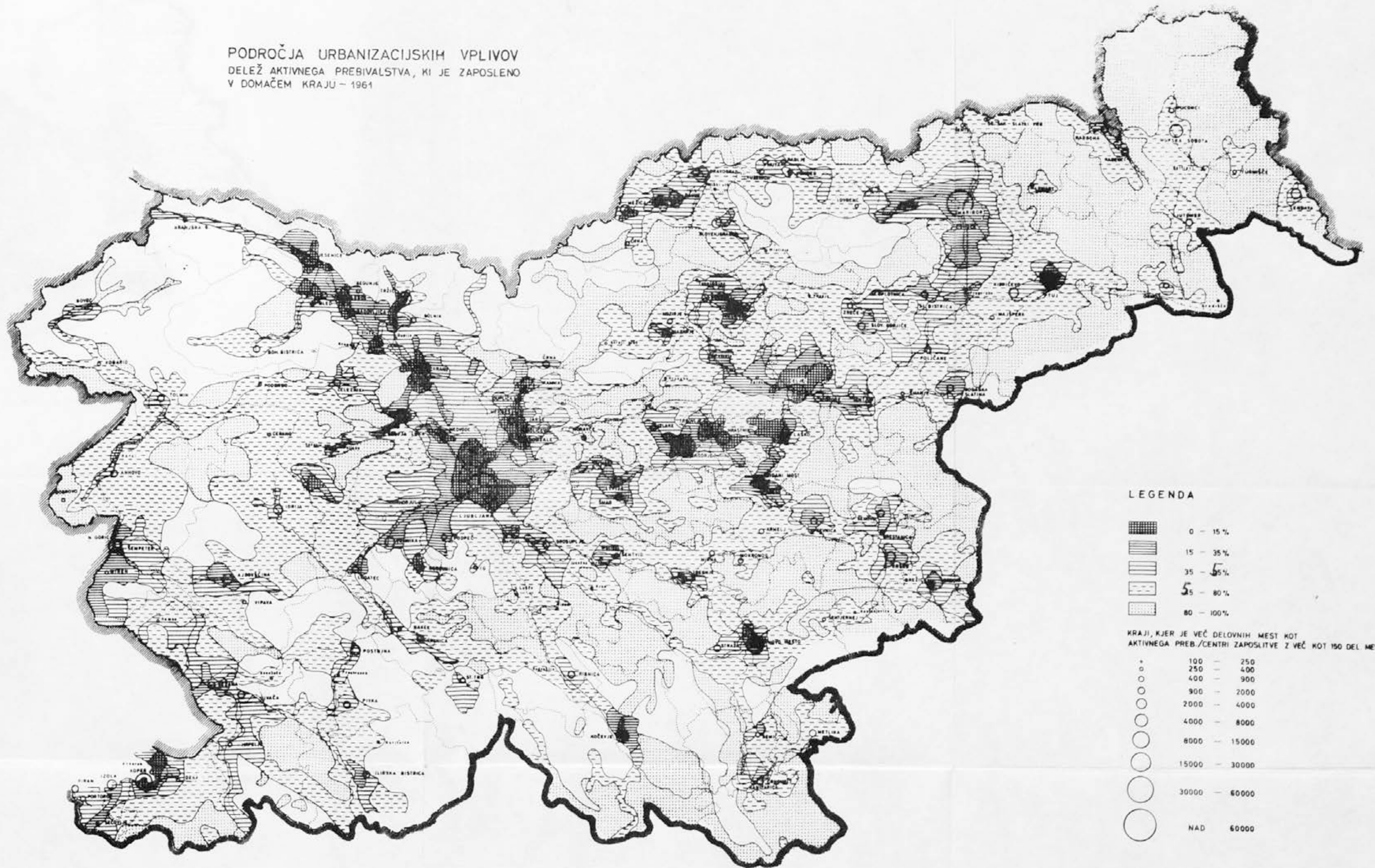
c) porast celotnega in stagnacija agrarnega prebivalstva, kjer se dinamika kaže le v eni smeri, učinek pa je pozitiven na večanje neagrarnega prebivalstva;

d) porast celotnega in porast agrarnega prebivalstva, kjer je dinamika obeh komponent pozitivna, vendar se po učinku lahko uničujeta ali pa prevlada ena ali druga komponenta;

e) stagnacija celotnega in padec agrarnega prebivalstva, kjer le pasivna (agrarna) komponenta izkazuje dinamiko, a sicer negativno, vendar je učinek pozitiven, ker se delež neagrarnega prebivalstva veča;

* Kot stagnacija je bila opredeljena sprememba v številu, ki je bila manjša od 2,5 % plus in minus, to je skupaj 5 %.

PODROČJA URBANIZACIJSKIH VPLIVOV
 DELEŽ AKTIVNEGA PREBIVALSTVA, KI JE ZAPOSLENO
 V DOMAČEM KRAJU - 1961

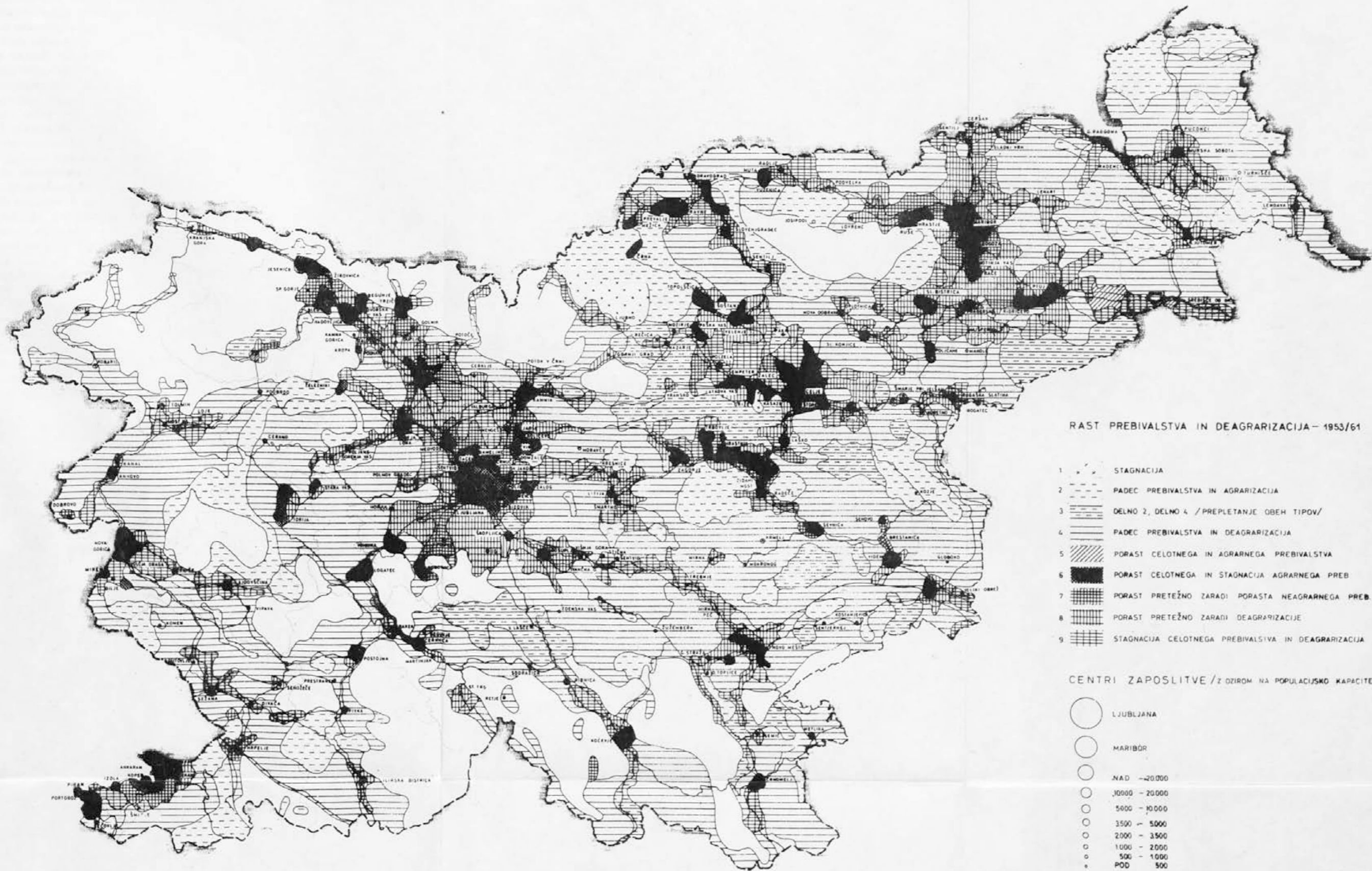
LEGENDA

	0 - 15%
	15 - 35%
	35 - 55%
	55 - 80%
	80 - 100%

KRAJI, KJER JE VEČ DELOVNIH MEST KOT
 AKTIVNEGA PREB./CENTRI ZAPOSLOTVE Z VEČ KOT 150 DEL. MESTI

	100 - 250
	250 - 400
	400 - 900
	900 - 2000
	2000 - 4000
	4000 - 8000
	8000 - 15000
	15000 - 30000
	30000 - 60000
	NAD 60000

RAST PREBIVALSTVA IN DEAGRARIZACIJA - 1953/61

- 1 STAGNACIJA
- 2 PADEC PREBIVALSTVA IN AGRARIZACIJA
- 3 DELNO 2, DELNO 4 / PREPLETANJE OBEH TIPOV/
- 4 PADEC PREBIVALSTVA IN DEAGRARIZACIJA
- 5 PORAST CELOTNEGA IN AGRARNEGA PREBIVALSTVA
- 6 PORAST CELOTNEGA IN STAGNACIJA AGRARNEGA PREB
- 7 PORAST PRETEŽNO ZARADI PORASTA NEAGRARNEGA PREB
- 8 PORAST PRETEŽNO ZARADI DEAGRARIZACIJE
- 9 STAGNACIJA CELOTNEGA PREBIVALSTVA IN DEAGRARIZACIJA

CENTRI ZAPOSLOTITVE /Z OZIROM NA POPULACIJSKO KAPACITETO/

- LJUBLJANA
- MARIBOR
- NAD 20.000
- 10.000 - 20.000
- 5.000 - 10.000
- 3.500 - 5.000
- 2.000 - 3.500
- 1.000 - 2.000
- 500 - 1.000
- POD 500

f) stagnacija celotnega in porast agrarnega prebivalstva, kjer samo pasivna komponenta izkazuje dinamiko, vendar z negativnim učinkom na delež neagrarnega prebivalstva;

g) padec celotnega in padec agrarnega prebivalstva, kjer obe komponenti kažeta negativni trend. Učinek je lahko pozitiven ali negativen, pač z ozirom na razlike v dinamiki;

h) padec celotnega in stagnacija agrarnega prebivalstva, kjer le aktivna (neagrarna) komponenta izkazuje dinamiko in je učinek seveda lahko samo negativni trend;

j) padec celotnega in porast agrarnega prebivalstva, kjer obe komponenti izkazujeta dinamiko, vendar v različni smeri. Učinek je seveda zato dvojno negativen.

Zgoraj naštetih temeljnih variantah možnih razmerij med smermi gibanja števila celotnega in števila agrarnega prebivalstva smo nadalje razčlenili v podrobnejše variante.

Pri vseh temeljnih variantah, kjer ena od komponent ne stagnira, so namreč učinki na gibanje števila neagrarnega prebivalstva lahko različni (porast ali padec v letu 1961 v primerjavi z letom 1953). Prav dinamika sprememb v številu neagrarnega prebivalstva pa je bil eden najvažnejših vidikov pri analizi razvoja vseh treh kategorij prebivalstva v posameznih naseljih. Saj je to ona kategorija, ki predstavlja možni ali stvarni kontingent za urbanizacijo. Zlasti še oni njen del, ki gre na račun povečanja kontingenta v obdobju, ki ga obravnavamo. Povečanje te komponente pomeni — razen v zelo redkih agrarnih naseljih — zaposlovanje v neagrarnih to je pretežno urbanih dejavnostih v določenem centru neagrarne zaposlitve.

Tako je, npr., pri temeljni varianti g) (padec celotnega in agrarnega prebivalstva). Če agrarno prebivalstvo pada močneje kot celotno, pomeni, da se neagrarno prebivalstvo veča; v obratnem primeru pa se manjša.

Isto velja tudi za temeljno varianto d).

Variante g), d), j) in b) smo razčlenili še dalje na podrobnejše variante.

Varianto g) smo razčlenili na:

g-1), kjer je padec števila agrarnega prebivalstva večji kot padec celotnega števila prebivalstva. Kljub zmanjšanju celotnega števila prebivalstva se po tej varianti število neagrarnega prebivalstva veča. To pomeni seveda zaposlovanje izven naselja: v mestih in centrih neagrarne zaposlitve vobče;

g-2), kjer je padec števila agrarnega prebivalstva manjši kot padec celotnega prebivalstva. Število neagrarnega prebivalstva se torej manjša, delež agrarnega prebivalstva relativno narašča. To pomeni agrarizacijo naselja in pojemanje urbanizacijskih impulzov.

Enako smo razčlenili tudi varianto d) v dve podrobnejši varianti:

d-1), kjer je porast celotnega prebivalstva večji kot porast agrarnega prebivalstva. Kljub povečanju agrarne komponente se veča tudi neagrarna komponenta, urbanizacijski impulzi se krepijo;

d-2), kjer je porast agrarnega prebivalstva večji od porasta celotnega prebivalstva. Delež neagrarnega prebivalstva se manjša, urbanizacijski impulzi slabijo. To pomeni absolutno in relativno povečanje agrarne komponente.

Varianta j) pomeni manjšanje števila prebivalstva v celoti in ker gre obenem za povečanje števila agrarnega prebivalstva, pomeni tak razvoj manjšanje števila neagrarnega prebivalstva. Z ozirom na to, ali v masi manjšanja relativno prevladuje padec celotnega števila prebivalstva nad porastom agrarnega oz. obratno, smo razlikovali dve podrobnejši varianti:

j-1), v prvem primeru, in

j-2), v drugem.

Pri varianti j-2 se seveda agrarna komponenta izdatneje krepi. Obe varianti pa sta zelo redkokje zastopani.

Varianto b), kjer gre za porast celotnega in padec agrarnega prebivalstva; kjer je povečanje neagrarnega prebivalstva lahko relativno največje in kjer gre za povečanje naselja sploh (in to običajno tudi za fizično širjenje naselja zaradi večjega števila hiš za novo prebivalstvo), smo še posebno podrobno razčlenili. Razporeditev v več podrobnejših variant smo izvedli na osnovi deleža številke za porast celotnega prebivalstva od številke povečanja neagrarnega prebivalstva:

b-1 pod 20 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-2 20—35 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-3 35—45 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-4 45—55 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-5 55—65 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-6 65—80 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

b-7 nad 80 % (porasta neagrarnega prebivalstva odpade na porast celotnega prebivalstva).

Jasno je, da je varianta b-1 že zelo blizu variante e), saj je delež porasta prebivalstva v celotnem povečanju neagrarnega prebivalstva zelo majhen in je porast celotnega prebivalstva praktično le malo nad stagnacijo. Enako je varianta b-7 že zelo blizu variante c), zlasti če je celotno povečanje neagrarnega prebivalstva v absolutnih številkah le majhno; to je predvsem pri manjših naseljih. Varianta b-4 pa pomeni, da gre povečanje neagrarnega prebivalstva — ne glede na to, kako intenzivno je — skoraj enako na račun povečanja prebivalstva nasploh kot n račun zmanjšanja števila agrarnega prebivalstva. Če je intenzivnost premika (tj. velikost odstotka povečanja celotnega prebivalstva) znatna, pomeni to seveda naglo strukturno spremembo v na-

selju glede razmerja med agrarnim in neagrarnim prebivalstvom. To je seveda pri isti intenzivnosti premika še očitnejše pri variantah b-1, b-2, b-5.

Skupaj smo dobili tedaj 18 podrobnejših variant:

a

b-1, b-2, b-3, b-4, b-5, b-6, b-7

c

d-1, d-2

e

f

g-1, g-2

h

j-1, j-2

V smislu teh smo klasificirali vsa naselja v Sloveniji (naselja kot statistične enote. Izvzeli pa smo znatnejše centre neagrarne zaposlitve kot žarišča urbanizacije.*

Te podrobnejše variante razvoja, ki smo jih za vsako naselje na osnovi izračuna ugotovili in identificirali ter vnesli na pregledno delovno karto v merilu 1:200.000 z ustreznim znakom za vsako naselje, smo kasneje generalizirali. To smo napravili predvsem zato, da bi na končni, sintetični karti dobili preglednejšo podobo teritorialne razporeditve variant. Dalje pa tudi zato, ker se je pokazalo, da so nekatere od 18 variant zelo pogosto zastopane v oznaki posameznih naselij in so zato zelo splošne, nekatere pa se pojavljajo le redko in so tudi teritorialno bolj osamljene. Končno pa so nekatere variante (b, d, j) tudi le odraz računskega postopka. Kategorije številčnih razmerij med celotnim in agrarnim prebivalstvom oziroma med agrarnim in neagrarnim prebivalstvom kot take nakazujejo predvsem različno intenzivnost.

Pri končni pregledni karti smo se morali zaradi merila in preglednosti odpovedati tudi prikazu intenzivnosti premika v razmerju med neagrarnim (oz. celotnim) in agrarnim prebivalstvom, ki jih je bilo na delovni karti v večjem merilu mogoče — po potrebi — tudi identificirati.

Ker je bil osnovni cilj analize, da ugotovimo teritorialno razporeditev posameznih variant ali tipov rasti na ozemlju Slovenije v odnosu do urbanizacijskih jeder, smo posamezne variante oziroma tipe označili z ustrežno grafično oznako in nanegli na osnovno karto razporeditve naselij. V naslednji fazi dela smo omejili sklenjena področja, kjer se — po pravilu — neprekinjeno pojavlja enak tip razvoja. Tu se je pojavila seveda tudi potreba po generalizaciji, kajti izkazalo se je, da se zelo pogosto posamezne, čeprav sorodne variante razliku-

* Intenzivnosti premikov v trendu v tej raziskavi nismo podrobneje obravnavali, ker bi zahtevala dosti obsežnejša preračunavanja in bi število osnovnih podvariant preveč povečala. Taka obravnava bi pa pomenila seveda hvaležno področje za nadaljnje proučevanje. Vsekakor smo intenzivnost v določenih primerih, ko je šlo za generalizacijo, tudi preverjali.

jejo od naselja do naselja in da so na karti večje sklenjene ploskve, kjer imajo naselja povsem isto oznako, razmeroma redka. Naselja, kjer se določena varianta pojavlja samo kot osamljen primer sredi močno prevladujoče druge enotne oznake, smo šteli pri omejevanju k področju prevladujoče oznake, zlasti, če so bila ta naselja manjša in niso izkazovala znatnejše dinamike sprememb. Predvsem smo tako postopali v bolj agrarnih področjih.

V končni sintezi smo lahko opredelili (in na pregledni karti prikazali v teritorialni razporeditvi) z ozirom na prevlado posameznih podrobnejših variant devet glavnih tipov razvoja.

— Stagnacija agrarnega in celotnega prebivalstva (tip 1). Zaradi ozkega številčnega razmaka v odstotnih deležih je seveda ta tip na sklenjenih površinah zelo redko zastopan. Tu gre v glavnem za naselja z ugotovljeno varianto a, in le izjemoma za variante e, g, h, j in f, če so kraji teritorialno kje vmes; toda le, če je pri njih intenzivnost premikov zelo majhna.

— Padeč (celotnega) prebivalstva in agrarizacija (tip 2). Tako smo označili področje, kjer število celotnega prebivalstva pada, a obenem absolutno število agrarnega prebivalstva naršča (kar pomeni, da pride relativni porast agrarnega prebivalstva še bolj do izraza). Naselja oz. področja tega tipa se dejansko (ponovno) agrarizirajo. Kakor pokaže teritorialna razporeditev, gre za najbolj odročna in največkrat tudi za še najbolj agrarna področja Slovenije; najpogosteje so to hribovska področja. Tu gre predvsem za varianto g-2, pa tudi h in j, ki pa sta vmes komaj kje zastopani, ker sta vobče izjemno redki in se nikjer ne pojavljata v teritorialno strnjenih območjih.

— Padeč (celotnega) prebivalstva in deagrarizacija (tip 4). V ta tip smo uvrstili tista naselja in manjša področja, kjer število celotnega prebivalstva pada, kjer pa pada tudi absolutno število agrarnega prebivalstva, toda hitreje kot pada celotno prebivalstvo. Pri tem tipu gre premik očitno na račun deagrarizacije. V ta tip, ki mu je prototip varianta g-1, spada daleč največ naselij v Sloveniji. Obenem je zastopan pogosto tudi skoraj povsem sklenjeno na večjih območjih. Kjer so se vmes pojavile v kakem naselju tudi osamljene variante e, a ali g-2 (zlasti z majhno intenziteto premika) ali zelo osamljeno celo varianta f, smo omejitve opravili ne glede nanje.

— Področja, kjer se zelo pestro menjata varianti g-1, g-2 oziroma tipa 2 in 4 in to na znatnejših območjih, smo uvrstili v poseben tip (tip 3). Pri naseljih v teh področjih je intenzivnost premika skoraj povsod — ne glede na varianto — majhna. Z ozirom na že prej omenjene metodološke pomanjkljivosti celotne klasifikacije v variante je jasno, da je tip 3 bližje tipu 2 kot tipu 4. V nekem smislu je le manj čista inačica tipa 2 (z ozirom na prevlado variante g-2!, ali tu in tam sporadično še kake druge). Deagrarizacija se pri tipu 2 še uveljavlja, toda ne prevladuje.

— Porast celotnega in agrarnega prebivalstva (tip 5). Pri tem tipu gre za značilna, a zelo redka področja, kjer agrarno prebivalstvo narašča in to hitreje kot celotno. Prevladuje torej varianta d-2.

— Porast celotnega in stagnacija agrarnega prebivalstva (tip 6). To je izrazitejši tip razvoja v smislu urbanizacije. Pri sicer vsesplošni množični deagrarizaciji naselij v obdobju 1953/1961 je očitno, da agrarno prebivalstvo stagnira — ob porastu celotnega — le v naseljih, kjer je njegovo število padlo na najnižjo mero in je vsak razvojni znak zaposlovanja v nekem centru. Prototip tega tipa je varianta c. Vanj smo pa vključili ponekod tudi naselja, ki so izkazala varianto b-7 (kajti rahel padeč agrarnega prebivalstva ne pomeni nič v celotni masi), pa tudi naselja opredeljena z varianto d-1 (kajti rahel porast agrarnega prebivalstva tudi ni pomemben v primerjavi s celotnim porastom). Seveda smo tako postopali le tedaj, če je bila intenzivnost premika manjša. Ta varianta pa je itak izredno redka. Kakor pokaže teritorialna razporeditev tega tipa, gre za naselja, ki so najbližje mest in drugih centrov; za naselja, ki se funkcijsko praktično že zlivajo s centri v enoten urbanski organizem. Rastejo zgolj z doseljevanjem ali z večanjem neagrarnega zaposlitve.

— Porast prebivalstva pretežno zaradi porasta neagrarnega prebivalstva (tip 7). Ta tip je značilen za področja — tudi blizu mest in centrov — kjer prevladujeta varianti b-5 in b-6, kjer je torej največji, pretežni del porasta neagrarnega prebivalstva izraz dotoka novega neagrarnega prebivalstva in le malo deagrarizacije že obstoječega, domačega agrarnega prebivalstva. Če se je vmes pojavila kot oznaka naselja varianta b-4, smo jo tudi vključili v ta tip.

— Porast neagrarnega prebivalstva pretežno zaradi deagrarizacije (tip 8). Ta tip je nekako zrcalna podoba tipa 7. Vanj smo uvrstili naselja, opredeljena predvsem z varianto b-2 in tudi b-3 (le izjemno tudi b-4, če je bila izolirano vmes). V ta tip spadajo — kakor je mogoče videti iz teritorialne razporeditve — področja, ki so od centrov že bolj oddaljena, a je v njih deagrarizacija zelo močna; toda to ni izključno vzrok porasta naselij tega tipa, ampak tudi porast neagrarnega prebivalstva vobče. Ta tip se pojavlja tudi prav blizu okrog centrov, kjer je urbanizacija še razmeroma mlad pojav in so velike strukturne spremembe v odnosu agrarno-neagrarno prebivalstvo šele v teku.

— Stagnacija celotnega prebivalstva in deagrarizacija (tip 9). Tu gre za področja, kjer prevladuje varianta e (ki je prototip) in varianta b-1 (zlasti če intenzivnost premika ni prav izrazita). Tudi nekatera naselja z oznako variante 2 se sporiadično pojavljajo vmes in celo nekatera osamljena naselja drugih variant (z malo intenzivnostjo premika). Področja, ki jih uvrščamo v ta tip, so področja pasivne, prikrite urbanizacije. Naselja več ne rastejo. Strukturne spremembe v smislu deagrarizacije pa so intenzivne.

Pregledna karta teh generaliziranih tipov razvojnih teženj dokumentira po enotni metodi spoznanja, ki iz globalnih analiz po občinah ali podrobnejših obravnav »vzorčnih primerov« sicer niso povsem nova. Spričo znanih teženj splošnega populacijskega razvoja v Sloveniji ne preseneča, da v večjem delu Slovenije prevladujejo prvi štirje tipi, zlasti 2., 3. in 4. (pa tudi tip 5., ki je strnjeno zastopan le povsem izjemno na delu Ptujskega polja). Vsi drugi tipi, kjer gre za porast celotnega prebivalstva in za zmanjševanje agrarnega prebivalstva ali za stagnacijo celotnega in zmanjševanje agrarnega prebivalstva, se pojavljajo dosledno le v večji ali manjši bližini okrog mest oziroma sploh centrov neagrarnе zaposlitve. Teritorialna razporeditev vseh teh tipov skupaj se v glavnem ujema z razporeditvijo »pretežno urbaniziranih« zon okrog mest in drugih centrov v smislu naše opredelitve v prvem delu te razprave. Ti tipi razvojnih teženj (pri celotnem in agrarnem prebivalstvu) so očitno izraz procesa urbanizacije podeželja. Tudi območja teh tipov razvoja izrazito kažejo težnjo, da se oblikujejo okrog centrov po radiokoncentričnem vzorcu, ki smo ga mogli ugotoviti tudi pri oblikovanju urbaniziranih zon. To je razumljivo, saj je neagrarno, podeželsko prebivalstvo — ki ga predstavljajo tam predvsem dnevni migranti — tisto, ki s svojo razporeditvijo in dinamiko opredeljuje proces urbanizacije na podeželju.

V podrobni teritorialni razporeditvi doslednega ujemanja sicer ni, na splošno pa se vendar, iz primerjave obeh preglednih kart vidi, da je tip 6 omejen na najbližjo okolico centrov, to je na najbolj urbanizirane vasi. Dalje, da območja tipa 7, kjer gre za porast neagrarnega prebivalstva pretežno zaradi naraščanja le-tega, na splošno sovpadajo z obsegom pretežno urbaniziranih zon II, in da so razvita okrog območij tipa 6. In še dalje, da se kot naslednji obroč okrog centrov pojavljajo celo območja tipov 8 in 9.

Corrigenda:

Na karti »področij urbanizacijskih vplivov« (priloga med str. 16 in 17) se je pri legendi v spodnjem desnem kotu vrnila napaka. V tretji vrsti je treba brati 55–55 % (namesto 55–45 %) in v četrti 55–80 % (namesto 45–80 %) deleža aktivnega prebivalstva, zaposlenega v domačem kraju.

Summary: THE URBANIZATION OF COUNTRYSIDE IN SLOVENIA

Vladimir and Vera Kokole

Starting from the pivot concept that urbanization is an expression of the modern, urban-focused way of life (or life-style), several attempts were made to measure it in quantifiable terms. For lack of both easily available and adequate data, population was taken as the main measurement to describe it; both its size for particular settlements as well as some of its characteristics. Information on employment was also considered as a supplementary source.

In order to found out the spatial spread of out-of-town urbanization, the extent of urbanized zones was analysed first.

It was assumed that settlements in the narrower or wider perimeter of towns are more »urbanized«; the greater is the part of their population that works in towns (which — as a measurement — is expressed in the jobs: active population ratio or in the percentage of resident active population of a place that is working in towns). All places (»rural« settlements) where 45 or more percent of resident active population was, in 1961, not working in the place but in a town, were classified as »urbanized« in various degree. Three intensity categories were actually discerned (I. 45—65%, II. 65—85%, and III. 85—100%) and spatial distributions identified on the map. Thus, zones covering each category could be delineated around each larger center of predominant non-agricultural employment.

It was found that the total population for these three zones for all centers of employment in 1961 was 417.417 while the population of centers, around which the zones did appear, was only 493.908 together 940.906 or 57,0 percent of the population of Slovenia (zone I. — 66 036; zone II. — 163 251; zone III. — 187 569). Altogether, 26,9% of all population of Slovenia was living in such zones. It was assumed on the basis of rough calculations that about 120 000 people in »urbanized zones« really were employed in local village occupations, mostly in agriculture. If this number is subtracted from the total, still some 820 000 people would have to be considered as urban or urbanized, which is 51—52 percent of total population of Slovenia.

In another analysis growth of total and of agricultural population, also by settlements in Slovenia, was studied as a composite indicator of urbanization trends. The concept behind the reasoning was, that growth of total population in a settlement, in a period of general deagrarianization, indicates shifts to urban employment and urban ways of life. Nine major possible basic types necessarily can be stated, that is: 1. growth (of total population)/growth (of agrarian population); 2. growth/stagnation; 3. growth/decline; 4. stagnation/growth; 5. stagnation/stagnation; 6. stagnation/decline; 7. decline/growth; 8. decline/stagnation; 9. decline/decline. Both components were further specified according to amount of change. Altogether 18 detailed sub-types were discerned and mapped. An examination of them proved that only some are really significant. A more general final map was then designed showing the most significant types and their spatial distribution. They are shown in the map attached to this paper. What is most significant to note is that growth occurs in limited areas only, mainly in those identified before as predominantly urbanized zones. Even here, the decline in agrarian population rather than actual increase of additional non-agrarian population is responsible for rather rapid (and mostly »hidden«) urbanization. A distinct predominance of additional (growth) population over pure deagrarianization occurs in more restricted areas, mostly of belt-like shape, radiating from major urbanization foci. Another significant fact to note is that, although most of Slovenia (and its settlements) shows declining, or at least static population in rural areas, the agrarian population is declining at a much faster rate. These large areas do, however, show a massive increase of non-agrarian population.

Borut Ingolič

NEKAJ ELEMENTOV PRI PROUČEVANJU MESTNEGA VPLIVA NA PRIMERU OBMESTNEGA DELA OBČINE BEŽIGRAD

Uvod

Bežigrajska občina obsega poleg pravih mestnih delov s strnjeno in gosto naseljeno aglomeracijo neagrarnega prebivalstva tudi več naselij in zemljišč, kjer po fiziognomskih svojstvih še prevladuje agrarna pokrajina.

Meja med »pravim« mestnim delom in polagrarnim ali celo agrarnim delom občine ni ostro začrtana. Več nekdanjih samostojnih, po izvoru agrarnih naselij se s svojim zemljiščem v skladu s širitvijo mesta vedno bolj staplja ali meša z že povsem mestnimi deli bežigrajske občine. Nekdanja samostojna naselja Ježica, Stožice, Mala vas, Savlje, Kleče, Tomačevo in tudi deloma Črnuče, katerih prvotna povsem agrarna funkcija je nesporna, so danes upravno vključena v mesto Ljubljana. Izven mestnega teritorija pripada bežigrajski občini poleg Črnuč še 12 naselij, ki so po svojem izvoru pa tudi še po današnjem videzu izrazito agrarna (Ježa, Nadgorica, Sv. Jakob, Podgorica, Brinje, Beričevo, Videm, Dol, Kleče, Zaboršt, in Zajelše). Čeprav je v teh naseljih agrarni element še vedno dominanten, so vendar že v veliki meri izgubila nekdanjo živlensko odvisnost od neposrednega izkoriščanja pripadajočega jim zemljišča. Z rastjo mestnih funkcij so postajali, oziroma postajajo vse močnejši stiki med mestom in temi naselji. V skladu s tem pa se večja delež tistega prebivalstva, ki mu nudi mesto osnovne življenjske dohodke. Mestni vpliv se torej z napredovanjem mestne aglomeracije, predvsem pa z napredovanjem in razraščanjem neagrarnih funkcij, počasi, a vztrajno prenaša iz naselja v naselje, s tem pa se preoblikuje tudi agrarna pokrajina. Analizo mestnega vpliva v tej smeri nam omogoča več pokazovalcev. Med njimi so najznačilnejši: 1. rast števila prebivalstva, 2. širjenje pozidane zemljišča oziroma rast števila hiš (gradijo se stavbe, ki so po videzu drugačne od klasičnih kmečkih hiš), ter razmerja med naseljenimi hišami in številom gospodinjstev ali prebivalcev, ki stanujejo v njih, 3. primerjava med številom tistega prebivalstva, ki še živi odvisno od kmetijske produkcije, tistega, ki mu je kmetijstvo le do-

daten vir sredstev ali tistega, ki se je že zaposlilo v drugih gospodarskih panogah, 4. dnevna migracija delovne sile in 5. spreminjanje usmerjenosti nakupa in zadovoljevanja drugih potreb prebivalstva.

Preobširna bi bila naloga če bi hotel podrobno analizirati že teh nekaj pokazovalcev, kaj šele če bi skušal odkriti in analizirati prav vse. Podrobneje želim prikazati dva izmed naštetih pokazovalcev in sicer:

- a) priselitve v naselja obmestnega dela bežigrajske občine in
- b) širjenje pozidanih zemljišč (rast števila hiš) in posamezne primerjave med številom poseljenih hiš in gospodinjstev ter številom prebivalcev.

Preselitve v naselja obmestnega dela bežigrajske občine med obdobjem pred letom 1940 ter letom 1961 po posameznih opazovalnih obdobjih

Za ugotavljanje mestnega vpliva v obmestnih naseljih nam dobro služijo podatki o doselitvah v ta naselja in o odselitvah iz njih.

Iz razpoložljivih statističnih podatkov o priselitvi prebivalstva v posamezna naselja obmestnega dela bežigrajske občine sem izbral predvsem tiste, ki lahko ob pravilni interpretaciji kolikor toliko jasno prikažejo razvojno pot in današnjo usmerjenost priselitev prebivalstva v posamezna naselja. V ta namen sem izdelal tri tabele, ki se med seboj vsebinsko dopolnjujejo.

1. V prvi je prikazan razvoj doselitve med obdobjem pred letom 1940 in letom 1961 z vmesnimi opazovalnimi leti 1955, 1957 in 1958, po posameznih naseljih bežigrajskega obmestja;

2. V drugi je prikazan delež priseljencev po posameznih naseljih bežigrajskega obmestja od celotnega števila priseljencev;

3. V tretji tabeli je prikazan po posameznih naseljih delež dosejencev po kraju odselitve.

1. Razvoj priselitve med obdobjem pred letom 1940 in letom 1961

V celotni opazovalni dobi se je priselilo v obmestni del bežigrajske občine 1717 ljudi. Jakost priselitve je v zadnji opazovalni dobi, to je med letoma 1958 in 1961, največja, saj se je v tem času priselilo v obmestni del bežigrajske občine 686 ali 39,9 % vseh priseljencev, med letoma 1955 in 1958 se je priselilo 518 prebivalcev ali 30,2 %, do leta 1953 pa 515 ali 29,9 %.

Po posameznih naseljih se je število na novo priseljenega prebivalstva gibalo v posameznem opazovalnem obdobju nekoliko drugače, kakor pa nam kažejo poprečki za celotni obmestni del bežigrajske občine. Od trinajstih naselij je 6 takih, kjer je bilo tako relativno kakor tudi absolutno največ priselitev v prvem opazovalnem obdobju, to je do leta 1940, dve naselji sta taki, kjer se je priselilo med leti 1955 in 1958 največ ljudi, a v ostalih petih naseljih je bila priselitev najmočnejša med letoma 1958 in 1961, torej v zadnjem razdobju. Se-

veda je prva opazovalna doba daljša od ostalih dveh in je zato dokaj nerealna primerjava med prvim obdobjem in ostalima dvema. Zanimivo pa je, da je jakost priselitev vsaj v večini tistih naselij, ki so bližje mestu Ljubljani, v zadnji opazovalni dobi večja od tiste v letu 1940 in prej, obratno pa je večja v prvi kakor pa v zadnji opazovalni dobi pri naseljih Videm, Kleče, Zaboršt in Zajelše, torej tistih, ki so najbolj daleč od mesta. Če hočemo to trditev osvetliti še z druge strani, je potrebno, da se поблиže seznanimo z deleži priseljencev v posameznih opazovalnih razdobjih.

Tab. 1. *Priselitve med obdobjem pred letom 1940 ter letom 1961 po naseljih* (% pomeni delež priseljencev v ožjem razdobju, od skupnega števila priseljencev v celotnem razdobju)

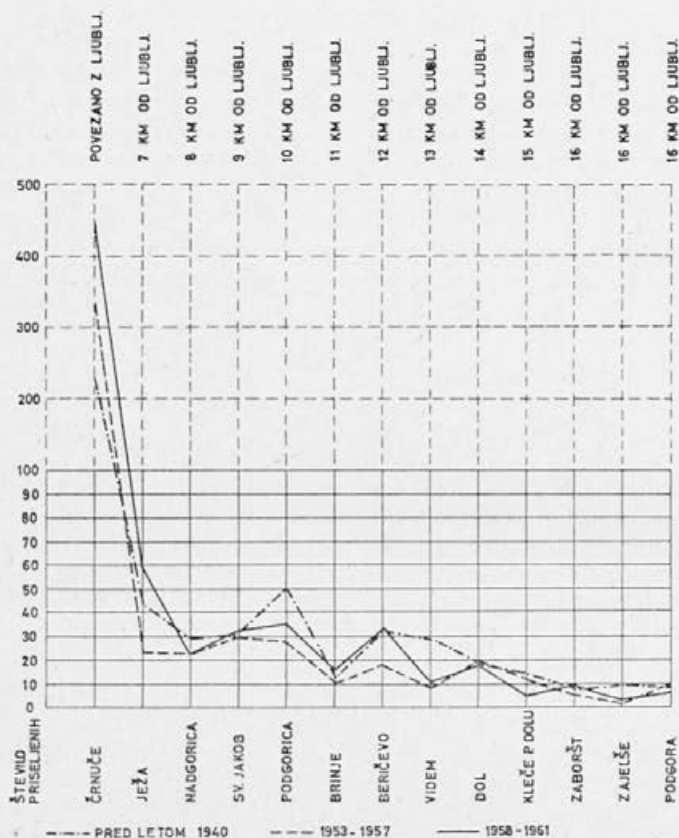
Naselje	1940 in prej		1955—1957		1958—1961		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%	število	%
Črnuče	236	23,3	334	33,0	441	43,7	1011	100
Ježa	45	54,4	23	18,4	59	47,2	125	100
Nadgorica	29	39,8	22	30,1	22	30,1	73	100
Sv. Jakob	30	32,6	30	32,6	32	34,8	92	100
Podgorica	50	44,6	27	24,1	35	31,3	112	100
Brinje	11	30,6	10	27,8	15	41,6	36	100
Beričevo	32	38,6	18	21,7	33	39,7	83	100
Videm	28	60,9	8	17,4	10	21,7	46	100
Dol	17	32,1	19	35,8	17	32,1	53	100
Kleče	15	46,4	11	39,2	4	14,4	28	100
Zaboršt	7	38,1	5	23,8	8	38,1	21	100
Zajelše	9	69,2	1	7,7	3	23,1	13	100
Podgora	8	32,0	10	40,0	7	28,0	25	100
Skupaj	513	29,9	518	30,2	686	39,9	1717	100

2. Jakost poselitve posameznih naselij po posameznih opazovalnih obdobjih (tabeli 1 in 2)

V celotnem obdobju se je daleč največ priseljencev priselilo v Črnuče, saj doseže ta delež 58,8% ali 1011 priseljencev. Število priseljencev v druga naselja je veliko manjše; drugo po številu priseljencev je naselje Ježa s komaj 125 ljudmi, ali samo 7,2% vseh priseljencev. Število priseljencev v ostalih naseljih je še manjše; najmanjše je v naselju Zajelše, kjer je skupno število priseljencev le 13, to pa ne predstavlja niti enega odstotka vsega priseljenega prebivalstva.

Prav v vseh opazovalnih obdobjih se je največ ljudi priselilo v Črnuče, toda priselitev tja je v zadnjih dveh opazovalnih letih mnogo močnejša kot v prvem obdobju. V prvem obdobju se je priselilo

PRISELITVE V NASELJA OBMEŠTNEGA DELA OBČINE LJ-BEŽIGRAD

v Črnuče 256 prebivalcev ali 45,9 %, v drugem 334 ali 64,5 % in tretjem 441 ali 64,3 % vseh priseljencev v obmeštni del bežigradske občine. Jakost priselitve v Črnuče se je zadnji čas torej še povečala, s tem se je povečal tudi delež doseljencev v Črnuče od vseh doseljencev, zmanjšal pa delež priselitev v druga naselja.

Razvrstitev naselij po jakosti priselitve je glede na oddaljenost posameznih naselij od Ljubljane različna. Če razvrstimo naselja od prvega do trinajstega mesta, in to tako, da dobi naselje za prvo mesto (največji relativni delež priseljencev v posameznem obdobju) eno točko in naselje z manjšim deležem v posameznem opazovalnem obdobju (torej glede jakosti priselitev zadnje naselje) 13 točk, dobimo naslednjo razvrstitev: Črnuče, Podgorica, Ježa, Sv. Jakob, Beričevo, Nadgorica, Dol, Brinje, Videm, Kleče, Podgora, Zajelše in Zaboršt. Ta gradacija je izločila štiri naselja, ki so se tudi pri prejšnji analizi pojavila na zadnjih mestih in so tudi dejansko najoddaljenejša od mestnega središča Ljubljane.

Jakost priselitve v posamezne kraje je torej eden izmed važnejših pokazalcev pri pravilni interpretaciji upadanja mestnega vpliva z oddaljenostjo od mestne aglomeracije. Ta kriterij za merjenje mestnega vpliva na širše obmestje je sicer lahko v mnogočem pomanjkljiv s čisto tehnične strani (nepopolni in večkrat tudi nezanesljivi podatki), obenem pa tudi problematičen s čisto teoretičnega vidika. Vzemimo primere naselij, in takih je v Sloveniji, predvsem pa v celotni Jugoslaviji, veliko, ki so bila do nedavnega pretežno agrarna, a so iz različnih vzrokov dobila v zadnjih letih večji industrijski obrat. Če predvidevamo, da je bilo v naselju ali njegovi neposredni okolici dovolj nekvalificirane delovne sile, ki je ostala v istem kraju in je le spremenila svoj poklic, je na drugi strani nujno, da se je morala priseliti višje ali visoko kvalificirana delovna sila, ki si je praviloma poiskala svoja bivališča v neposredni bližini zaposlitve. V takem naselju lahko v kaj kratkem razdobju opazimo izredno močno priselitev, čeprav ni nikjer blizu večje ali manjše mestne aglomeracije, ki naj bi pritegovala delovno silo in povzročila priseljevanje na svoje obrobje. Obratno pa bomo opazili okoli mesta, katerega gospodarski razvoj stagnira ali pa mu njegov gospodarski in družbeni utrip celo nazaduje in nima nikakršnih večjih gospodarskih funkcij, le majhno doseljevanje v samo mesto in prej odseljevanje kakor doseljevanje na njegovo obrobje.

Obmestnega dela bežigradske občine ne moremo uvrstiti niti v prvi niti v drugi primer. Sicer imata dve naselji svoj razvijajoči se industrijski obrat in se to deloma tudi pozna v nekaj močnejšem priseljevanju, kakor bi ga pričakovali sicer, vendar leži naše področje ob tako velikem mestnem središču, da vpliv oddaljenosti obmestnih naselij od njega na jakost priseljevanja povsem prevladuje. Obmestni del bežigradske občine je sicer le razmeroma majhen del ljubljanskega obrobja, kamor se doseljuje novo prebivalstvo. Vendar je že sam dovolj zgovoren primer jasne težnje doseljencev, da se naselijo ne samo čim bližje svojemu delovnemu mestu, ampak tudi čim bližje vsem tistim možnostim in ugodnostim, ki jih nudi mesto s vojim načinom življenja.

Tab. 2. Priselitve med obdobjem pred letom 1940 ter letom 1961 po posameznih naseljih v primerjavi s celotnim številom priseljencev

	Črnuče		Ježa		Nadgorica		Sv. Jakob		Podgorica		Brinje		Beričevo	
	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
Pred letom 1940	236	45,9	43	8,4	29	5,6	30	5,8	50	9,7	11	2,1	32	6,2
1953—1957	334	54,5	23	4,4	22	4,2	30	5,8	27	5,2	10	1,9	18	3,5
1958—1961	441	64,3	59	8,6	22	3,2	32	4,7	35	5,1	15	2,2	33	4,8
Skupaj	1011	58,8	125	7,2	75	4,2	92	5,4	112	6,5	36	2,1	83	4,8

	Videm	Dol	Kleče	Zaboršt	Zajelše	Podgora	Skupaj	
	število ‰	število ‰	število ‰	število ‰	število ‰	število ‰	število	‰
Pred letom 1940	28 5,4	17 3,3	13 2,5	7 1,6	9 1,9	8 1,6	515	100
1953—1957	8 1,5	19 3,7	11 2,1	5 0,9	1 0,2	10 1,9	518	100
1958—1961	10 1,5	17 2,5	4 0,6	8 1,2	3 0,4	7 1,0	686	100
Skupaj	46 2,7	53 3,1	28 1,6	21 1,2	13 0,8	25 1,6	1717	100

3. Priselitve prebivalstva po kraju odselitve

Največ prebivalstva se je priselilo iz krajev, ki ležijo v sosednjih občinah. Takih priseljencev je bilo do leta 1961 — 1274 ali 72,20 %; sledijo jim priseljenci iz drugih krajev občine Bežigrad (317 ali 18,5 %), razmeroma skromen delež prebivalstva se je priselil v obmestni del bežigradske občine iz drugih republik (le 144 ali 8,4 %), iz inozemstva pa se je priselilo le 9 prebivalcev. Seveda je delež priseljencev po kraju odselitve v posameznih krajih bežigradskega obmestja različen. Izmed 15 naselij tega obmestja so štiri naselja taka, kjer prevladuje delež priseljencev, ki so se priselili iz drugega kraja občine Bežigrad, v vseh ostalih devetih naseljih pa prevladujejo priseljenci iz drugih občin naše republike. Razen v dveh naseljih (Črnuče in Dol) je povsod jakost priselitve iz drugih republik na tretjem mestu, jakost priselitve iz inozemstva pa razen v Beričevem na zadnjem. Posebno pozornost vzbuja pojav, ki ga lahko opazujemo že od leta 1961, v zadnjih letih pa se je še stopnjeval, to je priselitev ljudi iz drugih republik v Dol, v Nadgorico in deloma tudi v Podgorico.

V anketi, ki sem jo izvedel konec leta 1966, me je poleg ostalega zanimalo tudi, od kod se priseljujejo ljudje. Pri anketiranju v večini naselji sem dobil od anketirancev precej nejasne in več ali manj splošne odgovore. Odgovori so bili namreč takšni, da je bilo iz njih razvidno, da problem priselitve prebivalstva iz ostalih krajev SRS in iz drugih republik ni tako močan, da bi bil značilen za posamezna naselja. Pri naseljih Videm in Dol pa so bili odgovori na zastavljeno vprašanje takšni, da je bilo iz njih lahko razbrati, da je v teh naseljih dokaj pomembno priseljevanje nove delovne sile predvsem iz drugih republik. Zakaj? Kakor sem že omenil, je v naselju Dol večji industrijski obrat, kemična tovarna JUB, kjer izdelujejo barve in lake. Delo je dokaj naporno in po mišljenju prebivalstva tudi zdravju škodljivo. Še do leta 1961 je bila zaposlena v tej tovarni pretežno delovna sila iz Dola ali pa iz bližnjih naselij. Razmerje med domačo

in tujo delovno silo se je po letu 1961 spremenilo v prid delovne sile, ki je prišla iz drugih republik. Iz priložene tabele je razvidno, da se je ta proces pričel sicer že pred letom 1961, a se je (po ugotovitvi ankete močno stopnjeval v zadnjem razdobju. Z razvojem industrijskih obratov v sami Ljubljani, si je prebivalstvo, ki je bilo zaposleno v tovarni JUB, sčasoma poiskalo lažje in zdravju manj škodljivo delovno mesto, neozirajoč se na njegovo oddaljenost. Dokler je bilo v samem naselju ali njegovi bližnji okolici še dovolj razpoložljive delovne sile, ki se je na vsak način hotela zaposliti v industriji, je ta domača delovna sila nadomestila tisto delovno silo, ki si je poiskala boljše pogoje za delo izven samega naselja. Podčrtati je treba še eno specifičnost tovarne JUB. Zaradi razmeroma težkega dela zaposluje ta industrijski obrat večinoma nekvalificirano, v pretežni meri moško delovno silo. Zato je pričela prav v zadnjih letih prihajati v tovarno moška delovna sila iz drugih republik. S pritekanjem te nove delovne sile in z njenim stapljanjem z domačim prebivalstvom, se vsekakor odpirajo novi problemi.

4. Število priseljencev po posameznih naseljih glede na kraj odselitve (tabela 3)

Če se povrnemo k poskusu opredelitve upadanja mestnega vpliva v posameznih naseljih glede na njihovo oddaljenost od mesta Ljubljane, nam pri tem lahko služijo tudi razmerja med naselji po »poreklu«
priseljencev. Zanima nas predvsem, kolikšen delež prebivalstva se je priselil v posamezna naselja glede na celotno število prebivalstva, ki se je priselilo v obmestni del bežigradske občine. Večina prebivalstva, ki se je priselilo do leta 1961 v obmestni del bežigradske občine, se je, kot sem že omenil, priselila v naselje Črnuče. Posebno velika sta deleža priseljencev iz drugih krajev — drugih občin in drugih republik. Skromno je število tistih priseljencev, ki so se priselili iz sosednjih krajev bežigradske občine ali pa iz inozemstva. Zanimivo je torej, da je preseljevanje med naselji bežigradske občine sicer skromno, da pa je priseljevanje ali odseljevanje iz teh naselij v mesto Ljubljana dokaj veliko. Žal nimam podatkov, ki bi to mojo trditev tudi številčno podkrepili. Tudi absolutna primerjava med priseljenci, ki so se priselili iz sosednjih občin in priseljenci, ki so se priselili iz naselij občine Bežigrad ali inozemstva, je nemogoča. Saj se je iz drugih naselij občine Bežigrad priselilo v Črnuče do leta 1961 101 ljudi, iz inozemstva pa le trije. Prav takšna so razmerja priseljencev teh dveh področij tudi pri drugih naseljih.

Tab. 3. Priseljeni po kraju odselitve po naseljih glede na celotno število priselitev

Priseljeni iz občine	Črnuče		Ježa		Nadgorica		Sy. Jakob		Podgorica		Brinje		Beričvo	
	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
Bežigrad	101	31,9	60	18,9	18	5,7	24	7,6	19	6,0	25	7,9	21	6,6
iz druge občine SRS	800	64,2	59	4,7	45	3,6	67	5,4	89	7,4	11	0,9	57	4,4
republike	107	74,3	5	3,5	9	6,3	1	0,7	4	2,8	—	—	2	1,4
iz inozem.	3	33,3	1	11,1	1	11,1	—	—	—	—	—	—	3	33,3

Priseljeni iz občine	Videm		Dol		Kleče		Zaboršt		Zajelše		Podgora		Skupaj	
	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
Bežigrad	25	7,3	2	0,6	2	0,6	10	3,2	3	0,9	19	2,8	517	100
iz druge občine SRS	22	1,8	36	2,7	26	2,1	9	0,7	10	0,8	16	1,3	1247	100
republike	1	0,7	14	9,6	—	—	1	0,7	—	—	—	—	144	100
iz inozem.	—	—	1	11,1	—	—	—	—	—	—	—	—	9	100

Najoddaljnejša naselja Kleče, Zajelše, Zaboršt in Podgora sicer glede doselitev ne zaostajajo v vseh pogledih za naselji, ki so bližje Ljubljani. Izredno majhno pa je v teh naseljih število priseljencev iz drugih republik in iz inozemstva, saj se je od tako daleč do leta 1961 priselil samo en človek. Res je sicer, da tudi v drugih naseljih, razen v Črnučah in v Dolu, takih priseljencev ni veliko, a vendar mnogo več: več celo v posameznih naseljih kakor pa v vseh štirih naštetih najoddaljnejših skupaj. Tudi število priseljencev iz iste občine ali iz drugih občin Slovenije je v teh oddaljenih vaseh zelo majhno. V naselje Ježa, ki je imelo leta 1961 manj prebivalcev kakor Kleče, Zaboršt, Zajelše in Podgora skupaj, se je do leta 1961 priselilo več ljudi iz drugih krajev bežigradske občine kakor pa v vsa naštetá štiri naselja skupaj (Ježa je imela leta 1961 275 prebivalcev, vanjo pa se je do leta 1961 priselilo iz drugih krajev iste občine 60 ljudi; naselja Kleče, Zajelše, Zaboršt in Podgora skupaj so štele takrat 430 prebivalcev, do leta 1961 pa se je v te vasi priselilo le 24 ljudi. Prav tako je v naštetih vaseh majhno število priseljencev iz drugih občin Slovenije. (V Ježo se je do leta 1961 priselilo iz drugih občin SRS 59 ljudi, v vsa štiri naštetá naselja skupaj pa v istem času le dva več, torej 61 ljudi.)

Da se je v tista naselja, ki stoje na skrajnem robu severnega dela bežigradske občine in so najbolj daleč od mesta, doselilo najmanj ljudi, je seveda razumljivo. Ker je njihova funkcija močno enostranska, še vedno kmetijska, so bila pač neprivlačna za priliv doseljencev, njihova prometna povezanost z mestom pa je bila do pred kratkim tako slaba, da niso bila privlačna niti kot stanovanjska naselja za zaposlence v mestu in v bližnjem obmestju. Kako važen razlog za mnogo manjše doseljevanje je ravno v tej oddaljenosti in v slabi prometni povezavi, se vidi iz tega, da tudi nekatera druga naselja bežigradskega obmestja, kot na primer Ježa in Podgorica, nimajo nikakršne druge samostojne funkcije kakor kmetijstvo, pa se je v njih vendar na novo doselilo dokaj več ljudi.

Iz analize podatkov o priselitvah v posamezne kraje severnega obmestnega dela bežigradske občine, se torej vidi, da se jakost priseljevanja v glavnem stopnjuje s čim manjšo oddaljenostjo naselij od mesta, da se v zadnjih letih te razlike še večajo, in končno, da se pojavlja nov element, priseljenci iz drugih republik, katerih število pa ni nujno vezano na oddaljenost od Ljubljane.

Rast števila hiš med leti 1953 in 1965 in razmerje med številom poseljenih hiš, gospodinjstev ter prebivalstva

Za naslednji pokazovalec pri določevanju mestnega vpliva sem si izbral rast števila hiš po naseljih ter primerjavo števila poseljenih hiš s številom gospodinjstev ter številom prebivalcev. Oba pokazovalca se dopolnjujeta med seboj. Če nam prvi kaže intenzivnost gradenj, lahko na podlagi drugega razberemo, kakšen tip hiše prevladuje v posameznem naselju, oziroma, v kakšni meri so stanovanjska poslopja poseljena in kakšen značaj imajo, predvsem ali gre za enostanovanjske ali za večstanovanjske hiše. Znano je, da prevladuje, v razliki s strnjanim mestnim območjem, kjer se grade povečini večstanovanjske stavbe, na širšem obrobju mesta kakor tudi na podeželju gradnja enostanovanjskih ali kvečjemu dvostanovanjskih zgradb. Sam način zazidave nam torej lahko ob pravilni razlagi pokaže stopnjo življenjskega utripa posameznega obmestnega naselja v naraščajočem procesu suburbanizacije. Saj je gradnja hiš najvidnejši in najtrajnejši pokazovalec razvoja naselja, zato za geografsko analizo obmestnih predelov nujen.

Že na začetku pa moram opozoriti na nekatere pomanjkljivosti tega pokazovalca. Največja med njimi je vsekakor pomanjkljivo vodenje in zbiranje podatkov o gradnji ali dograditvi hiš. Raziskave na samem terenu so me namreč prepričale, da je treba podatke, ki sem jih dobil na statistiki ali na komunalnem oddelku občine Bežigrad, obravnavati s primerno rezervo. Podatke o novih dograditvah, tako stanovanjskih kakor tudi drugih zgradb, zbira občina, ki jih potem daje v uporabo statistični službi. Podatke zbirajo in obdelujejo po posameznih letih, v določenih letih (1953 in 1961) pa so bili izvršeni

posebni popisi, ki so vključevali tudi popis števila hiš po naseljih. Ravno podatki, zbrani po letih, pa so zelo netočni. Čeprav namreč zakoni o gradnjah novih stavb jasno določajo pogoje za graditev, je občina pri zbiranju podatkov več ali manj odvisna od svojevoljnosti graditeljev, ki gradenj dovolj redno ne prijavljajo, to celo na ožjem obrobju mesta, kaj šele na širšem. V Črnučah je na primer občinska služba leta 1956 in 1966 ugotovila, da je v bližnji preteklosti kar 62 graditeljev gradilo brez gradbenega dovoljenja in da so šele po nekaj letih prijavili novo gradnjo. Pri terenskih raziskavah pa sem ugotovil, da je v Črnučah kar 76 stavb takih, ki jih občinski podatki ne vključujejo. Res so Črnuče zaradi svoje bližine in ugodne prometne povezanosti z mestom najprivlačnejše za zazidavo in je zato tudi število neregistriranih gradenj veliko. Vendar gradijo tudi po drugih naseljih bežigrskega obmestja hiše, katerih gradnjo z veliko zamudo prijavljajo občini in jih tudi statistična služba beleži z zamudo. Tako na primer je bilo po podatkih statistične službe zgrajenih v naselju Videm med letoma 1953 in 1965 le sedem novih hiš, na terenu pa sem ugotovil, da je takih hiš kar 16.

Opozorim naj še na eno bistveno pomanjkljivost razpoložljivih podatkov. Znano je, kako se povsod v Sloveniji, pa tudi v bežigraskem obmestju, s spremembo poklicne strukture nekdanjih, bolj ali manj agrarnih naselij, spreminja tudi videz prvotne kmečke hiše. Stavbe doživljajo razne spremembe in adaptacije, ki so seveda tudi značilen in trajen pokazovalec strukturnih in funkcijskih sprememb v naselju. Razen v mestih pa občine in statistična služba teh sprememb sploh ne registrirajo ali pa jih registrirajo pomanjkljivo.

Kljub tem pomanjkljivostim podatkov, pa moremo z njihovo pomočjo vendar do neke mere ugotoviti, kako se giblje trend gradenj novih stanovanjskih stavb po posameznih naseljih in kakšno je razmerje med številom naseljenih hiš, gospodinjstev in prebivalstva.

1. Rast števila stanovanjskih stavb

Leta 1953 je bilo v obmestnem delu bežigrajske občine 649 stanovanjskih stavb (gl. tabelo 4). V naslednjih 12 letih je bilo zgrajenih na novo 211 stanovanjskih hiš, s čimer je njihovo število narastilo na 860. Poprečni prirast novih stavb na leto (17,5) je dokaj skromen, posečno če upoštevamo, da gre po večini za enodružinske ali kvečjemu dvodružinske stanovanjske hiše. V vseh opazovalnih letih je bila gradnja hiš najmočnejša v Črnučah, posebno močna med letoma 1962 in 1965. V drugih naseljih bežigrskega obmestja je bila rast precej šibkejša, ponekod celo zelo šibka. Tabela 4 nam pokaže, da je bila rast po letu 1953 razen v Črnučah najmočnejša v tehle naseljih, ki bi spadala torej glede tega v drugo skupino: Ježa, Sv. Jakob in Podgorica (nad 25 % prirasta). V naslednjo skupino (s še več ko 10 % prirasta) bi spadali Zaboršt, Nadgorica, Dol, Beričevo in Videm, v nekaterih naseljih pa je bila rast minimalna (do 7 %, Brinje, Zajelše, Pod-

gora), v enem (Kleče) je število stanovanjskih hiš celo nazadovalo. Čeprav razlike, razen glede Črnuč, niso velike, pa se vendar tudi v njih kaže predvsem odaljenost od Ljubljane: čim bliže smo mestu, tem več je novih stanovanjskih zgradb. Do neke mere sta izjemi Nadgorica in Brinje, kjer je rast šibkejša kakor v sosodnjih vaseh, kar preseneča zlasti pri Nadgorici, ki je blizu Črnuč; neke vrste izjema je tudi Zaboršt, kjer je, nedvomno zaradi bližine Dola in tamošnje tovarne, novih hiš precej več kakor v sosodnjih vasicah na obrobju tamkajšnje ravnine (Zajelše, Podgora, Kleče).

Tab. 4. Spreminjanje števila hiš po naseljih v letih 1953-1961-1962-1965

Kraj/leto	1953	1961	Indeks	1962*	Indeks	1965	Indeks
Črnuče	214	276	134	286	139	395	158
Ježa	42	47	112	52	124	56	135
Nadgorica	45	50	111	51	115	56	124
Sv. Jakob	40	46	115	48	120	51	128
Podgorica	75	94	125	99	132	108	144
Brinje	21	25	109	22	105	22	105
Beričevo	56	61	109	67	119	67	119
Videm	40	45	115	46	115	47	118
Dol	26	26	100	31	118	32	125
Kleče	35	35	100	35	100	34	97
Zaboršt	16	18	112	19	118	20	125
Zajelše	15	15	100	16	107	16	107
Podgora	24	25	109	25	104	25	104
SKUPAJ:	649	774	119	797	125	860	132

2. Razmerje med številom naseljenih hiš in številom gospodinjstev

Primerjava števila naseljenih hiš in števila gospodinjstev po posameznih naseljih (gl. tabelo 5.) nam dobro pokaže pojemanje števila gospodinjstev na hišo, se pravi, pojemanje stanovanjske gostote z odaljenostjo od mesta ter tako ilustrira pojemaajoči vpliv mesta. V Črnučah, ki so najbliže Ljubljani, prebiva v stanovanjski hiši poprečno že 2,6 gospodinjstev, ne mnogo manj v bližnji Nadgorici, kjer je sicer, kakor smo videli, rast števila hiš razmeroma slaba, pa se morda ravno zato v obstoječem hišnem fondu stopnjuje stanovanjska gostota. Naj opozorim, da smo, razen v Črnučah in Dolu, v Nadgorici zabeležili največ doseljencev iz drugih republik (tabela 3), ki si ne postavljajo novih stanovanjskih zgradb, temveč se naselijo v obstoječih.

* Podatki po štetju registra.

V glavnem pa pojema število gospodinjstev na hišo z oddaljenostjo od Ljubljane proti vzhodu. Od Podgorice in Beričevega naprej se število gospodinjstev na hišo le še šibko dvigne nad 1, kar pomeni komaj odmik od svoječasnne kmečke enostanovanjske strukture. V Zajelšah in Podgori, ki sta najbolj daleč od mesta in prometnih zvez z njim, se številka sploh še ni dvignila nad 1. Izjema je le Dol, ki ima večjo stanovanjsko gostoto, kakor bi pričakovali po njegovi oddaljenosti od Ljubljane. Vzrok je nedvomno tamkajšnji industrijski obrat, kjer se zadnji čas zaposluje predvsem delovna sila iz drugih republik. Le-ta pa si, kakor smo omenili že pri Nadgorici, ne postavlja svojih hiš, temveč si poišče stanovanje v obstoječem naselju.

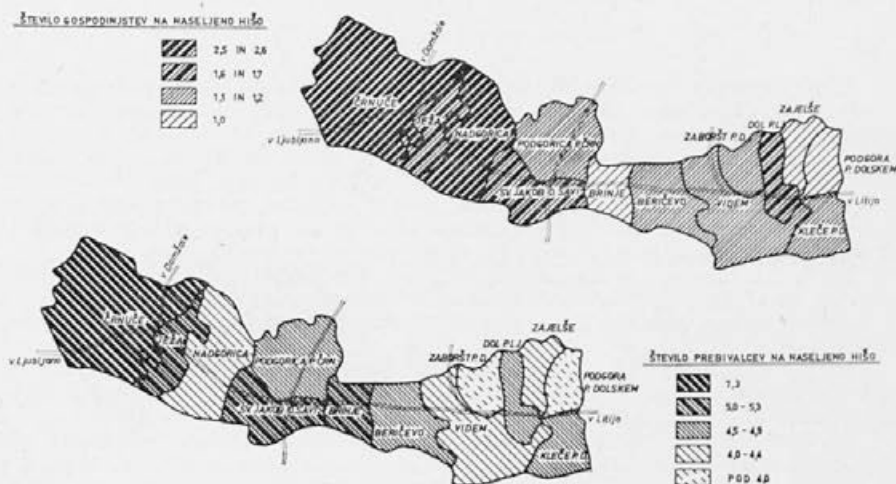
Tab. 5. Razmerje med številom naseljenih hiš, številom gospodinjstev in številom prebivalcev v letu 1965 po naseljih

Naselje	Število nas. hiš	Število gospodinjstev	Število gospodinjstev na hišo	Število nas. hiš	Število preb.	Število prebivalcev na hišo
Črnuče	339	871	2,6	339	2477	7,3
Ježa	56	88	1,6	56	278	5,0
Nadgorica	56	142	2,5	56	241	4,3
Sv. Jakob	51	82	1,6	51	268	5,3
Podgorica	108	134	1,2	108	495	4,6
Brinje	22	23	1,0	22	117	5,3
Beričevo	67	82	1,2	67	325	4,9
Videm	47	57	1,2	47	205	4,4
Dol	52	53	1,7	32	151	4,7
Kleče	34	37	1,1	34	137	4,6
Zaboršt	20	24	1,2	20	94	4,5
Zajelše	16	17	1,0	16	68	4,2
Podgora	25	26	1,0	25	93	3,7
Skupaj	837	1636	1,9	837	4969	5,9

3. Razmerje med številom naseljenih hiš in številom prebivalcev

Razmerje med tema dvema podatkom (tab. 5) do neke mere dopolnjuje prejšnjo analizo. Tudi v tem primeru je opazen padec števila prebivalstva na naseljeno hišo z oddaljenostjo od Ljubljane. Vendar so tu razlike med posameznimi naselji le manjše. Izjema so Črnuče, kjer se številka povzpne nad 7, medtem ko se število prebivalcev na stanovanjsko hišo pri drugih naseljih giblje med 4,3 in 5,3. Manjše je le pri najoddaljenejših naseljih Zaboršt, Zajelše in Podgora.

ŠTEVILO PREBIVALCEV IN ŠTEVILO GOSPODINJSTEV NA NASELJENO HIŠO
V OBMESTNEM DELU OBČINE LJUBLJANA-BEŽIGRAD LETA 1965

Zaključek

Naša analiza jakosti priselitve prebivalstva v obmestna naselja bežigradske občine, tamkajšnje rasti števila hiš ter razmerja med tem številom ter številom gospodinjstev in prebivalstva, nam je nazorno pokazala, kako v glavnem z oddaljenostjo od mesta nazaduje priseljevanje novega prebivalstva, rasti števila na novo zgrajenih hiš, število gospodinjstev in s tem tudi število prebivalcev na hišo. V vseh teh pojavih smo lepo zabeležili pojemanje mestnega vpliva vse od Črnuč, ki so mu najmočnejše izpostavljene do najbolj oddaljenih vasic (Zajelše, Podgora) v vzhodju hribovja severovzhodno od Dola. Nekaj nepravilnosti v to postopno pojemanje pomenijo le naselja z lastnimi industrijskimi obrati, kakršno je npr. Dol, ki vplivajo na nekaj močnejše doseljevanje, kakor pa bi pričakovali po oddaljenosti od mesta, na posebnosti v tem doseljevanju (delovna sila iz drugih republik) ter s tem tudi na stanovanjsko gostoto. V skladu s tem je tudi nekdanja agrarna pokrajina bežigradskega obmestja najmočnejše, skoraj že povsem preoblikovana v suburbanizirano pokrajino v Črnučah, najmanj pa na skrajnem vzhodu občine, kjer je vsaj na zunaj še povsem ohranjena. Uporabljeni pokazovalci nam vse to dobro pokažejo, kar dokazuje, da bi jih bilo treba v geografskem proučevanju obmestnih področij upoštevati bolj kakor doslej. Dopolniti bi jih bilo treba seveda še z drugimi: preučiti videz novo zgrajenih ali močno pregrajenih hiš, ugotoviti socialni in poklicni položaj graditeljev, strukturo družin, ki prebivajo v njih, analizirati komunalno opremljenost posameznih naselij itd. Vsekakor bi bilo treba analizirati tudi tradicionalno kmečkoposestno strukturo prizadetih vasi in ugotoviti, kako so morda razlike v tej strukturi vplivale na razlike v intenzivnosti in v oblikah mestnega vpliva na ta del ljubljanskega obmestja.

Summary: SOME ELEMENTS IN THE STUDY OF THE URBAN INFLUENCE AS DISCLOSED AT THE EXAMPLE OF THE SUBURBAN PART OF THE COMMUNE OF BEŽIGRAD (NORTH-EASTERN PART OF LJUBLJANA)

Borut Ingolič

The boundary between the »genuine« urban part and the semi-agrarian or even agrarian part of the commune is not sharply laid down. Several formerly independent, and in their character agrarian, settlements are merging, parallel with the expansion of the town, with the urban parts of the commune. Formerly independent settlements Ježica, Stožice, Mala vas, Savlje, Kleče, Tomačevo, and partly Crnuče, whose original primary function is doubtlessly agrarian, are today administratively as well as vitally included in the town of Ljubljana.

In the establishing of the strength of the urban influence over the broader area, the study has been limited to the following two indices:

a) migrations into the settlements in the suburban part of the commune of Bežigrad;

b) the expansion of built-up areas (the increase of the number of houses) and individual comparisons between the number of inhabited houses and households, and the number of the inhabitants.

In the analysis of the first indicator, the following four elements of immigration have been taken into account: a) the development of the immigrations during the period 1940—1961; the volume of immigrations according to the individual periods under investigations; immigrations of population into individual settlements according to the place of emigration; and the number of immigrations according to individual settlements with regard to the place of emigration. The analysis of all four elements has disclosed that the degree of immigrations into individual settlements largely corresponds with their respective distance from Ljubljana, further that in the recent years the differences between the degree of immigrations into the closer settlements and those into the more distant ones are still increasing, and that in the recent years a new element is coming up — namely an increase of immigrations from other republics, the numerical degree of which is not necessarily retted to the distance between individual settlements from Ljubljana.

In the analysis of the second index the following two elements have been taken into account: the ratio between the number of inhabited houses and the number of households, and the number of the population. The two elements are mutually complementing one another, the first shows the intensity of building according to year to year, the second shows what type of house is predominant in a particular settlement. It is commonly known that in towns multi-flat buildings predominante, and that in the broader area around the town as well as in the rural countryside one-flat or at most two-flat houses predominate. And the trend of the building up of the area discloses on correct interpretation the degree of the pulse of life of a particular settlement.

Vladimir Klemenčič-Mirko Pak

NEKATERI ELEMENTI GOSPODARSKO-GEOGRAFSKEGA RAZVOJA RAKITNE*

Uvod

Rakitna s svojim kmetijskim zemljiščem zavzema kotanjo na območju kraškega razgibanega planotastega sveta, južno od Ljubljanskega Barja, v višini od 770 do 800 m.¹ Na severovzhodu in jugozahodu omejujejo kotanjo do 1000 m visoka slemena Španovega vrha in Novaške gore, medtem ko se severozahodni in jugovzhodni rob kotanje dviguje samo 20 m nad danjo ravnino. Visoka lega in zaprtost kotanje daje območju Rakitne značaj geografsko močno izoliranega predela, ki nudi specifične pogoje kmetijskemu in gozdarskemu namenu izrabe prostora ter turizmu.

Prepletenost in uveljavljanje novih funkcij izletniškega in vikendskega turizma v zimski ter v letni sezoni, močno odseljevanje prebivalstva ter dnevna in tedenska migracija delovne sile v bližnje zaposlitvene kraje, večanje deleža nekmečkega prebivalstva in oblikovanje mešane delavsko-kmečke strukture gospodinjstev, so posebnosti Rakitne, ki se v zadnjih letih izražajo v izredni dinamiki spreminjanja demografskih in gospodarskih elementov in še posebej v zunanji podobi.

Rakitna se po načinu regionalne transformacije razlikuje od naselij, katerih transformacije so bile v zadnjih letih obravnavane v Geografskem vestniku, v Časopisu za zgodovino in narodopisje ter v drugih publikacijah.

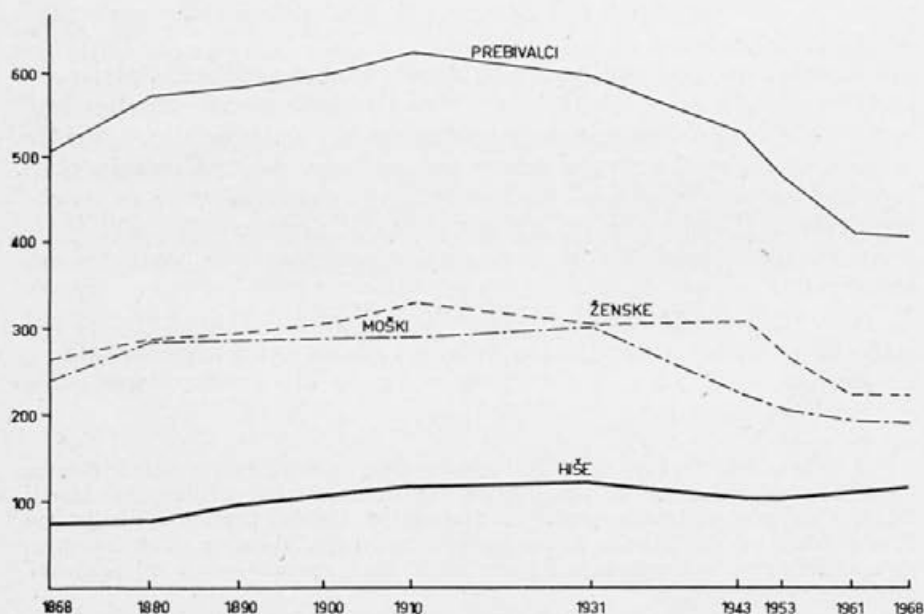
* V letu 1966 je bilo terensko proučevanje iz družbene geografije izvedeno na področju Rakitne. Terenskega proučevanja so se udeležili slušatelji III. letnika pod vodstvom prof. dr. Svetozarja Ilešiča, prof. dr. Vladimira Klemenčiča, dr. Mirka Paka in as. Jurija Kunaverja. Vsem se za zbrano gradivo anketiranja in kartiranja, ki je v veliki meri uporabljeno v tej razpravi, najlepše zahvaljujemo.

¹ Pod ime Rakitna so vključena naselja Rakitna in zaselki Novaki, Zator grič, Boršt in Zahrib.

Elementi demogeografskega razvoja

Rakitna je ostala zaradi prometne odmaknjenosti ter velike oddaljenosti od urbanih središč vse do konca druge svetovne vojne tipično agrarno naselje, s pretežno avtarkičnim kmetijskim gospodarstvom. Zaradi velike agrarne prenaseljenosti si je moral velik del prirastka kmečkega prebivalstva skoraj vse zadnje stoletje iskati zaslužka v tujini. Pred prvo svetovno vojno največ v ZDA, po njej pa v deželah Zahodne Evrope.

Po drugi svetovni vojni se je začelo z območja Rakitne močno odseljevati mlajše, za delo sposobno prebivalstvo, v hitro se razvijajoče stare in novo nastale industrijske kraje Slovenije. Z zgraditvijo ceste, ki povezuje Rakitno na severu z enim krakom preko Iga in z drugim mimo Podpeči z Ljubljano ter na jugu s Cerknico, so se odprle možnosti intenzivnejšega vsakodnevnega povezovanja Rakitne s širšimi, gospodarsko že bolj razvitimi industrializiranimi in urbaniziranimi področji. Ljubljana je razširila na Rakitno svoje območje izletniškega in vikendskega turizma. Zgraditev smučarske vlečnice, umetnega jezera in prijetna gozdnata pokrajina so pritegnili Ljubljance h gradnji novega vikendskega naselja. Cerknica, Ljubljana in drugi zaposlitveni kraji v ožji in širši okolici Rakitne so pa razširili na Rakitno svoja gravitacijska območja tedenske in dnevne migracije delovne sile.

Risba 1: Rast števila hiš in prebivalstva na Rakitni v razdobju 1869—1969

Število prebivalstva je na Rakitni naraščalo od prvega štetja prebivalstva l. 1869, do štetja prebivalstva l. 1910, ko so našteli najvišje število, 622 prebivalcev. Od leta 1910 naprej je število prebivalstva od popisa do popisa vedno hitreje nazadovalo in se do leta 1968 znižalo na 409 prebivalcev. Podobne tendence kot pri gibanju števila prebivalstva se kažejo tudi v razvoju naselja z rastjo števila hiš. Naselje je naraščalo od leta 1869 do leta 1951. Ob prvem popisu prebivalstva leta 1869 je štela vas 76 hiš, leta 1951 pa 117. Po drugi svetovni vojni, do leta 1948, se je znižalo število hiš na 107, do leta 1965 na 106, do leta 1966 pa je spet naraslo na 112 in do leta 1968 na 115.

V rasti števila hiš in v razvoju naselja se uveljavljajo tudi učinki vikendskega turizma. Od skupnega števila 115 hiš je 12 kmečkih že zamenjalo funkcijo stalnega prebivališča s funkcijo vikendskega prebivališča. Nekoliko stran od starih vaških jeder je zrastle v obliki več ali manj zaključene četrti 72 vikendskih hiš. Prvo so zgradili leta 1960, dve leta 1965, 7 leta 1966, 28 leta 1967, 18 leta 1968, 16 vikendskih hišic pa je bilo leta 1969 v gradnji.

Osemindesetdeset lastnikov vikendskih hišic ima svoje stalno bivališče v Ljubljani, po eden v Podpeči, na Vrhniki, na Borovnici in na Rakitni. Dvaindvajset lastnikov vikendskih hišic je inženirjev, petnajst je obrtnikov, deset uslužbencev z visoko izobrazbo, sedem je tehnikov, štirje so kvalificirani delavci, trije ekonomisti in pravniki, trije direktorji, po dva zdravnika, uslužbenca in novinarja, en oficir, en tehnik in en trgovski potnik.

V strukturi lastnikov vikendskih hišic je očitna prevlada tehnične inteligence, drugih visokih izobražencev ter obrtnikov.

Z močnim povojnim nazadovanjem števila domačega prebivalstva se je zelo znižalo poprečno število ljudi na hišo. V hišah je večinoma le po eno gospodinjstvo, zato je poprečno število ljudi na hišo tudi identično s poprečnim številom ljudi na gospodinjstvo. To število je dober indikator za ugotavljanje uveljavljanja tendenc urbane demogeografske strukture. Leta 1869 so našteli poprečno 6,7 ljudi na gospodinjstvo. Leta 1951, ko je že pričelo nazadovati število prebivalstva in je imela Rakitna največ hiš, so našteli poprečno 5,2 člana na gospodinjstvo, do leta 1969 se je pa to število znižalo na 3,9.

Veliko znižanje poprečnega števila ljudi na gospodinjstvo je izraz razkroja starega klasičnega agrarnega tipa velikega gospodinjstva: z gospodarjem, gospodinja, njihovimi starši in otroki ter tetami, hlapeci in deklami, kar je bilo značilno za čas velike agrarne prenaseljenosti pred sto leti. Oblikovati so se pričela po poprečnem številu članov manjša gospodinjstva, ki so v glavnem omejena na gospodarja, gospodinja in njihove otroke.

Z Rakitne se je po drugi svetovni vojni izselilo 95 ljudi v zaposlitvene kraje Slovenije. Intenzivnost izseljevanja se iz leta v leto stopnjuje. Od konca druge svetovne vojne pa do leta 1966 se jih je izselilo 82, v zadnjih treh letih pa 15. Med izseljenci je bilo dve tretjini žensk. Za stalno se jih je več kot 60 % izselilo v Ljubljano, drugi pa so se za stalno naselili v 24 zaposlitvenih krajih Slovenije. Poleg

izseljevanja za stalno, odhaja prebivalstvo v zadnjih letih z Rakitne tudi na sezonska dela v inozemstvo. Leta 1966 so bili na sezonskem delu v Zahodni Nemčiji trije delavci, dva moška in ena ženska, leta 1969 pa 13 ljudi, osem moških in tri ženske v Nemčiji, en moški v Švici, ter ena ženska v Italiji.

Za geografsko transformacijo Rakitne je posebno pomembno naraščanje števila neagrarnega, stalno naseljenega prebivalstva. To prebivalstvo je deloma zaposleno na Rakitni v zdravilišču, v gozdarstvu, gostinstvu in v šoli, deloma pa v Cerknici, Ljubljani ter v drugih zaposlitvenih krajih, kamor se dnevno ali tedensko vozi na delo. To je delovna sila, ki večinoma živi v gospodinjstvih s kmečkimi gospodarstvi in v svojem prostem času sodeluje pri kmečkih delih.

Leta 1961 so našli dvajset aktivnih nekmečkih delavcev, leta 1966 šestdeset, leta 1969 pa že trinosemdeset. To je skoraj toliko, kolikor so v tem letu našli aktivnih kmetov, in za dve tretjini več, kolikor so našli aktivnih kmetov, starih od dvajset do petdeset let.

Od aktivnega, nekmečkega in stalno naseljenega prebivalstva Rakitne, je bilo zaposlenih na Rakitni leta 1966 27, leta 1969 pa že 35. Največ aktivnega nekmečkega prebivalstva je zaposlenega v Cerknici, leta 1961 20, 1966 24, 1969 pa že 26. Leta 1961 še ni bil zaposlen v Ljubljani nihče z Rakitne, leta 1966 jih je bilo zaposlenih pet, leta 1969 pa že sedemnajst. Leta 1966 in 1969 so bili zaposleni trije v Škofljici ter eden v Preserju.

Del izven kmetijstva zaposlenih prebivalcev Rakitne je zamenjalo svoj prvotni kmečki poklic, del pa se jih je zaposlil izven kmetijstva takoj po zaključenem šolanju. S poklicnim preslojevanjem aktivnih članov kmečkih gospodinjstev iz kmečkih v nekmečke poklice, ki se po zaposlitvi ne odseljuje z doma, se spreminja struktura gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi.

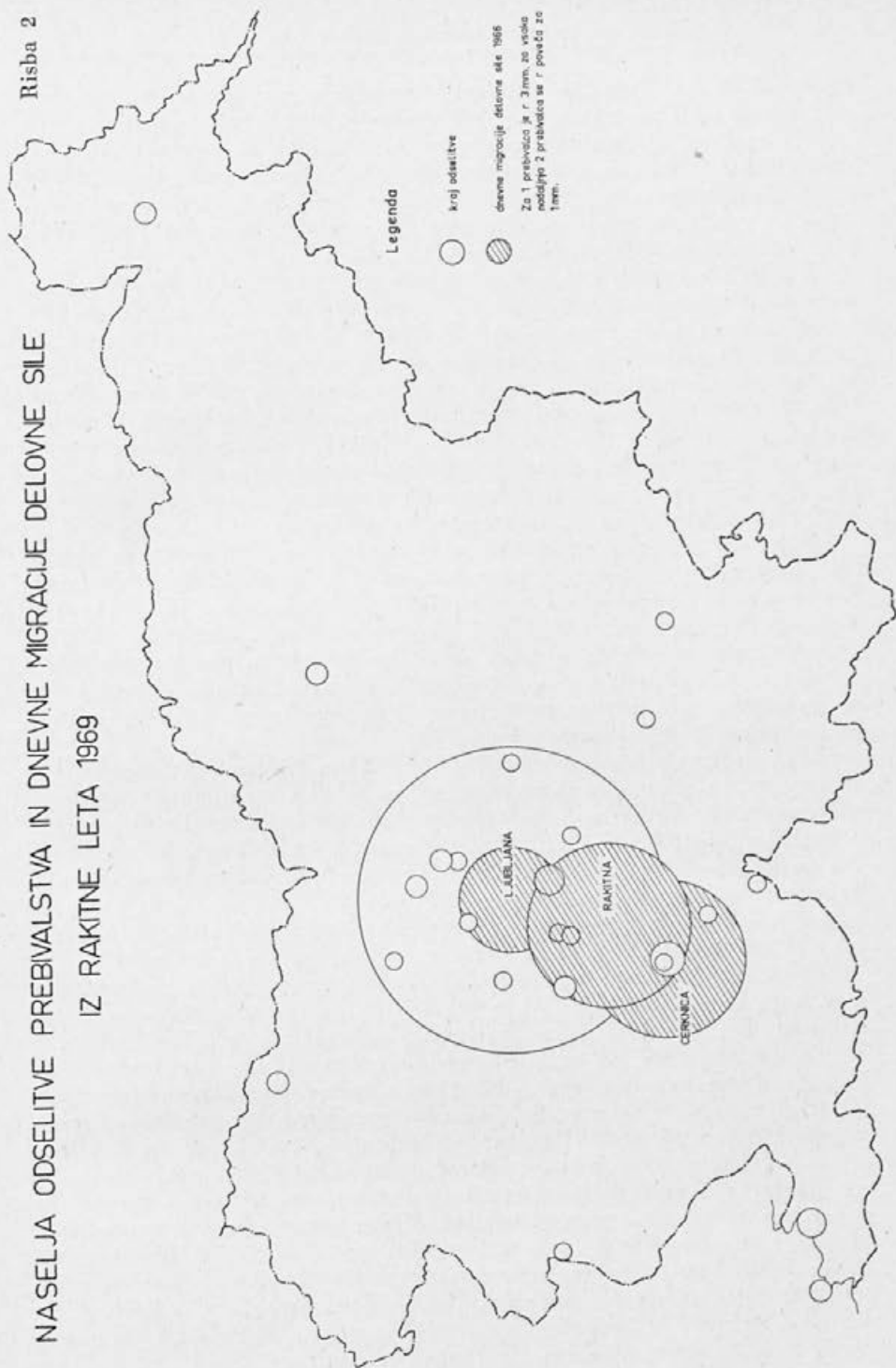
Izoblikovali so se trije tipi gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi ter tip gospodinjstva brez zemlje. Med gospodinjstvi s kmečkimi gospodarstvi so nastala poleg čistih kmečkih gospodinjstev, ki so bila skoraj edini tip gospodinjstev do druge svetovne vojne, še mešana delavsko-kmečka in nekmečka gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi. Čista kmečka gospodinjstva imajo zaposlene vse svoje aktivne člane v kmečkem gospodarstvu, mešana delavsko-kmečka pa imajo del članov zaposlenih v kmetijstvu, del jih pa dela izven kmetijstva.² Nekmečka gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi pa imajo aktivno zaposlene izven kmetijstva vse člane. Ker opravljajo kmečka dela v prostem času aktivno izven kmetijstva zaposleni člani gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi, označujemo take delavce kot polkmete, kmetijske obrate s takimi člani gospodinjstev pa kot polkmečke. Aktivno kmečko gospodarstvo zelo hitro ostareva in nastaja vse večje število takih gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi, ki imajo vse člane sta-

² Vladimir Klemenčič, Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. GV XL, Ljubljana 1968. Str. 19—52.

NASELJA ODSELITVE PREBIVALSTVA IN DNEVNE MIGRACIJE DELOVNE SILE
IZ RAKITNE LETA 1969

Risba 2

rejše od 60 let. Tak tip »ostarelih kmečkih gospodinjstev« moramo razlikovati od tipa čistih kmečkih gospodinjstev z mlado delovno silo.

Ti različni tipi gospodinjstev zaradi različne ekonomske odvisnosti od kmetijstva ter neenake sposobnosti njihovih članov za delo na zemlji, predstavljajo specifično strukturo socialnih skupin prebivalstva, ki vsaka na svoj način gospodari z zemljo in s tem tudi vsaka na svoj način oblikuje podobo pokrajine.

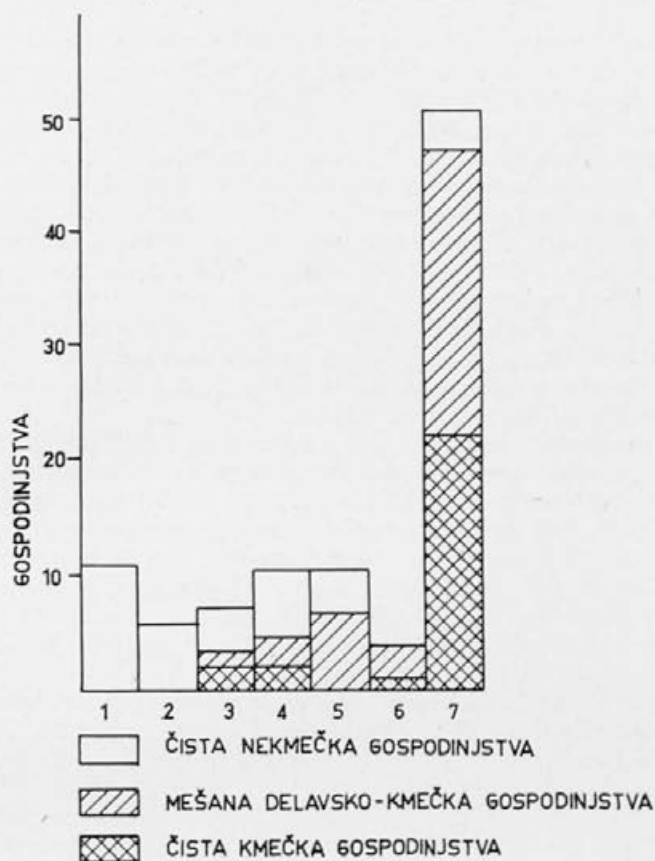
Na Rakitni je število gospodinjstev od leta 1961 do leta 1966 nazadovalo od 152 na 103, do leta 1969 pa na 97. Med letoma 1961 in 1966 je najmočnejše nazadovalo število čistih kmečkih gospodinjstev, od 52 na 28. Število mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev je naraslo za dve, število nekmečkih pa je nazadovalo od 41 na 34. Med letoma 1966 in 1969 je nazadovalo število mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev od 41 na 37, tip kmečkih in nekmečkih pa vsak za eno gospodinjstvo. Leta 1969 je bilo med nekmečkimi gospodinjstvi brez zemlje 11 gospodinjstev. Od 27 čistih kmečkih gospodinjstev pa je bilo kar 11 takih, ki so imela vse člane starejše od 60 let.

Rast in menjava strukture gospodinjstev Rakitne odseva specifičnost socialno-ekonomskih procesov, ki se podobno odvijajo po fazah demografskega razvoja na perifernih, hribovitih področjih Slovenije. Velik del prirasta odraslega prebivalstva se sproti odseljuje, aktivna kmečka delovna sila pa odмира. Zaradi tega število prebivalstva hitro nazaduje. Ker kmečka gospodinjstva z ostarelimi člani izumirajo in se število nekmečkih gospodinjstev brez zemlje ne večja, nazaduje tudi skupno število gospodinjstev.

Z zaposlovanjem prebivalstva izven kmetijstva in odmiranjem aktivnega kmečkega prebivalstva se je izoblikovalo novo razmerje v strukturi prebivalstva. Aktivno prebivalstvo primarnih dejavnosti je med letoma 1953 in 1961 nazadovalo od 210 na 127, do leta 1966 na 108 in do leta 1969 na 96. Število aktivnega prebivalstva sekundarnih dejavnosti je naraslo med letoma 1953 in 1961 od 12 na 33. Število prebivalcev aktivno zaposlenih v terciarni dejavnosti pa je naraslo v istem razdobju od 3 na 6, v kvartarni dejavnosti pa od 5 na 23.

Do druge svetovne vojne je bilo število nekmečkega prebivalstva med kmečkim zelo nizko. To so bili učitelji, duhovnik, trgovec in gostilničar. Do leta 1966 pa se je število nekmečkih poklicev povečalo na 25, do leta 1969 pa na 30. Struktura nekmečkega prebivalstva je bila do druge svetovne vojne klasično agrarna. Struktura neagrarnih poklicev v najnovšem razdobju pa kaže razkroj stare klasične agrarne strukture vasi in uveljavljanje elementov nove funkcije Rakitne, ki so značilni za oblikovanje »spalnega naselja«.

Neagrarno prebivalstvo je vse do druge svetovne vojne opravljalo svoje funkcije le za agrarno Rakitno. Neagrarno prebivalstvo po drugi svetovni vojni, ki je v večjem številu zaposleno izven Rakitne, pa gospodarsko, politično in kulturno povezuje Rakitno z gospodarsko bolj razvitimi sosednjimi področji. To delavstvo prinaša v vas dohodek ter nove delovne in življenjske navade, ki se izražajo v širjenju nekaterih oblik mestnega načina življenja prebivalstva.

Risba 3: Posestna struktura gospodinjstev na Rakitni po poklicni strukturi aktivnih članov leta 1969

Največje spremembe je opaziti v poklicni in starostni strukturi aktivne delovne sile na kmečkih gospodarstvih.

Skupno število gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi je zaradi odmiranja aktivnih kmetov in odseljevanja izven kmetijstva aktivno zaposlenih članov gospodinjstev med letoma 1966—1969 nazadovalo od 92 na 86. Število gospodinjstev, ki imajo do 10 ha zemlje, se je zmanj-

* Za prebivalstvo primarnih dejavnosti smo uporabili podatke uradnih popisov prebivalstva iz leta 1955 in 1961 ter podatke Krajevnega urada Rakitna za leti 1961 in 1969. Za prebivalstvo sekundarne, terciarne in kvartarne dejavnosti pa imamo na razpolago le podatke popisov prebivalstva iz let 1955 in 1961.

šalo od 39 na 35, gospodinjstev z več kot 10 ha zemlje, pa od 53 na 51. Skupno število kmečkih gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi je nazadovalo med letoma 1966 in 1969 od 28 na 27. Število kmečkih gospodinjstev z velikostjo kmečkega gospodarstva od 10 ha je nazadovalo od 7 na 5, gospodinjstev z nad 10 ha zemlje pa naraslo od 21 na 22.

Skupno število mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev je med 1966 in 1969 nazadovalo od 41 na 37, število mešanih gospodinjstev, ki imajo do 10 ha zemlje, je nazadovalo od 13 na 12, tistih, ki imajo več kot 10 ha zemlje, pa od 28 na 25. Skupno število nekmečkih gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi je med letoma 1966 in 1969 nazadovalo od 23 na 22. Število nekmečkih gospodinjstev, ki imajo do 10 ha zemlje, je nazadovalo od 19 na 18, število nekmečkih gospodinjstev z več kot 10 ha pa je ostalo nespremenjeno, podobno kot je ostalo nespremenjeno število gospodinjstev brez zemlje.

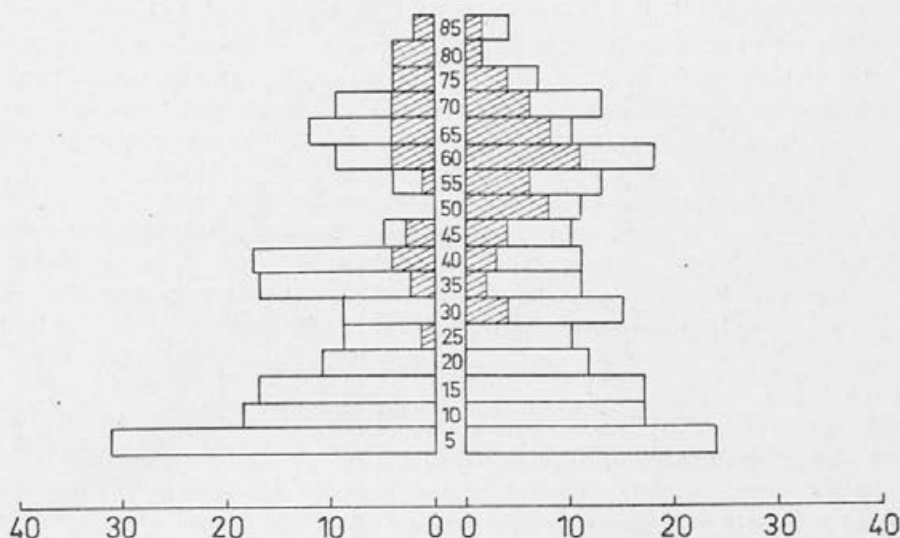
Število kmečkih posestev je od leta 1966 do leta 1969 nazadovalo od 92 na 86, število aktivnih kmetov pa se je med letoma zmanjšalo od 108 na 96. Lastne kmečke aktivne delovne sile ni imelo v letu 1966 triindvajset, leta 1969 pa dvaindvajset kmečkih gospodarstev.

Število kmetij z manj kot 10 ha zemlje je med letoma 1966 in 1969 nazadovalo od 39 na 35, število aktivnih kmetov pa se je v tem tipu kmetij zmanjšalo od 22 na 16. Število kmetij z več kot 10 ha zemlje se je zmanjšalo od 53 na 51, število njihove aktivne kmečke delovne sile pa od 86 na 80.

Nazadovanje števila aktivnih kmetov je očitno tako pri kmetijah z več kot 10 ha zemlje kot pri kmetijah z manj kot 10 ha zemlje. Ta pojav se uveljavlja v enaki meri pri čistih kmetijskih kot mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstvih.

Med aktivnim kmečkim prebivalstvom je tudi zelo neugodna starostna struktura. Na 28 kmečkih gospodarstvih s čistimi kmečkimi gospodinjstvi je bilo leta 1966 od 41 aktivnih kmetov le 19 mlajših od petdeset let. Leta 1969 pa je bilo na 27 kmetijah s čistimi kmečkimi gospodinjstvi od 33 aktivnih kmetov le 11 mlajših od petdeset let. Leta 1966 je razpolagalo 21 kmetij s čistimi kmečkimi gospodinjstvi, ki so imele več kot 10 ha zemlje, z 38 aktivnimi kmeti, od katerih je bilo 19 mlajših od petdeset let. Leta 1969 je razpolagalo 22 kmetij, ki so imele več kot 10 ha zemlje in čista kmečka gospodinjstva, z 28 aktivnimi kmečkimi delavci, od katerih je bilo 11 mlajših od petdeset let. Leta 1966 so delali na 7 kmetijah, ki so imele do 10 ha zemlje in čista kmečka gospodinjstva, trije aktivni delavci, od katerih ni bil nihče mlajši od petdeset let. Leta 1969 je delalo na petih kmečkih gospodarstvih pet aktivnih kmečkih delavcev, od katerih prav tako ni bil nihče mlajši od petdeset let.

Na 41 kmetijah z mešanimi delavsko-kmečkimi gospodinjstvi je bilo leta 1966 zaposlenih 66 aktivnih kmetov, od katerih je bilo 20 mlajših od petdeset let. Leta 1969 pa je bilo zaposlenih na 37 kmetijah z mešanimi delavsko-kmečkimi gospodinjstvi 63 aktivnih kmetov, od katerih je bilo mlajših od petdeset let le 21. Na 28 kmetijah, večjih od 10 ha, z mešanimi delavsko-kmečkimi gospodinjstvi, je delalo leta

Risba 4: Starostna piramida prebivalstva Rakitne leta 1969 (črtkano je aktivno kmečko prebivalstvo)

1966 48 aktivnih kmetov, od tega je bilo mlajših od 50 let le 18. Leta 1969 pa je delalo na 25 kmetijah istega tipa 52 aktivnih kmetov, od katerih je bilo 19 mlajših od petdeset let. To pomeni, da je ob nazadovanju števila kmečkih gospodarstev z več kot 10 ha zemlje in z mešanimi delavsko-kmečkimi gospodinjstvi neznatno naraslo število aktivnih kmetov, med njimi tudi mlajših od petdeset let. Na 15 kmetijah, ki obsegajo manj kot 10 ha zemlje in imajo mešana delavsko-kmečka gospodinjstva, je delalo leta 1969 18 aktivnih kmetov, od teh sta bila le 2 mlajša od petdeset let. Leta 1969 je delalo na 12 kmetijah istega tipa 11 aktivnih kmetov, od katerih sta bila 2 mlajša od petdeset let.

Med aktivno kmečko delovno silo je na Rakitni le tretjina moških, kar je predvsem posledica druge svetovne vojne. Na 92 kmetijah je bilo leta 1966 37 aktivnih moških kmečkih delavcev, leta 1969, pa na 86 kmetijah 35. Več kot polovica jih je starejših od 60 let. V letu 1966 ni bila niti tretjina moških kmečkih delavcev mlajša od petdeset let. Leta 1966 in leta 1969 je bil manj kot trideset let star le po en aktivni moški kmečki delavec. Leta 1966 jih je bilo mlajših od 40 let 11, leta 1969 pa samo osem.

Od 27 kmetij s čistimi kmečkimi gospodinjstvi je bilo v letu 1969 11 takih, ki so imela vso aktivno kmečko delovno silo starejšo od 60 let. Od 22 kmetij tega tipa in z več kot 10 ha zemlje je imelo osem kmetij vso delovno silo starejšo od 60 let. Od petih kmetij, ki imajo čista kmečka gospodinjstva z manj kot 10 ha zemlje, so tri take, ki imajo vse aktivne delavce starejše od 60 let.

Leta 1969 je imelo od 57 kmetij z mešanimi gospodinjstvi samo 14 kmetij aktivno kmečko delovno silo mlajšo od 60 let. Od 25 kmetij tega tipa, z več kot 10 ha zemlje, je imelo 12 kmetij vso aktivno kmečko delovno silo starejšo od 60 let; od 14 kmetij istega tipa, z manj kot 10 ha zemlje, pa je imelo 11 kmetij vso delovno silo starejšo od 60 let.

Starostna struktura aktivnih kmetov po kmečkih gospodarstvih je zelo neugodna in kaže na intenzivno demografsko odmiranje aktivnih kmečkih delavcev, saj je razpolagalo leta 1969 od 86 le 16 kmetij z aktivno delovno silo, ki je mlajša od 50 let. V tem letu so našteali skupaj 32 aktivnih kmetov, ki so bili mlajši od 50 let.

Gospodarska izraba zemlje

Relief katastrske občine Rakitne sestavlja več elementov: ožje kotanjsko dno, položno obrobje, strmo obrobje kotanje ter severozahodna in jugovzhodna pobočja kotanje. Reliefna razgibanost zemljišča Rakitne nudi različne pogoje za gospodarsko izrabo.

Dno kotanje, ki je dolgo 2 km in široko 1 km, je pretežno iz dolomita. Samo v osredju ter pri naselju Novaki in severozahodno od njega so področja debelejših plasti naplavljenega sveta. V tem pasu se na vlažnejši svet vežejo travniki, ki se v zadnjih letih širijo na

Sl. 1: Rakitna z jugovzhoda. Dno kotanje je v travi, obrobje v njivah, najbolj strma pobočja pa pokrivajo gozdovi. Na jugu je naselje vikendskih hišic, zahodno od tod pa zaselka Žati in Novaki.

ostala področja naplavljenega in dolomitnega sveta. V dnu kotline so v smeri zaselkov Zahrib, Žati, Novaki dolomitne grbine, z bolj suhim, pretežno njivskim svetom. V zahodnem delu kotanje se vežejo na te grbine naselja. Obrobje kotanje se v spodnjem delu pobočij le rahlo dviguje in je vse od strmine 8° pretežno v njivah.³ Ta položna, za poljedelstvo najbolj primerna pobočja, razčlenjujejo številni dolki, ki se spuščajo z obrobnihi slemen. Najobsežnejši predel položnega pobočja s strnjenim kompleksom polj je na apnencu, ob osrednjem delu naselja, ob farmi vasi. Tanka plast prsti in njena neenaka debelina ni primerna za strojno obdelavo.⁴

Strmejša slemena, ki obdajajo Rakitniško kotanjo, imajo štiri funkcije. Ob Zahribu so na najbolj strmem slemenu nastali vikendi (počitniške hišice). Pobočja Novaške gore nudijo v zimskem času dokaj ugodno smučišče, ki je opremljeno z vlečnico. Nižje lege strmih pobočij so prekrivane z gozdom. Mejo med pašniki in gozdnim svetom je v preteklosti določil človek v okviru starega avtarkičnega kmetijskega gospodarjenja. Danes pa se zaradi odmiranja tega načina gospodarjenja meja sklenjenega gozda in z grmičevjem preraslih pašnikov približuje naselju.

Prirodni pogoji so za kmetijstvo zelo slabi. Visoka lega, reliefna razgibanost, slaba in tanka ter ponekod vlažna prst, toplinski obrat, ki je združen s poznimi pozebami spomladi in zgodnjimi v jeseni in kratka vegetacijska doba omogočajo skromen izbor kmetijskih kultur in nizek hektarski donos. Toplinski obrat je tako močan, da v kotanji ne uspevajo češnje in orehi.⁵ Ti, za kmetijstvo sicer slabi pogoji, so pa ugodni za razvoj izletniškega, štacioniranega — vikendskega in zdraviliškega turizma.

Osnova kmetijskemu gospodarstvu na Rakitni so obsežne travne površine na bolj ravnem svetu, na obrobju in na pobočjih kotanje. Obsežni gozdovi so v najbolj strmih legah. Njive v kotanji in na nižjem obrobju so bile zaradi pridelave poljskih pridelkov za domačo potrebo še do nedavnega zelo pomembne. Polikulturni sistem kmetovanja ob razdrobljeni zemljiški razdelitvi in majhnih parcelah ter klasični ročni obdelavi je še pred desetimi leti vezal nase veliko kmečke delovne sile. Slaba zemlja je terjala za preživljanje velike klasične kmečke družine veliko posest, ki se je obdržala do danes.

Posestnikov, ki imajo manj kot 5 ha zemlje, je od skupnega števila posestnikov 28,1 %, od 5 do 10 ha zemlje je imelo 16,6 % posestnikov. Posestnikov z več kot 10 ha zemlje je 55,2 %. V rokah posestnikov z več kot 10 ha zemlje je 88 % celotne zemlje Rakitne. 12 % zemlje pa je v rokah posestnikov z manj kot 10 ha zemlje.

³ Ivan Gams, Geomorfološko kartiranje — na primeru Rakitne in Glinic. GV XL, Ljubljana 1968. Str. 82.

⁴ Ivan Gams: o. c. str. 81.

⁵ Ivan Gams: o. c. str. 81.

Tabela 1: Socialno-posesstna struktura

	0—0,5 ha	0,5—2 ha	2—5 ha	5—8 ha	8—10 ha	nad 10 ha	Skupaj
Zemljišče ha	1,21	11,50	50,88	70,57	35,43	1284,45	1454,7
%	0,1	0,8	3,5	4,9	2,4	88,3	100 %
Posesniki							
število	6	8	13	12	4	53	96
%	6,3	8,3	13,5	12,5	4,2	55,2	100 %

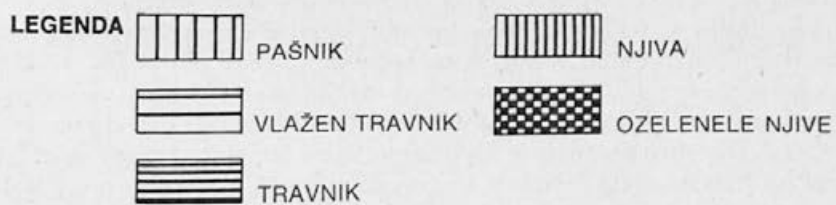
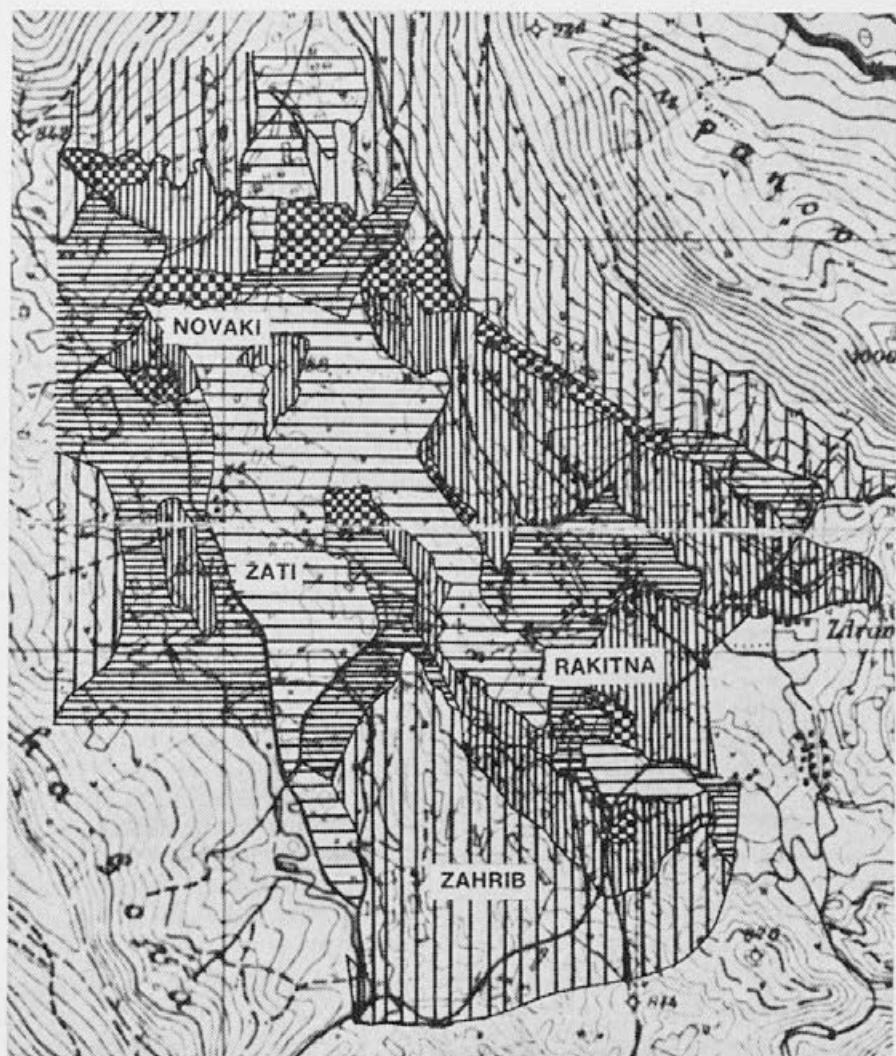
Ker nazadovanja števila aktivne kmečke delovne sile in staranja kmečkega prebivalstva ne spremlja racionalizacija kmetijske proizvodnje, se kmetijstvo starega sistema le ekstenzivira. Zmanjšuje se skupna vrednost kmetijske proizvodnje ter produktivnost dela kmečkega prebivalstva.

Na pašniške površine prodira grmičevje in gozd. Od skupne površine vsega zemljišča katastrske občine Rakitna (1454 ha) je pod gozdom dobra tretjina sveta. Vzporedno z zmanjševanjem števila živine opuščajo najbolj oddaljene pašnike, zlasti slabše, na bolj strmih pobočjih. Zaradi uvajanja hlevske živinoreje pokosijo pašnike enkrat letno. Zaradi pomanjkanja delovne sile ne trebijo pašnikov, zato jih zarašča grmičevje tudi v bližini vasi. Leta 1966 smo s kartiranjem

Sl. 2: Iz dna kotline, ki je pretežno v travi, se svet vzpne preko njivskega kompleksa na strmejša pobočja, katerih pašniki so danes že močno zaraščeni z drevjem

Risba 5: Izraba zemlje na Rakitni leta 1966

izrabe zemlje ugotovili, da so že skoraj vsi pašniki bolj ali manj na gosto porasli z grmičevjem. Pašniki obsegajo 235 ha ali 16,2% celotne površine katastrske občine.

Leta 1966 je bilo travnikov 528 ha ali 26,3% celotne površine. Z opuščanjem obdelave njiv se širijo nenegovani travniki, ki jih ne čistijo in ne gnojijo ter jih po večini kosijo le enkrat na leto. Na obrobju kotanje se obseg travnega sveta krči, njegova izraba pa je vedno ekstenzivnejša. Na bolj dolomitnem svetu dna kotanje, kjer se širijo travniki, pa je njihova izraba intenzivnejša.

Ločiti moramo travnike na obrobju kotanje, na sušnem zemljišču in travnike na vlažnem delu kotanje. Travnike opuščajo ali vse bolj ekstenzivno izkoriščajo na robu kotanje, tako kmetije s starejšo kot z mlajšo aktivno kmečko delovno silo. Spreminjanje njivskega v travni svet je hitrejše na parcelah kmečkih gospodarstev z ostarelo kmečko delovno silo kot na parcelah gospodarstev, ki imajo mlajšo delovno silo. Z izumiranjem ostarelih kmečkih gospodinjstev velikokrat odkupi njihovo zemljo in marsikdaj tudi hišo nov lastnik, ki spremeni kmečki dom v vikendsko hišo. Do leta 1966 se je pet kmečkih hiš spremenilo v vikendske hiše, do leta 1969 pa že 12. Najbolj se je razširil travni svet z vikendskim hišami na območju Zahriba in Novakov. Danes prevladujejo travniki vzhodno od Novakov, od tod pa se širijo v dveh krakih, proti jugovzhodu in jugu do jezera ter mimo farne vasi do roba kotanje.

Posledice deagrarnizacije so najbolj vidne v manjšanju obsega poljedelskega sveta. Leta 1966 je bilo v katastrski občini Rakitna še 154 ha ali 9,3% polja. Do tega leta se je spremenilo v ekstenzivni travnik 20% njivskih parcel, ki so v katastru prikazane še kot njive.

Polkmečka ali nekmečka gospodinjstva hitreje opuščajo obdelavo njiv, ki so raztresene po vaškem zemljišču, kot pa čista kmečka gospodinjstva z mlajšo aktivno kmečko delovno silo. Bolj sklenjen kompleks obdelanih njiv se je obdržal na apnencu, v okolici stare farne vasi, Rakitne.

Kmetijstvo

Na Rakitni je tradicionalno avtarkično kmetijstvo v razkroju. Pri tem se način kmetijske proizvodnje v primerjavi s predvojnimi ni bistveno spremenil. Kljub velikim demogeografskim spremembam po drugi svetovni vojni se na Rakitni tudi zemljiškoposestna struktura ni bistveno spremenila. Kmetije so večinoma večje od 10 ha, vendar so razparcelirane na veliko število manjših parcel, ki so razmetane po vaškem zemljišču. Prilagajanje novim demografskim razmeram se izraža v preusmerjanju v živinorejo in v širjenju travnega sveta na račun njivskega. Z njiv se umika žito, kmetje v večji meri goje krmne rastline ter krompir za krmo, prehrano in prodajo.

Da 20% parcel, ki jih kataster še označuje kot njive ni obdelan, so vzroki različni. Tako jih navaja od skupno 45 anketiranih kmetov

pomanjkanje delovne sile 18, škodo, ki jo povzroči pridelkom divjačina 7, slabo prst 6, potrebo po krmi 5 in le trije navajajo preveliko oddaljenost njivskih parcel od kmečkih domov.

Tabela 2: Površina posameznih kultur na njivah

A. Ekstraktivne kulture:	pšenica	12 ha
	ječmen	5 ha
	rž	3 ha
	oves	5 ha
	skupaj	25 ha
B. Intenzivne kulture:	krompir	22 ha
	vrtnine	1 ha
	skupaj	23 ha
C. Strukturnotvorne kulture:	lucerna	2 ha
	detelja	11 ha
	repa	1 ha
	skupaj	24 ha

Kmetije gospodarijo v vseh posestnih skupinah na podoben način. V ospredju je krompir, ki na Rakitni še najbolj rodi. Služi za prehrano in krmo živine ter za trg. Je najmočnejše zastopan na njivah blizu kmetij. Zlasti dobro uspeva v prsti apnenčeve osnove. Z žiti, zlasti z ovsem, so posejane od kmečkih domov najbolj oddaljene parcele. Za trg proizvajajo le neznatne količine pridelka. Odkupna postaja Agrokombinata Barje ima na Rakitni majhen promet.

Tabela 3: Število po posestnih skupinah leta 1966 in 1969

Posestne skupine		konji	voli	krave	teleta	prašiči
0—5 ha	1966		2	4	1	6
	1969		6	6	5	8
5—10 ha	1966		10	18	12	15
	1969		4	24	2	17
nad 10 ha	1966	16	48	50	46	64
	1969	25	36	60	28	73
Skupaj	1960	18	81	56	33	152
	1966	16	60	27	59	85
	1969	25	46	80	35	98

Tabela 4: Število živine po strukturi gospodinjstev leta 1966 in 1969.

Gospodinjstva	konji		voli		krave		teleta		prašiči	
	1966	1969	1966	1969	1966	1969	1966	1969	1966	1969
kmečka	9	14	24	21	25	30	28	14	29	34
mešana	7	11	35	22	41	44	27	18	47	55
nekmečka			5	3	6	6	4	3	9	9
skupaj	16	25	60	46	72	80	59	35	85	98

Kljub povečanju travnih površin živinoreja zaradi njihovega ekstenzivnega izkoriščanja ni napredovala. Njen razvoj je odvisen predvsem od posestne strukture, strukture gospodinjstev ter od tržišča.

Konje gojijo gospodarstva z več kot 10 ha zemlje, njihovo število v zadnjih letih celo napreduje. Konja vključujejo kot vprežno živino pri obdelavi zemlje. Ima pa pomembno vlogo tudi pri prevozu lesa in gradbenega gradiva.

80 % živine imajo kmetijska gospodarstva z več kot 10 ha zemlje. Na splošno se je zmanjšalo število volov in število telet, kar je prav gotovo izraz trenutnih težav v prodaji te vrste živine. Povečanje števila krav in prašičev pa je prav gotovo posledica avtarkičnega gospodarjenja, ki se v manj razvitih področjih z mešano delavsko-kmečko strukturo, na poseben način vsaj z določen čas, utrjuje. To smer razvoja živinoreje pospešujejo tudi drugi, neagrarni dejavniki: rejo konj — prevoz gradbenega materiala za graditelje vikendov in druge usluge, rejo krav — prodaja mleka zdravilišču in lastnikom vikendov, turistom. Mleko pa prodajajo tudi dnevni migranti prebivalcem Cerknice.

Število konj se je povečalo od 16 leta 1966 na 25 leta 1969, število krav v istem obdobju pa od 72 na 80, prašičev pa od 85 na 98.

Kmetijsko gospodarstvo Rakitne nazaduje. Vzrokov za to je več in zato je tudi več oblik nazadovanja. Najbolj nazaduje kmetijstvo kmetij z ostarelim prebivalstvom. Pri teh nazaduje število živine ter obseg in intenzivnost obdelave zemlje. Po modernizaciji kmetijstva teže tista gospodarstva, ki imajo aktivno delovno silo. Ker je takih malo, so tudi prostorski učinki neznatni. Taka gospodarstva se specializirajo v živinorejo, hkrati se pa bavijo tudi z oddajanjem sob turistom ter s prodajo mleka in krompirja. Opremljena so tudi že z motornimi kosilnicami in motornimi žagami. Na Rakitni ima le en zasebni kmetovalec traktor. Na 86 kmečkih gospodarstvih imajo 14 motornih kosilnic in 17 motornih žag. Mladi gospodarji kmetij modernizirajo gospodarska poslopja in stanovanjske hiše.

Sl. 5: Transformacija zgradbene strukture je zajela tudi Rakitno; kaže se v adaptaciji starih ter v redkih primerih tudi v gradnji novih hiš.

Zaključki in pogled v bodočnost

Rakitna je naselje, ki doživlja nove preobrazbene procese. Vzroki za to so v širjenju gravitacijskega zaledja tedenske in dnevne migracije delovne sile iz Ljubljane, Cerknice in drugih manjših krajev, ter v vključevanju Rakitne v območje izletniškega in vikendskega turizma iz Ljubljane.

Rakitna je bila do l. 1960 popolnoma agrarno naselje, ki je do prve svetovne vojne oddajalo viške prirastka odraslega prebivalstva v izseljevanje, v največji meri v ZDA, med prvo in drugo svetovno vojno v zahodnoevropske države, v prvem desetletju po drugi svetovni vojni pa v druge zaposlitvene kraje Slovenije. To izseljevanje je povzročilo v zadnjem stoletju nazadovanje števila prebivalstva in manjšanje povprečnega števila članov gospodinjstev. Ni pa vneslo v življenje in gospodarstvo prebivalstva Rakitne ter v njeno zunanjo podobo skoraj nobenih sprememb. Nespremenjena je ostala zemljiškoposestna struktura, razmerje med zemljiškimi kategorijami, kmetijska izraba zemlje in zunanji videz hiš. Struktura prebivalstva je ostala pretežno kmečka.

Z dnevnim in tedenskim pretakanjem delovne sile ter z dotokanjem turistov se je vas odprla svetu. Tako se je prostorsko, ekonomsko in socialno povezala z visoko urbaniziranim območjem Ljubljane in z industrijsko Cerknico. Rakitna je postala za Ljubljancane sfera oddiha, ki se oblikuje podobno kot v drugih visoko urbanizi-

ranih deželah na območju mestnih regij, v gozdnem in travnem svetu, stran od mestnega hrupa.

Ta način vključevanja Rakitne v območje ljubljanske urbane regije ter drugih zaposlitvenih krajev je mlajšega datuma, toda po svoji dinamiki in učinkih v socialnem, gospodarskem in regionalnem razvoju je za Slovenijo karakterističen.

Število neagrarnega prebivalstva, ki prebiva in dela na Rakitni ali v bližnjih zaposlitvenih krajih, zlasti v Ljubljani in Cerknici, se v zadnjih petih letih hitro veča. Poleg prebivalstva, ki je bilo do l. 1960 skoraj povsem agrarno, se je pričel uveljavljati in večati delež nekmečkega prebivalstva sekundarnih, terciarnih in kvatarnih dejavnosti. Leta 1966 je bila med neagrarnim prebivalstvom pretežna večina manj kvalificiranih. Do leta 1969 pa je že pričelo naraščati tudi število bolj kvalificiranega prebivalstva. Kmečka gospodarstva s čistimi kmečkimi gospodinjstvi so se zaradi zaposlitve dela ali vseh članov gospodinjstva izven kmetijstva v precejšnji meri preobrazila v strukturo z mešanimi in nekmečkimi gospodinjstvi. Čista kmečka gospodinjstva hitreje izumirajo kot raste število mešanih in nekmečkih gospodinjstev, zato tudi nazaduje število kmečkih gospodarstev.

S širjenjem turizma iz Ljubljane je že del prodanih kmečkih hiš dobil novega lastnika iz Ljubljane, ki jim je spremenil funkcijo stalnega prebivališča s funkcijo sekundarnega prebivališča — vikendске hišice. Poleg tega je pa zrasla v bližini vasi vikendska četrt, ki je večinoma v posesti Ljubljančanov.

Zaradi izumiranja aktivnega kmečkega prebivalstva in čistih kmečkih gospodinjstev ter hitrega večanja števila zaposlenih članov gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi izven kmetijstva, nazaduje kmetijsko gospodarstvo. Kmetijstvo se malo modernizira, zato se njive z izgubo delovne sile preoblikujejo v ekstenzivne travnike. Na njivah se umika žito, uveljavljajo se krompir in krmne rastline. Nekoliko je naraslo število krav, konj in prašičev, število drugih vrst živine je pa nazadovalo. Število konj se je povečalo zaradi težnje kmetov po dodatnem zaslužku z delom v prevozu, zlasti pri gradnji vikendskih hišic in pri gozdnih delih. Večanje števila krav in prašičev ter večji poudarek na pridelavi krompirja so tipični pojavi tiste faze razvoja mešane delavsko-kmečke strukture, ko si morajo zaradi nizke kvalifikacije in nizkih dohodkov izven kmetijstva zaposleni člani kmečkih gospodinjstev dopolnjevati svoj dohodek z dopolnilnim delom na kmetiji. To je sicer povezano še z razkrojem starega klasičnega načina kmetijske proizvodnje, vendar je že izraz določene racionalizacije. Le-ta se kaže v opuščanju oddaljenih njiv ter v pridelavi tistih kultur, ki jih narekujejo prirodni pogoji, delovna sila in trg.

S poklicnim preslojevanjem kmečkega prebivalstva v nekmečke poklice ter z zaposlovanjem prirastka odraslega prebivalstva v nekmečkih poklicih, z admiranjem aktivnih kmečkih prebivalcev in kmečkih gospodinjstev ter z nazadovanjem kmetijske proizvodnje, dobiva Rakitna elemente spalnega naselja, ki se z gradnjo vikendске četrti kombinira s funkcijo vikendskega naselja. Staro agrarno na-

selje predstavlja bivališče manj kvalificiranemu kmečkemu kot tudi nekmečkemu prebivalstvu, ki je zaposleno izven Rakitne. Vikendsko naselje je prebivališče premožnejšim slojem prebivalstva, s stalnim bivališčem v Ljubljani. To sta dve različni skupini prebivalstva, ki se po svojem načinu življenja in oblikovanju pokrajine bistveno razlikujeta. Lastniki vikendov uživajo prosti čas na Rakitni, aktivno izven kmetijstva zaposleno prebivalstvo Rakitne pa mora v istem času z delom na polju dopoljevati svoj dohodek za preživljanje družine.

V procesu demografskega gospodarskega odmiranja klasičnega kmetijstva se kažejo pri nekaterih kmečkih gospodarstvih znaki uveljavljanja modernejši kmetijske proizvodnje.

V kolikor se bodo sedanje razvojne tendence Rakitne uveljavljale tako še nadalje, se bodo na Rakitni prepletale funkcije agrarnega, spalnega in vikendskega naselja. Nadaljnji razvoj v tej smeri pa je odvisen od splošnega gospodarskega razvoja ljubljanske regije in Slovenije.

Summary: ELEMENTS OF THE ECONOMIC-GEOGRAPHIC DEVELOPMENT OF RAKITNA, A SETTLEMENT ON A WOODED KARSTIC PLATEAU SOUTH FROM LJUBLJANA

Vladimir Klemenčič—Mirko Pak

The present study attempts to analyse an agrarian settlement in Slovenia which, under the influence of the expanding gravitation backgrounds of the daily migration and of tourism (holiday-makers or people coming to spend the weekend in their cottages) of the town region of Ljubljana, is rapidly getting transformed into a new type of settlement, as a result of the intersection of agrarian functions with those of a settlement of weekend cottages.

Rakitna with its agrarian land lies in a basin on the fringes of the Karst uneven and plateau-like territory south from Ljubljansko barje, from 770 to 800 metres high above sea-level. In the north-east and east-west, the basin is engulfed by the ridges of Španov vrh and Novaška gora, up to 1000 meters high above sea-level, while the north-western and the south-eastern border of the basin raises only some 20 meters above the plain. Since the basin lies rather high up and is closed off from the surrounding territory, the area of Rakitna has a stamp of a geographically strongly isolated area, offering specific conditions for farming and, for the economic purpose of the use of space, as well as for tourism.

Rakitna is a settlement undergoing new processes of transformation. The reasons for that lie in the expansion of the gravitation background of the weekly and daily migration of labour from Ljubljana, Cerknica and a few minor places as well as in the inclusion of Rakitna into the territory of holiday and weekend tourism from Ljubljana. Until 1960 Rakitna was a pure agrarian settlement which up to the first World War gave the surplus of its grown-up population for emigration, mostly into the U.S.A.; in the inter-war period the emigration was orientated into western Europe; and in the first ten years after the second World War adult population moved to bigger places in Slovenia to find employment. This emigration had caused in the course of last hundred years a retrogression of the number of inhabitants and accordingly a decrease of the average number of the members of a household. On the other hand, it brought no changes into the life and economy of Rakitna or in its external appearance. The land ownership structure has remained unchanged, and so have remained the relations between the categories of land, the agrarian economic use of land, and the external appearance of the houses. The structure of the population has for the most part remained agrarian.

With the daily and weekly migration of labour and with the arrival of tourists, the village became open to the broader world. In this way, it became spatially, economically, and socially connected with the highly urbanized area of Ljubljana and with the industrial Cerknica. For the inhabitants of Ljubljana, Rakitna has become an area for recreation, which is getting its shape — similarly to comparable areas in other highly urbanized countries — in the world of forests and meadows, far from the noise of the town. This way of including Rakitna into the area of the urban region of Ljubljana and of other places of employment is of a more recent date, but in its dynamics and effects in the social, economic, and regional development characteristic of Slovenia.

The number of non-agrarian inhabitants who live and work at Rakitna or work in the nearby employment centres, notably in Ljubljana or at Cerknica, has been rapidly growing during the last five years. Beside the population which was until 1960 almost wholly agrarian, there has been coming up and increasing the percentage of non-farming population employed in secondary, tertiary, and quaternary activities. In 1966 the predominant majority of non-agrarian population consisted of people with little or no professional

qualifications. Owing to the employment of some or all the members of the households outside farming, peasant households with purely peasant economy have considerably changed into a structure with mixed or non-agrarian economy. Pure peasant households are dying away at a more rapid rate than the number of mixed or non-peasant households is coming up, consequently, the number of peasant households is in retrogression.

With the expansion of tourism from Ljubljana, a part of the houses were sold and the new owners from Ljubljana have changed their function from that of permanent dwelling into that of a secondary dwelling — of a weekend cottage. Besides, nearby there came up an area of new weekend cottages, owned mostly by people from Ljubljana.

Owing to the dying out of the active farming population and of the pure farming households as well as owing to the rapid increase of the number of members of households employed outside farming, the farming economy is in retrogression. The farming is getting modernized only very little, and with the loss of labour fields are consequently turning into extensive meadows. On the remaining fields, the cereals are on the way out, making room for potatoes and fodder plants. The number of horses has increased; this is due to the wish of the peasants to earn additional income in transport, particularly in connection with the building of cottages and the work in the forest. The growth of the number of cows and pigs, together with an emphasis on the growing of potatoes, is a typical phenomenon of that phase in the development of mixed workers — peasants structure, when, owing to low qualifications and low earnings outside farming, the employed members of peasant holdings have to rely for additional income on the additional work at home. Although this is related to the disintegration of the old classical type of farming production, it is also an expression of a certain rationalization. This is to be seen in the abandoning of the more distant fields and in the growing of those crops which are determined by the natural conditions, the labour and the market.

With the gradual change of the occupations from farming to non-farming ones and with the employment of the increased adult population in non-farming occupations, with the dying away of active farming inhabitants and farming households and with the retrogression of farming production, Rakitna is acquiring the elements of a settlement inhabited only for sleep which are combined with the function of a settlement of weekend cottages. The old agrarian settlement represents a dwelling to the unskilled peasant as well as to non-peasant population employed outside Rakitna. The weekend settlement represents a dwelling for the more well-to-do people with permanent residence in Ljubljana. These are two different groups of population which essentially differ both in the way of life and in the shaping of the countryside. While the owners of weekend cottages enjoy their free time at Rakitna, active local population employed outside Rakitna has to do additional work on the fields in order to earn additional income for the maintenance of their families.

In the process of the demogeographic and economic dying away of classical farming one can see with some family economies signs of a more modern farming production.

In as much as the present tendencies of the regional development of Rakitna follow the same lines in the future, Rakitna will show an interjection of the functions of agrarian, dormitory and weekend settlement. Further development in this direction, however, depends on the general economic development of the Ljubljana region and of Slovenia.

Darko Radinja

RENŠKE DOBRAVE — POKRAJINSKI STIK MED FLUVIALNO AKUMULACIJO SOČE IN PERIGLACIALNO AKUMULACIJO VIPAVE

Renške Dobreve¹ obravnava študija predvsem kot tip zaježitvene pokrajine na stiku fluvio-glacialnih in periglacialnih morfogenetskih procesov. Očitno je, da gre ob spodnji Vipavi za učinke, ki jih je v stranski dolini sprožila močnejša akumulacija glavne reke. Takih primerov odrinjenih in zaježenih pritokov ter glinasto-ilovnatih sedimentov ob njih je v Sloveniji veliko, zlasti na prehodu iz alpskega v predalpski svet in še posebno v robnih delih kotlin. Ti pojavi spremljajo pravzaprav večino fluvio-glacialne akumulacije naših rek: Save, Drave, Soče, Savinje itd. Toda razširjeni so tudi znotraj nekdanjega periglacialnega sveta samega.

Vprašanje geneze zaježitvenih pokrajin in njihovih sedimentov je še v celoti odprto. Doslej jih namreč še nismo obravnavali kot eno izmed splošno razširjenih in značilnih potez našega reliefa, zlasti ne periglacialnega reliefa, pač pa so nekatera zaježitvena področja obravnavali posamično, v luči lokalnih značilnosti. Čeprav je med temi področji marsikatera razlika, imajo vendarle vrsto skupnih potez. Že njihova razširjenost govori zoper to, da bi jih mogli tolmačiti le z regionalnimi ali celo lokalnimi faktorji. Slednji so zaježitvena področja sicer modificirali, ustvarili pa so jih le splošni, dominantni faktorji.

¹ Razširjeno dolinsko dno ob spodnji Vipavi, ki sega od Prvačine do roba Goriškega polja pri Biljah, nima skupnega imena, čeprav gre za pokrajinsko enoto, ki je prav tako izrazita kot sosednji Lijak ali kak drug že poimenovani del Vipavske doline.

V študiji imenujemo obravnavano pokrajino po njenem naselbinskem središču (Renče) ter po Dobravah (narečno Dombrave), kakor domačini še danes označujejo posamezne dele tega dolinskega dna (npr. zaselka Dombrava pri Prvačini in Arčonih, ledinski imeni Dombrava pri Okroglici in Dombrave pri sotočju Lijaka z Vipavo itd.). Da je poimenovanje po Renčah upravičeno, dokazujejo že ljudska poimenovanja: Renške gmajne, Renški hribi, Renški Podkraj (skupina zaselkov na levi strani doline). Zato se zdi, da so Renške Dobreve za to pokrajino še najprimernejše ime.

Ker so zaježitvene pokrajine nastale povečini na stiku fluvio-glacialne in periglacialne akumulacije in s tem seveda v pleistocenski dobi, medtem ko danes ne nastajajo več, jih je treba šteti med klimatsko pogojene oziroma klimozonalne pojave. Hladna pleistocenska klima pa glede morfo-genetskih procesov ni stopnjevala razlik samo med glacialnimi in periglacialnimi področji, temveč še posebno med karbonatnim in silikatnim reliefom, med višino in strmino površja, med prisojnim in osojnim svetom itd. Pri tem je še posebno značilno, da so zaježitvena področja vselej na robu prodnih nanosov in da so te akumulacije dosledno iz apniškega ali vsaj karbonatnega proda, kar velja tudi za akumulacijski stik Vipave in Soče. Medtem ko je Soča nanašala debel apniški prod iz poledenelih Julijskih Alp, je Vipava odlagala drobno plavje (glino in ilovico) z nižjega flišnega sveta, čeprav obdajajo tudi Vipavsko dolino razmeroma visoka apniška po-bočja.

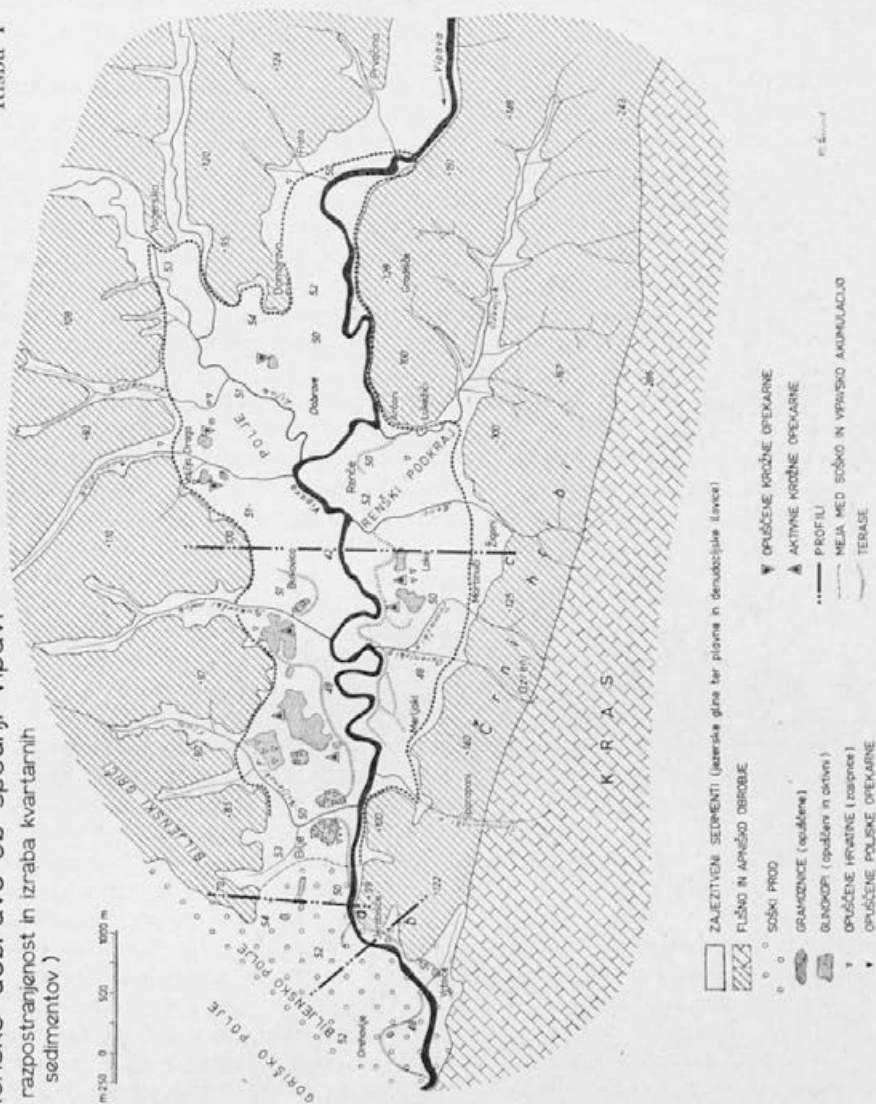
Glinasto-ilovnate sedimente ob odrinjenih in zaježenih pritokih tolmačijo na različne načine. Pogosto jih razlagajo kot učinke tekton-ske dinamike (lokalnih grezanj) oziroma kot učinke diferenciranih morfo-genetskih procesov med glavno reko in njenimi pritoki. Po po-reklu pa jih največkrat štejejo za jezerske, češ, da so debele plasti čistih ilovic v našem razgibanem reliefu mogle nastati le v stoječi vodi. V zadnjem našem proučevanju dokazujejo, da gre marsikje za plavne ilovice, ki so se odložile s tekočo vodo (Šifrer, 1961).

To problematiko smo skušali pretresti tudi na primeru Renških Dobrav. Ta pokrajina je namreč v marsikaterem pogledu zelo hvaležna za tovrstno proučevanje. Primerna je že zaradi svoje enostavnosti; obe sosednji pokrajini — Goriško polje in Renške Dobreave — sta namreč izdelani v enaki flišni osnovi, obe sta tudi sestavna dela iste tektonske enote — vipavske sinklinale — kar primerjavo med njima samo olajša. Posebno pomembno pa je še dejstvo, da je tudi celotna Vipavska dolina, odkoder izvira periglacialna akumulacija, petrografska enotna ter da je v tem pogledu enotno tudi njeno ob-robje, ki je v celoti iz apnencev. Ta petrografska enostavnost oziroma dvojnost periglacialnega sveta je v luči klimatske morfologije še posebno pomembna. Ugodno je tudi to, da se je Vipava v zaježitvene sedimente že poglobila in jih vsaj deloma razkrila, kar velja tudi za sosednjo prodno akumulacijo in za neposredni stik med njima. Razen tega so zaježitvene ilovice na široko razkrite tudi ob opekarnah, bliž-nji prodni nanosi pa v gramoznicah. Slednjič je možno proučiti stik med fluvio-glacialno akumulacijo Soče in periglacialno akumulacijo Vipave tudi še v luči kraškega sosedstva, kar je specifičnost obravna-vanega stika samo še stopnjevalo.

Za Renške Dobreave je značilno, da so sicer na robu Goriškega polja in hkrati na robu Krasa, vendar še v celoti sredi nepropustnih

Risba 1

Renške dobrove ob spodnji Vipavi
(razpostranjenost in izraba kvartarnih sedimentov)

eočenskih flišnih plasti. Od apniškega sveta jih namreč loči ožja proga flišnega gričevja ob vznožju Krasa, ki nosi značilno ime Črni hribi.²

Na prvi pogled je očitno, da Renške Dobrave niso nič drugega, kot potopljena dolina, ki so jo na široko zagrnili sedimenti Vipave,

² Ime poudarja razlike med temnimi flišnimi plastmi v spodnjih ter svetlimi apnenci v zgornjih delih pobočij. To je eno od redkih imen v Vipavski dolini, ki opozarja na razliko med flišnim in apniškim svetom.

ko se je z navalom soškega proda na Goriškem polju dvignila njena erozijska osnova. S tem je bila Vipava prisiljena k nasipavanju, da bi šla v korak s Sočo.

Ceprav so Renške Dobrave izrazito zaježitvenega porekla in sredi vododržnega fliša ter povrhu še z nepropustnimi glinastimi sedimenti na dnu, niso ne vlažne in ne poplavne. Pri tem jih Vipava premeri s počasnim tokom, neznatnim strmcem in izrazitimi meandri. Na Renških Dobravah je sicer res problem z vodo, pa ne zaradi preobilice, kakor masikje drugod na glinastih tleh, temveč zato, ker vode primanjkuje. Vipava se je namreč za več metrov poglobila v sicer plosko dolinsko dno, v ilovnatih tleh pa so prav šibki horizonti ne preveč dobre talne vode. Zato je tod stiska s pitno vodo in vodo za namakanje tal. Renške Dobrave imajo torej v hidrografskem pogledu podobne težave kot sosednje Goriško polje.

Dokaz za sušnost Renških Dobrav je intenzivna obdelava tal in gosta naselitvev. Naselja so pomaknjena tudi v ravnino. Največje med njimi, Renče, je celo tik ob Vipavi. Renške Dobrave so sicer značilne po velikih vaseh in po številnih zaselkih na obrobju.³ V gospodarskem pogledu pa je za Dobrave značilno vinogradništvo in sadjarstvo na flišnih pobočjih ter živinoreja in povrtninarstvo na dolinskem dnu. Zanimivo, da je v ravnini tu in tam tudi trta, ki se sicer hladnih, ilovnatih tal in vlažnejšega dolinskega dna rada izogne.

Renške Dobrave so tipična opekarniška pokrajina. Izkoriščanje ilovic ima tod že staro tradicijo. V preteklosti je na Dobravah obratovalo na desetine malih opekarn, ki pa so kasneje propadle ali pa se razvile v velike, mehanizirane obrate (prim. karto. v prilogi).⁴ Ti obrati so nastali kot mestne opekarne, goriške in deloma tržaške in so to funkcijo ohranili še danes. Več kot polovico proizvodnje namreč še vedno izvažajo v Trst in Gorico, letno pa izdelajo več ko 30 milijonov opek.

Opekarništvo se seveda zrcali tudi v socialni strukturi prebivalstva in v naseljih sploh, vplivalo pa je tudi na razvoj stare zidarske tradicije s središčem v Renčah. V zadnjem času pa so se v opuščena opekarniška poslopja naselili različni industrijski obrati, ki so industrializacijo oziroma deagrarizacijo pokrajine še pospešili. Danes je v vaseh in zaselkih Renških Dobrav že velika večina nekmečkega prebivalstva. Razen v opekarništvo in v domačih industrijskih obratih so domačini zaposleni tudi v Šempetru in Novi Gorici. Velike površine zemlje pa so prevzele specializirane zadruga, ki uvajajo na flišnem

³ Gručaste vasi na dolinskem dnu (Renče, Bukovica, Bilje) so celo med največjimi v Vipavski dolini. Za številne zaselke pa so značilna bodisi kolektivna imena (Lukežiči, Zigoni, Martinuči, Mrljaki, Kunči, Rusjani, Tureli, Arčoni, Spacapani, Vičiči, Kaplani, Preglji), bodisi imena na -išče (Skulišče, Kohlišče, Polinišče, Jerabišče, Budališče, Venišče, Spinjlišče, Kotišče, Zrzišče) ali pa imena na -o (Dolgo, Visoko, Dolino, Lemovo), medtem ko je drugače poimenovanih zaselkov malo.

⁴ Iz najstarejših zasnepic — tu jih imenujejo hrvatine — so se razvile poljske opekarne obrtniškega tipa, iz teh pa nekaj velikih opekarn industrijskega tipa.

obrobju velike vinogradniške površine in plantažno sadjarstvo, na dolinskem dnu pa krmilne rastline za intenzivno živinorejo. Renške Dobreave potemtakem niso samo opekarniška pokrajina, temveč so razvite tudi še v drugih gospodarskih panogah, zato so zanimive tudi v družbenogeografskem pogledu.

Poglejmo najprej, kaj nam v morfogenetskem pogledu razodevajo hipsografska razmerja Renških Dobrav. Zanje je značilno, da se površje mimo Renč, Bilj in Mirna v enaki višini in sklenjeno nadaljuje na Goriško polje, tako da stik obeh akumulacij, soškega proda in vipavskih ilovic, hipsografsko in reliefno sploh ni opazen. Še bolj je pomembno, da se Dobreave razprostirajo v vsem obsegu v presenetljivo enaki višini: Bilje 50—55 m, Bukovica 48—51 m, Renče 49—52 m, Mrljaki 49—51 m itd. To nam ponazarja tudi 50-metrška izohipsa, ki Dobreave obkroža, pri čemer so srednji deli ravnine le za malenkost nižji. Še posebno pozornost pa zbuja dejstvo, da Dobreave sploh ne kažejo prepričljive nagnjenosti v smeri vodnega odtoka, čeprav gre pri tem za dolinsko dno. Nasprotno pa je v ostali Vipavski dolini jasno izoblikovana nagnjenost tal tudi v izrazito depresijskih področjih, kakor sta npr. Lijaška in Ajdovska kotlina. Ob spodnji Vipavi je očitno drugače. Pri Prvačini je dolinsko dno v absolutni višini 52 m, pri sotočju z Lijakom 49 m, med Renčami in Bukovico 47—48 m, pri Biljah 50 m in ob prehodu na Goriško polje ponovno 52 m. Renške Dobreave se torej proti zahodu sprva znižujejo, nato pa se rahlo napnejo in dosežejo ob prehodu na Goriško polje enako absolutno višino (52 m), kakršna je pri Prvačini, čeprav so Bilje 6 km niže ob Vipavi. Na tej razdalji je plosko dolinsko dno v enaki višini, vmes pa se celo rahlo zniža (3—4 m). Te razlike niso posebno velike, vendar je konkavnost površja bolj otipljiva, če pomislimo, da se današnja Vipava med obema krajema (Prvačina-Bilje) zniža za več ko 10 m. Če drugega ne, je divergenca med današnjo Vipavo in nekdanjim dnom več ko očitna.

Še pomembnejše pa je to, da Dobreave sploh niso višje od prodnega nanosa pri Biljah, temveč so z njim kvečjemu v enaki višini. Pri tem je treba upoštevati, da je bilo prvotno površje nižje, kajti vrhnje plasti ilovice so nastajale še po odložitvi prodnega nanosa. To dokazuje, da je vipavska sedimentacija zaostajala za soško akumulacijo.

Obravnavana višinska razmerja kažejo na to, da so Renške Dobreave mogle nastati bodisi s fluvialno bodisi s limnično akumulacijo. V hipsografskem pogledu namreč ni argumentov, ki bi govorili zoper zajezitveno jezero.

Razen po hipsografskih razmerjih smo genezo Dobrav skušali osvetliti še s pomočjo reliefa. Po že omenjeni konkavnosti površja bi mogli sklepati, da se v tem zrealijo sledovi nekdanjega jezerskega dna. Iz tega pa bi sledilo, da jezero ni bilo v celoti zasuto, temveč se je že prej pretočilo. Vprašanje pa je, kako bi se jezersko dno očevalo pred kasnejšo akumulacijo Vipave in pritokov. Toda konkavnosti površja si tudi z grezanjem ne moremo razložiti, saj je očitno, da so Dobreave nastale v erozijski dolini, do akumulacije pa je prišlo zaradi kasnejšega dviga erozijske baze, ki ga je povzročila akumulacija Soče

Sl. 1 Osrednji del Renških Dobrav. Pogled z Biljenskih gričev na Dobrave in severna pobočja Krasa s flišnimi Črnimi hribi na vznožju

na Goriškem polju. Za lokalno grezanje Dobrav pa tudi obrobje ne nudi nobene opore. Pač pa so konkavnost površja lahko ustvarili pritoki, ki so na robu Dobrav površje rahlo napeli. V tem primeru pa bi morala Vipava manj akumulirati, kar pa ni posebno verjetno, čeprav meandri v srednjem delu Dobrav opozarjajo na manjši strmec in nižje površje.

Levi pritoki Vipave so z južnega, višjega obrobja nanесли v robne dele Dobrav nekaj več gradiva kot desni pritoki. Največ gradiva je naplavlil Oševljek izpod Trstelja (643 m); pri Renčah je potisnil rahlo napeto površje do reke, kar je ustvarilo ugodne pogoje za premostitev Vipave.

Potemtakem bi lahko sklepali, da so pritoki — ko bi jezero že odteklo — nasuli v robne dele Dobrav najprej skromne vršaje, nakar bi se z Vipavo vred poglobili v nekdanje jezersko dno. Sprva so se vode iz plitvih strug sicer še razlivala in prek jezerskih sedimentov odlagale plavne ilovice, kasneje pa poplavne vode ne bi več segle iz poglobljenih korit. Na ta način bi se jezersko dno očuvalo. Vipava se je poglobila v dveh fazah, ko je sledila zniževanju Soče na Goriškem polju. Pri tem je nastala terasa, ki je sredi Dobrav nekaj nižja kot v zgornjem in spodnjem delu. Kljub terasi so obdržale Dobrave vtis sklenjenega površja, ki zato še toliko bolj spominja na nekdanje jezersko dno, dasi brez pravih dokazov.

Glede na prvotno, nerazčlenjeno površje je Vipava v zgornjem delu Dobrav poglobljena za 2—3 m, v srednjem delu 5—7 m in pri

Biljah do 10 m globoko. Zaradi tako poglobljene Vipave so Renške Dobrave brez poplav in mokrotnih tal. Na Dobravah tudi ni nobenih imen, ki bi kazala na vlažna, mokrotna ali poplavna tla. Prav tako tudi ni nobenega poimenovanja v zvezi z jezerom ali stoječo vodo, čeprav je takih in podobnih imen v drugih naših zaježitvenih pokrajinah vse polno.⁵

Zanesljivih morfoloških sledov o nekdanjem zaježitvenem jezeru na Dobravah torej ni, vsaj ne tam, kjer naj bi bilo nekdanje jezersko dno. Toda tudi drugih morfoloških potez, npr. jezerskih teras, na Dobravah ni zaslediti, kar pa je pri zaježitvenem jezeru sredi akumulacijskega sveta in mehkega flišnega obrobja deloma razumljivo.

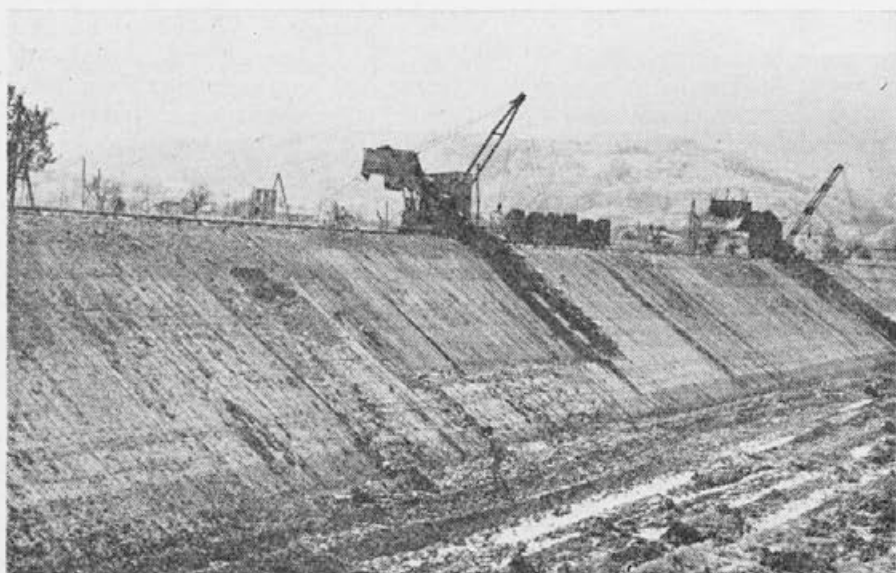
Po višini soške prodne akumulacije pri Biljah, ki je zaprla Vipavi pot na Goriško polje, sklepamo, da je segala zaježitev do absolutne višine nekaj nad 50 m. Zajela je dolino do Trate pri Prvačini v dolžini okoli 6 km in širini 1,5 do 2 km ter z obsegom okoli 8 km². Tega obsega pa po reliefnih potezah ni mogoče dognati, kajti pregibi ob vzhodu flišnega gričevja pri Bukovici, Volčji dragi, Mrljakih itd. so vse premalo razločni in tipični. Zato je treba došedanje ugotovitve preizkusiti še z analizo sedimentov.

Sestavo zaježitvenih plasti nam razkrivajo Vipava in opekarniški kopi pri Biljah, Bukovici, Volčji dragi in Renčah. Kažejo nam, da so se na Renških Dobravah nakopičile velike množine ilovnatih sedimentov. Gline so razkrite do 8 m na debelo. Z ročnim vrtanjem pa smo ugotovili sestavo plasti še do skupne globine 12 m. Po razmerah na Goriškem polju, kjer je flišna podlaga do 50 m pod površjem, sklepamo, da je živoskalno dno ob Vipavi okoli 25–30 m globoko, tako da je razkrita le tretjina celotne akumulacije. Vse plasti verjetno niso enakega nastanka, kajti domnevati moremo, da je Vipava sprva še šla v korak s soško akumulacijo in da so na dnu doline bolj grobi nanosi.

Strojno okopavanje gline v glinokopih nam odkriva zelo obsežne, gladke in sveže profile, ki so dolgi tudi po več deset metrov in globoki 6 do 8 m. Ob njih je mogoč zelo natančen študij sedimentacije, kar je za kvartarno morfogenezo zelo pomembno. Ker se glinokopi v različnih krajih, je omogočena tudi primerjava sedimentacije med posameznimi deli Dobrav.

Že pred leti smo ugotovili, da je glinasta sedimentacija Dobrav zelo homogena in da se tudi na večje razdalje bistveno ne spreminja. V vseh treh glavnih glinokopih (Renče, Volčja draga, Bilje) so domala enake glinaste plasti, čeprav so ti oddaljeni med seboj 2 do 3 km. Povsod gre za trije plasti: a) za spodnji kompleks zelo homogenih, drobnod pasovitih, temnosivih glin; b) za srednji, prehodni kompleks progastih in barvno zelo pestrih glinastih plasti ter c) za zgornjo, pušto, rjavorumenno in neplastovito glino oziroma ilovico.

⁵ Na Renških Dobravah so sicer imena Blate, Blato, Blatarji, so pa vselej v zvezi z opekarnami, glinokopi in opekarniški delavci.

Sl. 2: Glinokop v Renčah razgalja obsežne plasti čistih, plastovitih glin, ki so se odložile v würmski dobi

Večina sedimentacije kaže plastovitost in jasno horizontalno usmerjenost plasti. Plastovitost je posebno izrazita v srednjem in ponekod tudi spodnjem delu, kjer se menjavajo po nekaj milimetrov ali centimetrov debele proge različno obarvane glin. V srednjem kompleksu, debelem 2—3 m, gre za izrazito pasovito glino.

Za dejstvo samo, da so ob spodnji Vipavi — in to v neposredni bližini grobe soške akumulacije — nakopičene tolikšne količine čistih glinastih sedimentov, kaže, da so glin prejšnje jezerske kot plavne. Zlasti še, ker so brez kakršnihkoli vložkov peska in proda. Za jezerski nastanek glin govori tudi enotna sedimentacija, ki je v raznih delih ravnine skoraj enaka, še bolj pa pasovitost glin, ki je posebno izrazita v Biljah. Tam je pasovitost tako tanka in pravilna, da ni izključeno, da je v zvezi z letnimi časi ali podobnimi klimatskimi spremembami, saj močno spominja na varvne plasti.

Da so se glin odlagale v stoječi vodi, potrjuje tudi to, da smo našli v glinokopih tanke plasti jezerskega železovca⁶ in posamezne kose lesa, često tudi večja debla, in sicer sredi povsem čistih glin. Ni verjetno, da bi jih bila prinesla tekoča voda, ne da bi obenem odložila tudi bolj grobe sedimente.

Pri nadrobnejšem študiju glinastih sedimentov v glinokopu biljske opekarne smo naleteli na drobne, stalagmitom podobne tvorbe, sestavljene iz trde rjave glin. »Stalagmiti«, ki so na gosto posejani sredi

⁶ Po Rakovcu (1955) se železovec tvori v plitvih jezerih hladnega pasu, v pleistocenu pa naj bi nastajal tudi v naših krajih.

svetlejšje glin, so nekaj centimetrov visoki in do 0,5 cm široki, po sredini pa imajo približno 1 mm široko cevko. Visoki so večinoma nekaj centimetrov, le redkokdaj decimeter ali več. V plastoviti glini stoje pokonci, začenjajo pa se v nekoliko trši plasti, ki vsebuje nekaj več limonita. Spodaj so tudi nekoliko širši. Izkazalo se je, da gre za drobne cevke, ki so obdajale posamezne vodne bilke. Očitno se je limonitna snov okrog njih kopičila. Pojav je že sam po sebi zanimiv, saj je verjetno v zvezi z nastajanjem jezerskega železovca, nas pa zanima le kot dokaz, da so se glin odlagale v stoječi vodi.

Na fosilne ostanke v glinah nismo nikjer naleteli, toda velike množine vivianita v temnosivih glinah pri Volčji dragi kažejo, da je bilo v njih veliko organskih snovi.⁷

Zgornja rjavorumena glina, ki je odložena od enega do treh metrov, ni plastovita in je očitno nastala s plavljenjem ter kaže tudi jasne znake preperevanja. V biljskem glinokopu je v njej 1 m pod

Sl. 5: Pasovite glin pri Biljah. Tolmačimo jih kot sedimente zajezičenega jezera, ki je nastalo na robu Goriškega polja za časa würmske akumulacije Soče

⁷ Po pripovedovanju delavcev v biljski opekarni so pred zadnjo vojno večkrat našli slabo ohranjene kosti in 1957. leta tudi lobanjo, ki je bila večja od lobanje goveda oziroma konja. Nekaj teh stvari hranijo menda tudi v goriškem muzeju onstran meje. V biljski opekarni so hranili kostne ostanke še po zadnji vojni. Toda ob večkratnih reorganizacijah opekarne so se kosti porazgubile. V Renčah in Volčji dragi so našli tudi tanke plasti z belimi lupinami (polži?) v velikosti 2 cm. Na te in druge ostanke so naleteli pred vojno in kmalu po njej, ko so kopali glino še ročno. S strojnim odkopom pa se fosilije uničijo, preden jih sploh opazijo.

površjem ostanek drevesnega štora, zraven pa proga oglja, kar kaže, da zgornja plast ni nastajala v jezeru. Po izjavah obratovodje v biljski opekarni so naleteli približno 1 m pod površjem na utrjeno cestišče, ki je nedvomno ostanek rimske ceste.

V robnih delih ravnine vsebujejo plavne in denudacijske ilovice vse več slabo razpadlih drobcev flišnih kamenin, marsikje pa sta jim primešana tudi pesek in prod. Te plasti so debele do dva ali največ tri metre. V vzhodnem delu ravnine pa je med ilovico čedalje več peščenih plasti, ki sta jih nanašala Vipava z Branico in Lijak z Vogerščkom. Obseg nekdanje zaježitve se je na tej strani Dobrav najbolj spreminjal, ker so omenjene vode precej zasipavale. V tem delu moremo sklepati na obseg zaježitve le po višini naplavin, kajti globlje plasti, ki bi razkrivale jezersko ali morebitno deltasto sedimentacijo, niso razkrite.

Oglejmo si še neposredni stik soškega proda in vipavskih ilovic. Ob prehodu na Goriško polje se dolina Vipave zoži, tako da so flišna pobočja pri Biljah razmaknjena le za okoli 800 m. V ta del doline je segla soška akumulacija, tako da je ožina v celoti zatrpna z apniškim prodom. Soška akumulacija sega torej dlje proti vzhodu, kot jo je označil Stache (1891). Ker sega soški prod od enega flišnega pobočja do drugega, ni nikakega dvoma, da je bila Vipava na tem mestu zaježena.

Vipava se je v prodno pregrajo pri Biljah zajedla šele kasneje, ko je sledila poglobljanju Soče na Goriškem polju. Pri tem se je vanjo zarezala na njenem južnem robu, že na meji s flišem, tako da se je na njeni desni strani prodni nanos še v celoti ohranil. Na njem stoje Bilje, ki se drže petrografske meje med ilovnatimi Dobravami in prodnim Goriškim poljem.

Prodno površje visi pri Biljah rahlo proti jugu. Ob vznožju Biljenških gričev ima 54 m absolutne višine in je bliže Vipavi 52 m visoko. V srednjem delu vasi so kote 52, 53 in 52 m. Na robu terase, ob Vipavi sami, pa je površje za malenkost nižje, toda še vedno nad 50 m. To je torej višina pregraje oziroma višina, do katere je segla zaježitev Vipave.

Stik soške in vipavske akumulacije smo mogli točno dognati. Na zahodni strani Bilj so tri opuščene gramoznice, ki razkrivajo temnosiv apniški soški prod. Na vzhodni strani vasi, komaj 500 m vstran, so že opuščeni glinokopi, v bližnji opekarni pa so razgaljene več metrov debele plasti čiste glin. Soški prod smo dognali razen tega tudi sredi vasi. Na površju je sicer pomešan z ilovico, toda pri različnih gradbenih delih so zadeli na bolj čiste plasti. Pri izkopu vodnjakov so tudi ugotovili, da sega prod ponekod več metrov globoko.

Bilje so torej postavljene točno na petrografsko mejo med soško prodno in vipavsko glinasto sedimentacijo. To je lega, ki si jo naselja zelo rada izbirajo. Videti je, da je petrografski stik razmeroma enostaven in da upada soški prod strmo proti vzhodu, nanj pa se nalagajo flišne glin. V podrobnostih pa je stik bolj zamotan, kakor sklepamo po različni višini talne vode v posameznih delih vasi. Ta namreč leži

v globini 1 — 12 m, pri tem pa gre za dva, ponekod celo tri nivoje talne vode.

Soška akumulacija je najlepše razgaljena pri opuščenem biljen-skem mlinu, kjer je Vipava prerezala okoli 10 m debele plasti čistega apniškega konglomerata. Na nasprotni strani Vipave pa je soški prod, ki je delno tudi že konglomeriran, razkrit pri Jerabišču in Vrtočah, kjer sestavlja teraso (49—51 m), ki ustreza višini prodnega površja pri Biljah in ravnini Mirenskega polja.

Vse te plasti, ki so pri Biljah sestavljene iz čistega apniškega proda, kažejo na to, da se je na tem mestu odlagal soški prod zdržema in brez kakršnegakoli prepletanja z vipavsko sedimentacijo.

Pri neposrednem stiku obeh akumulacij, soške in vipavske, je značilna zlasti čistost soškega prodnega nanosa in pa njegova sprijetost. Po enem in drugem namreč sklepamo, da vipavska akumulacija ni mogla iti v korak s Sočo. Če bi namreč sedimentacija potekala normalno, bi kalna Vipava pronicala v soški prod in ga s plavjem zatrpavala. Funkcijo filtra bi tako prevzele šele prodne plasti na robu Goriškega polja. Čisti in hkrati sprijeti prodni nanosi pa dokazujejo, da je Vipava dotekala na Goriško polje že prečiščena. To si razlagamo z zajezitvenim jezerom, v katerem se je odlagalo plavje, na Goriško polje pa je dotekala čista jezernica. Ta je imela bržkone odločilno vlogo pri konglomeriranju plasti, če sodimo po tem, da so prodne plasti na Goriškem polju sprižete samo tam, kjer so pronicale skozi nekatere velike množine vode.

Preostane nam še vprašanje časovne opredelitve obravnavane akumulacijske faze ob spodnji Vipavi. S tem v zvezi je tudi vprašanje o pogojenosti teh procesov, predvsem pa o vzrokih, ki so stopnjevali razlike v dinamiki in sestavi soške ter vipavske akumulacije.

Prodno akumulacijo na Goriškem polju je Soča odložila v würmski dobi. Akumulacija je potekala v starejšem in srednjem würmu, v mlajšem pa je Soča že prešla k eroziji (Radinja, 1967). Na Goriškem polju gre tedaj za tipično fluvio-glacialno akumulacijo. Ker je ta akumulacija sprožila tudi zajezitev ob spodnji Vipavi, so tudi ilovice Renških Dobrav enake starosti, kar potrjuje tudi stik med obema akumulacijama. Razlika pa je v tem, da je vipavska akumulacija periglacialna in da se je sedimentacija ob spodnji Vipavi nadaljevala še v mlajšem würmu, ko je Soča na Goriškem polju že prešla k eroziji.

Würmsko starost zajezitvenih sedimentov dokazuje tudi pelodna analiza jezerskih glin iz glinokopa v Renčah, ki jo je napravil A. Šercelj. Gline v globini med 4 in 10 m, to je v absolutni višini 39 do 45 m, so se odlagale v zadnji würmski poledenitveni fazi (würm III).

Vegetacija, ki jo prikazuje analizirani profil, je namreč izrazito pleistocenska. Iz nekoliko manj hladnega obdobja prehaja v izrazito ledenodobno (iz zadnjega interstadiala v zdnjo würmsko poledenitveno fazo).

Vegetacija tudi kaže, da je tedaj uspeval redek gozd (borovec in delno smreka ter breza), ki je že prehajal v brezgozdno pokrajino (hladno stepsko oziroma tundrsko). Na to kaže zlasti *Artemisia*, ki je

kot predstavnik brezgozdnih površin v srednjem delu plasti močno zastopana. Še bolj značilna pa je alpska drežica (*Selaginella selaginoides*), ki je bila pri nas zelo močno razširjena zlasti v času najmlajšega würmskega poledenitvenega sunka in je tipična za brezdrevesne in izrazito hladne pokrajine.

Enako sliko kaže tudi pelodna analiza glin iz Volčje drage (1965).

Ker je starost zaježitvenih ilovic s pomočjo peloda mogoče zadovoljivo ugotoviti, se da s tem posredno ugotavljati tudi starost prodnih nanosov samih, ki so te ilovice ustvarili. To je toliko pomembnejše, ker je starostna opredelitev prodnih akumulacij po morfoloških in drugih kriterijih še vedno nezanemljiva in sporna, zato je proučevanje zaježitvenih ilovic pomembno tudi v tem pogledu.

Slednjič nam preostane še analiza zaježitvenih sedimentov v luči morfogenetskih procesov in njihovega erozijskega in denudacijskega zaledja, prav tako pa tudi primerjava med Sočo in Vipavo oziroma med fluvioglacialnimi in periglacialnimi morfogenetskimi procesi obeh rek, kakor se zrcalijo v njunih sedimentacijskih procesih.

Würmska starost enih in drugih sedimentov opozarja, da jih je treba tolmačiti v luči klimatske morfologije, zlasti glede na stopnje-vane razlike med Sočo kot glacialno reko ter Vipavsko dolino kot periglacialno pokrajino. Pri tem je še posebej značilna würmska zaježitev Vipave na robu Goriškega polja. Ta zaježitev namreč pomeni, da so sedimenti, ki so v tej dobi v Vipavski dolini nastajali, v njej tudi obtičali, kar je za razumevanje tedanjih morfogenetskih procesov periglacialne Vipavske doline toliko pomembnejše.

Morfogenetska proučevanja v Vipavski dolini kažejo, da je bilo v hladni pleistocenski dobi intenzivno mehanično razpadanje apnencev, kar dokazujejo pobočja Nanosa, Kolka in Trnovskega gozda, ki so na široko obložena z apniškim drobirjem. Če so ta pobočja tudi v würmski dobi tako intenzivno razpadala, zakaj ni Vipava tega gradiva tudi prenašala in odlagala po dolini navzdol?

To si deloma razložimo z obsežno prodno akumulacijo Soče na Goriškem polju, ki je povzročila, da se je erozijska baza Vipave močno zvišala, njen strmec pa zmanjšal. S tem je oslabela tudi njena transportna moč. Vipava je zato prenašala le drobno gradivo, največ plavje. Zato po glinastih sedimentih Renških Dobrav ne smemo sklepati, da je mehanično razpadanje v periglacialni Vipavski dolini oslabelo. Saj Vipava celo v današnji dobi prenaša pesek in prod.

Kljub zaježitvi Vipave bi se moral na dnu doline kopičiti apniški prod, če so apniška pobočja v würmski dobi intenzivno razpadala. Zlasti še, ker so grušči že močno erodirani. Ker tega ni, sklepamo, da je večina gruščev nastala v starejši (riški) dobi in da je bila pred würmsko dobo tudi že erodirana. V würmski dobi se je mehanično razpadanje apnencev sicer obnovilo, ni pa bilo tako izdatno. Toda tudi würmskega proda je v dnu doline malo. Zaenkrat je najbolj verjetna razlaga, da so bili denudacijski procesi Vipavske doline v würmski dobi oslabljeni. S tem pa se odpira vprašanje sušnosti periglacialnega sveta.

VIRI

- G. Stache, Geološka karta Gorica — Gradiška, 1891.
 A. Melik, Slovenija I, Ljubljana, 1955.
 M. Sifrer, Porečje Kamniške Bistrice v pleistocenu, SAZU, Ljubljana, 1961.
 I. Rakovec, Geološka zgodovina ljubljanskih tal. Zgodovina Ljubljane I, Geologija in arheologija, Ljubljana, 1955.
 D. Radinja, Razprostranjenost ilovic v Vipavski dolini. Elaborat za Sklad Borisa Kidriča, Inštitut za geografijo SAZU, Ljubljana, 1961 (tipkopis).
 D. Radinja, Opekarnišvo v Vipavski dolini. Elaborat za Sklad Borisa Kidriča. Inštitut za geografijo SAZU, Ljubljana, 1961 (tipkopis).
 D. Radinja, Morfogenetske poteze Goriškega polja, Geografski vestnik, Ljubljana, 1967.
 A. Sercelj, Razvoj würmske in holocenske gozdne vegetacije v Sloveniji. Razprave VII., SAZU, Ljubljana, 1965.
 M. Mottl, Eiszeit und eiszeitliche Fauna-Entwicklung. Zeitschrift für Gletscherkunde und Glaziologie, II/2, 1953.
 A. Comel, Nuove osservazioni sulla depressione di Merna. Studi Goriziani, VI, Gorizia 1928.

**Résumé: RENSKÉ DOBRAVE — RÉGION DU CONTACT ENTRE
L'ACCUMULATION FLUVIOGLACIAIRE DE LA SOČA ET
L'ACCUMULATION PÉRIGLACIAIRE DE LA VIPAVA**

Darko Radinja

L'étude traite la région du contact entre l'accumulation fluvio-glaciaire de la rivière principale (Soča) et l'accumulation périglaciaire de son affluent (Vipava) près de la ville de Gorica. Tandis que la rivière principale accumulait de gros cailloux calcaires en provenance des Alpes Juliennes glacées, la rivière secondaire déposait des alluvions fins (terre glaise et argile du terrain de flysch plus bas).

Il est manifeste qu'il s'agit à la Vipava inférieure, d'effets qui ont été déclenchés dans la vallée secondaire par la plus forte accumulation de la rivière principale. Il y a en Slovénie beaucoup d'exemples de ce genre d'affluents endigués et refoules et de sédiments argileux auprès de ceux-ci, surtout au passage du terrain alpin au terrain préalpin, particulièrement dans les parties de bordure des bassins alpins.

La question se pose ici de savoir comment ces argiles se sont formées. Lors des inondations ou de la formation des lacs durables ou au moins périodiques? Jusqu'à ces derniers temps, on les interprétait presque exclusivement à la lumière de la théorie des lacs, dans les derniers temps cependant on estime — en tenant compte de plus en plus des processus périglaciaires — qu'il ne s'agit dans la plupart des cas que de dépôts des eaux d'inondation.

Le contact sédimenteux, traité per l'étude, n'indique pas seulement qu'il faut traiter chaque cas à part, mais encore que les argiles de barrage peuvent être d'origines très différentes; auprès de la Vipava inférieure, en effet, à côté des argiles de dénudation et d'alluvion sont déposées aussi des glaises de lacs. L'âge würmien des glaises de barrage est prouvé par la pollenanalyse et l'accumulation fluvio-glaciaire simultanée de la Soča dans le Goriško polje voisin.

Le barrage de la Vipava est certes le résultat des processus morphogènes conditionnés par le climat et différenciés entre les rivières principale et secondaire dans la période pléistocène ou plus exactement würmienne. Ici, il s'agit surtout d'un dynamisme différent des processus morphogènes des terrains glaciaire et périglaciaire. Cependant, la différence du dynamisme morphogène des deux rivières n'a pas pu non plus être diminuée par le fait que la Vallée de la Vipava en flysch est aussi entourée d'un terrain plus élevé, à savoir les plateaux calcaires qui s'élèvent au côté droit de la vallée jusqu'à 1500 m d'altitude. Bien qu'aux flancs des plateaux il y eut une très forte décomposition mécanique du calcaire, les débris qui ont couvert les flancs sur une couche épaisse, y sont restés et ne sont pas passés au transport fluvial. Nous n'attribuons pas cela seulement à un plus grand degré de sécheresse du terrain périglaciaire et à une moindre quantité d'eau de la Vipava, mais encore à la bordure calcaire et aux sources karstiques basses au fond de la vallée. Sans égard au fait que la capacité de transport de la Vipava s'est réduite aussi à cause de l'endiguement même, survenu avec l'accumulation de la rivière principale, la bordure calcaire de la Vallée de la Vipava n'a fait que renforcer les processus d'endiguement au bord de l'accumulation de la Soča. C'est en cela que réside le caractère spécifique qu'au contact entre l'accumulation fluvio-glaciaire et l'accumulation périglaciaire apporte le voisinage du relief karstique.

MANJSI PRISPEVKI

Dušan Novak

O BARVANJU POTOKA V KRIŽNI JAMI

Križna jama leži na prehodu južnega dela Bloške planote na Cerknjiško polje, na severovzhodnem pobočju Križne gore (858 m).

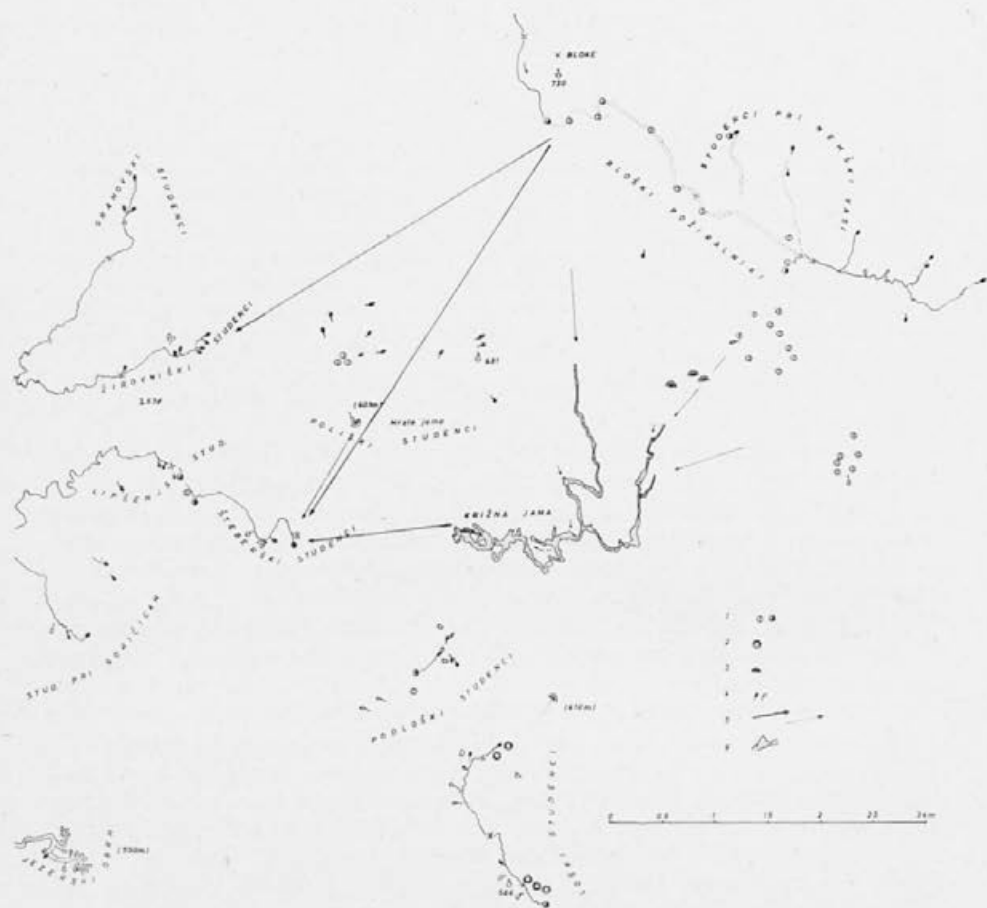
Omenjeno območje je zgrajeno iz sedimentov jurske starosti, iz sivih in svetlih eolitnih apnencev ter zrnatih do bituminoznih dolomitov, ki se ob znani idrijski in predjamski prelomnici pri Danah stikajo s triadnim dolomitom. Obširnejša cona dolomita poteka še prek Podloža proti vzhodu in jugovzhodu. Omenjeni dolomit predstavlja domala nepropustno pregrado za vse podzemeljske vode, ki pritekajo z Bloške planote.

Prvi je Križno jamo opisal l. 1858 gozdar Ivan Cerar, ki je v družbi s kaplanom Ivanom Ciglarjem in delavcem Kebetom prodiral po podzemeljskih jezercih kakega pol kilometra v jamo. Jamo opisujeta tudi Škofic in l. 1854 R. Schmidl (Die Grotten und Höhlen von Adelsberg. Lueg, Planina und Laas). Podrobneje je začetni del jame topografsko in geološko proučil Ferdinand von Hochstetter l. 1882. Jamo je poznal le do prvega jezera. Nadaljnji vodni rov je bil odkrit l. 1926 in preiskan 2 km od vhoda. Sistematično raziskovanje je pričelo l. 1934 Društvo za raziskovanje jam, ko je prodrlo do kraja vodnega rova in odkrilo 1700 m dolg Blatni rov. O poteku teh raziskav je poročal tudi Proteus (I, str. 97 in 188). Podrobnejši opis Križne jame nahajamo tudi v knjigi »Postojnska jama in druge zanimivosti krasa« in v najnovejšem turističnem prospektu o Križni jami.¹ V Križni jami tečeta dva vodotoka. Voda teče sprva po glavni vodni etaži, v odseku za vhomom pa jo nahajamo v nižjem nivoju.

Voda priteka v Križno jamo po 1700 m dolgem rovu Blata. Po občasnih meritvah članov DZRJS priteka po rovu okoli 21 l/sek vode, k temu pa prispeva okoli 9 l/sek vode še Stransko jezero.² Končni del rova sega že pod območje Bloške police. Voda priteka tudi po Pisnem rovu. Številni podori so podzemeljske rove zatrpali in voda si je

¹ I. Michler-A. Šerko, Postojnska jama in druge zanimivosti krasa, Ljubljana, 1952.

² Arhiv Društva za raziskovanje jam Slovenije.

Lega in hidrografska povezava Križne jame z vodami na Bloški planoti in na Cerkljiškem polju

1 — požiralniki, 2 — vodnjaki, 3 — jame, 4 — izviri, 5 — ugotovljene in domnevne podzemeljske vodne zveze, 6 — podzemeljski rovi Križne jame

morala poiskati vzporedne poti. Vodni rov za tem preide v širši, s podornim skalovjem in ilovico zasuti rov. Nad Otokom priteka po razpoki od severa nov pritok v količini do 5 l/sek vode. vzdolž glavnega rova se voda nad podori pretaka iz jezera v jezero. Nastalo je okoli 25 jezer; njihovo stanje pa je odvisno tudi od trenutnega vodostaja.

Prvo jezero je razsežno in plitvo, pritok vanj je komaj zaznaven, ob večjih sušah se odpre celo zvezni rov, ki vodi okrog podornega dela pri 2. podornem rovu do drugega jezera. Voda odteka iz prvega jezera v ozek proti severu vodeč kanal — Ponor — v nadm. višini

609,5 m. Izprane stene in sledovi erozije kažejo na silno moč delovanja vode.

V Veliki dvorani se odcepi proti severu Dežmanov rov (602 m). V njem se ponovno pojavi voda, ki priteka iz prvega jezera. Ob veliki vodi dere iz prvega jezera prava velika reka. Podrobne meritve pritokov vode in meritve vodne količine, ki teče po znanih podzemeljskih rovih v Križni jami, so pokazale, da se del vode izgublja tudi že v zadnjem delu jame in odteka v nižje nivoje. Voda se izgublja v trinajstem, sedmem, drugem in na kraju v prvem jezeru. Del vode se izgublja že celo v Blatnem rovu. Izgubljanje vode je posledica sprememb vzdolž struge, podorov in napredujočega zakrasevanja. Voda je bila prisiljena, da si išče novih poti in je oblikovala sedanje podzemeljske rove. Vodo v nižji etaži nahajamo sedaj sprva v Šulcevi razpoki, ki vodi v sistem rogov, po katerih teče voda proti jugu. Zahodno od vhoda nahajamo v jami dvojce brezen, imenovanih Kittlova brezna. V prvem nahajamo vodo celo v višini 603 m. Jezero je v rovu, oblikovanem ob prelomnici, ki poteka od SZ proti JV. V drugem breznu miruje voda v višini okoli 601 m. Podatki pričajo, da razmere o vodnem odtoku in o režimu vode v spodnji etaži še niso povsem jasne in da nam manjkajo opazovanja ob različnih vodostajih. Barvanje nam je pokazalo, da je poznavanje teh razmer za razlago podzemeljskega vodnega odtoka v območju Križne jame izrednega pomena.

V območju Križne jame in Bloške planote so še iz časov pred drugo svetovno vojno znana barvanja ponikalnic. V letu 1939 je bila barvana Bločica pod V. Blokami (724 m). Barva se je pojavila po 85 urah v Žirovnici in Šteberščici, kasneje pa še v izviru Lisjak (A. Šerko, 1946)³. Ker ni bila opazovana voda v Križni jami, ni osnove za trditev, da teče del vode preko Križne jame v Šteberščico. Studenec na Ravnah (752 m) je bil obarvan l. 1946. Barva naj bi se po 10 dneh pojavila v Velikem Obrhu v Loški dolini. O barvanju prav tako ni posebne dokumentacije (I. Gams, 1965)⁴. Obstajajo še ustni podatki o barvanju vode v Križni jami l. 1941. Obarvana voda naj bi se pojavila v izvirih v Podložu in od tam v Goričkem obrhu (A. Šerko, 1946). O barvanju ni nobenega zapiska in podatkov ne moremo šteti za verodostojne, predvsem ker izviri v Podložu ne morejo imeti tolikšnega zaledja. Izviri so odtok z dolomita in z manjšimi vodnimi količinami.

Med zadnje raziskave štejemo študij Bločiškega polja v letih 1955-56. Tedaj so raziskovalci skušali razjasniti hidrografske povezave s pomočjo analize favne na izvirih v obrobju Cerkniškega polja. Osrednji objekt tega območja je Mrzla jama na Bločiškem polju.

Mrzla jama na Bločiškem polju leži na skrajnem jugovzhodnem delu polja v nadmorski višini 602 m. V dveh podornih vrtačah dosežemo nizko dvoranico, pokrito s peskom in podornim gradivom. Z vzhodne

³ A. Šerko, Barvanje ponikalnic v Sloveniji, Geogr. vestnik, 1946.

⁴ I. Gams, Aperçu sur l'hydrologie du Karst Slovène et sur ses communications souterraines. Naše jame, VII/1-2, Ljubljana, 1965.

strani priteka v višini 595 m potok, ki se že po nekaj metrih izgubi med kamenjem. Nad to dvorano je proti JZ pomaknjen 1 m visok in 2 m širok rov, ki pada strmo proti JJV. Rov ima značilen okrogel prerez. To, kar so danes vrtače, je le ostanek nekdanje jame, nad katero se je zrušil strop. Od prvotne jamske stene in stropa je ostal le ozek naravni most.

Voda v jami po deževju naraste in se včasih prelije iz jame. Nivo vode hitro narašča in kmalu upade. Potok v jami je imel v decembru 1955 okoli 5 l/sek., oktobra 1965 pa 10–15 l/sek. Temperatura vode je bila 11,1° C. V Mrzli jami so našli isto favno kot v Križni jami. V jami so našli tudi iste vrste vodnih polžev in rakov kot v izvirih v obrobju Cerkniškega polja. Po pripovedovanju domačinov (o akciji ni nobenega zapiska) je J. Gantar l. 1959 obarval vodo v Mrzli jami s 3/4 kg fluoresceina. Barva se je po okoli 22 urah (!) pojavila v Šteberščici. Po dosedanjih podatkih sklepamo, da voda v Mrzli jami nima zveze s Križno jamo, pač pa je le vmesni člen med vodami Bloške planote in Šteberščice.

Da bi vsaj deloma razjasnili hidrografska funkcija Križne jame smo v okviru hidrogeoloških raziskav na Notranjskem l. 1965⁵ sklenili barvati potok v Ponorju prvega jezera. V času akcije je tu ponikovala večina vode v jami. V Ponor je odtekalo okoli 140 l/sek., v Dežmanovem rovu, kjer smo vzpostavili prvo opazovališče, pa je teklo le okoli 75 l/sek., znak, da se del vode na kratki razdalji 120 m izgubi.

Opazovali smo še vode v Kittlovih brezni, v Mrzli jami na Bločicah in pri Ložu, v Poddolenjem izviru in v izviru pri Pelanovih pri Ložu, v izvirih v Podložu, v seh izvirih Žirovnišči, v Šteberščici, v Goričicah in v Jezerskem Obrhu.

Vodostaj izvirov se je zniževal na vseh opazovališčih. V orientacijo naj omenimo le nekaj podatkov z vodomerskih postaj:

Gorički Obrh	8. X. 18 dm
	12. X. 15 dm
Žirovnica	7. X. 72 dm
	19. X. 70 dm
Lipsenjščica	7. X. 40 dm
	12. X. 33 dm
	19. X. 30 dm

Barva se je pojavila v močni koncentraciji v poldrugi uri po barvanju v Dežmanovem rovu. V prvem Kittlovem breznu se je po okoli 35 urah pojavila barva v severnem jezeru, medtem ko v južnem jezeru v prvem Kittlovem breznu barve ni bilo opaziti.

Na površju se je pojavila barva v Šteberščici v nadmorski višini 560 m. Prvi obarvani vzorec je bil zajet 11. 10. ob 22. uri. Obarvana voda je tekla skozi izvir v koncentraciji, ki je bila vidna s prostim očesom, vse dokler nismo opazovanja po 10 dneh prekinili. Maksimalno obarvanje je bilo videti drugi in tretji dan. Tudi zadnji vzorec 25. 10. ob 12.30 je bil še jasno obarvan. Maksimum je bilo opaziti pri koncentraciji 7. 10. —. Krivulja je bila za tem zelo razvlečena. V Dež-

⁵ Poročilo barvanja v Križni jami 1965. Naše jame VIII/1966, 1-2, str. 89.

manovem rovu prikazuje krivulja obarvanje z maksimalno 5. 10. — in s hitrim porastom ter s počasnejšim upadanjem. Vzorci vode Šteberščice in Dežmanovega rova so bili s fluoroskopom pregledani in izdelana krivulja koncentracij barve. Pri kvantitativnem analiziranju obarvanih vzorcev izvira Šteberščica smo naleteli na nenavaden slučaj, ki si ga spčetka nismo znali tolmačiti. Normalen potek krivulje so motili posamezni vzorci, katerih koncentracija je bila znatno nižja od sosednih dveh vzorcev. Šele po večkratnem preverjanju smo uvideli, da so ti vzorci zajeti v opoldanskem času in je barva pod vplivom svetlobe razpadla, ko je tekla od izvira do zajemališča dalj časa po površju ter bila tako izpostavljena opoldanski sončni svetlobi.

Razdalja v zračni črti do Šteberščice je 1700 m, hitrost podzemlskega pretoka bi bila torej 0,56 cm/sek.

Dobre pol leta kasneje je bila obarvana voda tudi v požiralniku v drugem jezeru. Barvo so opazili v prvem jezeru in po dobrem tednu dni tudi v Šteberškem Obrhu, ni pa nam znano ali se je pojavila tudi v Kittlovih brezni. Pri barvanju žal niso bile merjene niti količine pretoka niti vodostaji. Pri analizi vzorcev tudi ni bila izdelana krivulja koncentracij, tako da smo ostali brez dragocenih podatkov in na nobeno od vprašanj nismo našli odgovora. Treba bi bilo ugotoviti režim vode v Šulcevi razpoki in njen odnos do vode v Kittlovih brezni. Slednjo bi morali opazovati ob suši in ob visokem vodostaju ter opazovati smer odtoka in pritekanja vode.

In kje lahko iščemo zaledje pritoka v jamo? To neposredno z barvanjem še ni bilo ugotovljeno. Glede na lego podzemlskih rogov in usmerjenost rogov ter glede na geološko situacijo sodimo, da je možno, da priteka po rovu Blata voda, ki ponikuje pod Velikimi Blokami in se napaja z vodo Stranskega jezera izpod Bloške police. Po Pisanem rovu bi potem lahko pritekala voda Farovščice izpod Nove vasi.

Résumé: COLORATION DU RUISSEAU KARSTIQUE DE LA GROTTÉ DE KRÍŽNA JAMA

(bordure orientale du Polyé de Cerknica, Slovénie)

Dušan Novak

Le ruisseau souterrain de la grotte de Križna jama appartient au deux systèmes dont les relations réciproques ne sont pas, cependant, encore tout-à-fait éclaircies. D'après les dernières recherches, l'eau en devrait être partiellement en liaison avec les sources karstiques du Polyé de Cerknica, tandis que ses relations avec les ponors du plateau de Bloke restent toujours dans le domaine des suppositions.

En 1965, le ruisseau a été coloré dans le Ponor I (609,5 m). La couleur réapparaît dans la source de la Lipsenjščica—Šteberščica (560 m) sur la bordure occidentale du Polyé de Cerknica ainsi que dans le premier abîme karstique de »Kittlovo brezno« en tant qu'un signe d'un système souterrain pas encore recherché. La vitesse du cours d'eau souterrain jusqu'à la resurgence de Šteberščica, éloignée à vol d'oiseau de 1700 m, serait 0,56 cm/sec.

RAZGLEDI

POLOŽAJ SOCIALNE GEOGRAFIJE V SKLOPU GEOGRAFSKE ZNANOSTI

(Ob priliki simpozija o socialni geografiji v Ruskamenu pri Omišu v septembru 1969*)

Svetozar Ilešič

Ta kratki prispevek nima niti namena niti možnosti, da bi podal popoln kritičen pretres zgodovine pojma »socialna geografija«. To niti ni potrebno, ker smo zadnji čas doživeli v geografski književnosti več takih pregledov. Razen zanimivega pregleda povojne nemške »socialne geografije« izpod peresa avstralskega geografa J. C. Hajduja¹ sta najnovejši podoben pregled podala K. Ruppert in F. Schaffer v reviji »Geographische Rundschau«². Ista dva avtorja, ki nedvomno spadata med »izrazite socialne geografice«, sta svoja teoretska stališča jasno in ob konkretnih primerih razložila tudi v publikaciji *Zum Standort der Sozialgeographie*, ki je izšla ob priliki šesdesetletnice prof. W. Hartkeja.³ Manj znan je dokaj izčrpan pregled metodološke problematike »socialne geografije« in njenega pomena za regionalno planiranje izpod peresa H. Günter — Steinberga⁴. Obstajajo tudi nekateri diskusijski prispevki izrazitih nasprotnikov »socialne geografije«, ki prav tako obravnavajo vprašanje nastanka in razvoja tega pojma (npr. prispevek W. Gerlinga⁵).

Zato bi rad na tem mestu samo na kratko priklical v spomin nekatere glavne poteze zgodovine omenjenega pojma. Izraz »socialna geografija« je sicer razmeroma mlad, vendar pa ne čisto nov. Občutek, da bi moral biti socialni moment v geografiji močneje podčrtan, lahko zasledimo že pred nekaj desetletji, tako pri C. Vallauxu, ki je poskušal v svoji knjigi »o geografskih vedah« opredeliti tudi pojem nekakšne »sociološke geografije«⁶, kakor pri H. Hassingerju, ki je vpeljal v okviru svoje »sintetične antropogeografije« za geografijo človeških skupnosti pojem »sociografije«⁷. Tudi R. Hartshorne omenja v svojem znanem delu *The Nature of Geography* na več mestih »socialno geografijo«, in sicer, kakor se zdi, kot sinonim za *human geography*. Ponekod drugod govori celo o »sociološki geografiji«, ne da bi ta pojem točneje opredelil⁸. Vendar se pojem »socialne geografije« začelna dokončno in redno pojavljati v geografski literaturi šele v prvih letih po drugi svetovni vojni (1947—1950), in sicer v anglosaškem in francoskem kot tudi v nemškem krogu. Na anglosaškem

* Tu objavljeni referat je imel avtor na simpoziju, ki ga je v dneh od 22. do 26. septembra 1969 organiziral v Hotelu Ruskamen pri Omišu Inštitut za geografijo Univerze v Zagrebu in o katerem na kratko poročamo v »Kroniki tega »Geografskega vestnika«. Kot predavatelj so bili sicer na simpozij povabljeni samo »izraziti socialni geografice«, ki se »specialno ukvarjajo s socialnogeografsko problematiko«, referati pa naj bi se opirali na konkretna raziskovanja. Kljub temu, da je avtor dvomil o tem, če ga po pravici štejejo med te vrste geografice, se je vabilu rade volje odzval, tembolj, ker so bili tudi organizatorji mišljenja, da je treba ob tej priliki razčističevati tudi načelne in metodološke probleme t. i. »socialne geografije«. Iz istega razloga sodi za koristno, da izide referat tudi na tem mestu.

jezikovnem področju so ga pričeli uporabljati v glavnem kot ustreznejši sinonim za *human geography*. Izraženo je bilo sicer mnenje, da je do tega prišlo več ali manj samo zato, ker angleški jezik manj kot drugi evropski jeziki razlikuje pojma *human* in *social*⁹. Zdi se mi pa, da so s tem vendar hoteli postaviti bolj kot doslej v ospredje vlogo socialnih faktorjev. Isti namen, da bi bil v celotni *géographie humaine* bolj poudarjen socialni vidik, je napolnil Francoze, predvsem E. Juillarda k temu, da je dal svoji temeljni študiji o podeželskem življenju v spodnji Alzaciji podnaslov *Essai de géographie sociale*¹⁰. Pri nekaterih drugih francoskih geografih pa se »socialna geografija« ni pojavila namesto *géographie humaine*, temveč poleg nje, stališče, ki ga je pri Pierre Georgu kritiziral J. Dresch¹¹. Ponekod se je pojavila tudi poleg gospodarske geografije, npr. v naslovu velike zbirke *Géographie économique et sociale* pod uredništvom A. Cholleya. Toda kot jasno opredeljen pojem v smislu določenega delovnega programa se je »socialna geografija« pojavila šele nekako po letu 1948 na nemškem jezikovnem področju. Največ zaslug za to gre pač prof. H. Bobeku¹² in pozneje Münchenski »socialnogeografski« šoli (prof. W. Hartke z mlajšimi sodelavci K. Ruppertom, F. Schafferjem in drugimi). Precej se je ta novi in plodni vidik geografskega proučevanja uveljavil na Nizozemskem¹³, do neke mere tudi v šoli mladih britanskih geografov v Cambridgeu¹⁴, pa pri nas, v Jugoslaviji. Podobna raziskovalna smer se je močno razmahnila tudi v nekaterih vzhodnoevropskih deželah, posebno na Poljskem (M. Dobrowolska in St. Golachowski s svojimi sodelavci¹⁵), čeprav ne pod formalno etiketo »socialne geografije«.

Toda ravno zato, ker se je ta etiketa, v katere znamenju je bil sklican tudi naš simpozij, tako presenetljivo uveljavila, zahteva razjasnitev pojmov. Morda pomeni najboljšo pot do tega analiza vzrokov, ki so nekako v zadnjih dveh desetletjih pripeljali do tako močne afirmacije pojma »socialne geografije«.

Te vzroke lahko iščemo v različnih smereh. Eden glavnih je nedvomno v pričeanju, ki se je v tem času vsesplošno uveljavilo, da so bili faktorji socialne strukture v tradicionalni antropogeografiji močno zanemarjeni, če ne sploh prezrti. Vsekakor je bilo že v njenem nazivu, še bolj pa v njeni vsebini premalo poudarjeno, da človek v geografski stvarnosti ne deluje in sodeluje kot posameznik, temveč kot član družbe oziroma družbenih skupin. Takšno gledanje je še pridobilo na tehtnosti s tem, da je pomen socialnih faktorjev v tem času tudi objektivno močno narasel¹⁶. To velja še posebno za naše dežele s pospešenim tempom industrializacije in urbanizacije, z naraščajočo deagrarizacijo podeželja, s preslojevanjem podeželskega prebivalstva in s preoblikovanjem tradicionalne agrarne pokrajine.

Glede samega naziva ne velja pozabiti, da gre za čas, ko so se okrepila prizadevanja, da ne bi »geografije človeka« samo obogatili z močnejše poudarjenimi socialnimi in gospodarskimi vidiki, temveč da bi tudi njen stari naziv »antropogeografija« nadomestili z novim, ki bi bolj ustrezal obogateni vsebini. Pri tem je močno sodelovalo še dejstvo, da se je »antropogeografija« precej kompromitirala tudi s svojimi determinističnimi, pozneje celo z geopolitičnimi zablodami. Zato se v tem času vedno pogosteje pojavljajo za »antropogeografijo« novi sinonimi, in sicer razen »kulturne geografije«, ki se je posebno utrdila na nemškem jezikovnem področju, nemalo pod vplivom prof. H. Bobeka, in razen »ekonomske geografije« (v tem pomenu posebno v sovjetski geografiji) tudi »socialna geografija« in sicer najprej, kakor smo že omenili, na anglosaškem in francoskem jezikovnem področju.

Toda prizadevanja ne spremeniti samo ime stare antropogeografije, temveč razširiti in poglobiti tudi njeno vsebino, njene poglede in njene metode ter vse to označiti z novo etiketo »socialne geografije«, so prišla najmočnejše do izraza v nemški jezikovni sferi in pozneje na Nizozemskem. Pripeljala so do cele vrste odtenkov v pojmovanju »socialne geografije«, ki pa niso vedno točno precizirani. Tem odtenkom, ki jih bom podrobneje ozna-

čil pozneje, je skupna močna prednost, ki jo pri obravnavanju socioekonomskih dogajanj v geografskem prostoru odmerjajo socialnim faktorjem v ožjem pomenu besede: povečini celo ne dajejo tu prednosti samo družbi kot celoti, temveč njenim »socialnim skupinam«, ki pa jih različni odenki tega gledanja spet različno pojmujejo.

Ta razvojna smer je seveda nujno privedla do »prednostnega« navzkrižja z gospodarsko geografijo. Saj je vendar gospodarska geografija malo poprej doživela analogno razvojno pot. Tudi ona se je v Srednji in Zahodni Evropi zarodila v glavnem ne v okviru antropogeografije, temveč vzporedno z njo. Tudi njeni zastopniki so menili, da so bili gospodarski faktorji v klasični antropogeografiji preveč zanemarjeni. V sovjetski geografiji je celo »ekonomska« geografija v najširšem smislu besede dobesedno zavzela mesto antropogeografije, ne samo zaradi resnične ali dozdevne kompromitiranosti le-te, temveč predvsem zato, ker so tam začeli pripisovati ekonomskim faktorjem skoraj popolno prednost, podobno kakor se to danes dogaja z ožjimi socialnimi faktorji v »socialni geografiji«. V Nemčiji je prišla ta vzporedna pot obeh prizadevanj za prednostjo tipično do izraza v znani polemiki med prof. Bobekom in prof. Otrembo po kölnskem geografskem zborovanju leta 1961. Vsekakor je zelo značilen že naslov Bobekovega odgovora *Kann die Sozialgeographie in der Wirtschaftsgeographie aufgehen?*¹⁷. Ne bi nas presenetilo, če bi nasprotna stran odgovorila z naslovom »Kann die Wirtschaftsgeographie in der Sozialgeographie aufgehen?«.

S tem pa analogij v razvoju obeh »prednostnih« vej nikakor ni konec. Ponavljajo se v vseh tistih nevarnostih, na katere radi opozarjajo tisti geografi, ki izražajo zoper katero koli podobno prioriteto svoje pomisleke, upravičene ali neupravičene. Opozarjajo zlasti, da z vsakim takim prednostnim zoženjem naziva kaj radi nehoti zožimo tudi vsebino. To dokazuje primer sovjetske »ekonomske geografije«, v kateri je bila do najnovejšega časa skoraj povsem puščena vniemar geografija prebivalstva in naselij. Celó v obravnavanju gospodarstva so tam pogosto pretirano postavljali v ospredje samo proizvodnjo, zanemarjali pa terciarne dejavnosti. Drugi celo vidijo v kateri koli od podobnih prednosti nevarnost novega enostranskega determinizma, bodisi socialnega ali ekonomskega.

Vsekakor nam ta kratki pogled na zgodovino pojma »socialne geografije« lepo pokaže, kako je prišlo do tistih treh pojmovanj »socialne geografije«, ki nam jih slika omenjeni sestavek K. Rupperta in F. Schafferja¹⁸. Po prvem med njimi je socialna geografija nova posebna panoga geografije človeka, včasih tudi samo eksperimentalno polje posameznih znanstvenikov. Po drugem je le sinonim za nekdanjo »antropogeografijo«. Po tretjem pa naj bi pomenila novo metodološko orientacijo antropogeografije, ki naj bi enakomerno prepojila vsa njena specialna področja. Po mojem mišljenju je treba v to shemo uvrstiti še četrto pojmovanje, po katerem je socialna geografija nova, precej samostojna disciplina, ki je morda ožje povezana s sociologijo kot z geografijo.

Zdi se mi, da lahko zabeležimo danes le malo glasov v prid prvemu pojmovanju. Med nje bi morda spadalo stališče P. Schöllerja¹⁹. Čeprav so tudi po njegovem mišljenju v vseh področjih gospodarskega, naselbinskega in prometnega življenja na delu socialnogeografske sile, šteje vendar »socialno geografijo« za posebno vejo kulturne geografije, ki se uvršča poleg gospodarske geografije, prometne geografije, geografije naselij in geografije prebivalstva. Njen predmet naj bi bile ljudske skupnosti, skupine in razredi. Dokaj redka je tudi izrecna usmerjenost v smeri četrtega pojmovanja: še najbolj se ji približujejo najnovejše struje v nizozemski socialni geografiji (amsterdamska šola), ki pojmujejo svojo disciplino kot samostojno družbeno vedo ter jo celo pogosto imenujejo »sociografijo«.

Preostaneta nam še druga in tretja koncepcija. Po drugi je pojem »socialne geografije« samo sinonim za nekdanjo antropogeografijo. Omenili smo že, kako se je začela v tem pomenu beseda »socialna geografija« upo-

rabljati v anglosaški literaturi. Tudi pri Francozih imajo prizadevanja, da bi svojo *géographie humaine* pojmovali hkrati kot *géographie sociale*, značaj nekakšne sinominizacije v toliko, v kolikor so Francozi že svoj čas Ratzelovo »antropogeografijo« in njen determinizem nadomestili oziroma popravili s posibilizmom. Vidal de la Blacha in z ustrežno usmeritvijo svoje *géographie humaine*. Značilno je, da današnji izraziti socialni geografi, kakor sta K. Ruppert in F. Schaffer, vlogo francoske *géographie humaine* z njenim posibilizmom in s pojmom življenjskega načina (*genres de vie*) ocenjujejo celo kot zelo pozitiven korak na poti k socialni geografiji²⁰. Sicer pa je že tudi drugi pobudnik francoske *géographie humaine*, Jean Brunhes, izrekel besede: »*Tout fait de géographie humaine renferme et implique un problème sociale*«. Razen francoske je tudi utrechtška šola nizozemske socialne geografije (Louis Vuurman) videla v svoji socialni geografiji vsebinsko modernizirano in tako rekoč »sociologizirano« antropogeografijo.

Tudi pri nas se nas je mnogo nagibalo k temu, da bi naziv »antropogeografija« nadomestili z nazivom »družbena geografija« v najširšem smislu besede. Ta družbena geografija naj bi seveda razen drugih panog antropogeografije vključevala tudi ožjo gospodarsko geografijo. V Sloveniji smo to oznako vpeljali celo v sistem pouka geografije. Zdi se, da so šli po podobni poti tudi na univerzi v Zagrebu. Saj je prof. M. Friganović svoj visokošolski učbenik prebivalstvene geografije označil kot prvi del serije »Socialna geografija«. Tudi v predgovoru je nakazal, da pomeni »geografsko proučevanje prebivalstva ali demogeografija del socialne geografije, ki razen tega vključuje še gospodarstvo in naselja«²¹.

Celo v sovjetski geografiji, kjer se zadnji čas čedalje bolj zavedajo enostranosti tamkajšnjega pojmovanja »ekonomske geografije«, lahko zasledimo nekatere glasove v prid uporabe naziva »socialna geografija« v najširšem smislu kot sinonima za njihovo »ekonomske geografije«. Tako je npr. B. Rodomanov v eni od pripomb v svojem članku o dejavnosti človeka in socialnogeografskih področjih²² izrekel mišljenje, da lahko pojmujeemo geografijo proizvodnje, politično geografijo in geografijo prebivalstva kot dele »socialne geografije človeka«.

Najbolj nas seveda na tem mestu zanima tisto pojmovanje socialne geografije, ki ga Ruppert in Schaffer navajata kot tretje in h kateremu se sama prištevata. To pojmovanje se v glavnem ujema s tistim, ki ga je že pred dvema desetletjema razvil H. Bobek. Kakor znano, mora po Bobekovem mišljenju »socialna geografija, če hoče izpolniti svoje naloge, obseči vsa geografsko bistvena področja učinkovanja in pojavne načine človeka«. Zato morajo vse panoge geografije človeka upoštevati družbeno navezanost in celo pogojenost pojavov. Po tej poti »socialna geografija« geografije človeka ne drobi dalje, temveč jo zdravo utrjuje²³.

Tudi mlajši zastopniki nemške socialne geografije, predvsem Ruppert in Schaffer, zavzemajo podobno stališče: »socialna geografija« naj bi pomenila samo nov način gledanja (*Betrachtungswiese*); bil bi v tem, da postavimo v ospredje proučevanja tako imenovane »socialne skupine« (*Sozialgruppen*) kot nosilce razvoja, spremenljivega ocenjevanja elementov prirodnega okolja pa tudi oblikovanja in preoblikovanja »kulture pokrajine«. Podobno je tudi W. Maas v svoji »socialnogeografski čitanki« označil nalogo socialne geografije: razglabljalna naj bi o tem, »kako socialno in politično različni ljudje spreminjajo pokrajino«²⁴.

Težišče bi s tem kajpada prešlo na vprašanje, kaj so to »socialno in politično različni ljudje« oziroma kaj so to »socialne skupine«. Pri opredelitvi »socialnih skupin« se zastopniki te koncepcije opirajo v glavnem na Bobekovo pojmovanje tako imenovanih *Lebensformgruppen*, kar po njihovem lastnem mnenju ni — *mutatis mutandis* — daleč od pojma *genres de vie* Vidal de la Blacha. Socialnogeografski način gledanja vpliva tudi po njihovem mnenju integrirajoče na panoge geografije človeka. Saj bi se ravno po funkcijskih področjih, ki so »centrirane« v »socialnih skupinah« (funkcije

»razmnoževanja in življenja v skupnostih« — »stanovanja« — »dela« — »preskrbe« — »izobraževanja« — »oddiha« — »udeležbe na prometu«) socialna geografija delila na več panog: geografijo prebivalstva s politično in religijsko geografijo, geografijo naselij, gospodarsko geografijo (geografijo proizvodnje, trgovine in tržišča), socialno geografijo izobraževanja, geografijo ravnanja v prostem času in prometno geografijo²⁵.

Po mojem mnenju tudi po tem tretjem pojmovanju pojem »socialne geografije« ni daleč od tega, da bi bil sinonim za antropogeografijo ali kulturno geografijo, le da bi bila njena vsebina ob tem še močnejše prepojena z vidikom socialnih skupin oziroma skupin življenjskega načina kakor tudi s procesualnim aspektom. Tako pojmovana socialna geografija bi vsekakor močno prispevala k integraciji geografske znanosti. Omogočila bi nam še popolneje razumeti najvišjo stopnjo prostorsko-pokrajinske integracije v smislu Bobekovega »logičnega sistema geografije«²⁶. Zdi se mi, da takšno naziranje tudi ni daleč od stališča, kakršno zastopa E. O t r e m b a v svojem članku o »socialnih prostorih«. Po tem stališču lahko sodobna geografija človeka, ne glede na to, kako se imenuje (»pa čeprav tudi socialna geografija«) doseže svoj cilj bolje s socialnogeografskim prepojenjem celotne geografije kakor pa »z ustvarjanjem na novo nekakšne socialne geografije na škodo kompleksnosti drugih raziskovalnih območij ali pa z nujno podvojenim delom zaradi neuravnotežene delitve dela. Važno in razveseljivo je, če geografija ostane vedno živahna. To živahnost pa vendar izkaže bolje z notranjo obnovitvijo kakor z neprestano delitvijo in drobljenjem«²⁷.

Ta integrirajoča, za vsakega sodobnega geografa sprejemljiva vloga mlade nemške socialne geografije, kakor sta jo zasnovala Bobek in Hartke, pa se nam zdi zadnji čas bistveno oslABLJENA po nekaterih elementih, ki jih pri Bobeku še ne zasledimo. Ti novi elementi zahtevajo diskusijo ne samo med »izrazitimi« socialnimi geografi, temveč med geografi sploh. Pri tem gre za stališča v nekaterih temeljnih, tradicionalnih problemih geografije: za vprašanje razmerja med prirodnim okoljem in družbo, za problem razmerja socialne geografije do tistega tradicionalnega predmeta geografskega proučevanja, ki ga nekateri označujejo za »pralastnega« (*ureigenste*), to je do pokrajine, in končno za vprašanje razmerja med »socialnim« in »ekonomskim« v geografiji. Ob vsem tem je torej znova načeto vprašanje predmeta geografije.

Kar zadeva prvo vprašanje, se mi zdi, da se »socialni geografiji« podobno kot sovjetski »ekonomski geografiji« ni povsem posrečilo, da bi se v strahu pred determinističnimi stališči izognila drugi skrajnosti, ki jo vidimo v podcenjevanju in celo bagateliziranju prirodnega okolja in ekoloških pogojev. Prepričan sem sicer, da se bodo sčasoma tudi zastopniki tega skrajnega stališča sprijaznili z resnico, ki trenutno sicer ni popularna, zato pa ni nič manj resnica, da namreč prirodno okolje niti zdaleč ni izgubilo svojega pomena za družbo v taki meri, kakor to zatrjujejo. V določenem smislu, se pravi v smislu njegovega optimalnega, načrtnega in smotrnega izkoriščanja je pomen okolja celo narastel, le da so se pri tem vloge bistveno zamenjale, ker je pač družba postala čedalje aktivnejši partner: ona vedno močnejše preoblikuje to okolje, ga izboljšuje in postavlja vedno bolj v svojo službo, preusmerja njegove oblikovalne procese ter ocenjuje njegove prednosti in pomanjkljivosti ustrezno svojim gospodarskim in tehničnim možnostim. Čeprav to zelo očitno in nič manj enostavno resnico danes številni geografi, med njimi tudi nekateri »socialni«, prav tako enostavno zanikavajo, se mi vendar zdi, da se nekateri med njimi postopoma začenjajo zavedati enostranosti te druge skrajnosti. To velja k sreči tudi za nekatere izrazite socialne geografe, ki so že čisto podčrtali prilagajanje družbene dejavnosti optimalnim možnostim okolja v smislu ameriškega izraza *creative adjustment*²⁸. Prof. Ruppert je celo v zvezi z enim od svojih tipičnih »socialnogeografskih« pojmov, s pojmom »skupinsko tipične reakcijske daljave« (*gruppentypische Reaktionsweite*) poudaril pomen meje med prirodnimi prostorskimi

enotami in to celo na primeru izrabe tal v neposrednem obmestju Münchena²⁹. Se očitneje se pokaže ta resnica, če upoštevamo celotno materialno okolje z antropogenimi elementi vred, to, kar De Vries Reilingh spravlja kot *artefaktielles Milieu* v zvezi s konsistenco v socialni geografiji.³⁰

Najpotrebnejša pa se mi zdi diskusija o stališču ožje »socialne geografije« do tradicionalnega izhodišča oziroma glavnega predmeta geografije, ki ga označujemo bodisi ožje kot pokrajino ali pa širše in globlje kot regijo, prostorski kompleks, geomer ali podobno. Čeprav socialni geografi tretjega pojmovanja dopuščajo, da ostane kljub spremembi v težišču gledanja glavna naloga geografskega dela še vedno raziskovanje strukturnih situacij³¹, dejansko vendar bistveno menjajo predmet svojega proučevanja. Pokrajina, pa tudi njena notranja struktura naj bi ne bila več glavni predmet raziskovanja; pri spremenjeni perspektivi je lahko samo »procesno polje« (*Prozessfeld*) oziroma »registrirna plošča« (*Registrierplatte*) socialno-geografskih dogajanj³². Če je dopuščena analogija, bi bilo razmerje med tradicionalno »kulturno geografijo« in »socialno geografijo« podobno kakor med geomorfologijo in geologijo: medtem ko ima prva relief za svoj osnovni predmet, je drugi le-ta samo registrirna plošča geoloških dogajanj. Zemeljsko površje, regija ali pokrajina torej socialni geografiji ne bi bile več osnovni predmet in glavno izhodišče raziskovanja. Namesto tega so za glavni predmet proglašene dejansko »socialne skupine«, čeprav je ta predmet v Ruppertovi in Schafferjevi formulaciji nekoliko širše označen: »prostorske organizacijske oblike (*räumliche Organisationsformen*) in pristo oblikujoči procesi osnovne funkcije obstanka (*raumbildende Prozesse der Grunddaseinfunktion*) ljudskih skupin in družb (*menschlicher Gruppen und Gesellschaften*)«³³.

S tem se dejansko kljub zatrdjevanjem, da gre samo za nov način gledanja (*Betrachtungsweise*), bistveno menja predmet geografije. To seveda zahteva diskusijo o temeljnem predmetu naše vede. Tu seveda ni mesto, pa tudi ni moj namen, da bi na široko razpredal razpravo o vlogi pokrajine, regije in regionalne strukture kot osnovnega predmeta in glavnega izhodišča geografskega proučevanja. Priznati moram, da je te vrste pojmovanje v današnji geografiji nekako iz mode ter da se vrača vanjo le počasi, težko in v skromnem obsegu, še najbolj v okviru aplikacije geografije, v urejevanju prostora in pokrajine. V to so vključena tudi vedno močnejša prizadevanja, da se obdrži tisto, kar je H. de Vries-Reilingh označil kot konsistentne« elemente v prostoru in pokrajini.³⁴ Tudi se ne bi mnogo zadrževal ob starem vprašanju, ali ni končno vendar pokrajina s svojo notranjo strukturo vred edini med predmeti in izhodišči geografije, ki ga ne obravnava nobena druga veda in kjer geograf v nobenem primeru ne more dvojiti dela katere koli druge, specialne discipline. Tudi ta argument je nekako iz mode, zato pa ni nič manj železno resničen. Prav tako je železno resnično, da so »socialne skupine«, pa tudi njihova »prostorska organizacija« prav tako ali pa še bolj predmet sociologije in drugih družbenih ved. Isto velja tudi za »življenjske oblike«, saj se za nje, celo za tiste v mestih, kot svoj predmet zadnji čas potegujejo celo nekateri etnologi! Tudi za te vede sta pač lahko in tudi morata biti zemeljsko površje in pokrajina »registrirna plošča« in »procesno polje«!

Rad pa bi na kratko zavrnil še nekatere argumente, ki se radi pojavljajo proti pokrajini kot glavnemu izhodišču premostrivanja. Pokrajina naj bi glede tega že zato ne zadovoljevala, ker podobne pokrajine nastajajo lahko po zelo različnih dogajanjih, pri čemer se rado oblikuje ostro navzkrižje (*Dilemma*) med vsebino in obliko.³⁵ To seveda velja, če v pokrajini in geosferi gledamo samo »registrirno ploščo« za druga dogajanja, ki smo si jih izbrali za glavni predmet naših proučevanj. Če pa se nismo odločili za tako pot, pa se je treba povprašati, ali ne spada ravno analiza najrazličnejših faktorjev, ki so izoblikovali določeno pokrajino in njeno strukturo, kakor tudi analiza različnih faz neskladja med strukturo in fiziognomijo med osnovne naloge geografije. Prof. H. Bobek ni brez razloga podčrtal ravno ob diskusiji

o socialni geografiji, da nam še nadalje ne preostane drugega, kakor da analiziramo kulturno in gospodarsko pokrajino, življenjski in gospodarski prostor, če hočemo spoznati medsebojno igro njihovih elementov in sil.³⁰ Razen tega ne velja pozabiti, da gre v današnji geografiji, če jo pojmujejo kompleksno, tudi glede pokrajine bolj za funkcijsko presojo njenih elementov in sestavin v celotnem prostorskem kompleksu kakor pa za premotrivanje posameznih njenih elementov ter procesov, ki jih ustvarjajo.

Če torej proglasimo »socialne skupine« in njihovo »prostorsko organizacijo« za predmet socialne geografije, s tem zavestno spremenimo njen predmet, ki se povsem oddalji od osnovnega predmeta geografije kot celote. Isto velja, če za tak predmet proglasimo »način človekove eksistence« (*menschliche Existenzweise*)^{30a}, čeprav zveni to širše in z Bobekovim *Lebensformensgruppen* vred precej spominja na *genres de vie* Vidal de la Blacha. Po pravici se lahko vprašamo, ali gre pri taki preorientaciji res samo za nov (socialni) način gledanja (*Betrachtungswaise*) v geografiji in ne morda bolj za nov (prostorski) način gledanja v sociologiji.

Vsekakor je »socialna geografija« s spremembo predmeta dospela do tiste kritične točke, ki jo je nekaj poprej dosegla ekonomska geografija, posebej sovjetska, ko ni hotela biti več s fizično geografijo vred del vede o geosferi ali celo o pokrajini, temveč se je proglasila za vedo o razmestitvi proizvodnje. Gre torej za še en simptom, ki jasno nakazuje, da smo se v vsej geografiji znašli na odločilnem razpotju. Nanj so nas pripeljala prizadevanja, da bi geografijo, ki je po svojih dosedanjih »klasičnih« poteh baje zašla v slepo ulico, rešili s tem, da jo na kakršenkoli način moderniziramo in aktualiziramo. Na tem razpotju se bo treba odločiti za eno od dveh možnosti: ali da obdrži geografija z vsemi svojimi panogami enoten predmet in raziskuje posamezne njegove elemente in procese posebej le zaradi delitve dela in različnih raziskovalnih metod, pri čemer pa ima vedno pred očmi njihovo medsebojno vzročno in funkcijsko odvisnost, ali pa da različne faktorje in procese, ki oblikujejo prostorsko stvarnost, proglasimo vsakega posebej za predmet posebnih disciplin, t. i. »geografskih ved«. V drugem primeru te discipline sploh ne bi imele skupnega predmeta; skupna bi jim bila le naziv »geografija«, ki pa bi ostal še nadalje slabo opredeljen, in pa t. i. prostorski aspekt. Samo po tem aspektu bi se tudi razlikovale od ustreznih specialnih ved (v danem primeru od sociologije).

Bojim se, da je »socialna geografija« tretje koncepcije kljub vsem deklaracijam o svoji integrirajoči vlogi v geografiji z naznačeno spremembo predmeta vsaj nehotе že ubrala to drugo pot, pot dezintegracije skupnega predmeta geografskega proučevanja, pri čemer ji vsaka po svoji, a podobni poti pomagajo druge podobne panoge. Sam dvomim, da bomo geografijo s tako radikalno spremembo in razdrobitvijo njenega predmeta rešili in uveljavili, dvomim pa tudi, da bomo v tekmi s špecialnimi vedami rešili njene posamezne »geografske« discipline. Že tako bi s težavo našli kako drugo resno znanost, ki bi s takšno lahkoto spreminjala svoj predmet kakor geografija! Njeni veljavi v okviru sistema znanosti pač ne morejo koristiti pojavi, kakršen je bilo dejstvo, da se celo skupina razmeroma maloštevilnih prominentnih geografov, ki se je sestala leta 1964 v Saarbrückenu na razgovor o teoriji geografije, ni mogla niti približno zediniti za enotno stališče o konkretnem predmetu geografskega raziskovanja, čeprav se je zedinila v tem, da bi bilo tak predmet nujno potrebno opredeliti!^{*}

* Gre torej za odločilno razpotje v osnovni miselnosti geografa. Spominjam se kot nazor-nega primera diskusije, ki sem jo svoj čas doživel z enim od prominentnih »socialnih geografov« ob ogledu znanih kart o razvoju izrabe tal in socialne strukture v vasi Podgorje pri Kamniku, izdelanih v Institutu za geografijo Univerze v Ljubljani. Ob teh kartah se je moj diskutant povzpel do trditve, da meja med gričevjem in obdelano ravnino, ki poteka čez ozemlje k. o. Podgorje, »sploh ne obstoja«, ker je pač neprizadeta po spremembah v socialni strukturi. Njegovo stališče je pač razumljivo in pravilno samo, če mu je socialna struktura glavni predmet zanimanja. Z njim seveda nisem soglašal, ker mi je glavni predmet ves kompleks prostorske stvarnosti, v katerem pa je ta meja zelo markantna in celo eden od najbolj »konsistentnih« elementov na ozemlju Podgorja.

Če se dotaknemo še vprašanja morebitne nevarnosti enostranskega determinizma pri ožji socialni geografiji, nas pred njo, kakor se zdi, čuvajo široki aspekti Bobeka, Hartkeja, Juillarda, Rupperta in drugih. Cisto na varnem pred njo pa le nismo. Vprašanje je pač, ali je res vse v kulturni pokrajini in kulturnem prostoru tako močno determinirano po socialnih skupinah, kakor to včasih zveni iz trditev socialnih geografov tretje koncepcije. Vsekakor »socialne skupine« niso samo nosilci, temveč pogosto tudi učinek razvoja, zlasti gospodarskega in tehničnega. Nič nam tega bolj ne dokazuje kakor ves potek industrijske in agrarne revolucije z vsemi njenimi fazami. Obe revoluciji so vendar sprožili tehnični in gospodarski faktorji, obe pa sta s svoje strani sprožili močno socialno preslojevanje in ustvarili današnje skupine, pa tudi skupine življenjskih oblik ter jih pred našimi očmi preoblikujejo dalje. Ali se razen tega ni pokazalo, da so pogosto t. i. socialnogeografski indikatorji (socialni prelog, ozelenjevanje, ogozdovanje) samo »psevdosocialni«, ker so jih povzročili bolj gospodarski in tehnični vzroki. Prepričljivo nam je take primere naslikal B o r c h e r d t.³⁷ Nikakor jih ne manjka tudi v Sloveniji. Saj je bilo tam mnogo obdelanega sveta, tudi po ravninah (Kranjsko-sorško polje, Dravsko polje), že v 19. stoletju opuščena oziroma prepuščenega gozdu ali travniku, čeprav je bila takrat socialna struktura še kaj malo bistveno spremenjena. Opuščen je bil ta svet bolj iz gospodarskih in tehničnih vzrokov (pointenzivljenje obdelave in njena koncentracija na najbližje in najboljše zemljišče, preusmerjanje kmetijstva v živinorejo, naraščajoča cena lesa, nerentabilnost obdelave v času naraščajoče tržne proizvodnje itd.). V teh primerih kaže bolj govoriti o »gospodarskem« kot o »socialnem« prelogu. Neredko imamo opravka tudi s »tehničnim« prelogom. Vzroki zanj so neprikladnost za strojno obdelovanje v strmeh svetu, tehnična neprikladnost starih, malih vinogradov, neprikladnost številnih sredozemskih kulturnih teras bodisi zaradi strmine in ozkosti teras ali zaradi njihove nedostopnosti za vozni promet itd. Vsekakor se v takih primerih ne da jasno razlikovati, kaj je pri tem »socialnega« in »gospodarskega«, kaj je prvotno in kaj drugotno; zato je tudi nemogoče pripisati prioriteto tej ali drugi skupini faktorjev. Zakaj niti »socialne skupine« kot predmet ožje socialne geografije niti »razmestitev proizvodnje« kot predmet ožje gospodarske geografije ne obstajajo v prostoru ločeno; vse ekonomsko je hkrati socialno in narobe.

Ravno zato smo tudi pri nas, kakor že omenjeno, nagibali k temu, da kot družbeno (socialno) geografijo označimo vse delovno področje nekdanje antropogeografije, sodeč, da je pač družba nasilec celotnega razvoja, tudi gospodarskega in tehničnega. Stvar pa se je zapletla s tem, da se je v najnovejšem času socialna geografija tretje koncepcije jasno izrekla proti sinonimskemu pojmovanju pojma »socialna geografija« ter je celo zožila svoj predmet na »socialne skupine« in njihovo »prostorsko organizacijo«. S tem se nam še vtrjuje vtis, ki smo ga že svoj čas podčrtali v zvezi s Trollovimi in Hartkejevimi izvajanji, da se nemška socialna geografija v večini primerov oblikuje v novo, posebno geografsko disciplino.³⁸ Vsekakor ta disciplina vkljub svoji deklarativno integrirajoči vlogi ne zajema gospodarske geografije, temveč se razvija vzporedno z njo, kar nam dokazuje že sam naslov tiste münchenke periodične publikacije, ki pod vodstvom K. Rupperta in Fr. Schafferja najdosledneje in najuspešneje uveljavlja socialnogeografsko orientacijo (*Münchner Studien zur Sozial und Wirtschaftsgeographie*, ki jih izdaja Gospodarskogeografski inštitut münchenke univerze).

Spričo takšnega razvoja socialne geografije in njene zelo uspešne uveljavitve se postavlja seveda vprašanje, ali kaže z vidika čim jasnejših pojmov in opredelitev vztrajati pri prizadevanju, da bi naziv »socialna« ali »družbena« geografija uveljavili že premostrivanje celotnega kompleksa antropogenih elementov v prostorski stvarnosti. Zdi se mi, da bi bilo koristneje naziv »socialna geografija« prepustiti ožji smeri, ki ga je prevzela, za celoto pa poiskati drugega. Vsiljuje se misel, da bi bil najprimernejši izraz »socio-ekonomska« (družbeno-gospodarska) geografija. S tem bi se izognili vsem

nesporazumom in tudi vsebinsko pravilno opredelili medsebojno povezanost vsega ožjega »socialnega« in »ekonomskega« v geografski stvarnosti.

To bi bilo tudi v lepem soglasju s pojavom, ki ni slučajen, da se namreč izraz »socioekonomski« že tako vedno pogosteje pojavlja v ustrezni geografski literaturi. Uporabljata ga tudi Ruppert in Schaffer, ko govorita o »socioekonomski eksistenci«. ³⁹ Uporablja ga dalje Günther Steinberg, ko govori o »socialno-ekonomskih pogojih« industrializacije v Nemčiji. ⁴⁰ Tudi v Hajdujevem poročilu o povojni nemški socialni geografiji se stalno uporablja izraz *socio-economic* in to z izrazitim namenom, saj se tam na več mestih tudi opozarja na nevarnost podcenjevanja ekonomskih faktorjev in njihovega vpliva na socialno strukturo. ⁴¹ Podobno meni E. Otremba, da bi bilo bolje namesto o socialni in gospodarski geografiji posebej govoriti skupno o *Sozial- und Wirtschaftsgeographie*. ⁴² Tudi Dietrich Bartels v svoji najnovejši knjigi o znanstveno teoretskih osnovah geografije človeka ⁴³ zastopa stališče, da sta socialna in geografska geografija eno raziskovalno področje, ki ga lahko pojmujejo kot antropogeografijo z modernim značajem. Prav tako se pri poljskih raziskovalcih vedno pogosteje pojavljajo izrazi kot npr. *struktury społeczno-ekonomiczne*. ⁴⁴ Celo v diskusijah o ekonomski regionalizaciji se je pričel uveljavljati naziv »socio-ekonomska« regija namesto samo »ekonomske«. To se ni zgodilo slučajno ob priliki borbe mišljenj med nekaterimi sovjetskimi ekonomskimi geografi, ki vidijo v gospodarskih »rajonih« samo »proizvodne komplekse« in med nekaterimi drugimi, posebno poljskimi, ki sodijo, da je treba v ekonomsko regionalizacijo vnesti tudi »nodalne« oziroma »terciarne« elemente in jo s tem napraviti za »socio-ekonomsko«. ⁴⁵

Opombe

¹ J. C. Hajdu, Towards Definition of Post-War German Social Geography, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 58, Number 2, 1968, str. 397-410.

² K. Ruppert — F. Schaffer, Zur Konzeption der Sozialgeographie Rundschau, 1969, 6, str. 205-214 (z obsežno bibliografijo).

³ K. Ruppert, Die gruppenpsychische Reaktionsweite. Zum Standort der Sozialgeographie. W. Hartke zum 60. Geburtstag. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, Bd. 4, 1968, str. 171-176. — F. Schaffer, Prozesshafte Perspektiven sozialgeographischer Stadtforschung — erläutert am Beispiel von Mobilitätserscheinungen. *Istotam*, str. 204-206.

⁴ H. Günther-Steinberg, Methoden der Sozialgeographie und ihre Bedeutung für die Regionalplanung. *Beiträge zur Raumplanung*, Band 2, Carl Heymans Verlag KG, Köln-Berlin-Bonn-München 1967.

⁵ W. Gerling, Die Problematik der Sozialgeographie, Würzburg 1968.

⁶ C. Vallaux, Les sciences géographiques. 1e éd. Paris 1907, str. 389-405.

⁷ H. Hassinger, Die Geographie des Menschen, Kluge's Handbuch der geographischen Wissenschaft. *Allgemeine Geographie*, 2. Teil: Das Leben auf der Erde. Potsdam 1935.

⁸ R. Hartshorne, The Nature of Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. XXIX, N. 3-4, 1939, str. 43-44, 248, 397, 404-405.

⁹ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 205.

¹⁰ E. Juillard, La vie rurale dans la plaine de Basse-Alsace. *Essai de géographie sociale*. Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg, Paris 1953.

¹¹ P. George, Géographie sociale du monde. Coll. Que sais-je? Paris 1946. — P. George, Géographie sociale et géographie humaine. *Glasnik Geografskog društva Beograd*, sv. XXVII, str. 54-59. — J. Dresch, Reflexions sur la géographie. »La Pensée«, *Révue du rationalisme moderne*, Nouvelle Série No 18, Mai-Juin 1948, Paris, str. 87-94.

¹² H. Bobek, Stellung und Bedeutung der Sozialgeographie. *Erdkunde*, Bonn, 1948, str. 121. — Isti, Über den Einbau der sozialgeographischen Betrachtungsweise in die Kulturgeographie. *Deutscher Geographentag*, Köln 1961, Tagungsbericht und wiss. Abh., Wiesbaden 1962, str. 148-189.

¹³ H. J. Keuning, Standort der Sozialgeographie. *Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, Bd. 4, 1968, str. 91-97. — H. Günther — Steinberg, o. c., str. 2-3.

¹⁴ R. E. Pahl, Trends in Social Geography. V knjigi: *Frontiers in Geographical Teaching*, The Madinglay Lectures for 1965, London 1965.

¹⁵ Prim. npr. Maria Dobrowolska, Czynniki integracji i dezintegracji społeczno — terytorialnych struktur osadniczych wsi. *Roczniki socjologii wsi*, t. V, 1966, str. 148-167. — Prispěvky Z. Pióra, St. Golachowskega, A. Zagożdżona in Cz. Kanie v publikaciji: *Problemy ewolucji układów osadniczych na tle procesów urbanizacyjnych w Polsce*.

- Ministerstvo szkolnictwa Wyszego, Materiały i studia, Seria IV: Zagadnień społeczno-gospodarczych w kształtowaniu przestrzennym, z. 5, Warszawa 1966, str. 202.
- ¹⁸ Prim. R. E. Pahl, o. c., str. 90–96 v poglavju »The increasing Dominance of Social Factors«.
- ¹⁷ H. Bobek, Kann die Sozialgeographie in der Wirtschaftsgeographie aufgehen? Erdkunde, Bonn, XVI, 1962, H. 2, str. 122–123.
- ¹⁸ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 205.
- ¹⁹ P. Schöller, Leitbegriffe zur Charakterisierung von Sozialräumen. Hartke's Festschrift, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Band 4, 1968, str. 177–178.
- ²⁰ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 207.
- ²¹ M. Friganović, Socialna geografija I, Stanovništvo svijeta, Zagreb 1968, str. 9.
- ²² B. B. Rodomanov, Dejatel'nost ljudi i socialnogeografičeskie rajoni. Vestnik Moskovskogo Universiteta, No 2, 1969, str. 8.
- ²³ H. Bobek, o. c., Erdkunde 1962, str. 123.
- ²⁴ W. Maas, Sozialgeographisches Lesebuch, Braunschweig 1964.
- ²⁵ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 209.
- ²⁶ H. Bobek, Gedanken über das logische System der Geographie. Mitt. Geogr. Ges Wien, Bd. 99, 1957, str. 122–145.
- ²⁷ E. Otremba, Soziale Räume, Geographische Rundschau 1969, 1, str. 14.
- ²⁸ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 207.
- ²⁹ K. Ruppert, o. c., Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 4, 1968, str. 174–175.
- ³⁰ H. D. de Vries — Reilingh, Gedanken über die Konsistenz in der Sozialgeographie. Hartke's Festschrift, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 4, 1968, str. 109–117.
- ³¹ K. Ruppert, o. c., Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 4, 1968, str. 171.
- ³² K. Ruppert, o. c., str. 171. — W. Hartke, Gedanken über die Bestimmung von Räumen gleichen sozialgeographischen Verhaltens. Erdkunde, Bonn, XIII, 1959, str. 426 sl.
- ³³ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 210.
- ³⁴ H. D. de Vries — Reilingh, o. c., str. 111.
- ³⁵ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 208.
- ³⁶ H. Bobek, o. c., Erdkunde XVI, 1962, str. 125–126.
- ^{37a)} J. Keuning, o. c., str. 91.
- ³⁷ Ch. Borchardt über verschiedene Formen vno Sozialbrache. Hartke's Festschrift, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 4, 1968, str. 143–145.
- ³⁸ S. Ilesić, Für eine komplexe Geographie des ländlichen Raumes und der ländlichen Landschaft als Nachfolgerin der reinen »Agrargeographie«. Hartke's Festschrift, Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 4, 1968, str. 70.
- ³⁹ K. Ruppert — F. Schaffer, o. c., str. 206.
- ⁴⁰ R. Günther Steinberg, o. c., str. 64–65.
- ⁴¹ J. C. Hajdu, o. c., str. 403–404, 406, 410, 417.
- ⁴² E. Otremba, Geographische Rundschau 1969, 1, str. 13–14.
- ⁴³ D. Bartels, Zur wissenschaftstheoretischen Grundlegung einer Geographie des Menschen. Geographische Zeitschrift, Beihefte, Wiesbaden 1968, str. 166.
- ⁴⁴ M. Dobrowolska, o. c., str. 148, 155.
- ⁴⁵ Methods of Economic Regionalization. Geographia Polonica 4, Warszawa 1964, str. 183 sl.

Résumé: La position de la géographie sociale dans le cadre de la science géographique

Svetozar Ilesić

La communication, faite au Symposium de géographie sociale, organisé par l'Institut de Géographie de l'Université de Zagreb en septembre 1969 près d'Omiš en Dalmatie, s'occupe des diverses conceptions sur la soi-disant »géographie sociale« depuis celle que n'y voit plus ou moins qu'un synonyme pour l'ancienne géographie humaine, jusqu'à celle qui la traite comme encore une branche nouvelle de la géographie spécialisée. L'auteur s'occupe surtout de l'évolution de la »géographie sociale« allemande depuis la conception originelle de H. Bobek jusqu'à la formation de l'école sociogéographique de Munich, fondée par W. Hartke et continuée avec beaucoup de succès par ses jeunes collaborateurs K. Ruppert et F. Schaffer. Il estime

que l'orientation récente de cette école, bien que couronnée de succès, expose, cependant, en changeant d'objet principal qui deviendraient, au lieu du paysage, de la région et de la structure régionale, les »groupes sociales« mêmes et leur »organisation d'espace«, la géographie au danger d'une désagrégation ultérieure et à la substitution, par les géographes, du travail des sociologues. L'auteur préférerait de garder la dénomination »géographie sociale« pour le traitement de tout le complexe anthropogène dans l'espace. Mais, étant donné que la notion a été adoptée avec succès par la nouvelle orientation »sociale« plus étroite, il propose d'user, pour l'ensemble, la dénomination »géographie socio-économique«.

XXI. MEDNARODNI GEOGRAFSKI KONGRES V INDIJI

(december 1968)

Svetozar Ilešič

V dneh od 1. do 8. decembra 1968 se je vršil v New Delhiju v Indiji XXI. mednarodni geografski kongres, zvezan z XII. generalno skupščino Mednarodne geografske unije. V dneh pred kongresom in po njem je bila v raznih krajih Indije še vrsta specialnih simpozijev ter ekskurzij splošno geografskega značaja. Razen tega se je v dneh od 6. do 14. decembra vršilo na istem kraju zasedanje Mednarodne kartografske asociacije (ICA). Avtor tega poročila je bil od Nacionalnega komiteja za geografijo SFRJ, oziroma Zveze geografskih društev SFRJ določen, da s sredstvi, ki jih je dodelil Zvezni svet

Otvoritev 21. mednarodnega geografskega kongresa, New Delhi (Vigyan Bhavan), 1. dec. 1968. Govori Indira Gandhi

za koordinacijo znanstvene dejavnosti, potuje na kongres kot edini zastopnik Jugoslavije. Udeležil se je lahko samo kongresa, ne pa katerega koli predkongresnega ali pokongresnega simpozija ali ekskurzije.

Potek in značaj kongresa. Svečana otvoritev kongresa je bila v nedeljo, 1. decembra, v veliki dvorani kongresne palače (Vigyan Bhavan) v New Delhiju. Odprla ga je po pozdravnih besedah T. R. Seshadrija, predsednica indijskega Nacionalnega inštituta za znanost, predsednica indijske vlade Indira Gandhi. V svojem govoru je poudarila pomen znanosti za sodobni svet in željo, naj bi njeni izsledki ne služili destruktivnim ciljem, temveč blažitvi napetosti in težnjam za ustvaritev trajnega miru. Pri tem pa naj bi znanost ne ostala zaprta sama vase, temveč naj bi služila potrebam današnjega sveta. Geografi imajo pri tem svojo posebno vlogo, saj proučujejo okolje, v katerem živimo, pa tudi poti, po katerih to okolje lahko izkoriščamo in preoblikujemo v korist človeštva. Opozorila pa je, da za človeštvo niso važna samo bogastva, ki mu jih nudi naroda, temveč tudi tista, ki jih človek nosi v sebi. Podčrtila je, kako se problemi okolja in razmerja človeške družbe do njega posebno ostro postavljajo v Indiji, ki ima dandanes opravka z brezmejnem problemom erozije zemljišča, s stalnim napredovanjem severozahodne puščave, z erozijo na Malabarski obali, s poplavami Brahmputre in drugih rek itd. Naloga zgraditi novo Indijo se veže z jasno zavestjo, da je za to potrebno regionalno in svetovno sodelovanje na kopnem, na oceanih in v prostranstvu nad nami, pri čemer je sodelovanje prosvetljenih geografov lahko zelo koristno.

V svoji predsedniški adresi z naslovom *Towards Global Peace and Harmony; Rapprochement between Developing and Developed Countries* je nato dosedanji predsednik Mednarodne geografske unije, vodilni indijski geograf prof. S. P. Chatterjee dal glavni poudarek sodelovanju med razvitimi deželami in deželami v razvoju ter problemom, ki so s tem v zvezi. Poleg konkretne analize tega svetovnega problema je iz njegove adrese koristno zabeležiti nekaj misli, ki so bile pač izraz težnje, da dobi XXI. kongres, ki je bil prvi na azijskih tleh, od kar se geografi sestajajo na mednarodnih zborovanjih (od prvega kongresa v Antwerpnu leta 1871), pa tudi — če morda izvamemo XVIII. kongres leta 1936 v Braziliji — prvi na tleh do nedavno kolonialne, močno zaostale dežele, svoj ustrezen pečat. Prof. Chatterjee je poudaril, kako mora zlasti geografe zanimati, da se razlike med razvitimi in nerazvitimi deželami na svetu, namesto da bi se blažile, celo večajo, kako se večajo in stabilizirajo prednosti dežel, ki jih je dosedanji razvoj favoriziral, kako se dežele, ki so zaradi tujega gospodarstva ali zaradi lastne nezmožnosti zaostale v razvoju, s težavami izvijajo iz svoje zaostalosti, kako se je treba pri tem zavedati, da vzrok za te razlike ni toliko v prirodnih pogojih kakor v družbi in da si morajo zato narodi z obeh strani te meje prizadevati, kako bi jo odpravili. Prof. Chatterjee je celo izrečno podčrtil, da na svetu ne bo miru, dokler ne bo zadoščeno osnovnim potrebam po hrani, obleki in stanovanju pri narodih dežel v razvoju (bese, ki so zvene le zelo živo, ker smo sami na vsakem koraku na lastne oči doživljali vse strašne poteze podedovane indijske družbene stvarnosti). Svoja izvajanja je prof. Chatterjee podprl s pregledno, toda izčrpno analizo današnjega sveta, razdeljenega po običajni razdelitvi na tri skupine dežel: na razvite, na socialistične in na dežele v razvoju. (Zanimivo je, da je pri tem Jugoslavijo kot edino evropsko deželo uvrstil v tretjo skupino, ne da bi o njej kaj mnogo konkretnega navedel). Omenil je celo, da vse kaže, da je treba Kitajsko že šteti kot posebno četrto skupino, »četrto svete«. Izvajanja prof. Chatterjeeja so bila tem bolj živa, ker se je ob njih oprl tudi na ugotovitve konference Združenih narodov za trgovino in razvoj (UNCTAD), ki je nedolgo pred našim kongresom, februarja in marca 1968, zasedala na istem kraju v New Delhiju. Prof. Chatterjee je za kongres organiziral tudi izdajo posebne, dokaj zajetne publikacije z naslovom *Developing Countries of the World* (National Committee for Geography, Calcuta 1968, strani 575),

v kateri so zbrani podrobni prispevki geografov in zastopnikov sorodnih strok iz vseh dežel v razvoju, tj. iz Azije, Afrike in Latinske Amerike (Jugoslavija kot edina evropska »dežela v razvoju« v knjigi ni zajeta).

Geografskim problemom dežel v razvoju je bil posvečen tudi eden od treh plenarnih sestankov kongresa z uvodnimi referati geografov iz Sovjetske zveze, Gane, Mehike in Avstralije. Druga dva plenarna sestanka sta bila posvečena problemom nalog in tehnike geografije z uvodnimi referati geografov iz Sovjetske zveze, Velike Britanije in Zvezne republike Nemčije, pa regionalni geografiji in regionalnemu planiranju Indije z ustreznimi referati domačih geografov in planerjev.

Vse ostalo delo kongresa je bilo, kakor navadno, razdrobljeno na vrsto sekcij in komisij, kar skoraj onemogoča pregled čez celoto. Ta razdrobljenost je do določene meje nujna posledica čedalje močnejše specializacije raziskovalnega dela, a je za sintetični značaj geografije precej negativna, tem bolj, ker je bilo številne referate težko prepričljivo uvrstiti v eno ali drugo od sekcij ali komisij, pa je bila zato uvrstitev več ali manj bolj odvisna od želja referentov ali od prav tako subjektivnih presoj organizatorja kakor pa od stvarne vsebine referatov. Zgodilo se je isto kakor na vseh geografskih, tudi naših nacionalnih kongresih: želja organizatorja, da vsebino kongresa kanalizira na določene teme, je morala iskati še enkrat kompromis z individualističnimi željami in ambicijami referentov z vseh strani, da na kongresu poročajo o rezultatih svojega individualnega dela, pa potem organizator v zadregi njihove referate strpa kamorkoli.

Vendar je kongres pokazal tudi v svojem delu po sekcijah in komisijah nekaj okrepljenih konvergentnih tendenc. V tej smeri so bile značilne dokaj številne skupne seje sekcij in komisij, ki so bile na tem kongresu pravzaprav novost. Tako so skupaj zasedale: sekcija za geomorfologijo enkrat s komisijo za razvoj pobočij, drugič s komisijo za aplicirano geomorfologijo, tretjič s sekcijo za preiglacialno geomorfologijo; sekcija za naselja in prebivalstvo s komisijo za geografijo in kartografijo prebivalstva; sekcija za regionalno geografijo s komisijo za ekonomsko regionalizacijo; sekcija za kartografijo s komisijo za interpretacijo zračnih posnetkov; sekcija za biogeografijo s komisijo za medicinsko geografijo; sekcija za ekonomsko geografijo s komisijami za aplicirano geografijo, za tipologijo kmetijstva in za kvantitativne metode; sekcija za klimatologijo s komisijo za vlažne trope; sekcija za kompleksno fizično geografijo s komisijo za aplicirano geomorfologijo itd.

Druga skupna poteza, ki jo je mogoče izluščiti iz pisanega mozaika dela, razdrobljenega po sekcijah, komisijah in simpozijih, je spontana želja po modernizaciji koncepcije geografije in njenih delovnih metod. Prišla je do izraza zlasti v razmeroma močnih, po različnih sekcijah in komisijah razdrobljenih glasovih v korist čedalje močnejše aplikacije geografije v praksi in čedalje obsežnejše uporabe kvantitativnih metod in metod v geografiji.

Sestava in delovni delež kongresnih udeležencev. Da se je kongres vršil v Aziji, tako daleč od rojstnega področja moderne geografije v Evropi, pa se ni poznalo samo po problematiki (dežel v razvoju), ki je na njem prodrla v ospredje. Kongres je bil tudi po sestavi svojih udeležencev manj kakor katerikoli doslej — »evropski«. Od 1125 registriranih članov jih je bilo namreč iz Evrope, v številni Sovjetsko zvezo, samo 317, medtem ko jih je bilo iz Azije celo 448 (od tega seveda iz same Indije 372), iz Severne Amerike 177, iz Latinske Amerike 85, iz Afrike 29 ter iz Avstralije z Novo Zelandijo 17. Polovica (560) jih je torej bila s kontinentov »v razvoju« (Azije, Afrike, Latinske Amerike). Številčno najmočnejša je bila seveda, kakor navadno, domača (indijska) delegacija (372), za njo delegacija iz ZDA (138), Sovjetske zveze (67), Velike Britanije (58), Francije (57), Kanade (48), Mehike (37), Zvezne republike Nemčije (33), Italije (33) in Japonske (30). Od evropskih dežel so bile razen omenjenih precej močno zastopane še Belgija (12),

Španija (10) in Nemška demokratična republika (10); od 6 do 8 članov je zastopalo še Poljsko, CSSR, Madžarsko, Svico in Avstrijo. Samo po enega delegata so iz Evrope poslale razen Jugoslavije samo še Portugalska in Bolgarija. Celo med izvenevropskimi deželami tretjega sveta so bile tako maloštevilne delegacije le redke (Kambodža, Irak, Iran, Kuvait, Lesoto, Madagaskar, Malavi, Uganda).

Malo drugačna je bila slika po številu prijavljenih referatov. Nekatere dežele so bile glede tega močnejše zastopane kakor bi ustrezalo številu udeležencev, druge slabše. Skupno je bilo prijavljenih in v *Abstracts of Papers* v izvlečku objavljenih 1066 referatov. Od njih je bilo postavljenih na dnevni red sekcij in komisij 358. Kriteriji, po katerih so bili le-ti izbrani, mi niso znani. Po številu prijavljenih referatov in objavljenih izvlečkov je bila na prvem mestu spet Indija (327), za njo Sovjetska zveza (101), ZDA (97), Poljska (50 prijavljenih referatov, pa le 8 udeležencev!), Velika Britanija (40), Francija (40), Kanada (40), ZR Nemčija (30), Japonska (29), CSSR (26 pri samo 6 udeležencih), Španija (26), Mehika (21), Italija (19), Brazilija (15), Argentina (15), Avstralija (12), Nemška demokratična republika (11), Belgija (11) itd. Ne preseneča, da je bilo iz bližnjih Ceylona, Honkonga in Singapura po 7 referatov, pač pa je značilno, da je bil iz sosednjega Pakistana prijavljen samo 1 referat.

Ker smo doslej v Evropi in tudi pri nas malo ali nič vedeli o indijski geografiji, nas je iznenadila ne toliko številna udeležba indijskih geografov na kongresu kakor njihov bogati delež v kongresnem delu. Zelo aktivno so sodelovali na sejah sekcij in komisij; včasih se je kar zdelo, da ne gre za mednarodni, temveč za indijski kongres. Kolikor morem presoditi, tudi vsebina njihovih referatov v poprečju ni zaostajala za referati drugih kongresistov. Značilno je, da je bil njihov interes močno usmerjen v aktualne probleme družbeno-gospodarske ocene geografskega okolja, aplikacije geografije v praksi, zlasti v regionalnem planiranju itd., ne da bi pri tem zahajal v čisti ali površni prakticizem. Prišli pa niso morda samo iz večjih znanstvenih središč, temveč celo iz krajev, za katere pri nas komaj vemo. Okrog 170 referatov so prispevali referenti z 20 indijskih univerz, od tega največ s stare hindujske univerze v Varanasiju (Benaresu), z zelo aktivne muslimanske univerze v Aligarhu blizu Delhija, z univerze v Patni, z univerze v Sagarju, s kmetijske univerze v Hisaru (Pandžab) itd. Okrog 60 referatov so prispevali referenti iz srednješolskih zavodov (college-ov). Obsežno in značilno je bilo aktivno sodelovanje geografov in drugih strokovnjakov s številnih inštitucij izven univerz in college-ov. Prišli so npr. z oddelka za geologijo in geofiziko in z oddelka za arhitekturo in regionalno planiranje Indijskega inštituta za tehnologijo v Kharagpurju (z 10 referati), s Centralnega Inštituta za proučevanje aridnih področij v Jodhpurju, s Francoskega inštituta v Pondichérijju, iz organizacije za *Town and Country Planning* v Delhiju, iz geoloških, meteoroloških in gozdarskih inštitucij, z oddelka za pedološko kartiranje in za kartiranje izrabe tal velikega Indijskega kmetijskega raziskovalnega inštituta v New Delhiju, iz planske komisije v Delhiju, iz Nacionalne akademije za obrambo, iz indijskega Statističnega inštituta ter z dolge vrste raznih ekonomskih in političnih visokih šol. Posebno značilna pa je bila udeležba — in to kar z 18 referati — sodelavcev Organizacije za Nacionalni atlas iz Kalkute, velikopotezne posebne državne ustanove, katere ustanovitev je l. 1956 krepko podprl že takratni predsednik indijske vlade Javaharlal Nehru in ki pripravljala že drugo, razširjeno izdajo tega atla. Seznanili smo se tudi s sodelovanjem indijskih geografov pri regionalnih planih in s tem zvezanih kartografskih delih, predvsem na primeru Damodarske doline.

Delo kongresa po sekcijah in komisijah. Kakor na vseh dosedanjih kongresih, so zasedale tudi v New Delhiju sekcije za posamezne širše veje geografije; sekcije delajo samo na kongresu. Zasedale pa so tudi komisije

Mednarodne geografske unije, ki delajo tudi v medkongresnih razdobjih na ožjih sestankih in posvetovanjih po določenem programu.

Sekcij je bilo devet: 1. Sekcija za geomorfologijo (6 sej s 55 referati). — 2. Sekcija za klimatologijo, hidrologijo, oceanografijo in glaciologijo (7 sej s 25 referati). — 3. Sekcija za biogeografijo (5 sej z 21 referati). — 4. Sekcija za ekonomsko geografijo (10 sej z 48 referati, od tega nekaj sej posebej o problematiki »dežel v razvoju«). — 5. Sekcija za geografijo naselij in prebivalstva (7 sej s 36 referati, od tega za posebne probleme kartografskih in kvantitativnih metod 4 seje z 19 referati). — 6. Sekcija za zgodovinsko in politično geografijo (7 sej z 21 referati). — 7. Sekcija za regionalno geografijo in regionalno planiranje (7 sej z 52 referati). — 8. Sekcija za kartografijo in fotografijo (7 sej z 29 referati).

Komisije, ki so delale v razdobju od londonskega do delhijskega kongresa (1964—1968) in ki so zasedale za časa kongresa, so bile te-le (vrstni red se drži datuma ustanovitve, navedeno število referatov pa zajema samo vnaprej pripravljene in v izvlečkih objavljene referate, poleg katerih pridejo na sejah komisij na vrsto še številni improvizirani diskusijski referati ter poročila organizacijskega značaja): 1. Komisija za izrabo zemlje (*World Land Use*, 2 seji z 11 referati) — Komisija za aridne zone (2 seji z 8 referati). — 4. Komisija za humidne tropske predele (5 sej s 13 referati). — 5. Komisija za nacionalne in regionalne atlase, ki pa je zasedala bolj v času zasedanj Mednarodne kartografske asociacije. — 6. Komisija za medicinsko geografijo (5 sej s 15 referati, od tega 2 seji z 8 referati o problemih prehrane). — 7. Komisija za periglacialno geomorfologijo (2 seji z 8 referati). — 8. Komisija za obalno geomorfologijo (2 seji z 8 referati). — 9. Komisija za proučevanje razvoja pobočij (1 seja s 6 referati). — 10. Komisija za aplicirano geomorfologijo (1 seja s 5 referati). — 11. Komisija za metode ekonomske regionalizacije (2 seji s 6 referati, od tega ena za probleme planerskih regij Indije). — 12. Komisija za geografijo in kartografijo populacije sveta (1 seja s 5 referati). — 13. Komisija za aplicirano geografijo (4 seje z okrog 20 referati, sistematsko posvečene naslednji problematiki: a) položaju aplicirane geografije, b) aplikaciji geografije v regionalnem planiranju, c) aplikaciji geografije v deželah v razvoju, d) odnosu med geografi in uporabniki njihovih aplikativnih del, e) dodatni izobrazbi aplikativnih geografov). — 14. Komisija za interpretacijo zračnih posnetkov, ki je svoje delo vezala z zasedanjem Mednarodne kartografske asociacije. — 15. Komisija za kvantitativne metode v teoriji in v aplikaciji (2 seji z 10 referati). — 16. Komisija za tipologijo kmetijstva (2 seji s 16 referati). — 17. Komisija za mednarodno hidrološko desetletje (3 seje z 8 referati).

Tematika je bila torej zelo razdrobljena tudi med sorodnimi sekcijami in komisijami. Če želimo dobiti čez celotno delo boljši pregled, je primernejše poslužiti se namesto te, čisto organizacijske razporeditve, pregleda po posameznih skupinah geografskih panog, po katerih so razvrščeni izvlečki referatov v *Abstracts of Papers*. Tam se vidi, da jih od vseh 1066 referatov pripada največ (213) skupini ekonomske geografije. Sledi geomorfologija s 144 referati, od katerih pa je 27 referatov uvrščenih posebej v skupino »kompleksne fizične geografije«. Zdi se, da je narastel interes za geografijo naselij (155 referatov, od tega 104 iz geografije mest). Več ko 100 referatov pripada skupini kartografije. 80 referatov je bilo takih, za katere so avtorji sodili, da spadajo v skupino aplicirane geografije. Biogeografiji je pripadlo 74 referatov, geografiji prebivalstva 63, regionalni geografiji 54, klimatologiji 45, zgodovinski geografiji 36, hidrogeografiji 33, metodiki pouka in metodologiji 21, glaciologiji 9 in oceanografiji 5. Zdi se, da je od zadnjega kongresa v Londonu padel interes za regionalno in zgodovinsko geografijo (pri čemer je seveda pojem »regionalne geografije« manj jasno opredeljen kot kdajkoli, saj iz njene klasične sheme izpadejo izrazito »regionalne« teme, npr. na področju regionalnega planiranja). Nenavadno malo je interesa za glaciologijo in oceanografijo, pač, ker so se specialisti teh panog očitno

povsem oddelili v specialne vede; do neke mere velja to tudi za hidrologijo in klimatologijo, medtem ko specialne vede, ki bi dokončno odtegnila geomorfologijo, očitno še ni. Vsekakor se tudi ob tem odpira vsa aktualna metodološka problematika dezintegracije oziroma reintegracije geografije.

Predaleč bi nas peljalo, če bi hoteli v tem poročilu podrobneje označiti vlogo in značaj kongresnega dela za vsako od naštetih skupin panog posebej. Omejiti se moramo samo na nekaj najznačilnejših potez.

V geomorfologiji se je pisano zvrstila vsa mogoča problematika, od tiste, ki so jo uvrstili pod naslov »obče geomorfologije« (sistem klimatogene geomorfologije, klimatski vzroki poglobljanja dolin, tektonska makrostruktura, geomorfološki procesi v granitih in vulkanskih kamninah, morfogenetska vloga holocena v različnih klimatskih pasovih) do tiste, ki je povezana z delom specialnih komisij (glacialna, periglacialna in obalna geomorfologija). Kraška geomorfologija je bila obsežneje zastopana samo z nekaterimi referati iz Francije (Phénélon). Jugoslovanski kras je prišel do izrazu le v referatu poljske referentke (D. Kosmowska — Saffczyrska) o nastanku kraških polj v Hercegovini. Precej je prišla do veljave problematika geomorfološkega kartiranja, predvsem po zaslugi udeležencev iz Vzhodne Evrope (ZSSR, NDR, CSSR, Poljska).

V klimatologiji so bili na dnevnem redu skoraj le referati izven Evrope in Severne Amerike (evropski in severnoameriški specialisti te smeri se očitno že sestajajo posebej). Največ jih je bilo iz Indije, kjer je klima iz razumljivih razlogov v ospredju geografskega, tudi aplikativno-geografskega zanimanja. V hidrogeografiji zasledimo poleg najrazličnejše problematike (regionalna vodna bilanca, poplave, vpliv naselij in izrabe tal na hidrološki režim itd.) predvsem rezultate ustrezne komisije (za mednarodno hidrološko dekado) MGU, vidne v posebni publikaciji te komisije (prim. posebno poročilo o njej v tem zvezku »Geografskega vestnika«). Oceanografija je, kakor se zdi, razen v ZSSR, že skoraj povsod zapustila družinski okvir geografije. Isto velja za glaciologijo, ki je prišla do veljave tudi samo v redkih referatih in to le iz vrst referentov iz Sovjetske zveze.

Biogeografija je pokazala manj sistematičnega uspeha, kakor bi sodili po razmeroma velikem številu referatov. Med njimi so bili namreč tudi takšni, ki komaj sodijo v to skupino (npr. o antropogeni geomorfologiji v aridnem podnebnju ali o antropogenih pokrajinah v Južni Aziji). Razen tega je ta skupina zajela tudi pedogeografske referate (največ iz Indije) in referate iz medicinske geografije (vključujoče tudi geografijo prehrane, oboje nad vse aktualno na indijskih tleh!).

Lepe upe je vzbujalo dejstvo, da je bila na kongresu organizirana sekcija za kompleksno fizično geografijo. Lahko bi ustregla željam po večji kompleksnosti v geografiji, posebej v fizični geografiji, vedno bolj razcepljeni na številne specializirane panoge. Ti upi pa so bili zaman, zakaj v skupino so zašli več ali manj slučajno in neorganizirano tisti referati, ki po svoji tematiki niso spadali v nobeno od specialnih fizično-geografskih skupin. Še od tega jih je bilo največ iz Sovjetske zveze, kjer je očitno stremljenje za kompleksnostjo v fizični geografiji najmočnejše. To seveda ne pomeni, da referati sami niso bili zanimivi ali da niso nič prispevali k metodološki izgradnji fizične geografije. Naj navedem samo nekaj tem: o fizičnih procesih v pokrajini, o sovjetskem »landšaftovedenju«, o kompleksnem študiju naravnih režimov elementarnih geosistemov, o teoretskih vidikih kompleksne fiziogeografske regionalizacije, o elementih fizičnogeografskega okolja, o biokemičnih aspektih erozije itd.

Veliko število referatov v skupini ekonomske geografije je pač izraz dejstva, da je zaradi splošno nezadostne opredelitve pojma »ekonomska geografija« napram drugim, prav tako nezadostno opredeljenim panogam geografije, ki se ukvarjajo z gospodarskimi in družbenimi problemi, uvrščeno v to skupino veliko referatov, ki bi jih lahko uvrstili tudi drugam

in narobe. Saj so tudi zares bili ti referati na programu zelo različnih sekcij in komisij. Tudi v podskupino »splošne ekonomske geografije«² so bili prišteti številni referati le za to, ker niso mogli biti prišteti v kak specialnejši oddelek (npr. o regionalnih ekonomskih problemih Indije, o problemih razvoja tropske Avstralije, o prirodnih bogastvih in ekonomskem razvoju v Afriki, o višinskih pasovih v nepalski Himalaji, o središčih ekonomskega razvoja na Slovaškem itd.). Nekateri so imeli močno pozitiven metodološki značaj: o splošni teoriji ekonomske geografije, o ekonomski regionalizaciji, o pojmu »ekonomskogeografskega položaja«³ itd. Precej velike ambicije je pokazal referat o svetovni karti ekonomsko-političnih regij (prof. St. Leszczycki).

Od specialnih podskupin v okviru »ekonomske geografije«⁴ je bila posebno močna podskupina agrarne geografije. Njena problematika je bila na programu različnih sekcij (tudi sekcije za klimatologijo) in komisij (razen v komisiji za tipologijo kmetijstva tudi v komisiji za humidne trope). Obravnavalo jo je okrog 50 referatov iz različnih dežel, precej iz same Indije. Veliko jih je imelo regionalen značaj, medtem ko so se drugi ukvarjali tudi s tipologijo, z metodologijo, z agrarno rajonizacijo, pa tudi z aplikativnimi problemi planiranja (npr. umetnega namakanja). Sorazmerno redki so obravnavali socialno problematiko kmetijstva in po svoje preseneča, da se niti v tej skupini, niti kjer koli drugje na kongresu ni pojavil poseben pojem »socialne geografije«. Dejansko število agrarnogeografskih referatov je bilo še večje, ker so tisti, ki so se bavili s problematiko izrabe zemlje in njenega kartiranja (po številu 55), uvrščeni v posebno skupino in so bili na programu razen v sekciji za ekonomsko geografijo tudi v komisiji za inventiranje izrabe zemlje in celo v sekciji za kompleksno fizično geografijo! Ravno v komisiji za izrabo zemlje je bil tudi eden redkih primerov na tem kongresu, da je bilo posredno (v referatu prof. J. Kostrowickega) omenjeno tudi delo jugoslovanskih geografov.

Kongres je pokazal, da je zaostajanje dela na področju geografije industrije in energetike za delom na področju agrarne geografije, ki ga tudi pri nas radi poudarjamo, vsesplošen pojav. To je vsekakor značilen simptom, ki ga je treba v zvezi s teoretskimi in metodološkimi diskusijami o geografiji skrbno analizirati. Referatov te vrste je bilo za kongres prijavljenih samo 47, in to zelo malo iz industrijsko najbolj razvitih dežel (ZDA, ZSSR, ZR Nemčija, Kanada), pač pa precej iz Indije, kar bi pomenilo zelo pozitiven odsev vključevanja indijskih geografov v industrializacijska prizadevanja te dežele. Tudi obseg geografskega proučevanja trgovine in prometa zaostaja za obsegom agrarne geografije. Pri že tako maloštevilnih referatih te grupe (54) je šlo le za več ali manj slučajno zbrani konglomerat najrazličnejših referatov o cestah, lukah, prekopih, letalskem prometu, železnicah in trgovini, ne pa za odsev kakršnega koli organiziranega ali usmerjenega dela. Za nas, geografe iz Evrope, kjer je precej močna težnja za več ali manj ločenim obravnavanjem turizma v geografiji, je bilo še posebej precejšnje presenečenje, da se je na kongresu pojavil samo 1 referat s specialno turistično problematiko.

V skupini geografije prebivalstva je bilo po zaslugi komisije za kartiranje populacije sveta zaslediti več učinkov sistematsko organiziranega dela. Pri referatih izven tega okvirja pa se ni bilo mogoče iznebiti vtisa, da geografi tudi v tej smeri preveč prehajajo na osamljeno področje čiste demografije.

Za skupino geografije naselij je bilo značilno veliko število referatov iz Indije, po drugi strani pa malo ali nič iz socialističnih dežel, kar je tem bolj obžalovanja vredno, ker je skupina zajela tudi tematiko, ki ne spada samo in izrečno vanjo (industrializacija in urbanizacija, populacija mest, hierarhija centralnih krajev itd.). Geografiji vaških (ruralnih) naselij je bila posvečena samo četrtnina referatov, vsi drugi pa so se ukvarjali z mesti (polovica celo z indijskimi), še posebej pa s celotno problematiko industrializacije in urbanizacije po posameznih deželah, s problematiko funkcijske kla-

sifikacije mest, mestnega zaledja, nodalnih regij, hierarhije in planiranja centralnih krajev, urbane mreže, terciarnih dejavnosti itd.

V skupini zgodovinske in politične geografije zasledimo neurejen mozaik najrazličnejših tem. Od 38 zgodovinsko-geografskih referatov jih je bilo kar 13 iz Indije (o starih indijskih političnih konceptih, spremembah v rečnih tokovih, o starem kmetijstvu, o starih potopisih, o stari toponomastiki itd.). Iz ostale Azije je bil značilen referat o vplivu religije na zgodnja evropska raziskovanja in kartiranja azijskih predelov, pa o razvoju agrarne pokrajine in zgodovini izginotja gozda na Bližnjem in Srednjem vzhodu (Iran). Iz Latinske Amerike je pojavila problematika Maya, pa kartografija stare Mehike, iz Nove Zelandije celo referat o vlogi Departementa za javna dela v razvoju dežele, iz Španije referat o sodobnih transformacijah kmetijstva (ki bi pač najmanj toliko sodil v skupino agrarne geografije), z egejskega področja problematika sprememb v okolju in ciklov ekonomskega vzpona itd. Politični geografiji je pripadalo 18 prijavljenih referatov brez kakršne koli enotne note, ki naj bi opravičevala morebitni obstoj nekeke politične geografije kot samostojnega delovnega področja. Indijski referenti se pri tem niso dotaknili samo problema meje med Indijo in Pakistanom, temveč tudi splošnih koncepcij politične geografije, podčrtavali so klasično »indijsko« politično misel, omenili pa celo »geopolitiko atomske dobe«. Referent iz Malezije je načel problem nacionalne integracije te dežele. Iz Severne Amerike smo še nekaj slišali o Huntingtonovem determinizmu glede na tropske in subtropske predele, pa o problemu glavnega mesta za severozahodno Kanado. Kanadski avtor je po drugi strani poročal o prostorskem vzorcu nacionalne integracije in kulturne dediščine v južni Italiji, medtem ko smo od italijanskih referentov slišali razen referata o teritorialnem razvoju političnih enot v Piemontu tudi referat o internacionalizaciji Jeruzalema. Eden od čeških referentov, ki pa ni bil prisoten (prof. Král), je obdelal s svojega vidika osrednjo koncepcijo politične geografije, ki bi morala imeti po njegovem mišljenju izhodišče v nodalni regiji. Zelo pisana zmes torej, ki nas postavlja pred vprašanje, kaj naj jo družijo razen nespornega dejstva, da je vse družbeno-ekonomsko v geografiji hkrati tudi politično!

Od 54 referatov, ki jih *Abstracts of Papers* izvrščajo v skupino regionalne geografije, jih je bilo največ iz Indije, ZDA in Francije, a skoraj nič iz Sovjetske zveze in vzhodnoevropskih dežel, kar dokazuje, da se regionalni aspekt v geografiji v teh deželah zanemarja; to je tem bolj negativno, ker v to skupino niso uvrščeni samo referati v stilu »klasične regionalne geografije, temveč predvsem referati z značajem regionalne analize ter celo referati o problematiki regionalizacije. Dobra tretjina referatov te skupine je opredeljena v podskupino »obče regionalne geografije«, nikaor ne jasno opredeljenega pojma. Med njimi je zastopana tematika geografskih monografij prirodnih bogastev (ZSSR), ocena regionalne socioekonomske baze (Indija), ekonomskih regij (s tehtnim referatom sovjetske referentke o Indiji), problematika nekakih »kulturnih pasov« (Indija), administrativnih regij (Kanada, ČSSR) ter celo problematika »glasbenih regij« oziroma »regionalne glasbe«, ki jo je iznesel najbolj znani ameriški aplikativni geograf prof. Nash! Značilno je, da je prišel z ameriške strani (M. Hooson, Berkeley) tudi referat z izrazito apologetiko »regionalne geografije« in borbenim stališčem proti njenemu podcenjevanju, do katerega je prišlo po mnenju referenta samo zaradi enostranskega forsiranja statističnih metod in abstraktnih modelov. V skupino regionalne geografije spadajo logično tudi referati o tematiki humidnih tropov in aridnih področij, vezani v glavnem na delo ustreznih komisij MGU.

Kakor že rečeno, uvrščajo *Abstracts of Papers* v skupino aplicirane geografije 80 referatov, v glavnem po želji referentov, čeprav bi marsikaterega od njih lahko uvrstili tudi v druge skupine ali obratno. Vsekakor se je tudi ob tem pokazalo, da je težnja za aplikacijo geografskih dognanj

nezadržna, da pa je hkrati nemogoče točno opredeliti, katera od teh dognanj so »aplikativna«, katera pa ne. Tudi v tej skupini je opredeljena posebna podskupina za »občo aplicirano geografijo« z nekaterimi načelnimi referati o ciljih in funkcijah aplicirane geografije (Indija, Poljska) ter o regionalnem planiranju, ki ga je eden od ameriških referentov plastično in koristno razdelil na adaptivno in razvojno, prvo važnejše v razvitih (zlasti v »metropolitanskih«) področjih, drugo v manj razvitih. Posebno podskupino pomenijo referati o »kvantitativnih metodah«. Kakor pri kompleksni fizični geografiji pa se je tudi tu pokazalo, da dobra volja za nove smeri ter občutek njihove modernosti ali celo modnosti pogosto dolgo koraka daleč pred realizacijo. Referati te podskupine namreč niso pokazali prav nikakšne enotne, jasno začrtane linije, njihova tematika je bila najrazličnejša, slučajno zbrana: kvantitativna ocena čred severnega jelena (!), transformacija statistične tehnike, metode za merjenje in razumevanje koncentracije in razpršenosti, modeli za geografijo dohodka, regresivna analiza za razlikovanje urbanih središč, kvantitativne metode za opredelitev kmetijskih regij, pa celo statistične prognoze rizika na ameriških zastavljavnicah! Več kakor vsi ti referati je za kongres pomenila že omenjena splošna težnja za kvantitativnimi metodami, ki je prišla do izraza v referatih mnogih drugih skupin.

Referati iz tematike regionalnega planiranja in regionalizacije so bili uvrščeni tudi v druge skupine, v skupini s tem naslovom jih je navedenih 37, od tega skoraj polovica iz Indije, kar dokazuje močno zainteresiranost indijskih geografov za aplikacijo geografije. Od tematike referatov naj naštejemo: planiranje samo po sebi (Indija, Indonezija), odnos med geografijo in regionalnim planiranjem (načelni referat iz NDR, več konkretnih regionalnih primerov iz Indije, med njimi Damodarska dolina), problem planerskih regij (Indija), problem socialno-ekonomskih regij (Španija), pojem meja v ekonomski regionalizaciji (Bolgarija), ocenjevanje potenciala prirodnih bogastev v njihovih prostorskih kombinacijah in z vidika njihovega pomena za regionalno planiranje (Indija, Sovjetska zveza), konservacija v regionalnem planiranju (Avstralija), regionalna analiza in regionalni razvoj na splošno (Avstralija, Poljska), vloga železa in jekla v oblikovanju ekonomskih regij (Sovjetska zveza, Indija), regionalna organizacija industrije (Sovjetska zveza), regionalni transport (NDR, Izrael) itd. Več referatov je obravnavalo posebej urbano planiranje, med njimi največ iz Indije (metropolitanska središča in regije, urbana mreža na reki Gangi, hierarhija mest in regij v medmestnih komunikacijah itd.).

Pregled nad referati iz tematike kartografije je težko podati, ker se je v tem delo samega geografskega kongresa prepletalo z delom zborovanja Mednarodne kartografske asociacije. Za sam geografski kongres je bilo prijavljenih nekaj čez 100 takih referatov, največ iz Sovjetske zveze, ZDA, Indije, Britanije in Francije. Med njimi jih 40 *Abstracts of Papers* uvrščajo v podskupino »obče kartografije«. Posebej je v tej podskupini omeniti zanimiv referat o mednarodni standardizaciji geografskih imen. Ostali referati so uvrščeni v podskupine za tematsko kartografijo, za kartografsko izobrazbo in za atlase. S problematiko atlasov se je razen referatov, ki so bili na programu zelo aktivne in uspešne Komisije za nacionalne in regionalne atlase MGU, ukvarjalo še 16 referatov. Razen problema nacionalnih in regionalnih atlasov so obravnavali tudi probleme tematske vsebine atlasov sveta in šolskih atlasov. Mnogo referatov je štela tudi podskupina aerofotografije in fotointerpretacije.

Značilno, pa nerazveseljivo je, da je bilo mogoče uvrstiti v skupino geografske vzgoje, metodologije in dokumentacije samo 26 referatov. Ti referati pa so bili tudi po vsebini dokaj skromni. Pozornost vzbujajo zlasti, da med njimi ni bilo referata z občim teoretsko-metodološkim značajem. Res da so bili problemi te vrste podčrtani marsikje drugje na programu kongresa, vendar pa ni posebno vzpodbudno, da ob načelno-teoretski krizi, ki jo doživlja geografija povsod po svetu, to na kongresu ni prišlo bolj do izraza tudi v pozitivnem smislu, se pravi, v načelnem iskanju

novih poti. Zdi se mi, da se je tudi pri tem pokazalo, da se geografi te problematike mnogokrat raje izogibamo, kakor da bi se je pošteno in odkrito lotili.

Predkongresni in pokongresni simpoziji in terenski ogledi. Ker nisem imel možnosti, da sodelujem na kateri koli od teh prireditev, lahko o njihovem razporedu in programu samo informativno poročam. Pred kongresom, v zadnjih dneh novembra, so bili naslednji simpoziji: o glacialnih in periglacialnih pojavih v Dardžilingu, o klimatih tropskih predelov in njihovi opredelitvi v Pooni, o povodnjih in plimskih valovih v rečnih estuarijih v Hovrahu (Kalkuta), o fizični geografiji vzhodne Himalaje in Meghalajske planote v Shillongu in Gauhatiju, o izrabi zemlje v »deželah v razvoju« v Aligarhu, o industrializaciji »dežel v razvoju« v Patni, o ruralnih naseljih v Barodi, o geografiji mest v Varanasiju, o regionalnem planiranju v Delhiju, o tipologiji kmetijstva in prehrabnenih problemih v »deželah v razvoju« v Hisarju, o geografiji prebivalstva v New Delhiju, o aridnih zonah v Jodhpurju, o geografiji energetike v »deželah v razvoju« v Kalkuti. Po kongresu (po 10. decembru) so se vršili simpoziji o erozijskih uravnavah v Ranchiju, o geomorfologiji dekanskega »trapa« v Sagarju, o pouku geografije v Madrasu, o geomorfološkem razvoju Indijskega polotoka v Bangaloru, o vegetacijskem kartiranju v Pondicherryju, o kvantitativnih metodah v geografiji v Maisuru, o humidnih tropih v Kalkuti, o politični geografiji in mednarodnem sporazumevanju v Nagpurju, o problemih metropolitanske rasti in planiranja v deželah v razvoju v Kalkuti in o izrabi tal v mestih v Haiderabadu. Tudi iz programa simpozijev se vidi močan poudarek kongresa na tematiki dežel v razvoju in seveda še posebej Indije. To velja seveda še bolj za terenska študijska srečanja (*Field Study Meetings*). Le-ta so bila pred kongresom v Džamu in Kašmirju, v Kumajunski Himalaji, v Dardžilinski in Sikimski Himalaji, v področju Megalaje in Asamske doline, po mestih Utar Pradeša in na področju New Delhija, po kongresu pa v Damodarski dolini, v pokrajini dekanskega »trapa«, na Cuddapaškem področju in v kalkutski konurbaciji.

Razen tega je bilo prirejenih več splošnih geografskih ekskurzij, po dve 15-dnevni ekskurziji po vsej Indiji ali z vlakom ali z letalom, 7-dnevna ekskurzija po cesti v severno Indijo, 8-dnevna ekskurzija po zraku v južno Indijo in 8-dnevna ekskurzija v Nepal.

Sklepi XII. generalne skupščine Mednarodne geografske unije. Na skupščini se je predvsem jasno pokazal problem konflikta med skrajno razdrobljenostjo dela kongresa in MGU po komisijah in sekcijah ter med konvergentnimi tendencami v smislu večje delovne reintegracije geografije oziroma njenih osnovnih panog. Dosedanji izvršni odbor MGU pod predsedstvom prof. Chatterjeea se je tega dobro zavedal in je predlog za sestavo komisij MGU za razdobje do prihodnjega kongresa pripravil tako, da bi namesto dosedanjih 17 delovalo samo 12 komisij, pri čemer bi bile nekatere med njimi izrazito integrirane (nekaj dosedanjih izrazito specializiranih geomorfoloških naj bi se združilo v eno samo, prav tako nekaj agrarno-geografskih itd.). Komisije naj bi bile te-le: 1. Stalna komisija za Nacionalne in regionalne atlase (stara, predsednik prof. Sališev, ZSSR). — 2. Komisija za aplikirano geografijo (stara, predsednik prof. M. Philipponeau, Francija). — 3. Komisija za fotointerpretacijo (stara, predsednik prof. Thompson, Kanada). — 4. Komisija za kvantitativne metode (stara, predsednik prof. Chorlev, Vel. Britanija). — 5. Komisija za problematiko »Človek in okolje« (nova, predsednik prof. G. F. White, ZDA). — 6. Komisija za geomorfološko kartiranje (nova, predsednik J. Demek, ČSSR). — 7. Komisija za geoekologijo višinskih področij (nova, predsednik prof. K. Troll, ZR Nemčija). — 8. Komisija za geografijo populacije (stara, predsednik R. M. Prothero, Vel. Britanija). — 9. Komisija za tipologijo kmetijstva (stara, predsednik prof. J. Kostrowicki, Poljska). — 10. Komisija za procese urbanizacije (nova, predsednik

prof. Shinzo-Kiuchi, Japonska). — 11. Komisija za regionalne aspekte ekonomskega razvoja (nova, predsednik prof. N. Bernardes, Brazilija). — 12. Komisija za mednarodno geografsko terminologijo (nova, predsednik prof. E. Meynen, ZR Nemčija).

Predlog pa je v skupščini zadel na ostro nasprotovanje, zlasti s strani predsednika t. i. *Standing Program Committeeja* prof. J. Drescha (Francija), pa tudi s strani drugih diskutantov, posebno še zagovornikov nekaterih dosedanjih specialnih komisij, ki bi s tem prenehale delovati. Zato je bilo potrebno glasovanje o 17. na skupščini improviziranih predlogih. Od teh so bili zavrnjeni samo štirje: predlog za komisijo za politično geografijo (predlagali zastopniki ZDA in Anglije), predlog za komisijo za turizem in oddih, predlog za komisijo za klimatsko in genetsko geomorfologijo in predlog za komisijo za tropske predele. Sprejetih pa je bilo z večino glasov razen vseh 12, od izvršnega odbora predlaganih komisij, še 15 predlogov za nove (odnosno dosedanje) komisije. To so: 1. Komisija za periglacialno geomorfologijo (stara). — 2. Komisija za obalno geomorfologijo (stara). — 3. Komisija za današnje geomorfološke procese (namesto dosedanje Komisije za razvoj pobočij). — 4. Stalna komisija za kartiranje izrabe tal (stara). — 5. Stalna komisija za geografski pouk (stara). — 6. Komisija za aridna področja (stara). — 7. Komisija za Mednarodno hidrološko dekada (stara). — 8. Komisija za zgodovino geografske misli (nova). — 9. Komisija za ruralna naselja v monsunki Aziji (nova). — 10. Komisija za medikalno geografijo (stara). — 11. Komisija za metode ekonomske regionalizacije (stara). — 12. Komisija za humidne trope (stara). — 13. Komisija za geografijo prometa (nova).

Namesto dosedanjih 17 in prvotno predloženih 12 bo torej delovalo — in si med seboj delilo sredstva UNESCO — kar 25 komisij. Ta improvizirana rešitev je tudi vsebinsko nedosledna: pomeni na hitro dosežen »sporazum« med divergentnimi in konvergentnimi težnjami, saj bodo zdaj marsikatero močno specialne komisije delale ne namesto, temveč poleg nekaterih »integriranih« v smislu predloga izvršnega odbora. Zdi se, da smo s tem geografi še enkrat dokazali svojo nezrelost in nedoraslost, da si v sistemu sodobne znanosti jasno in tehtno opredelimo svoje mesto.

Med nove redne člane MGU so bile na skupščini sprejete te-le države: Gvatemala, Hongkong, Jamajka, Malavi, Panama, Filipini, Tajska in Zambija, med t. i. »pridružene« (*associated*) člane pa Sierra Leone, Vatikan in Tunizija.

Skupščina je za razdobje 1968—1972 izbrala nov izvršni odbor MGU. Za novega predsednika je bil izbran prof. dr. Stanisław Leszczycki (Poljska), eden od podpredsednikov je avtomatski postal dosednji predsednik prof. J. Chatterjee (Indija), razen njega pa so bili za podpredsednike izvoljeni še prof. J. Dresch (Francija), prof. D. Gribaudi (Italija), prof. R. Hagerstrand (Švedska), prof. S. V. Kalesnik (ZSSR), prof. H. Wise (Vel. Britanija) in prof. J. Zamorano (Argentina). Ker je potekel mandat tudi dosedanjemu sekretarju Unije prof. H. Boeschu (Švica), je bil na to mesto izvoljen prof. Ch. D. Harris (ZDA).

Za kraj prihodnjega, XXII. mednarodnega geografskega kongresa sta bili dve vabili: Sovjetske zveze in Kanade. Z večino glasov se je generalna skupščina odločila za Kanado.

Vloga našega delegata na kongresu. Ta vloga ni bila nič zavidanja vredna. Določitev delegata in odobritev za to potrebnih sredstev s strani pristojnih organov je prišla tako pozno (septembra 1968), da so bili že davno zamujeni roki za prijavo udeležbe, za prijavo referatov ter za prijavo k simpozijem in terenskim študijam. To vse se je zgodilo seveda brez objektivne potrebe, samo po malomarnosti. Delegat je samo z osebno pismeno intervencijo sploh dosegel, da je organizator njegovo prijavo za udeležbo naknadno sprejel, ničesar pa se ni dalo več ukreniti glede prijave referata in ekskurzij. Zato ni bil pač iz Jugoslavije prijavljen (in v *Abstracts of Papers* objavljen) noben referat iz Jugoslavije (v nasprotju z marsikatero deželo,

ki tudi ni mogla poslati številnih delegatov, pač pa je bila njihova geografija predstavljena vsaj v obliki številnih izvlečkov referatov). To se nam ni zgodilo niti ob priliki XVIII. kongresa v Braziliji l. 1956, kamor nismo mogli potovati, pa so nam vsaj objavili izvlečke referatov. Seveda je tudi na zelo interesantni in lepo urejeni mednarodni kartografski razstavi, ki je med kongresom zasedala v stavbi *Rabindra Bhavan*, na mestu Jugoslavije zevala nepotrebna praznina.

Sam delegat seveda ni mogel drugega, kakor da si je skušal ustvariti čim izčrpnjši pregled čez celotno delo kongresa, da je poskušal okrepiti stike s tistimi komisijami MGU, s katerimi smo že doslej vsaj rahlo sodelovali (za metode ekonomske regionalizacije, za tipologijo kmetijstva, za kartiranje izrabe tal in za aplicirano geografijo) ter da je skušal navezati čim več stikov z geografii iz raznih dežel v osebnih »kuloarskih« razgovorih in na številnih sprejemih. Neuradno je obiskal tudi univerzo v Varanasiju, kjer je eno od najmočnejših središč indijske geografije. Po svoji vrnitvi pa je v svojem poročilu opozoril tako Zvezo geografskih društev SFRJ, kakor Zvezni svet za koordinacijo znanstvene dejavnosti na vse nepotrebne in škodljive spodrseljave v zvezi z našo udeležbo na XXI. mednarodnem geografskem kongresu, spričo katerih je šel, kakor se vidi iz poročila, tudi »tretji svet«, s katerim se sicer zelo vneto vezemo, na tem kongresu čisto mimo nas. Pravočasno bo pač treba poskrbeti, da se nam ne bo zgodilo isto ob XXII. kongresu leta 1972 v Kanadi.

Résumé: XXIe Congrès International de Géographie à New Delhi

Svetozar Ilešič

L'auteur qui a participé comme délégué yougoslave au XXIe Congrès International de Géographie à New Delhi en décembre 1968, souligne dans son rapport sur le Congrès quelques traits spéciaux et caractéristiques de cette manifestation internationale: 1) le caractère beaucoup moins »européen« du Congrès en comparaison avec les congrès précédents, autant par la provenance des participants (dont à peu près la moitié provenait des continents »en voie du développement«, y compris les Indes) que par le fort rôle, dans le programme du Congrès, des problèmes des pays »en voie du développement« et des leurs relations avec les pays développés; 2) la forte et riche participation, aux travaux du Congrès, des géographes et des autres spécialistes indiennes; 3) la tendance très nette vers la modernisation et actualisation de la science géographique et de ses techniques (application de la géographie, méthodes quantitatives); 4) malgré le morcellement extrême des travaux du Congrès et de l'UGI en général par les Sections et Commission, une tendance générale, bien qu'encore assez faible, vers une convergence plus forte des branches spécialisées de la géographie (assez nombreuses séances communes de plusieurs sections ou commissions). Malheureusement, le conflit entre les tendances de convergence et celles d'une spécialisation extrême a conduit, à l'Assemblée générale de l'UGI, à un compromis trop improvisé et fortement problématique en faisant y créer, pour la période 1968—1972, au lieu de 12 commissions prévues, même 25 commissions, partiellement en quelque sorte »intégrées«, partiellement fortement spécialisées.

MOČAN KORAK NAPREJ H KOMPLEKSNI IN DINAMIČNI GEOGRAFIJI PODEZELSKJE POKRAJINE

(Ob mednarodnem simpoziju o geografiji agrarnih naselij in agrarne pokrajine v Evropi, Liège, Belgija, 29. VI. — 5. VII. 1969)

Svetozar Ilešič

Historiat simpozijev o agrarni pokrajini. Ko je Univerza v Nancyju sklicala za september leta 1957 mednarodni kolokvij za agrarno geografijo in agrarno zgodovino (*Colloque international de Géographie et Histoire agraires*), nas je ta pobuda razveselila, nismo pa slutili, da bo sprožila vrsto rednih mednarodnih zborovanj s tematiko agrarne pokrajine in njene strukture. In vendar je že avgusta 1960 prišlo do drugega takega simpozija v vrsti posebnih sestankov, uvrščenih v pokongresni program XIX. mednarodnega geografskega kongresa v Stockholmu. To je bil simpozij v Vadsteni na Švedskem z naslovom *Symposium on the Morphogenesis of the Agrarian Cultural Landscape*. Do tretjega sestanka je prišlo v zvezi z XX. mednarodnim geografskim kongresom v Londonu. Vršil se je na relaciji Bangor—Birmingham—Leicester z naslovom *The Rural Landscape and its Evolution*. Pobuda, da bi se naslednji sestanek vršil v Nemčiji, je bila uresničena po zaslugi organizacije »Deutsche Forschungsgemeinschaft« julija 1966 v obliki kolokvija v Würzburgu z naslovom *Die Genese der Siedlungs- und Agrarlandschaften in Europa*. V Würzburgu je prevzel prof. F. Dussart iz Liège v Belgiji obvezo, da poskuša organizirati naslednji simpozij. Nanj nas je Seminar za geografijo Univerze v Liège v resnici povabil za konec junija in začetek julija 1969. Ta plodna kontinuiteta v delovnem sestajanju tistih evropskih geografov, ki jim je proučevanje agrarne pokrajine in njene strukture posebno pri srcu, je tem hvalevrednejša, ker je povsem spontana; saj se ne veže na nobeno komisijo Mednarodne geografske unije ali na kako drugo stalno organizacijsko telo.

Morda je koristno, če se ob tej priliki na kratko ozremo na vsebinsko stran dosedanjih simpozijev. O prvih dveh, v Nancyju in v Vadsteni, na katerih je sodeloval tudi naš predstavnik, imamo na voljo poročila¹, razen tega smo z njuno vsebino seznanjeni iz ustreznih publikacij². Zato imamo dobro v spominu, da je bil kolokvij v Nancyju močno zgodovinsko pobarvan, kar se vidi že iz njegovega naslova. Vsekakor je bil v celoti v znamenju izrazito genetskega, če že ne celo morfogenetskega proučevanja tradicionalne agrarne pokrajine, čeprav že na njem, posebno v njegovem terenskem delu, ni manjkalo opozoril na najmlajša preoblikovanja te pokrajine. Simpozij v Vadsteni je pač odseval usmerjenost proučevanj v skandinavskih in drugih severnoevropskih deželah, kjer je stara agrarna pokrajina že dolgo časa tako temeljito preoblikovana, da pomeni zares skoraj le še zgodovinski ali celo arheološki objekt. Zato so se že takrat slišale kritične pripombe, da bi bilo treba z geografskega vidika vsekakor krepkeje pritegniti v proučevanje njena preoblikovanja v 19. in 20. stoletju, vsekakor vsaj tako krepko kakor starejši razvoj. O tretjem simpoziju v Veliki Britaniji (Bangor-Birmingham, Leicester), ki se ga nismo udeležili, imamo le skopa poročila, ki pa vendarle zadostujejo za vtis, da je spričo okolja, v katerem se je

¹ Prim. S. Ilešič, Mednarodni kolokvij o agrarni pokrajini v Nancyju, GV XXIX-XXX, 1957/58, str. 172-175. — Isti, Mednarodni simpozij za morfogenezo agrarne pokrajine v Vadsteni na Švedskem, GV XXXII, 1960, str. 280-282.

² *Géographie et histoire agraires. Actes du Colloque international, organisé par la Faculté des Lettres de l'Université de Nancy (Nancy, 2-7 septembre 1957)*, Annales de l'Est, Mémoire Nr. 21 Nancy 1959, strani 452.

Morphogenesis of the Agrarian Cultural Landscape. Papers of the Vadstena Symposium at the XIX th International Geographical Congress. Reprinted from the Geografiska Annalen, vol. LXIII, 1961, Nr. 1-2, strani 258 (prim. poročilo o tej publikaciji v GV XXXV, 1965, str. 154.

simpozij vršil, še vedno močno prevladoval zgodovinsko-genetski aspekt³. Ker se četrtega simpozija 1. 1966 v Würzburgu kljub izrečnemu vabilu tudi nismo mogli udeležiti, poznamo njegovo vsebino le iz publikacije o njem, ki je izšla pod naslovom *Beiträge zur Genese der Siedlungs- und Agrarlandschaft in Europa*. Ker je Würzburg izrazito središče tehnega zgodovinskega genetskega proučevanja agrarne pokrajine, je razumljivo, da je bilo tudi na tamkajšnjem zborovanju težišče močno na zgodovinsko-genetski strani. Iz vsebine omenjene publikacije se vidi, da je bilo od 20 v njej objavljenih referatov 14 izrazito zgodovinsko-genetskih, od tega se jih je kar 10 ukvarjalo celo s starejšimi, čisto zgodovinskimi razvojnimi fazami, samo 4 so poleg tega dotaknili tudi današnjih razvojnih procesov v tradicionalni agrarni pokrajini, dva pa sta bila terminološka.⁴

Spričo tako močnega zgodovinskega poudarka na dosedanjih simpozijih je osvežujoče delovalo vabilo na simpozij v Liègu. V njem je bilo namreč rečeno, da bo simpozij posvečen genezi agrarnih naselij in agrarne pokrajine v Evropi, da pa bi bilo zelo primerno, če bi bil v njegovo problematiko vključen tudi delež, ki ga imata pri tem nagli današnji razvoj agrarne strukture ter urbanizacija podeželja. Ta poziv je naletel pri udeležencih simpozija in njegovih referentih na širok in globok odmev, zato je pomenil simpozij v resnici močan korak naprej h kompleksnemu, vsestranskemu in veskoz geografsko dinamičnemu proučevanju podeželske pokrajine. Podpisnemu je bilo v veliko zadovoljstvo, da se je s tem na široko in sama po sebi uveljavila tista smer, ki jo je zastopal v nekaterih svojih načelnih prispevkih⁵.

Potek in vsebina simpozija v Liègu. Simpozij se je začel s terenskim delom v dneh od 29. junija do 5. julija. Prvi dan smo si pod vodstvom prof. F. Dussarta in C. Christiansa z Univerze v Liègu ter docentov W. Grilleta z univerze v Leuvenu in F. Snackena z univerze v Gentu ogledali razvoj in preoblikovanje podeželske pokrajine v pokrajini Hesbaje neposredno severno od Lièga, v pokrajini mladega rudarstva in industrializacije ter s

³ G. R. Jones — H. Thorpe, *The Rural Landscape and its Evolution*. 20 th Int. Geogr. Congress, Proceedings, London 1967, str. 221—229.

⁴ *Beiträge zur Genese der Siedlungs- und Agrarlandschaft in Europa*, Erdkundliches Wissen, H. 18, Geographische Zeitschrift, Beihefte Wiesbaden 1968, strani 211.

⁵ V skrbno urejeni in tehtni publikaciji, ki so jo uredili Helmut Jäger, Anneliese Krenzlin in Harald Uhlig, so objavljeni tile referati s simpozija: A. R. H. Baker, (London), *Some fields and farms in medieval Kent*. — P. Brunet, *Evolution des bocages herbagers en Basse-Normandie*. — Ch. Christians (Liège), *Note sur la signification récente des fermes isolées dans la partie wallonne de la Belgique*. — G. Enequist (Uppsala), *Eine Karte der Siedlungen in Schweden um etwa 1700*. — Fr. Gay (Nice), *Economie et formation d'un type de paysage (à propos de la Champagne de Berry)*. — S. Gissel (Kjbenhavn), *Die Dreifelderwirtschaft auf Seeland bis 1700*. — H. Grees (Tübingen), *Die Auswirkung von Wüstungsvorgängen auf die überdauernden Siedlungen*. — W. Haarnagel (Wilhelmshaven), *Die prähistorischen Siedlungsformen im Küstengebiet der Nordsee*. — W. Hütterroth (Göttingen), *Die Bedeutung kollektiver und individueller Landnahme für die Ausbildung von Streifen- und Blockfluren im Nahen Osten*. — M. Kielezewska — Zaleska (Warszawa), *Upon Rural Settlement Types in Mazowsze Region*. — W. Lutz (Frankfurt), *Das Bild der bäuerlichen Siedlung in Tirol*. — A. Meynier (Rennes), *La genèse du parcellaire breton*. — J. H. Nitz (Heidelberg), *Beobachtungen an ländlichen Siedlungen in Nordindien im Lichte der europäischer siedlungsgeographischen Forschung*. — J. Peltre (Nancy), *L'évolution des méthodes d'arpentage en Lorraine au XVI au XVIIe siècle et ses conséquences sur la structure agraire*. — X. de Planhol (Nancy), *Les limites septentrionales de l'habitat rural de type lorrain*. — W. D. Sick (Freiburg), *Vergleichende Untersuchungen zur Siedlungsentwicklung im Keuperbergland von Württemberg*. — W. Sperling (Neuwied), *Über die Siedlungsformen in der Slowakei*. — A. Verhulst (Gent), *L'évolution du paysage rural en Flandre au Moyen âge*. — H. Uhlig (Giessen), *Probleme und Aufgaben der internationalen Arbeitsgruppe für die Terminologie der Agrarlandschaft*. — C. Lièna u (Giessen), *Bericht über die Tagung der Internationalen Arbeitsgruppe für die geographische Terminologie der Agrarlandschaft*.

⁶ S. Ilešič, *Dosadašnji pravei i rezultati rada na području međunarodne agrarne geografije. Zbornik radova prvog jugoslavenskog simpozija o agrarnoj geografiji u Mariboru od 3 do 5. decembra 1964*. Ljubljana 1967, str. 44. — 51. — Isti, *Für eine komplexe Geographie des ländlichen Raumes und der ländlichen Landschaft al Nachfolgerin der reinen Agrargeographie*. Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, band 4: *Zum Standort der Sozialgeographie*, W. Hartke zum 60. Geburtstag, München 1968, str. 67—74.

tem zvezane razpršene urbanizacije v Campine v vzhodni Flandriji in v polderski pokrajini Waas v primorski Flandriji zahodno od Antwerpna. Po prenočitvi v Gentu smo si drugi dan pod vodstvom kolegov L. de Smeta, A. Verhulsta, F. Snackena, G. Schmooka in L. Daelsa s flamske univerze v Gentu ter H. van der Haegena z univerze v Leuvenu seznanili s podeželjem v pokrajinah Meetjesland in centralni Houtland med Gentom in Bruggejem. v samem obmestju Genta ter v pokrajini Pajottenland v širšem jugozahodnem obmestju Bruslja, kjer smo še posebej spoznali pojav vozaštva, tako značilen za Belgijo sploh in za Bruselj posebej. Po prenočevanju v Namurju smo tretji dan pod vodstvom prof. F. Dussarta in C. Christiansa prepotovali še najjužnejše belgijsko podeželje v pokrajinah Condroz, Famenne in Ardenne. Zlasti v zadnji je bil za nas poučen vpliv turizma, predvsem t. i. sekundarnih bivališč, na belgijsko podeželsko pokrajino.

Naša terenska pot je bila izredno skrbno organizirana in strokovno vzorno pripravljena, ne samo s strani glavnih organizatorjev simpozija z univerze v Liègu, temveč prav tako s strani flamskih kolegov z univerz v Gentu in Leuvenu. Da je bila na programu pred samim simpozijem, se sliši malo nenavadno, ima pa mnogo dobrih strani: s tem smo se udeleženci iz raznih dežel že vnaprej močno spoznali med seboj in z belgijskimi kolegi, še važneje je pa, da smo se predhodno podrobno in živo seznanili z geografsko problematiko belgijskega podeželja ter z metodami njenega proučevanja, kar je lahko samo obogatilo diskusije in primerjave na samem simpoziju.

Simpozij sam je začel z delom dne 2. julija s pozdravnimi besedami dekana lieške *Faculté des Sciences* prof. L. Winanda. Trajal je tri dni ob udeležbi blizu 60 članov, med njimi razen približno tretjine iz Belgije 19 članov iz Zvezne republike Nemčije, 7 iz Švedske, 6 iz Francije, 8 iz Velike Britanije, 2 iz Poljske ter po 1 iz Irske, Jugoslavije, Nizozemske in Švice.

Kako se je bistveno spremenila v primerjavi z dosedanjimi simpoziji vsebina razpravljanja v smislu pobude, podane v vabilu, lahko spoznamo iz pregleda referatov, ki jih je bilo na sporedu 25. Med njimi jih je bilo samo 5, ki so imeli izrazito zgodovinski značaj ali pa so se omejevali samo na genezo tradicionalne agrarne pokrajine, kakršna je doživela začetek sodobnih preobrazb. Tak značaj so imeli referati G. R. Jonesa (Leeds) o t. i. »federalnih posestvih« (*federal estates*) kot modelu za zasledovanje zgodnjih faz v razvoju ruralnih naselij, J. Peltre-a (Nancy) o potezah orientacije (po straneh neba) v tradicionalni agrarni strukturi Lorene, X. de Planhol-a (Pariz) o poreklu lorenskih naselij, R. A. Butlin-a (Dublin) o agrarni pokrajini na vzhodnem Irskem v 17. in 18. stoletju in B. Freunda (Frankfurt) o naselbinski in agrarni pokrajini predela *Terra del Barroso* na severnem Portugalskem.

Nič manjše število referatov pa ni skušalo zajeti predvsem transformacije, ki so jo zgodovinsko-genetsko že poprej več ali manj proučene tradicionalne agrarne pokrajine doživele v 19. in 20. stoletju. Nekateri med njimi, ki so obravnavali še danes pretežno agrarne predele, so pri tem zajeli seveda samo preobrazbe, ki so jih povzročile socialno-ekonomske spremembe v samem kmetijstvu. V tem smislu je poročal H. Keeris (Gent) o današnjem razvoju agrarne pokrajine na obmejnem področju belgijsko-nizozemske Campine, kjer se je agrarna pokrajina zadnji čas celo razširila s krčenjem gozda. Marija Kiełczewska-Zaleska (Varšava) je obravnavala zložbe njiv na Poljskem po drugi svetovni vojni in G. Schwarz (Freiburg in Breisgau) naselbinskogeografski in agrarnogeografski razvoj v pokrajini Markgräflerland od konca 18. stoletja do danes. H. Grees (Tübingen) je obravnaval sloj malega kmeta na Vzhodnem Svabskem in njegov vpliv na razvoj naselij in gospodarstva. Toda še več referentov je obravnavalo pokrajine, v katerih se je nujno srečalo ne samo s spremembami v kmetijstvu in v agrarni strukturi, temveč vsaj v najnovejšem času tudi z močnim preoblikovanjem nekdanj čisto agrarne pokrajine pod vplivom pospešene deagrarizacije in urbanizacije podeželja. Tako nam je

R. Zschoke (Aachen) orisal razvoj kmetijskih gospodarstev v Porenju in njegov vpliv na kulturno pokrajino. H. Desplanches (Lille) nam je ob obravnavanju mestnega vpliva na agrarne pokrajine Osrednje Italije (Umbrije) razen o vplivu sodobne urbanizacije govoril tudi o vplivu »tradicionalne« urbanizacije sredozemskega tipa, vezane na zemljiško posest meščanov in še vedno močno vidne v tipu kmečke hiše in v pokrajini »mešane kulture«. S. Ilešič (Ljubljana) je skušal v svojem referatu o sodobnem preoblikovanju tradicionalne agrarne pokrajine v Sloveniji podati vse spremembe, ki jih je ta pokrajina doživela bodisi še v 19. stoletju (razdelitev gmajn, zemljiška odveza, zaraščanje obdelanega sveta in pašnika z gozdom, pričetek zelenjevanja) ali v zadnjih desetletjih s pospešeno deagrarizacijo in razpršeno urbanizacijo podeželja. Precej pa je bilo tudi referatov, ki so se sploh omejili samo na najmlajše, v ožjem smislu recentne vplive na preoblikovanje agrarne pokrajine. Tako nam je W. Grillet (Leuven) nazorno naslikal flamsko pokrajino Campine kot področje »pokrajine in ruralnega okolja v razvoju«, področje hitre deagrarizacije in razpršene urbanizacije pod vplivom tamošnjega mladega premogovništva in industrije. Stanisława Zajchowska (Poznanj) nam je podala pregledno sliko o koncentričnih urbanizacijskih zonah okrog Poznanja. F. Scholz (Karlsruhe) je obravnaval spremembe v agrarni pokrajini severozahodnega Schwarzwalda pod vplivom industrije in turizma. G. Enequist (Uppsala) pa razvoj gospodarstev in prebivalstva v agrarnih predelih Švedske po letu 1900. Nekateri referenti so se celo omejili posebej na posamezne neagrarne faktorje, ki vplivajo na agrarno pokrajino: med njimi je zelo aktualno izzvenel referat W. Gallusserja (Basel) o učinkih gradnje avtomobilskih cest na agrarno strukturo podeželja ob primeru severozahodne Švice, nič manj pa referat prof. F. Dussarta in C. Fouereza (Liège) o sekundarnih bivališčih v Ardenih. Vpliva turizma, predvsem še sekundarnih bivališč, so se močno dotaknili tudi že omenjeni referati G. Scholza, W. Grilleta in S. Ilešiča ter referat R. Liveta (Aix-en-Provence) o nekaterih primerih »urbanizacije« podeželja v jugovzhodni Franciji.

Nekaj referatov pa je obravnavalo čisto posebno problematiko. Tako je A. R. H. Baker (Cambridge) naletel v diskusiji na zelo različna mnenja o svoji tezi o »heksagonalni« razporeditvi in obliki francoskih podeželskih občin. F. Snacken (Gent) je v zvezi s terenskim ogledom načel vprašanje t. i. vzbočenih polj (*champs bombés*). Posebno značilen je bil referat S. Helmfrida (Stockholm) o današnjem stanju raziskovanja razvoja agrarne pokrajine na Švedskem. To raziskovanje naj bi se vršilo v prihodnje v okviru posebnega raziskovalnega inštituta, ki bi imel tudi mednarodni značaj, ter zajelo tri obsežne raziskovalne projekte, prvega o osnovni genetski strukturi agrarne pokrajine, drugega o subrecentnem razvoju kulturne pokrajine (na Švedskem nekako za razdobje 1800–1870) in tretjega o recetnih spremembah v kulturni pokrajini. Kakor vidimo, se smer, ki jo je začrtal ta vodilni, sprva povsem v značilno švedsko historično-genetsko smer usmerjeni švedski agrarni geograf, povsem ujema s splošnimi prizadevanji za večjo kompleksnost in aktualizacijo proučevanj agrarne pokrajine v smislu, ki so ga organizatorji posvetovanja v Liège nakazali v svojem vabilu. Značilno je, da je S. Helmfrid, učenec izrazito »historične« šole, na nekem drugem mestu v diskusiji, ki se je razpletla o aplikaciji geografskih dognanj ter o odnošaju geografije do planiranja, podčrtal, da je švedska geografija to, kar je imenoval »planersko« revolucijo, že prebolela in to z uspehom in v močan svoj prid.

Zadnji referat na simpoziju je imel terminološki značaj. V njem je C. Lienau (Giessen) predstavil terminološki okvirni sistem za obravnavanje socialno-ekonomske strukture in funkcije naselij. Referat je bil pravzaprav nekak uvod v razpravo na posebnem sestanku Mednarodne delovne skupine za geografsko terminologijo agrarne pokrajine, ki se je vršil po simpoziju in o katerem na kratko poročamo spodaj posebej. Tu naj le pripomnim, da so bila v diskusijah, ki so sledile referatom in ki so bile

na splošno zelo žive in plodne ob tehtnem sodelovanju nekaterih, zlasti nemških udeležencev, ki niso nastopili z lastnimi referati (A. Krenzlin, W. Müller—Wille, H. Jäger, H. Uhlig in dr.), močno na vrsti tudi terminološka vprašanja. Pokazalo se je ponovno, da celo termin »urbanizacija« ni vedno jasno in enotno opredeljen. Ob poročilu W. Grilleta o flandrijski Campini z njeno razpršeno deagrarizacijo se je npr. postavilo vprašanje, ali podobne pojave sploh lahko označimo kot »urbanizacijo«, ob referatu R. Liveta, ki nam je naslikal za jugovzhodno Francijo predele, ki so po svoji proizvodnji ostali čisto agrarni, toda z povsem modernim kmetijstvom ter temu ustrezno modernim, kar »mestnim« načinom življenja, preskrbljenim z lastnimi terciarnimi dejavnostmi (avtor je to imenoval *tertiaire rural*), pa se je razpredla razprava o tem, ali lahko tako reorganizacijo življenja v predelih, ki pa ostanejo vendar agrarni, imenujemo »urbanizacijo« ali pa morda samo »modernizacijo« agrarnega življenja.

Ob lepem uspehu simpozija je bilo seveda samo po sebi razumljivo, da je prišlo do predlogov o prihodnjem našem posvetovanju. Dogovorili smo se, da bi se vršilo leta 1971 v Italiji (Perugia). Ob razumljivi želji, da bi se naša delovna skupina enkrat prestavila bolj na jug Evrope, je sprva v ozračju celo spontano vzrasla misel, da bi to bilo v Jugoslaviji. Poznavajoč z vseh strani razmere in pogoje za to, pa si podpisani ni drznil naložiti take obveze.

H koncu naj omenim še, da niso organizatorji simpozija pod vodstvom prof. F. Dussarta in njegove organizacijsko povsod prisotne soproge simpozija samo organizacijsko in vsebinsko vzorno pripravili, temveč so znali na njem tudi ustvariti idealno prijateljsko vzdušje. K temu so prispevali tudi sprejemi, ki so nam jih priredili rektor univerze v Liègu v prostorih Univerze, župan mesta Liège v prostorih *Hotel de Ville* in guverner lieške province v sloviti *Palais des Princes Evêques*.

Delo Mednarodne delovne skupine za geografsko terminologijo agrarne pokrajine. Že na prvem mednarodnem simpoziju o agrarni pokrajini leta 1957 v Nancyju je bila sprožena pobuda za sestavo mednarodnega terminološkega glosarija za agrarno pokrajino; zbral in uredil naj bi ustrezno terminologijo predvsem v francoskem, nemškem in angleškem jeziku, vključil pa tudi termine, vsaj najznačilnejše, iz drugih evropskih jezikov. V smislu te pobude je prof. H. Uhlig (Giessen, ZR Nemčija) organiziral mednarodno delovno skupino z organizacijskim središčem v Giessenu, ki se je tudi večkrat sestala (ob priliki mednarodnih geografskih kongresov v Stockholmu, Londonu in New Delhiju ter ob priliki simpozija o agrarni pokrajini v Würzburgu, gl. zgoraj). Po zaslugi agilnosti giessenskega centra je opravila, čeprav s skromnim sredstvi, že tudi obilo dela. Njen najvidnejši uspeh je obsežna in tehtna publikacija o terminologiji poljske razdelitve (*Flur und Flurformen. Types of Field Patterns. Le finage agricole et la structure parcellaire. Materialien zur Terminologie der Agrarlandschaft, Vol. I*, Edid. H. Uhlig, red. C. Lienau, Giessen 1967, Strani 237). V njej je s sodelovanjem še drugih nemških, francoskih in belgijskih sodelavcev pregledno in z minuciozno natančnostjo podana v vseh neštetih odtenkih terminologija oblik poljske razdelitve in vaškega zemljišča kot celote v nemščini, francoščini in angleščini z zelo instruktivnimi ponazoritvenimi skicami. Kot primer zaželenega prevoda v druge evropske jezike je dodan tudi še prevod v švedščino (St. Helmfrid). Publikacija zasluži vso pohvalo, saj ne gre v njej le za terminologijo in njeno vskladitev, temveč tudi za natančnejšo opredelitev posameznih ustreznih pojmov.

Delovna skupina se je pod predsedstvom prof. H. Uhliga ponovno sestala v Liègu dne 5. julija 1969, po končanem simpoziju, o katerem poročamo zgoraj. Sestanku je prisostvoval tudi velik del udeležencev simpozija. Razprava o nadaljnjem delovnem programu je bila zelo živahna. V njenem ospredju je bil osnutek terminološkega okvirnega sistema za geografsko obravnavanje podeželskih naselij (*Entrwurf eines terminologischen Rahmen-*

systems für die geographische Erfassung der ländlichen Siedlungen), ki ga je z diskusijsko pomočjo E. Bertelsmeierjeve, W. D. Hütterocha, W. Müller-Willeja, G. Niemeierja, H. J. Nitza, G. Schwarzove, W. D. Sicka in H. Uhliga sestavil C. Lienau. Osnutek naj bi služil za večjezično obdelavo kot drugi zvezek začasnega mednarodnega terminološkega okvirja.

Résumé: Un fort pas en avant vers une géographie complexe et dynamique de la campagne

(À propos du Symposium International de Géographie de l'habitat et des paysages agraires d'Europe, tenu à Liège de 29 juin à 5 juillet 1969)

Svetozar Ilešič

L'auteur qui a participé à ce Symposium, si parfaitement organisé par le Séminaire de Géographie de l'Université de Liège sous la guidance de Prof. F. Dussart et avec le concours, pour les travaux sur le terrain, de l'Université de Gent, estime, dans son rapport, que le Symposium a parfaitement réussi, surtout parce que son sujet était, grâce à l'initiative des organisateurs, très enrichi et élargi par le fait qu'y ont entré, plus fortement que aux Symposiums précédents (Nancy 1957, Vadstena 1960, Bangor—Birmingham—Leicester 1964, Würzburg 1966), les problèmes de la rapide évolution actuelle des structures agraires et leurs transformations, causées par l'urbanisation accélérée de la campagne. Il souligne aussi la chaleureuse atmosphère que les organisateurs avec M. et Mme Dussart ont su y créer. Le rapport comprend aussi les informations sur l'activité de la Groupe internationale pour la terminologie géographique du paysage agricole, qui s'est réuni, sous la guidance de M. H. Uhlig, à Liège, après le Symposé.

KNJIŽEVNOST

Novosti iz književnosti o Sloveniji

Krajevni leksikon Slovenije, I. knjiga, izdala DZS, Ljubljana 1968. Uredil Roman Savnik s sodelovanjem Franceta Planine in Zivka Sifrerja. Strani 488 in 17 kart v prilogi.

Krajevni leksikon Slovenije je naslednik Krajevnega leksikona dravske banovine iz leta 1937. Kot je napisano v uvodu dela, je leksikon kljub sorodni zasnovi tako dopolnjen in predelan, da je domala v celoti novo delo, predvsem pa vključuje Slovensko primorje, ki je bilo med obema vojnama pod Italijo in ga prvi leksikon ni zajel.

Prva knjiga je posvečena zahodni Sloveniji in obravnava občine Ajdovščina, Cerknica, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Logatec, Nova Gorica, Piran, Postojna, Radovljica, Sežana, Skofja Loka, Tolmin in Vrhnika. Knjiga obsega 455 strani teksta, 14 strani oglasov in 16 strani seznama krajevnih imen. Posebej je priloženih 15 kart z imeni naselij ter rečnim in prometnim omrežjem. Pri opisih krajev je sodelovalo 35 avtorjev.

Uredniki leksikona so si zamislili določen vzorec, po katerem so obravnavali posamezne kraje. Veliko pozornost so posvetili obravnavi krajevnih imen. Vsako ime je navedeno v prvem in petem sklonu, ponekod, kjer je potrebno, pa je nakazana tudi izgovorjava. Uradnemu imenu sledi ljudsko ime, ki opozarja, da bi kazalo nekatera uradna imena spremeniti. Pri splošnem pregledu posameznih občin so avtorji posvetili veliko pozornost razvoju števila prebivalstva, saj je prikazan razvoj od prvega štetja leta 1869 do 1966. Za leto 1966 je nakazana tudi gospodarska sestava prebivalstva. Vzorec splošnih opisov občin kakor tudi opisov posameznih krajev posveča veliko pozornost vodovju, oskrbi z vodo, zgodovinskim in etnografskim značilnostim, NOB, kulturnim spomenikom, stari obrti, mlinom, žagam, razmestitvi industrije, terciarni dejavnostim, splošni usmerjenosti kmetijstva ter pomembnejšim domačinom. Naveden vzorec je dokaj dosledno izveden, kar močno dviga vrednost dela, saj je mogoče dobiti pregled po vseh teh elementih za celotno področje.

Uredniki in drugi avtorji so opravili veliko delo in so vzorec dokaj dosledno realizirali. Obstaja pa odprto vprašanje, če ta vzorec opisov krajev najbolj ustreza. Te misli se nam vsiljujejo, če primerjamo Krajevni leksikon dravske banovine in Krajevni leksikon Slovenije. Med njima je tridesetletno časovno obdobje, ki se odlikuje po velikih ekonomskih, socialnih in političnih spremembah ter izredno intenzivnem gospodarskem razvoju, ki je v marsičem prevrednožil nekdanja merila za človekovo delovanje v prostoru in odprl nove potenciale, ki so bili pred tridesetimi leti neznanj ali pa le malo pomembni. Te spremembe so v splošnih obrisih sicer nakazane (novi industrijski objekti, propadanje mlinov, žag, stare obrti, gibanje števila prebivalstva, spremenjena poklicna struktura, spreminjanje agrarnega gospodarstva itd.), toda obravnavane so z vidikov in izhodišč, ki ne ustrezajo današnji stvarnosti. Kot primer za tako presojo si oglejmo, kako ta vzorec obravnava

preusmerjanje izrabe zemljišča. V leksikonu pogosto naletimo na misel, da kmetijska proizvodnja upada zaradi pomanjkanja ljudi. Nikjer pa ni zado-
 sti podčrtano, zakaj v določenih geografskih okoljih primanjkuje kmetijskih
 delavcev, ko je v Sloveniji vedno večji problem zaposliti delovno silo. Za
 kakšno usmerjenost in v kakšnih socialno-ekonomskih okoljih primanjkuje
 kmetijskih delavcev? Zakaj kmetje zapuščajo zemljo, zakaj se prazniijo kme-
 tije, zakaj se krčijo obdelovalna zemljišča? Kako se čutijo te tendence v po-
 sameznih naravogeografskih predelih in posameznih socialno-posestnih
 strukturah? Nikjer niso nakazani socialni (velikost posesti) in ekonomski
 (velikost obdelovalnih zemljišč, sodobna vrednost naravnega potenciala) vi-
 diki ter njihov vpliv na rentabilnost agrarne proizvodnje, na socialni polo-
 žaj prebivalstva ter na odseljevanje in spreminjanje izrabe zemljišča. Kateri
 predeli so socialno in ekonomsko ogroženi, kakšna je starostna, izobrazbena
 in nacionalna sestava prebivalstva itd.

Gospodarsko razvita in gospodarsko zaostala področja lahko bralec ugo-
 tovi le s pomočjo posrednega pregleda in primerjave zaposlitve prebivalstva
 po posameznih gospodarskih panogah in še to le za posamezne politične
 občine. Stopnjo splošnega gospodarskega razvoja bi lahko prikazali z raznimi
 pokazatelji (npr. narodni dohodek, poraba energije itd). Pri kmetijstvu bi
 se morali še izogibati relativnim prikazom (veliko, malo, ugodno, neugodno
 itd.) in jih nadomestili z absolutnimi merili (npr. zaloge lesa na ha, letni
 prirast lesa na ha, število živine na ha travnih ali obdelovalnih zemljišč,
 vrednost kmetijske proizvodnje na prebivalca itd.). Medtem ko vzorec po-
 sveča malo pozornosti socialno-ekonomskim problemom, pa zelo podrobno
 nakazuje nekatere elemente, ki za razumevanje sedanje podobe kraja niso
 bistveni. Povsod se omenja število opuščenih mlinov in žag, nikjer pa ni
 omenjeno število propadlih kmetij, koliko jih je brez naslednikov in koliko
 ljudi si mora iskati zaposlitev v tujini?

Na splošno novi Krajevni leksikon v primerjavi s Krajevnim leksikonom
 dravske banovine, ne pomeni nobenega bistvenega napredka (razen tega, da
 vključuje Slovensko primorje). Izdelan je po enakem vzorcu in enakih vidi-
 kih ter izhodiščih obravnave. Razlika je v tem, da so ti vidiki in izhodišča
 izhajali iz takratnih razmer, danes pa so že preživeli. Razen novih podatkov
 o številu prebivalstva, zaposlitvi prebivalstva po posameznih gospodarskih
 panogah, inventarizaciji objektov neagrarne dejavnosti in novega promet-
 nega omrežja je prinesel malo novega. Po vidikih in izhodiščih obravnave je
 usmerjen v preteklost, daleč od sodobnih procesov in sodobnih socialnih,
 ekonomskih, kulturnih in prosvetnih problemov posameznega kraja.

Krajevni leksikon Slovenije je šolski primer, kako lahko izredno velik
 trud in napor prineseta le skromne uspehe, če ni dobro pripravljen vzorec,
 odnosno metodologija dela. Krajevni leksikon je pomemben za široke plasti
 našega prebivalstva, zaradi tega bi moral biti vzorec obravnave dobro pri-
 pravljen, prediskutiran na sestankih, kjer bi bili prisotni strokovnjaki raz-
 ličnih strok, ki bi izmenjali stališča in vzorec oblikovali tako, da bi izhajal
 s sodobnih vidikov in skušal čimbolj zajeti sodobne probleme posameznega
 kraja.

Jakob Medved

Svet med Muro in Dravo. Ob stoletnici I. slovenskega tabora v Ljutomeru
 1868—1968. Izdala skupščina občine Ljutomer, tiskala Založba Obzorja Mari-
 bor, 1969. Strani 741.

Zajeten, 740 strani obsegajoči zbornik ima po urednikovih uvodnih bese-
 dah od zamisli do izdaje skoraj desetletno zgodovino. Zamisel za zbornik,
 ki bi približal posebnosti prleškega človeka in njegove dežele drugim Sloven-
 cem, so dali člani Prleškega študentskega kluba. Kmalu se je krog sodelav-
 cev razširil in z njim se je širil tudi obseg obravnavanega ozemlja, ki sedaj

zajema ves prostor med Muro, slovensko-hrvatsko narodnostno mejo, Dravo in železnico Maribor—Šentilj.

Zbornik se odlikuje po pestri vsebini ter bogati opremi. Obravnava geološke, geografske, etnografske, arheološke, zgodovinske, jezikovne, literarne in umetniško zgodovinske značilnosti v tem prostoru.

Geološko podobo pokrajine med Muro in Dravo je prikazal Ciril Šle-binger. Avtor v uvodnih besedah predstavi osnovne pokrajinske enote, nato sledita podroben stratigrafski in tektonski pregled ter prikaz zemeljskih zakladov severozahodne Slovenije. Sveižar Ilešič je predstavil vprašanje geografske individualnosti Prlekije v luči razvoja kmetijskih naselij in njihovega zemljišča. Borut Belec je orisal družbeno-geografski razvoj Ljutomersko-ormoških gor in njihove agrarnostrukturne tipe. Za temi prispevki, ki predstavijo materialno okolje obravnavanega predela, sledi prispevek o karakterološki podobi slovenjegoriškega človeka, ki ga je napisal Anton Trstenjak. Avtor skuša ugotoviti tako fizične kot psihične posebnosti domačega prebivalstva. Zanimive ugotovitve o psiholoških posebnostih človeka v obravnavanem predelu kot v nekaterih sosednjih področjih izvaja avtor predvsem iz specifičnih vplivov materialnega okolja, ki naj bi človeku oblikovalo določene karakterne poteze in določen socialni čut. Problematičnost izhodišč, ki so zelo blizu determinističnemu pojmovanju nemških geografov iz preteklega stoletja, je v tem, da negirajo vplive socialno-ekonomske sredine. Prispevek o ljudskem pesništvu je napisala Draga Kumer, o ljudskem življenju in o hišni notranji opremi v prvi polovici preteklega stoletja pa poročata Vilko Novak in Angelos Baš.

Nato sledi prispevki, ki prikazujejo posamezna obdobja ali posamezne elemente zgodovine obravnavanega področja. Stanko Pahič je napisal obširen pregled pedslovenske naselitve Slovenskih gor in Pomurja, Milko Kos pa razpravlja o kolonizaciji med Muro in Dravo ter o krajevnih imenih na —ci. Angelos Baš in Jože Curk obravnavata zgodovino stanovanjske hiše in zasnove trgov in mest. Jože Koropec prikazuje gospodarske razmere v Slovenskih gorah v 16. stoletju v luči mariborske mesne knjige. Vlado Valentičič obravnava razvoj prebivalstva od druge polovice 18. stoletja do 1961. Pri tem skuša dokaj podrobno analizirati dejavnike, ki so vplivali na razvoj števila prebivalstva v preteklosti, nekoliko manj pozornosti pa posveča elementom, ki so danes odločilni za naglo preslanjanje ter sezonsko in stalno odseljevanje prebivalstva.

Naslednji prispevki so posvečeni razvoju narodnostnega življenja. Jože Ftičar obravnava delež Božidarja Raiča v mladoslovenskem gibanju, Viktor Vrtnjak prvi slovenski tabor v Ljutomeru in Bogo Teplý narodnostno življenje pri Lenartu v Slovenskih gorah pred prvo svetovno vojno. Sledi zanimiv prispevek Emane Pertla o zdravstvu med Muro in Dravo s posebnim ozirom na razdobje 1850—1914. Jože Jenko je prispeval obsežen članek o razvoju železnice med Muro in Dravo v 19. in 20. stoletju.

Zadnji del zbornika obsega članke o jezikovnih in kulturnih posebnostih. Rudolf Kolarič piše o prleškem, Janko Jurančič pa o kajkavskem narečju. Jakob Rigler poroča o jezikovnokulturni orientaciji Stajercev v starejših obdobjih. Janko Glazer nas seznanja z rokopisnim gradivom slovenjegoriškega izvora v študijski knjižnici v Mariboru. Anton Slodnjak piše o slovstvenih poskusih Jakoba Košarja, Sergej Vrišer in Marjan Zadnikar pa o baročnem kiparstvu in o slovenjegoriških znamenjih.

Ceprav je zbornik po vidiku obravnave problematike usmerjen predvsem v preteklost in so sodobni problemi samo bežno nakazani, je po svoji vsebinski pestrosti in globini obravnave problemov izredno pomemben prispevek k spoznavanju tega dela našega nacionalnega prostora.

Jakob Medved

Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem. Publikacije Tehniškega muzeja Slovenije 14, Ljubljana 1968, 48 strani.

Danes sodi tekstilna industrija po številu zaposlenosti delavcev med najpomembnejše industrijske dejavnosti v SR Sloveniji. Toda že v preteklosti je bila tovrstna domača obrtniška ali manufakturna in kasneje tudi industrijska dejavnost poleg železarstva med najbolj razpredenimi nekmetijskimi dejavnostmi, ki so stalno ali vsaj občasno zaposlovale sorazmerno veliko število ljudi z našega podeželja.

V knjigi avtorica podaja in razčlenjuje gradivo o naših najstarejših tekstilnih manufakturnih delavnicah, ki so se sčasoma, seveda ob spremenjenih splošnih družbenih in gospodarskih pogojih, preobrazile v prve tekstilne industrijske obrate na Slovenskem. Ze uvodoma je podčrtano, da je bila tekstilna dejavnost pri nas že v prejšnjih stoletjih izredno močno razvita in razširjena (gl. opise tudi v Valvasorjevem delu); prav zato so se mogli kasneje ali manufakturni ali industrijski tekstilni obrati nasloniti na bogato tradicijo platnarske, slamninarske, sitarske, čipkarske, nogavičarske ali suknarske obrti. Ze v uvodnem poglavju, v katerem je shematsko orisan splošni razvoj slovenske tekstilne industrije v okviru avstroogrškega državnega prostora, se seznanjamo s tistimi objektivnimi pobudniki, ki so usmerjali in vodili k nastajanju in rasti ali pa k usihanju mogočnih industrijskih tekstilnih obratov na vsem današnjem ozemlju SR Slovenije.

V drugem delu knjižice je orisanih štirinajst naših najstarejših in najpomembnejših tekstilnih obratov. Tu gre v prvi vrsti omeniti suknarno na Selu pri Ljubljani iz leta 1724, katera je najvidnejši izraz takratnih merkantilističnih stremeljenj avstrijske gospodarske politike in sodi tudi med najstarejše volnarske manufakture v tedanji Avstriji (starejše so le še v Linzu iz leta 1672 in štirje na Češkem ustanovljeni obrati v letih 1707 in 1717). To je bila tudi ena izmed zelo redkih tovarn v Avstriji, ki je bila opremljena z najmodernejšimi stroji (še predvsem po letu 1792) in ki je sama opravljala celotni proizvodni postopek od pranja volne do apretiranja. S predicami vred je zaposlovala okrog 1.600 delavcev. Njeni izdelki so bili poznani in cenjeni tako doma kakor tudi v deželah bližnjega vzhoda pa v Bosni in Dalmaciji. V času Napoleonovih vojn se je suknarna ponovno znašla v hudi krizi (prvič že leta 1756 in 1757 zaradi pomanjkanja volne) in v začetku 19. stoletja je njena dejavnost povsem zamrla.

Tudi drugod na Slovenskem je bila suknarska dejavnost v 19. stoletju v polnem razcvetu (v Zgošči pri Radovljici že leta 1795, v Škofji Loki, Kranju, Trzinu, na Javorniku pri Jesenicah; v drugi polovici 19. stoletja je obratovala tovarna platna v Kanalu), ki je našla v domačem kapitalu ugodna tla za svoj silni razmah. Toda prve tekstilne tovarne v pravem pomenu besede je na Slovenskem ustanovil tržaški kapital. Tako je nastala bombažna industrija v Ajdovščini leta 1826 (požar jo je uničil leta 1881 in 1894), ki sta ji sledili še v Ljubljani leta 1837 in v Preboldu leta 1842. V drugi polovici prejšnjega stoletja se jim pridružita še dve bombažni tovarni, in sicer v Trzinu (1885) in v Litiiji (1886). Skoraj vsa bombažna industrija na Slovenskem je bila podobno kot v drugih državah Evrope povezana s kapitalom velikih evropskih družb, medtem ko so nekatera manjša tekstilna podjetja zrasla na osnovi domačega kapitala (npr. tovarna sukna in kocev v Vodmatu pri Ljubljani leta 1861, Krennerjeva tovarna sukna v Škofji Loki leta 1871 itd.).

Pri vsaki obravnavi tovarni oziroma podjetju je orisana še lastniška struktura, število delavcev, letna proizvodnja, prikazana je tehnična opremljenost podjetij, nadalje so označeni še tehnološki in proizvodni proces, kvaliteta izdelkov, območja s katerih so prihajale surovine in kjer so prodajali tekstilno blago naših tovarn, deloma je označena tudi regionalna struktura delavcev (predvsem strokovnih), omenjene so selitve tekstilcev (npr. ob požaru v Ajdovščini so se mnogi preselili ali v Trzin ali v Kranj itd.). Skratka, v knjižici, ki je polna bogatega zgodovinskega gradiva, najdemo številne neposredne ali vsaj posredne izvore vzrokov, ki so v preteklih

desetletjih preoblikovali podobo našega podeželja. In prav v njih se tudi zrcali vsa pestrost in raznolikost socialne strukture, katere odsev spremljamo v samem procesu deagrarnizacije in industrializacije naše dežele. Knjigi je dodan pregled slovenske tekstilne industrije v letu 1967 s številom zaposlenih delavcev v podjetjih. Poleg tega najdemo v njej še dva kartograma z označenimi tekstilnimi obrati na Slovenskem v preteklosti in v letu 1967 in številne karakteristične fotografije starih, v študiji obravnavanih tekstilnih obratov na Slovenskem.

Milan Natek

Katarina Kobe-Arzenšek, 125 let tekstilne tovarne Prebold (1842—1967). Izdala in založila Tekstilna tovarna Prebold. Prebold 1967, 78 strani.

V knjizici je podan zgodovinski pregled tekstilne tovarne v Preboldu, ki sodi med najstarejše industrijske objekte na slovenskem Štajerskem. Več desetletij je bila edina in tudi največja tekstilna tovarna v tem predelu Slovenije. Se poseben pomen pa predstavlja za Savinjsko dolino ne le zato, ker je sploh njena najstarejša industrijska dejavnost, temveč zato, ker že blizu 150 let kontinuirano obratuje in je s svojimi zahtevami in potrebami pomagala pri odpiranju zabukovskih premogovnikov, ki so odigrali v preteklih desetletjih pomembno vlogo pri razvijanju industrije v Spodnji Savinjski dolini.

Razvoj tekstilne industrije v Preboldu je prikazan v knjigi v štirih zaokroženih poglavjih, ki zajemajo najbolj karakteristična obdobja v njenem delovanju. Tako je v prvem delu orisan njen nastanek in razmah do prve svetovne vojne (str. 5—35), v drugem sta očitana njena vloga in pomen v medvojnem obdobju (str. 35—65), v tretjem poglavju je prikazano podjetje v času administrativnega upravljanja (str. 65—69) in v zaključnem delu knjige je podan vpogled v razvojne težnje tovarne v času delavskega upravljanja (str. 86—78).

V vsakem poglavju so posebej prikazani: proizvodnja usmerjenost tovarne in njen gospodarski položaj, socialni položaj delavstva, dolžina delavnika pa višina mezd itd. Za geografa pa so še posebno pomembna tista mesta v knjigi, kjer so prikazani obseg in vrednost proizvodnje, rast števila zaposlenih delavcev, med katerimi so v preteklih, predvsem pa še v začetnih desetletjih prevladovali moški. Nadalje je zanimivo, da tudi med preboldskimi tekstilnimi delavci najdemo znatno število zaposlenih otrok pod 14 let starosti. V petdesetih letih preteklega stoletja je njihov delež znašal dobro petino med vsemi zaposlenimi v tovarni, v sedemdesetih letih pa celo nekaj več, in sicer leta 1870 36 %, v naslednjem letu 35 %, v letu 1872 26 % itd. To pomeni, da se je tudi pri nas na Slovenskem v tistih časih v tekstilni industriji izkoriščala otroška delovna moč, kakor so nam številni podobni primeri poznani tudi drugod po Evropi (npr. v Šleziji; prim. Heinejevo pesem o šlezijških tkalcih iz leta 1844 in Slomškovo pesem »Vbogi otrok v faberkahe iz leta 1846).

Močno pa je treba podčrtati, da je tudi preboldsko tovarno zasnoval tuji kapital (iz Trsta), ki jo je vodil vse do konca druge svetovne vojne. Zato ni nič presenetljivega, da se je kmalu znašla v objemu Mautnerjevega koncerna, h kateremu se je priključila 1912. leta. Mogočen Mautnerjev koncern, ki je ob razsulu avstroogrške monarhije razpadel na češkoslovaški Mautner d.d., avstrijski Mautner d.d., jugoslovanski Mautner d.d. in na druge, je za svojo krepitev našel največ uspeha prav na ozemlju Jugoslavije. V začetku sta k njemu pripadali samo litijska predilnica in preboldska tkalnica (1923. leta). In v okviru tega koncerna je začela v jeseni 1929. leta v Preboldu obratovati Jugoslovanska tvornica vozlanih preprog, ki je delala do spomladi 1934. leta. Vedno večje povpraševanje po tiskaninah je privedlo tudi do ustanovitve tiskarne v Preboldu, ki je pričela obratovati v letu 1934. Prav zategadelj, ker je bila preboldska tekstilna industrija močno povezana z največjimi tovrstnimi podjetji, je mogoče tudi v njeni proizvodnji zasle-

diti vse plime in oseke, ki so tako značilne za celotno gospodarstvo na svetu, a še prav posebej za tekstilno industrijo. Obenem pa je bila prav ta povezovalna nadvse koristna, saj se je mogla in morala tehnologija preboldske tovarne sproti prilagajati tehničnim dosežkom in zahtevam potrošnikov, kakršne so se pojavile po Evropi ali drugod po svetu.

Mnogo se je spremenilo od tistega prvega dne, ko so v preboldski tovarni zaropotale prve statve, pa do danes, ko je opremljena s sodobnimi stroji, ki jim streže že blizu tisoč zaposlenih delavcev. Številni podatki, grafikon, skice in fotografije, s katerimi je opremljena pričujoča zgodovinska knjižica, nam nudi svojevrsten vpogled v razvoj oziroma v transformacijo Prebolda in njegovega zaledja v zadnjih stotridesetih letih. Vse v knjigi zbrano in dokumentirano gradivo nam more služiti ne le za poznavanje pokrajinskega razvoja, temveč še prav posebej za pravilnejše predložitve sprememb v socialni strukturi savinjskega prebivalstva. Danes si prav težko predstavljamo, kaj je pomenila preboldska tovarna za ožji predel Savinjske doline pred stodvajsetimi ali stodesetimi leti, ko je dajala zaslužek več kot tristo- petdesetim delavcem (leta 1860 celo 422 delavcem in uslužbencem). Z njo vred so zaživele še nekatere vzporedne dejavnosti (npr. premogovništvo), ki so nudile nove možnosti za zaposlitev izven kmečkih domačij. Zato pa je ljudi na kmetijah vedno bolj in bolj obremenjevalo kmečko delo, obenem pa jim je bil prav s tem odmerjen tudi večji kos vsakdanjega kruha. In v tej luči je potrebno spremljati tudi razvojno pot preboldske tovarne v njeni okolici oziroma v vsem njenem nekdanjem ali današnjem zaledju.

Milan Natek

Novosti iz književnosti o Jugoslaviji

Igor Vrišer, *Centralna naselja v Jugoslaviji*, *Ekonomska revija*, Ljubljana 1968, št. 4, str. 295—350.

Studija nas seznanja s pojmovanjem in načini opredelitve hierarhije v prostorski mreži razporejenih centralnih naselij Jugoslavije. To je poizkus statistične strukturne analize, po sicer že znanih, toda za jugoslovanske razmere prilagojenih metodah. Podlaga za opredelitev in hierarhično razdelitev centralnih krajev je struktura in razvitost storitvenih dejavnosti, pri funkcijski opredelitvi pa struktura prebivalstva centralnih naselij po panogah dejavnosti. Storitvene dejavnosti je avtor razčlenil po funkcijah poslovnega, prometnega, trgovskega, obrtnega, upravnega, šolskega, kulturnega in zdravstvenega značaja. Posamezne tipe storitvenih dejavnosti je ovrednotil s točkami ter na podlagi skupnega števila točk, po določeni vrednostni lestvici, razdelil centralna naselja na sedem hierarhičnih stopenj. Na nivoju republik ter federacije je za posamezne stopnje centralnih naselij izračunal njihovo velikost po povprečnem številu prebivalstva, povprečno oddaljenost med centralnimi kraji vseh stopenj ter delež od skupnega števila prebivalstva in števila aktivnega prebivalstva po storitvenih dejavnostih.

Na osnovi podatkov o aktivnem prebivalstvu po panogah gospodarskih dejavnosti je funkcijsko klasificiral centralna naselja po specializaciji in gospodarski usmerjenosti. Posebej je analiziral faktorje razvoja mreže centralnih krajev mejnih področij na jugoslovanski strani ter obmejnih področij sosednjih držav. Osvetlil je probleme spreminjanja mreže in strukture centralnih krajev, ki so povezani z nastajanjem ter spreminjanjem funkcij političnih meja v zadnjih petdesetih letih.

V sklepnem poglavju nakazuje avtor probleme in vzroke pomanjkljive opremljenosti omrežja in hierarhije centralnih krajev po posameznih republikah in pokrajinskih enotah. Načena vprašanja monopolarnosti, biopolarnosti in strukture ter mreže vodilnih krajev Jugoslavije (enega vodilnega mesta — Beograd), dveh vodilnih (Beograd in Zagreb), ter večjega števila vodilnih centrov po federalnih enotah.

Problemi te vrste prav gotovo obstajajo, vendar jih bo mogoče bolje osvetliti šele z rezultati podrobnega študija. Praktikom bo tedaj mogoče nakazati predloge za njihovo rešitev ob uporabi večjega števila podatkov iz novejših razdobj. Študija je pomemben doprinos h geografiji Jugoslavije, z vidika specifičnih družbeno-gospodarskih problemov. Posebej je treba poudariti vrednost nazorno pripravljene karte centralnih krajev Jugoslavije.

Vladimir Klemenčič

F. E. Jan Hamilton, *Yugoslavia, Patterns of Economic Activity*. Bell's Advanced Economic Geographies, London, G. Bell and Sons, LTD, 1968. Strani 384, 24 skic.

Številnim tehtnim knjigam zunanjih strokovnjakov o Jugoslaviji in njeni ekonomiki se je zdaj pridružila še knjiga Jana Hamiltona, predavatelja londonske Šole za ekonomske in politične vede ter šole za slovanske in vzhodnoevropske študije na londonski univerzi. Jugoslovanske geografije Hamiltonova knjiga še posebno zanima, ker je — čeprav to ni posebej poudarjeno v naslovu — zares ekonomsko-geografska, to se pravi, s poudarkom na razlikah v regionalni strukturi in s tem zvezanih prostorskih problemih, pa tudi ker že poznamo njenega avtorja ne samo kot solidnega ekonomskega geografa na splošno, ampak tudi kot tehtnega in solidnega poznavalca naših razmer, ki se je za namene študijskega dela pri nas seznanil tudi z našimi jeziki in zato lahko uporabljal našo strokovno literaturo.

Svoje delo je avtor razdelil na štiri osnovna poglavja. V prvem, z naslovom *The Background to modern Development*, obravnava zgodovinske, demografske in naravne osnove (vključno energetske in mineralne vire) okolja, s katerim ima opravka gospodarski razvoj naše države. Predstavljeno je torej naše geografsko okolje v najširšem smislu besede. Da so pri tem zgodovinski faktorji posebno skrbno predstavljeni, je zelo na mestu, saj je brez njihovega poznavanja nemogoče razumeti tako aktualno problematiko velikih razlik v družbeno-ekonomskem razvoju jugoslovanskega prostora.

V drugem poglavju z naslovom *Policy and Postwar Economic Change* so obdelani faktorji, ki so se uveljavili v danem oziroma podedovanem okolju po zadnji vojni. Podan je pregled ekonomske politike in razvoja načrtovalnega sistema z vsemi njenimi fazami in včasih kar skokovitimi perturbacijami, pregled celotnega ekonomskega razvoja po letu 1945 in nazadnje izrpen pregled sprememb v prostorski razporeditvi gospodarskih dejavnosti. Tretje poglavje z naslovom *The Economic Sectors* vsebuje inventar gospodarskih podatkov po posameznih panogah, toda ne statično in deskriptivno, temveč vseskozi dinamično, po posameznih razvojnih fazah našega povojnega ekonomskega življenja, predvsem pa vedno tudi z vidika sprememb v prostorski razporeditvi. Najprej so obdelane spremembe v kmetijstvu na splošno, zatem posamezne poljščine in živina, gozdarstvo in ribištvo, industrija na splošno po svojih razvojnih smereh in spremembah v lokaciji, glavne industrijske panoge vsaka zase, promet ter na kraju turizem in trgovina. V četrtem poglavju z naslovom *Economic Regions and Planning* je podana regionalna sinteza: problemi ekonomske regionalizacije (z dobrim poznavanjem naše tovrstne geografske in ekonomske literature), gravitacijskih regij in ustrezne hierarhije centralnih krajev, administrativne razdelitve, pa problematika procesov regionalnega razvoja, še posebej razvoja zaostalih predelov (ob primeru Krasa in Makedonije) in predelov, ki so v razvoju napredovali (*advanced areas*, ob primeru Vojvodine, Slavonije in Hrvaške ter posebej Slovenije). Na zaključku skuša avtor zavzeti stališče še do raznih smeri naše regionalne politike, do t. i. »zon rasti« in »središč rasti«, do pojma t. i. »prioritetne zone razvoja«, ki naj bi bila panonska, do vprašanja večje ali manjše koncentracije nadaljnega razvoja, pri čemer bi spontana koncentracija v večjih mestih lahko pomenila po mišljenju nekaterih odklon od »socialistične teorije urbanizacije«. Tako v tem zaključku, kakor tudi v vseh drugih po-

glavjih, tudi v tistih, ki obravnavajo posamezne gospodarske dejavnosti, se seveda tudi avtor sreča z osnovnim »regionalnim« problemom Jugoslavije, razliko med razvitim »Severom« in zaostalim »Jugom«, z nadaljnjim naraščanjem te razlike, z vprašanjem smiselnosti eventualnega »socialno-političnega« razprševanja novih ekonomskih dejavnosti po zaostalih predelih, skratka z vsemi dilemami, ki prihajajo plastično do izraza zlasti ob naši reformi.

Ce bi knjigo, kakršna je, napisal naš geograf, bi jo morda ocenili samo kot dober priročnik, ki vestno informira o vseh plateh našega družbeno-gospodarskega razvoja in njegove prostorske diferenciacije, a se pri tem opira deloma na samostojne neposredne analize statističnih podatkov, pri tem pa skuša zavzeti čim bolj objektivno in stvarno stališče do zapletenih problemov države, ki je glede na stopnjo družbeno-gospodarskega razvoja po zaslugi svoje zgodovine tako raznolika, hkrati pa še polinacionalna. Na žalost moramo priznati, da jugoslovanski geografi sami takega dela doslej še nismo zmogli, zakaj naši podobni priročniki, ki jih je sicer že precej in nekateri med njimi kar solidni, se v splošnem vendar niso povzpeli nad stopnjo faktografske zbirke in niso dovolj značilno izluščili osnovnih prostorskih problemov Jugoslavije. Morda je za to mogoče najti tudi opravičilo: njihovi avtorji so živeli in pisali sredi naše stvarnosti, ki je pri iskanju nadaljnjih potov našega regionalnega razvoja nihala, pod vplivom notranjih in zunanjih faktorjev, med različnimi koncepcijami; zato so se do jasnejše in manj subjektivne orientacije v ustrezni problematiki mogli ali hoteli dokopati teže kakor pa na naših regionalnih in nacionalnih problemih nezainteresirani zunanji avtor, kakršen je Hamilton. Zato je za nas, ki še dalje živimo sredi vseh teh zapletov in jih pogosto presojamo močno subjektivno, knjiga, kakršna je Hamiltonova, tem zanimivejša in to ne samo kot priročnik, temveč kot osnova za razmišljanje in za nadaljnji študij. Za vsakogar med nami in ne samo za geografa, bo zelo koristno enostavno prečitati nekatere njegove formulacije o naših osnovnih problemih ter se ob njih globlje zamisliti. Med takimi formulacijami, ki jih je, bolj ali manj vidnih, obilo, bi opozoril samo na nekatere.

Na str. 145—151 načenna Hamilton problem razlik v stopnji razvoja med razvitimi in zaostalimi predeli Jugoslavije. V zvezi z opozorilom na koncept Borisa Kidriča iz leta 1948 o potrebi dolgoročnega načrta za omiljenje velikih medregionalnih gospodarskih razlik, riše na str. 149 takole podobo: »V tem pogledu je razdelitev Jugoslavije nekako vzdolž donavsko-savske črte (ne upoštevaajoč moravsko-varbarskega hodnika in južnih pristanišč) razdelitev na dva v tekmi neenaka svetova. Če bi tudi bilo mogoče na zaostalih področjih usposobiti delovno silo in odpraviti nepismenost, bi bila njihova največja pomanjkljivost popolno pomanjkanje kakršnega koli pravega prometnega omrežja, ki bi preskrbovalo dobro dostopnost do glavnih prometnih žil ob savsko-donavsko-moravsko-varbarski osi in ob jadranski obali, do glavnih urbano-industrijskih središč, do surovinskih virov in do drugih nerazvitih predelov. Celo danes torej ne moremo na Jugoslavijo gledati kot na ekonomsko enoto z enotnim tržiščem. Iz tega razloga bodo ostale, vse dokler ne bodo zaostala področja preskrbljena z zadovoljivimi komunikacijami, primerjalne prednosti (*comparative advantages*) izrazito na severozahodu, na severu centra, na severovzhodu in na vzhodu. Lokacija v teh predelih omogoča dostop do širšega tržišča ob manjših stroških ter dopušča s tem *ceteris paribus* višjo stopnjo dejavnosti in nižje proizvodne stroške. Razvoj v zaostalih področjih pa zadene na resne pomanjkljivosti v siromašnem prometu in dostopnosti tržišč in zato tudi v višjih prevoznih stroških, omejenih tržiščih, nižjih mezdah, v nižji stopnji proizvodnje in višjih proizvodnih stroških. Ob teh pogojih obstajajo določeni elementi regionalnega monopola, ki v deželi takšnega razvoja kakor je Jugoslavija, povzročajo, da je posebno pritegnitev zaostalih področij v proizvodnjo riskantna. Zato so seveda (str. 150) »Slovenci in Hrvati, ki lahko največ izgube s centralizirano administracijo in gospodarstvom, avantgarda decentralizacije, medtem ko so zastopniki za-

ostalnih republik in Srbi dajali prednost določeni meri osrednje ekonomske moči. Pa tudi v okviru posameznih republik (str. 151) je »nacionalni ponos na republiško glavno mesto vzbudil medmestno rivaliteto, vzpodbujajoč mogočnejšo namestitvev industrije in storitvenih dejavnosti v glavnih mestih kakor pa v manjših mestih in zaostalih področjih republike«. Zato so tudi »administrativne meje med republikami ostale ostre gospodarske meje med bolj razvitimi in precej zaostalimi republikami. Dober primer za to je meja med Hrvaško in Bosno« (str. 151). Napredek v zaostalih področjih je bil kljub prizadevanjem (str. 151) »nezadosten in so ob hitri rasti prebivalstva v osrednji Jugoslaviji še vedno ostali znaki siromaštva. Razvila sta se dva ekonomska pasova, bolj različna med seboj kakor kadar koli poprej. Prvi pas, ki se širi severno od črte Donava—Sava—Kolpa, je razvit, njegovo gospodarstvo se hitreje krepi, njegov dohodek hitreje raste, pri tem pa mu kljub dotoku delovne sile in dovozu surovin in zaostalih predelov primanjkuje tako delovne sile kot surovin. Drugi pas, južno od navedene črte, je še zaostal, njegovo gospodarstvo in dohodek naraščata počasneje in kljub odtoku delovne sile in odvozu surovin so v njem še obsežne rezerve delovne sile, ki išče zaposlitve, pa tudi surovin, ki bi jih lahko predelovali na mestu. Pot naprej je še dolg«. Isti problemi so v luči konkretnih podatkov osvetljeni tudi pri posebnem obravnavanju industrije (str. 22—250), kjer je podčrtana še ena razlika med Severom in Jugom: na Severu nadaljnja rast obstoječih velikih industrijskih središč, na Jugu večja razpršenost rudarske in industrijske dejavnosti. Odsevaja med drugim tudi v razlikah v kupni moči (str. 306—307), v narodnem dohodku in v indeksu relativnega razvoja (str. 327—350). Seveda se mora avtor v zvezi s tem dotakniti tudi problematike naše reforme, predvsem na str. 115, od koder naj navedem naslednjo njegovo formulacijo: »Čeprav je prezgodaj za presojo popolnih učinkov reforme, je gotovo, da zdaj prevladuje v usmerjevanju in lokaciji rasti načelo 'rentabilnosti' nad bolj nedoločenim, toda svojčas važnim kriterijem 'socialnega interesa' ali 'zadovoljevanja določenih socialnih potreb'. Tako lahko reforma sicer pospeši rast povsod. Vendar hkrati tudi spravlja v nevarnost politiko razvijanja zaostalih področij in ustvarja večja regionalna nesorazmerja, zakaj čim večja je odvisnost ekonomske rasti od avtonomnih fondov, tem večja je prednost razvitih področij.«

Ker se avtor v zaključni »regionalni sintezi« še posebej ukvarja s Slovenijo kot primerom razvitega področja (str. 348—350), nas ta odstavek še posebej zanima. Nekatere formulacije iz njega naj posredujem našim bralcem, prepuščajoč jih seveda v presojo njim samim. »Ta mala republika, z manj kot 9% prebivalstva Jugoslavije, prispeva skoraj s 17% h kosmatemu zveznemu družbenemu proizvodu. Povsem v nasprotju z intencijami zveznih planerjev, je ekonomska rast v tej najbolj razviti republiki Jugoslavije presegla rast v kateri koli od ostalih republik in je tako povzročila, da je medregionalna razlika v nivoju razvoja narastla, namesto da bi se ublažila. Ko je bilo to dejstvo po letu 1962 objavljeno, je to vzbudilo najnovejši vzpon nacionalizma. To enostavno podčrtava politično in socialno potrebo po realistični ekonomski politiki, ki naj bi se uveljavljala bolj smiselno kot doslej v smeri večje medregionalne enakosti v mnogonarodnostni državi, kjer se morejo medregionalne etnične razlike jasno istovetiti z ostrimi medregionalnimi gospodarskimi razlikami. Kaj je bolj značilnega, kot da so Slovenci po letu 1947 doživeli poprečno gospodarsko rast 9% na leto, 2% nad jugoslovanskim poprečkom, medtem ko so hkrati tretjino svojega dohodka prispevali v zvezni buđet za razdelitev med druge republike.« Med prednostmi, ki jih je imela Slovenija za nadaljnji razvoj, podčrtava avtor že zgrajeno železniško omrežje in že obstoječo industrijo, medtem ko je bila negativna stran obrobne lege Slovenije v okviru Jugoslavije paralizirana po izrednem »nodalnem« položaju Slovenije napram evropskim in čezmorskim tržiščem. Ta »nodalnost« je važna tudi za tranzitni promet. »Slovenska podjetja — na primer cestno-prevozna in trgovska podjetja iz Kopra in Ljub-

ljane — trgujejo po vsej federaciji z visokimi dohodki ob razmeroma omejenih investicijah«. Pri tem pa avtor ne pozabi omeniti, da je vendar glavni faktor rasti v Sloveniji »izobraženi, krepko delavni, vestni, sorazmerno učinkoviti Slovenci sam« (str. 349).

Morda je koristno navesti še zaključne ugotovitve odstavka o Sloveniji: »Za Slovenijo je značilna razpršenost mnogo novih industrijskih in storitvenih dejavnosti, kar so omogočile široko razporedene infrastrukturne možnosti ter uporaba hidroelektrične energije. S tem so se izognili marsikaterim stroškom velike zgotovitve, ki so povezani z velikimi mesti Zagrebom in Beogradom. Nauki slovenskih izkušenj so zelo važni. Podčrtujejo izredni pomen infrastrukture, podedovane proizvodne sposobnosti, usposobljene delovne sile in dobro uravnotežene regionalne ekonomske strukture za pospeševanje visoke stopnje ekonomskega napredka; jasno nakazujejo delovne smernice, ki so danes potrebne v nerazvitih predelih federacije« (str. 350).

Zdi se mi, da moram slovenskim bralcem posredovati in brez komentarja prepustiti v kritično presojo še eno Hamiltonovo formulacijo, ki zadeva Slovenijo in to iz poglavja o pristaniščih (str. 282): »Slovenija v celoti financira razvoj Kopra, da bi izrabila prekmorski trgovski potencial svojega ponosnega izhoda na morje in razbremenila Reko, čezmernege slovenskega in tranzitnega prevoza. Ta projekt pa je nujno vključil financiranje izgradnje nove železnice, ki pa bi imela večji ekonomski učinek, če bi bila del železnice Beograd—Bar, v področju, kjer so viri še premalo izkoriščeni. Vrh tega je slovenska železniška uprava, ki upravlja tudi stranske proge do Rovinja in Pulja v hrvatski Istri, uporabila določene tarifyne manipulacije, da je napravila iz Pulja, ki razpolaga z odlično luko in obstoječimi infrastrukturnimi možnostmi, mnogo manj privlačen izhod za razbremenitev Reke kakor je Koper. Ta taktika spominja na avstro-ogrsko diskriminacijsko prakso.«

Iz teh nekaj citatov je očitno, da mora knjiga zanimati vsakega od nas že zaradi žive problematike naše države, ki jo predstavlja in obravnava s svojim lastnim pogledom od zunaj, od strani. Zasluži pa tudi vso strokovno pozornost naših geografov po svoji stvarnosti, tehtnosti in solidnosti. Z vidika družbeno-geografskega raziskovalnega dela na področju Jugoslavije kaže posebej omeniti, da se je v njej Hamilton poskušal lotiti samostojne proučitve nekaterih vprašanj, katerih proučitev je zaman iskal v naši domači geografski literaturi. Kot zelo hvalevreden primer naj navedem njegovo hierarhično shemo centralnih krajev v Jugoslaviji (str. 332—333). Če glede tega ne bi imeli opravka s častno izjemo, da se je nekako istočasno s Hamiltonom tega vprašanja podrobneje lotil I. Vrišer s svojo študijo v ljubljanski »Ekonomske reviji« (o kateri poročamo v tem »Geografskem vestniku« posebej), bi nas inozemski geograf tudi v tem docela prehitel. Hamiltonova shema razlikuje predvsem centralne kraje treh stopenj, vsako z dvema podstopnjama. V prvo stopnjo prišteva Beograd kot metropolo in Zagreb kot sekundarno metropolo, kar nedvomno ustreza dejanskemu stanju. V drugo stopnjo spadajo t. i. provincialni centri, ki jih je osem, od tega 5 v Sloveniji, Hrvatski in Vojvodini (Ljubljana, Reka, Split, Osijek in Novi Sad) in 3 v osrčju ter na jugovzhodu Jugoslavije (Sarajevo, Skoplje, Niš). V tej skupini šteje po pravici Osijek in Niš v posebno podskupino (»sekundarnih provincialnih centrov«). Tretja hierarhična stopnja so regionalni centri (*Regional Service Centres*), ki jih je 62, a vključujejo tudi podskupino »sekundarnih regionalnih centrov«. Vsa druga občinska središča, po številu okrog 500, pa šteje Hamilton v četrto stopnjo, čeprav prišteva nekatera med njimi med »potencialne regionalne centre«. Zanimivo je avtorjevo opozorilo, da njegova hierarhična shema (1—8—62—500) presenetljivo ustreza Christallerjevi shemi (1—8—64—512).

Moje sorazmerno obsežno poročilo o Hamiltonovi knjigi ima predvsem namen opozoriti čim več naših geografov na to, da jo lahko s pridom neposredno uporabljajo ne samo kot informatorja, temveč tudi kot študijsko osnovo, čeprav bodo seveda do marsikatere avtorjeve trditve lahko zavzeli močno kritično ali različno stališče.

Svetozar Ilešič

Cvijičev zbornik — u spomen 100. godišnjice njegovog rođenja. Srpska akademija nauka i umetnosti. Odelenje prirodno-matematičkih nauka. Urednik Milislav Lutovac. Beograd 1968, strani 474.

Oktobra leta 1965 se je vršil v Koviljači simpozij ob stoletnici rojstva velikega jugoslovanskega znanstvenika, geografa Jovana Cvijića. Rezultati simpozija so nam sedaj dostopni v obliki Zbornika, ki vsebuje 42 referatov. Ker Cvijićevo bogato znanstveno-raziskovalno delo ni bilo omejeno samo na geografijo, je imel tudi simpozij širši značaj. Med avtorji referatov najdemo poleg vidnejših jugoslovanskih geografov tudi etnologe, sociologe, demografe ter predstavnike nekaterih sorodnih znanstvenih disciplin, kar se odraža v metodoloških razlikah obravnave posameznih problemov. Poleg tega so v referatih geografov očitne razlike v metodoloških izhodiščih, ki so večkrat prilagojena Cvijićevi obravnavi problemov. Zato je v nekaterih referatih čutili močno historično orientacijo.

Referati so v publikaciji razdeljeni na tri skupine. Šest uvodnih referatov je posvečenih prikazu Cvijića kot človeka in znanstvenika. Druga skupina referatov nosi naslov »Simpozij o krasu« in obsega 10 referatov, medtem ko je najboljše tretja skupina z značilnim naslovom »Simpozij o prebivalstvu in naseljih«; obsega 26 referatov.

Oris Cvijića kot človeka, terenskega raziskovalca in znanstvenega delavca je podal Milislav Lutovac v referatu »Jovan Cvijić — naučni istraživač i učitelj naučnog rada«. Podobno kot drugi avtorji uvodnih referatov, je Lutovac postavil v ospredje Cvijićevo antropogeografsko šolo, ki je začela proučevati človeka in družbo kot dejavnika geografskega okolja. V globalno analizo metodologije Cvijićevega znanstvenega dela je zašel Dušan Nedeljković v referatu »Osnovni metodološki preokret u Cvijićevom naučnom delu«, kjer ugotavlja, da je Cvijićeva orientacija k človeku in družbi v prvi vrsti rezultat naslednjih Cvijićevih lastnosti: razvitega okusa za ekonomska vprašanja, njegove znane socialistične kritičnosti in njegovega realnega humanizma. S tem, da je Cvijić posvetil veliko pozornost človeku, je zašel tudi na področja sociologije, etnologije in vrste drugih sorodnih znanstvenih disciplin. Cvijić je bil organizator etnologije v Srbiji in njenega pouka na univerzi v Beogradu. O tem in o Cvijićevi znanstveno-raziskovalni dejavnosti na področju etnologije poroča obširno Milenko Filipović v referatu »Jovan Cvijić i srpska etnologija«. Prav tako obsežen je referat Svetozara Čulibrka »Jovan Cvijić kao sociolog«, v katerem so podrobneje osvetljeni sociološki elementi v Cvijićevih delih, na prvem mestu v delih »Balkansko poluotrovo« in »Uputstva za proučavanje sela u Srbiji i ostalim zemljama«. V raziskavah porekla prebivalstva in naselij ter migracij je Cvijić posegel močno tudi na področje zgodovine, čemur je posvečen krajši prispevek Vladimira Stojančevića »Cvijićeva antropogeografska škola i njen doprinos našoj istoriografiji i istorijskoj geografiji«. Od uvodnih je za geografse posebno zanimiv referat Milorada Vasovića »Cvijićev rad na antropogeografiji jugoslovenskih i balkanskih zemalja s posebnim osvrtom na njegov opštedruštveni značaj«, ki je vsebinsko razdeljen na prikaz rezultatov Cvijićevih antropogeografskih raziskav in na odstavek o njihovem splošno družbenem pomenu. Avtor je kritično premotril Cvijićeve poglede na vprašanje izhoda Srbije na morje, na tako imenovano makedonsko vprašanje in na meje države SHS s sosednjimi državami.

Referati o krasu prikazujejo najrazličnejšo kraško problematiko, s poudarkom na kraški hidrologiji. Večina avtorjev izhaja iz rezultatov Cvijićevih raziskav in jih dopolnjuje z novejšimi dognanji in rezultati svojega terenskega dela. Josip Roglič v referatu »Odnos riječne erozije i krškog procesa« govori o koroziji kot glavnem tvorcu planot v okviru kraškega procesa ter polemizira glede tega s Cvijićevimi tezami. O korozijskem procesu govori tudi Ivan Gams v referatu »Neka merenja intenziteta korozije u Dinarskom krasu i njihov značaj za geomorfologiju«. V referatu je v ospredju vprašanje odvisnosti korozijskega procesa od litološke zgradbe, temperature vode, pedobioloških dejavnikov in količine padavin. Avtor je

izračunal in kartografsko prikazal korozijsko intenzivnost za porečja večjih rek na vsem Dinarskem krasu. Problematike korozije so se lotili tudi Nikola Milojević, Budimir Filipović in Nadežda Dimitrijević v referatu »Uticaj sifonalne cirkulacije na proces karstifikacije u Vrdničkom basenu«. V enem od opušenih rudniških jaškov, katerega je pred 34 leti zalila voda, avtorji na podlagi poznavanja kvantitete procesa raztapljanja in odnašanja apnenca ugotavljajo vrednost karstifikacije.

Kompleksen prikaz kraške hidrologije je podal Dušan Dukić v referatu »Režim reka u krasu Jugoslavije«. Težišče je na prikazu režima in vodnega pretoka rek dinarske kraške regije, ki predstavlja veliko večino kraškega površja Jugoslavije. Tudi Ivo Baučić v svojem referatu »Neke osobnosti podzemne cirkulacije vode u Dinarskom kršu« nam slika posebne pogoje, ob katerih se razvija hidrologija na Dinarskem krasu ter shemo njene cirkulacije na primeru Cetine, kjer je imel avtor kot sodelavec podroben vpogled v rezultate obsežnih raziskav za potrebe hidroelektrarne. Avtor poudarja, da raziskave kraške hidrologije močno zaostajajo za potrebami prakse. Probleme kraške hidrologije v nečistem krasu obravnava tudi Dragutin Petrović (»Posredni i relativni zagat«) in to podrobneje na primeru Zlatske reke. Končno je potrebno omeniti s področja kraške hidrografije še prispevek Tvrta Kanaeta »Sedra u nekim našim rijekama«, ki predstavlja v glavnem primerjavo dosedanjega znanja o genezi tega pojava.

Zadnji trije referati o kraški problematiki so teritorialno vezani na Srbijo. Čedomir Milić poroča o »Jamah kao indikatorih periglaciala u krasu Istočne Srbije«, Jovan B. Marković pa o »Pocerskem merokrasu«. Referat Jelene Marković-Marjanović z naslovom »Prilog poznavanju pečina i okapina Srbije kao staništa paleolitskog čoveka« vsebuje predvsem evidentiranje jam ter opis njihovih sedimentov, favne in flore ter opozarja na pomembno vlogo Cvijića pri proučevanju paleolitika.

Zadnji, najobsežnejši del Zbornika se nadalje deli na referate o prebivalstvu in na referate o naseljih. Od prispevkov o prebivalstvu se jih vsakor največ ukvarja z migracijami. Milisav Lutovac poroča v svojem referatu »Migracioni procesi stanovništva Jugoslavije« o selitvah prebivalstva od časov Turkov naprej. Migracijske tokove razdeli na tri obdobja; preseljevanje v času Turkov, preseljevanja v času nastajanja nacionalnih držav pa vse do druge svetovne vojne in selitve po letu 1945. Historično orientirani referat dopolni avtor v tretjem delu s posplošenim prikazom novih migracijskih procesov. Najnovejše migracije prebivalstva na relaciji podeželje—mesto so obravnavane v referatih Brede Vlahović in Dušana Drljače »Nova etnička kretanja i pregrupisanja u Srbiji u vezi s razvojem industrije« ter Miljane Radovanović »O nekim pitanjima etnološkog proučavanja dnevnih migracija«, pri čemer drugi, etnološki referat obravnava predvsem znana dejstva iz naše novejšje geografske literature. Bistveno drugačen je referat Vladimirja Klemenčića »Migracije stanovništva u Sloveniji«, kjer avtor v jedrnatih oblikih podaja pregled migracij od začetka 19. stoletja naprej. Po socialnih, ekonomskih in političnih vzrokih razvrsti avtor migracije v Sloveniji v tri obdobja: v predindustrijske do 20. stoletja, prehodne do leta 1945 in industrijske po letu 1945; posledica zadnjih je oblikovanje mestnih regij.

Gibanje števila prebivalstva med leti 1869 in 1961 ter prirodni prirastek sta osnova referata Mladena Friganovića z naslovom »Osnovno obilježje dinamike i strukture stanovništva našeg jadranskog područja«. Celotno jadransko področje Hrvatske je razdeljeno na tri regije (Istro, Kvarner in Dalmacija). Prikazani rezultati so del obsežnih avtorjevih raziskav, ki so delno že znani. Problematiko širše regije nam podaja tudi Mitke Panov v referatu »Neki aktualni antropogeografski problemi SR Makedonije«. V ospredju so seveda populacijske posledice hitrega gospodarskega razvoja republike, ki se kažejo v hitri rasti mest in števila mestnega prebivalstva, v manjšanju števila prebivalstva v agrarnih naseljih ter v depopulaciji in

opuščanju obdelave zemlje v višjih področjih. Na koncu so navedene tudi nekatere misli za reševanje negativnih posledic industrializacije in urbanizacije. Prav tako zanimiv je tudi referat Jakim Sinadinovskega z naslovom »Osnovne strukturalne promene stanovništva SR Makedonije u posleratnom periodu razvitka«, v katerem je avtor globlje posegel v sodobne migracijske tokove raznih narodnostnih skupin.

Avtorja Petar Vlahović (»Neke endogamne grupe na teritoriji Jugoslavije«) in Mirko Barjaktarević (»O etničkoj strukturi Balkanskog poluostrva«) se ukvarjata predvsem s Cvijičevimi ugotovitvami v naslovu navedenih problemih. Sicer pa je značilna za večje število referatov, predvsem negeografov, močna naslonitev na Cvijičeve metode in rezultate njegovega dela ter odsotnost uporabe splošno znanih novejših geografskih virov (Rančić, Sinadinovski, B. Vlahović-Drljača, Ristić).

Osnovne misli o konceptu moderne demografije je podal Miloš Macura v referatu »Savremeni tokovi i perspektive demografskog razvitka Jugoslavije«. Poudaril je potrebo po istočasni raziskavi, primerjavi ter medsebojni povezavi večjega števila demografskih pokazateljev. Tudi referat Miroljuba Rančića »Zapažanja o promenama i tendencijama u osnovnim asociacijama stanovništva Jugoslavije« prinaša za geografa veliko zanimivega s področja določevanja posameznih demografskih enot. Avtor razpravlja o statusu družine, gospodinjstva ter o strukturi gospodinjstev, kar je vsekakor problem, pred katerim se geograf velikokrat znajde. Zadnji trije referati s področja populacije so močno statistični. Dušan Breznik govori o »Fertilitetu stanovništva Kosova i Metohije«. Posebno zanimiva je primerjava tega izjemnega področja z drugimi republikami. Kosovo je tudi v središču zanimanja referata Kosovke Ristić z naslovom »Odnos broja stanovnika i obradivnih površina u nekim selima na Kosovu«, medtem ko poroča Miroslav Rašević o »Pismenosti stanovništva Jugoslavije«.

Druga skupina referatov s področja družbene geografije prikazuje problematiko naselij. Vsekakor je najširše v to segel Ivan Crkvenčić v referatu »Suvremene koncepcije geografskog proučavanja naselja«. Avtor je nanizal celotno problematiko modernih družbenogeografskih raziskav mesta, pri čemer se je še posebno zadržal na problematiki klasifikacije mestnih naselij, dalje na problematiki mestnih meja, pri čemer je mestni in obmestni prostor tudi hierarhično razčlenil. Osrednji problemi mestne geografije so vsekakor razporeditev funkcij, funkcijska diferenciacija mestnih predelov ter struktura zazidave in populacije kot posledica splošnega socioekonomskega razvoja.

»Historijsko-geografska problematika urbane mreže Jugoslavije u odnosu na osobine njenog suvremenog razvoja« je naslov referata Veljka Rogića; v njem je prikazan pomen historične naselbinske mreže za današnji razvoj mest Jugoslavije in njenega sosesdstva ter razvoj mest Jugoslavije od začetka 19. stoletja naprej po osmih velikostnih skupinah. Takšen pregled rasti naših mest v različnih političnih in ekonomskih razmerah je vsekakor koristen tudi kot izhodišče novejšim raziskavam naših mest. Tudi Olga Savić podaja problematiko mestnih naselij v referatu »Razvitak uticajnih sfera nekih pomoravskih gradova« skoraj v celoti samo s historičnega vidika. Skoraj nič ni bilo doslej v geografski literaturi napisanega o najbolj aktualnih problemih velikih mest, ki stopajo tudi pri nas vse bolj v ospredje. Nanje je v dobro dokumentirani obliki opozoril Nebojša L. Carić v referatu »Neki problemi gradskih naselja u svetu i kod nas«. V ospredju razprave so naslednji problemi: onesnaženost zraka, mestno zelenje, gostota mestnega prometa, optimalna velikost mestnih naselij in lokacija industrije v odnosu do stanovanjskih sosesk.

Iz skromnega števila prispevkov (samo dva) o neurbanih (vaških) naseljih se podobno kakor v Sloveniji kaže tudi v jugoslovanskem merilu pomanjkanje zanimanja za tovrstno problematiko kljub dejstvu, da se v neurbanih naseljih dogajajo prav tako intenzivni procesi kakor v urbanih.

Tudi oba referata, Vladimira Djurića (»Novi procesi u razvitku seoskih naselja Jugoslavije«) in Jovana Trifunoskega (»Seoska naselja u SR Makedoniji«) ne prikazeta podrobneje procesov in problematike transformacije neurbanih naselij. Djurić na splošno našteva znane procese transformacije neurbanih naselij in tipološke spremembe, ki so pa v resnici v različnih področjih ob različnih socioekonomskih strukturah mnogo bolj pestre. Podobno velja za referat Trifunoskega, ki je v glavnem informativne narave.

Pestrost obravnavane problematike na Cvijićevem simpoziju kažejo tudi drugi referati s področja geografije naselij. V referatu Mihajla Kostića (»Geografski položaj banjskih i balneo-turističkih naselja u SR Srbiji«) so prikazani predvsem reliefni dejavniki za izgradnjo turističnih zmožljivosti in prometno povezavo potencialnih mineralnih izvirov z večjimi mestnimi središči. »Razvitak nekih rudarskih naselja u istočnoj Srbiji« je referat Branimira Dakića, kjer je prikazan povojni razvoj Majdanpeka in Bora ter še posebno nagla rast Resavice na račun okolnih naselij.

Velikokrat je bila doslej tudi med geografi poudarjena potreba po raziskavah mikroklima v naših mestih, ki bi služile praksi. Katarina Milošavljević nam je v referatu »Primena klimatoloških elemenata pri planiranju naselja« konkretno sicer bolj malo povedala o posebnostih tovrstnih raziskav in njihovi metodologiji, je pa poudarila njihovo ekonomsko vrednost pri gradnji novih stanovanjskih sosesk v Beogradu in Novem Beogradu, kjer skupno redno deluje 14 klimatoloških in 29 padavinskih postaj.

S problematiko naselij kot statističnih enot in s spremembami njihovih meja nas seznanja Milenko Ban v referatu »Naselja kao predmet statističkog istraživanja«. V referatu je podrobneje razložen sistem kartoteke naselij v Žveznem zavodu za statistiko. Tudi v skupnem referatu Nade Penezić in Milenka Bana (»Promene u sastavu i nazivima naselja«) smo seznanjeni s statističnimi merili spremembe števila, imena naselij in podobno.

Kot celota je Cvijićev zbornik nedvomno tehten doprinos geografski znanosti. Vendar pa je v nekaterih referatih, predvsem v tistih, ki obravnavajo lokalno problematiko, vendarle močan vpliv Cvijićeve antropogeografske šole še premalo dopoljen z upoštevanjem rezultatov najnovejšega geografskih raziskav in njihovih metod. Referati s področja različnih sorodnih znanstvenih disciplin so vsebino Zbornika obogatili, zlasti tam, kjer so posegli v reševanje problemov, ki so skupni geografom (kot na primer statistika).

Mirko Pak

Ivo Baučić, Cetina. Razvoj reliefa i cirkulacije vode u kršu. Radovi Geografskog instituta sveučilišta u Zagrebu, zvezek 6, Zagreb 1967. 161 strani in 6 kart v prilogi.

Ta disertacija zagrebškega geografa obravnava geomorfološko, zlasti pa hidrološko morebiti najzanimivejši del dinarskega krasa, ki je bil obenem tudi najbolj proučen. Obravnava dolino Cetine in vse njeno porečje, ki zajema naša najizrazitejša in največja dinarska kraška polja v Zahodni Bosni. Nanje odpade kar 618 km², saj so tu Kupreško, Glamočko, Duvanjsko in Livanjsko polje, ki samo meri 404 km². To je predel zelo mladih paleogeografskih sprememb, ki se odražajo v tem, da meri popolna serija mezozojskih skladov čez 5000 m, neogena pa so navrtali na Livanjskem polju nad 2000 in na Duvanjskem polju do 2500 m. Razgibana tektonska zgradba z neogenimi jezovi na severu in eocenskim jezom pred morjem ter mladi tektonski premiki so tako zapletli hidrografska mrežo, da je z vso tehnično dokumentacijo upravičena trditev, zapisana na str. 106: »Nobeden ponor ne pošilja vode samo v en izvir in niti en izvir ne dobiva vode iz enega ponora.«

Če k temu še dostavimo, da je v porečju Cetine geološka in hidrološka struktura pojasnjena s številnimi vrtnami in drugačnimi raziskavami v okviru izdelave projekta za HE Cetino, so izpolnjena naša pričakovanja, da

smo v Baučičevi knjigi končno dobili dolgo zaželeno ovrednotenje tehničnih raziskav za teorijo o krasu, kakršno gojimo v okviru geografije.

Baučić začenja analizo z opisom reliefa in jam, kjer je pri raziskavah tudi sam sodeloval. Nato preide v podajanje geološkega razvoja, kakor ga je posnel iz zelo številnih in večidel neobjavljenih tehničnih elaboratov. Po njih se začenja kopna faza po pirenejski orogeni fazi konec eocena. Med savsko orogeno fazo v začetku miocena se formira depresija zahodnobosanskih kraških polj in v njej se začno odlagati debele, pretežno jezerske plasti, ki jih geologi delijo v tri skupine. Prva, iz spodnjega miocena ima na Glamočkem, Duvanjskem in Livanjskem polju enak razvoj v enotni depresiji. Med sedimentacijo do 1500 m debele druge skupine štajerska orogena faza prekine zvezo med glamočkim in livanjsko-duvanjskim bazenom. Tektonski premiki med spodnjim in srednjim pliocenom pomenijo konec jezerske faze in pričetek erozije, ki jo je prekinila kvartarna akumulacija. Na vprašanje, od kod izvirajo tako debeli neogeni sedimenti, odgovarja avtor na str. 119, da iz srednjebosanskega skrilavega gorovja, odnosno iz spodnjetriadnih skladov na robu kupreske in glamočke paleodepresije. Ker v današnjem orografskem območju livanjsko-duvanjske paleodepresije niso zastopani triadni klastični sedimenti, je treba domnevati, da so laporji, gline in peščenjaki, ki so se odložili v tej največji paleodepresiji jugozahodne Bosne, po poreklu z roba Kupreskega polja. Od tod naj bi jih po Baučičevem mnenju reke po končani jezerski fazi preložile v nižjo livanjsko-duvanjsko jezersko depresijo (str. 119). Mislim, da taka razlaga ni prepričljiva; avtor je preveč ostal pri geoloških naziranjih, pri tem pa izpustil priliko, da bi dokazal, kako bistveno so eksogene sile do danes spremenile površje in pri tem silno skrčile odejo terciarnih klastičnih sedimentov na oaze v kraških poljih. Oporo za to bi lahko našel tudi v geološki ugotovitvi, da so v drugi skupini neogena zastopane plasti tufov, čeprav v okolici ni več vulkanskih kamenin neogene starosti.

Številna barvanja so za porečje Cetine ustvarila podobo križajočih se vodnih tokov, ki pa ubirajo ob raznih vodostajih različne smeri, kar vse skuša Baučić tolmačiti z paleogeografskim razvojem. Za dinarsko poprečje je hidrografska mreža Cetine izredno prepletena in raznolika, saj so tu ponori s kapaciteto do 76 m³/sek (Sujice na Duvanjskem polju) ter podzemeljski potoki, ki nekateri prebijajo fliš ali tečejo pod neogenim jezero v poljih ali mimo njega in imajo v podzemlju izmerjene hitrosti od 0,6 do 25,9 cm/sek. Z vrtnami, ki so v celoti ugotovile, da prepustnost pojema z globino, so med drugim ugotovili, da na jugozahodnem robu doline Cetine podzemeljske vode ob visokem vodnem stanju odtekajo proti Cetini, ob nizkem pa obratno, naravnost proti morju. Soglašamo morda z Baučičem, da nastopajo na krasu vsi mogoči hidrološki sistemi in da jih moramo ugotavljati šele s temeljitimi raziskavami. Vendar bi pričakovali, da bi v luči razmer v porečju Cetine posegel v diskusijo o povezani kraški vodni masi, kot jo skušajo interpretirati na osnovi ugotavljanj s trosi v Severnih apneniških Alpah in z drugimi modernimi teorijami po svetu.

Največ svojih spoznanj je Baučić vnesel pri obravnavanju reliefa, zlasti nastanka ravninok znotraj kraških polj; le-ti so nastajali v zvezi z erozijskim zniževanjem neogena, ob katerem se je na odtočni strani uveljavljala intenzivna robna korozija na apnencih. Razmeroma slabo so obdelani kvartarni sedimenti na kraških poljih in tedanja jezera, ki so komaj omenjena. Bralec se vpraša, zakaj vztraja avtor pri »ponikvi« kot imenu za vrtačo.

Po izidu Baučičeve knjige je jasno, da ne more mimo ugotovitev v porečju Cetine nihče, kdor še hoče pisati o razvoju dinarskega krasa. Obenem nas Baučić z navedbo obilnih virov napoti k originalnemu gradivu, ki je pogosto težko dostopno.

Ivan Gams

Nekaj novosti iz geomorfološke književnosti

Karl Albert Habbe, Die würmzeitliche Vergletscherung des Gardasee-Gebietes. Studien über Vorbereitung und Formenschatz der jungquartären Ablagerungen am Alpensüdrand zwischen Chiese und Etsch. Freiburger Geographische Arbeiten, Heft 3, Hans Ferdinand Schulz Verlag Freiburg i. Br. 1969. 245 strani, 4 slike ter 11 kart in profilov.

Karl Albert Habbe nam je dal s svojo knjigo zelo izčrpen pregled pleistocenske zaledenosti Gardske kotline ter sosednjih dveh dolin Chiese ter Adiče pa tudi manjših gorskih skupin Vestino in Monte Baldo, ki se strmo dvigata iznad Gardskega jezera. Avtorjeva zelo originalna zapazanja ter široka polemika o kriterijih dosedanjih raziskovalcev pa dajejo knjigi še širši teoretski pomen, kar še posebno poveča njeno vrednost.

V gorskih skupinah Vestino in Monte Baldo je po avtorjevem mnenju potekala ločnica večnega snega v zadnji ledeni dobi v višini 1450 — 1550 m. torej precej niže, kot so to mislili doslej, številni manjši ledeniki pa so segli še po pobočjih navzdol. Njih dolžina je bila močno odvisna od izoblikovanosti preglacialnega reliefa, ki je ustvarjal različne možnosti za kopičenje snega in ledu.

Med ledeniki, ki so se pomikali iz Dolomitov po glavnih dolinah navzdol, je zapustil še najmanj razločne sledove ledenik v dolini reke Chiese. Toda tudi tisti skromni ostanki, ki jih je tu našel Habbe, dokazujejo, da se ta ledenik v zadnji ledeni dobi ni zaključil ob jezeru d'Idre, kot se je domnevalo doslej, marveč se je pomikal še naprej nekako do kraja Nozza, kjer začenjajo tudi ustrezne akumulacijske terase.

Veliko lepše morenske nasipe pa je ob vstopu v Padsko nižino odložil ledenik, ki se je pomikal po dolini Adiče in še posebno gardski ledenik, ki je odložil na južnem obodu Gardskega jezera širok venec moren in tako ustvaril eno najlepših čelnih kotanj na vsem južnem vznožju Alp. K tako mogočnemu razvoju ledenika je veliko prispeval led iz doline Adiče, ki se je dotekal sem preko dolinskega pretržja Sioia.

Ob študiju moren, ki obdajajo čelni kotanji slednjih dveh ledenikov, začneja Habbe široko razpravo o časovni opredelitvi moren. V tej zvezi je avtor podal zelo izčrpen pregled dosedanjih raziskav. Polemizira s starejšimi raziskovalci, ocenjuje njihove metode in daje posebno k pedološki zelo veliko kritičnih pripomb. Opozarja, da so dosedanja raziskovalci pri tolmačenju preperelosti različnih moren vse premalo upoštevali krajevne klimatske razmere in razlike v kamninski sestavi, kot tudi človekov poseg v pokrajino, saj se je s krčenjem gozda, z oranjem, gnojenjem ter namakanjem značaj tal krajevno lahko močno spremenil. Avtor naglašja, da so tudi različni denudacijski procesi odstranili iz moren veliko prepereline, tako da so danes različno stari nasipi med seboj močno podobni. Pri tem nima pred očmi samo pleistocenske denudacije ter soliflukcije, marveč tudi holocensko in to predvsem antropogeno, ki jo je sprožil človek s svojimi posegi v naravo. Seveda so se vsi ti procesi omejili zgolj na preperelino in puhlice, ne pa na samo morensko gradivo, kot npr. na severni strani Alp, kjer so bili še izdatnejši.

Zaradi tako številnih in raznolikih faktorjev, ki jih je komaj mogoče kompleksno zajeti, avtor močno dvomi v uporabnost pedološke metode ter meni, da je uporabna šele v povezavi z drugimi metodami. Tu misli predvsem na že staro morfološko metodo, ki sloni na podrobni analizi izoblikovanosti morenskih nasipov ter študiju zelo zapletenih zvez med njimi ter ustreznimi akumulacijskimi terasami.

S tako zasnovano delovno metodo je avtor časovno razvrstil posamezne morenske nasipe v proučevanem področju. V okviru moren, ki jih je imel Penck za würmske, je ugotovil nasipe dveh poledenitev. Zadnji poledenitvi (würm) pripisuje enega oziroma dva veličastna in lepo ohranjena morenska nasipa, ki sta anslonjena na morene predhodne poledenitve in zato najvišja v vsej morenski pokrajini (»Hauptmoräne«). Starejši nasipi pa se nadaljujejo še izpred würmskih moren (»Aussere Moränen«), so nižji, bolj položnih oblik

in veliko močneje razčlenjeni. Zato jim pripisuje avtor že mladoriško starost (riss II). Riško-würmska preperelina je iz njih že skoraj docela odstranjena in pomešana z denudiranimi würmskimi publicami. Do poglobitvenega odstranjanja te prepereline ni prišlo tekom würmske poledenitve, marveč šele v postglacialu, predvsem po izkrčenju širših površin gozda.

Izpred enih in drugih moren se širijo obsežne akumulacijske terase. Mladoriške se dvigajo ob morenah okrog 20 m nad würmskimi, z oddaljevanjem od njih navzdol ob rekah pa se jim počasi približajo in celo potonejo pod würmsko naplavino.

Penckovih, močno deformiranih »starih moren« (Altriss), ki jih prekriva več metrov debela preperelina in različni eolski nanosi, avtor ni podrobneje razčlenil. Vse skupaj uvršča v riško dobo (riss I), le za nekatere skromne ostanke ledeniških odkladnin dopušča možnost, da utegnejo biti starejši. Tudi pred staroriškimi morenami se širijo široke terase, ki proti jugu potonejo pod würmsko naplavino. Zelo močan naklon teh teras proti jugu tolmači avtor z grezanjem Padske nižine.

Podrobne proučitve pa so bili deležni tudi nasipi, ki so jih odložili würmski ledeniki, ko so se umikali z moren največjega obsega. Habbe je ugotovil šest zastojev, od katerih je le pri zadnjem, šestem, prišlo do rahlega ponovnega napredovanja.

Vsi ti rezultati se dobro ujemajo z razmerami pri nas v Blejsko-radovljiški kotlini, kjer smo našli v okviru Brücknerjeve »mlajše morenske pokrajine« (würm) prav tako morene dveh poledenitev. Najmlajše pripadajo nesporno würmu, za starejše pa smo pustili še odprto vprašanje ali pripadajo starejšemu würmu (würm I) ali mlajšemu rissu (riss II). Posrečilo pa se nam je razčleniti tudi morene tako imenovane »stare poledenitve«. Za mlajše iz te skupine domnevamo da so riške (morda riss I), starejše pa utegnejo biti mindelske starosti. Do teh zaključkov smo prišli na osnovi zelo vsestranskega proučevanja, upoštevajoč tudi pedološko metodo. Se posebno tehtne rezultate pa nam je dal podroben študij preperelosti posameznih kosov eruptivnih kamenin ter peščenjakov, ki so se ohranili v preperelini.

Svetlejši pas, ki obrobja posamezne kameninske kose ter izkazuje njihovo najintenzivnejšo preperelost, seže po würmskih nasipih do 0,5 mm globoko, pri starowürmskih oziroma mladoriških (riss II) do 2 mm, pri riških (morda riss I) 4–5 mm, pri mindelskih pa 10–15 mm globoko in tudi sama jedra teh skal so že močno preperela.

Menimo, da bi prinesla ta metoda tudi v področju Gardskega jezera, o katerem poroča Habbe, več jasnosti, predvsem pri razčlenjevanju moren tako imenovane »stare poledenitve«.

Milan Šifer

The Encyclopedia of Geomorphology. Uredil R. W. Fairbridge. Reinhold Book Corporation, New York—Amsterdam—London. 1968. 1295 strani.

Po Bauligovem *Vocabulaire franco-anglo-allemand de géomorphologie* (1956) je ta 1295 strani drobnega tiska in več kot tisoč ilustracij obsegajoča knjiga verjetno najpomembnejše delo, ki je na področju geomorfologije izšlo v povojni dobi. Urednik, profesor geologije na Kolumbijski univerzi v New Yorku, Rhodes W. Fairbridge, je k sodelovanju pritegnil več kot sto strokovnjakov iz geomorfologije in sorodnih panog iz številnih dežel, tudi iz vzhodnoevropskih. Iz Jugoslavije sodeluje le eden, s prispevkom o slepih dolinah. Knjiga pomeni zaradi svetovnega sodelovanja v marsičem zadnjo besedo, ki jo je izrekla geomorfologija. Sodelovanje zagovornikov najnovejših smeri pa ima tudi senčno plat v tem, da bo bralec našel v knjigi tudi kaj spornega, kar še ni prevel veter razvoja geomorfologije. Nedvomno pa nudi knjiga izredno obsežen pregled problematike po svetu, ki ne zadeva samo geomorfologije, temveč tudi hidrologijo, glaciologijo, sedimentologijo itd. Razmeroma slabo je zastopana pedogeneza in med geomorfološkimi panogami kras. V preglednem sestavku o krasu je med drugim napačno na-

vedeno, da izhaja ime s področja »severno in južno od luke Rijeke v Jugoslaviji«. V ospredju so tektonska, klimatska, zlasti kvartarna geomorfologija in nekatera poglavja dinamične geomorfologije (neotektonika). Med gesli se odlikujejo »Kvantitativna geomorfologija« A. Strahlerja (14 strani), poglavje o kvartarju R. W. Fairbridga (20 strani), ki je tudi sicer prispeval največ gesel, ter poglavje o geomorfologiji podvodnega reliefa N. C. Flemminga (20 str.).

Enciklopedija, ki je menda prva te vrste na svetu, ne razlaga samo geomorfoloških terminov, temveč je obenem kompendij regionalne geomorfologije, ker so pojmi često razloženi z konkretnimi primeri, kot na primer gorski sistemi po svetu. Pri tem je najslabše zastopana Azija.

Ivan Gams

Iz hidrogeografske književnosti

Frankdieter Grimm (Leipzig), *Das Abflussverhalten in Europa — Typen und regionale Gliederung*. Wissenschaftliche Veröffentlichungen des Deutschen Instituts für Länderkunde. Neue Folge, 25/26 — Leipzig, 1968, p. 18—180.

V sodobni hidrogeografiji, točneje potamologiji, je čedalje očitnejša težnja po sintetiziranju dosedanjih spoznanj, posebno tistih, ki so se nakoščila v zadnjih treh ali štirih desetletjih. To velja v prvi vrsti za rečne režime. Toda pri tem ne gre samo za obravnavanje vodnih režimov posameznih rek, pa tudi ne zgolj za klasifikacije in tipizacije teh režimov, temveč gre čedalje bolj za hidrološko klasifikacijo prostora: pokrajin, kontinentov in celotne zemlje. Skratka, gre za podobno regionalizacijo, do kakršne so se že npr. dokopali v klimatologiji, pedogeografiji ali fitogeografiji.

Da prihaja do regionalne hidrološke klasifikacije tako pozno, je več vzrokov. Pri tem niso niti toliko v ospredju metodološki problemi, bolj pa pomanjkanje ustreznih podatkov, saj je mreža hidroloških postaj po svetu še vedno močno pomankljiva, opazovanja kratkotrajna, podatki pa zelo nenetni. Kljub temu je čedalje več poskusov, da bi prišli na osnovi tekočih voda do prostorskih hidroloških klasifikacij večjih ali manjših delov sveta, pa tudi celotne zemlje. Razen Pardéja, ki je v tem pogledu precej prispeval, so se hidroloških klasifikacij lotili sistematično in velikopotezno zlasti v Sovjetski zvezi, saj so sovjetski hidrogeografi že izdelali hidrološke klasifikacije ne samo za SZ, temveč tudi za Evropo in celotno zemljo (Zajcev, Lvovič, Kuzin itd.). V zadnjem času pa je videti, da se težišče tovrstnih raziskav prestavlja v Srednjo Evropo, zlasti v obe Nemčiji (Keller, Nippes, Hein, Grimm itd.). To velja tudi za Grimmovo študijo, ki ni pomembna samo v stvarnem, temveč tudi v metodološkem pogledu.

V Evropi je Grimm opredelil kar 55 tipov rečnih režimov, ki jih je poimenoval po posameznih rekah, enega tudi po Savi. Glede na oblike in vzročne zveze je te tipe razporedil v 9 skupin, te pa v 3 glavne kategorije, ki jih je označil podobno kot Pardé (pluvialna, nivalna in nivo-pluvialna).

Hidrološko razčlenitev Evrope je avtor prikazal tudi kartografsko. Na prvi karti (Odočne razmere v Evropi), v merilu 1:5 milj je z 11 barvnimi ploskvami označil nastop visoke vode (prvi maksimum), pri čemer je leto razdelil na dvomesečna obdobja. S črtkastimi znaki je opredelil specifični odtok s 7 stopnjami, s posebnimi znamenji pa je označil še intenzivnost prvega maksima s 5 stopnjami in drugega maksima s 3 stopnjami. Na ta način je dobil pregledno, a dovolj natančno karto, ki dobro ustreza tudi v tehničnem pogledu.

Druga karta, kjer so prikazani odočni tipi, je bolj podrobna (merilo 1:8 milj). Najprej je z barvami označenih 9 skupin odočnih režimov, znotraj teh barvnih ploskev pa je avtor s črtami omejil še področja posameznih vodnih režimov ter jih označil po rekah in s formulami, ki močno spominjajo na oznake Köppenove klimatske klasifikacije. Za ilustracijo naj

navedemo primer iz Slovenije: II skupina — Savski režim ($H_1 > FC fs$), kar pomeni, da gre za pluvialni režim (H sk), v katerem je odtočni maksimum jeseni (H) in sicer sept.—okt. (H_1), ki je večji ($>$) od pomladanskega maksimuma (F), pri čemer je specifični odtok večji od 20 l/sek/km² (C), medtem ko je minimum poleti (fs).

Zanimivo, da se vodni režim, imenovan po Savi, ne razprostira samo na južni strani Alp, temveč ga najdemo tudi na južnem Norveškem. Tudi Taravo — režim, ki obsega večino Slovenije, je razen v Jadranskem primorju in Padski nižini tudi še na Korziki (od tam je tudi ime) in Balearih, prav tako pa tudi na Skotskem. Sploh se nam pri Grimmovi klasifikaciji kaže precejšnja azonálnost številnih vodnih režimov, vendar je tovrstna problematika preobsežna, da bi jo na tem mestu obravnavali. Umesten pa je pomislek, ali je na pregledni karti Evrope smiselna tako podrobna razčlenitev, saj je npr. znatno podrobnejša kot npr. na pedološki, klimatski ali fitogeografski karti Evrope.

Razen rezultatov samih pa so v Grimmovi študiji zanimive tudi metode, s katerim je avtor zasnoval tipizacijo in regionalizacijo vodnih režimov. Za osnovno regionalne hidrološke razčlenitve mu namreč služijo »elementarne«, avtohtone reke. Po mnenju avtorja so samo manjše reke učinek obdajajoče pokrajine in izraz skupnega učinkovanja geografskih faktorjev v njej. Zato Grimm v nasprotju s Pardéjem izključuje velike reke. Ta kriterij — sovjetski hidrogeografi ga uporabljajo že dalj časa — omogoča razmeroma podrobno hidrološko razčlenjevanje pokrajin in s tem tudi ustrezno kartografsko upodobitev, marveč površinski prikaz posameznih vodnih režimov.

Druga značilnost Grimmove klasifikacije je v tem, da posamezne hidrološke faze ne opredeljuje po letnih časih — tako kot sovjetski avtorji — pa tudi ne po mesecih — tako kot Pardé — temveč po dvomesečnih časovnih obdobjih, pri čemer pa vsak mesec dvakrat upošteva, npr. januar—februar, februar—marec itd. S tem je avtor dosegel večjo zanesljivost povprečkov, zlasti še, ker je moral upoštevati postaje z zelo različno opazovalno dobo (od komaj nekaj let pa do 40 ali 50 let). Pri tem je Grimm izbiral predvsem postaje, ki imajo največ 50.000 km² hidrološkega zaledja v ravninskem svetu in do 500 km² v gorskem svetu; taka področja je namreč še štél za hidrološko homogene enote.

Za Grimmovo študijo ni značilna samo zamudna in zahtevna obdelava obsežnega hidrološkega gradiva — originalnih podatkov iz hidroloških letnikov z vseh delov Evrope — temveč tudi skrbna metodologija, pri kateri ni upošteval samo spoznanja dosedanjih klasifikacij, temveč je napravil tudi pomemben korak v izpopolnjevanju prostorske hidrološke klasifikacije tekočih voda.

Darko Radinja

Flussregime und Wasserhaushalt, Freiburg 1968. Freiburger Geographische Hefte, H. 6.—1. Bericht der IGU — Commission on the International Hydrological Decade, 240 strani.

Tudi v tej publikaciji je problematika rečnih režimov najbolj v ospredju. V tem pogledu je zlasti zanimiv prispevek R. Kellerja (Rečni režimi na svetu), ki nas seznanja z raziskovalnimi pobudami komisije IGU za mednarodno hidrološko desetletje (IHD). Keller je namreč predsednik te komisije in vnet zagovornik sistematičnega, metodološko enotno zasnovanega in mednarodno organiziranega proučevanja rečnih režimov na zemlji.

Keller je s sodelavci obdelal vodne režime številnih evropskih pa tudi izvenevropskih dežel, pri čemer je preizkušal različne metode z namenom, da bi izoblikovali metodologijo, ki bi ustrezala za obdelavo vodnih režimov v svetovnem merilu. Keller teži ustvariti tako kartografsko upodobitev odtočnih režimov, s katere bi bilo razen čisto deskriptivnega izraza mogoče istočasno razbrati tudi razlogo razmer. Dosedanje izkušnje namreč kažejo,

da Pardéjeva metodologija s svetovnega vidika ni primerna, saj daje njegova klasifikacija že na manjših področjih precej razdrobljeno sliko z razmeroma velikim številom vodnih režimov. Razen tega pa Pardéjeva metoda tudi za prostorsko kartografsko prikazovanje ni najhvaležnejša.

Keller si kot predsednik IGU komisije za IHD zamišlja, da bi obdelava rečnih režimov v svetovnem obsegu potekala v dveh stopnjah. V prvi — opravili bi jo do konca IHD 1974. leta — naj bi prišlo do kartografskega prikaza številčne obdelave »deskriptivnih tipov«¹ odtočnih razmer, v drugi stopnji pa tudi do »sintetične hidrološke karte«, kjer naj bi bila podana tudi analiza skupnih odvisnosti in s tem tudi razlaga odtočnih razmer. V ta namen je Kellerjeva delovna skupina že predložila ustreznim organom IHD dva metodološka osnutka. In sicer deskriptivno obdelavo rečnih režimov na primeru Ponilja ter sintetično obdelavo rečnih režimov na primeru Srednje Evrope.

Pri kartografskem prikazovanju rečnih režimov je eden izmed osnovnih problemov predvsem odločitev, katera faza vodnega kolebanja je najbolj karakteristična in kako jo kartografsko ustrezno podčrtati. V dosedanjih kartografskih obdelavah rečnih režimov dajejo običajno mesecu z najvišjim vodnim stanjem prednost in sicer tako, da označijo z ustrezno barvo pripadajoče dele porečja, ker menijo, da je za vodno gospodarstvo pomembno in za rečni režim bistveno to, v katerem mesecu nastopa največji vodni pretok. Pri obdelavi rečnih režimov v ZDA pa je Hein (1964) napravil še korak dalje in z istimi ploskovnimi znaki zajel hkrati tako visokovodna kot nizkovodna obdobja.

Kot rezultat najrazličnejših poskusov in kot predlog za nadaljnjo obdelavo obravnavane tematike je Kellerjeva delovna skupina izdelala legendo, ki je predložena hidrološki obdelavi Ponilja. V tej legendi je z različno debelimi trakovi vzdolž rek označena vodnatost reke (poprečni letni pretok), z barvo teh trakov pa je s pomočjo Pardéjevih mesečnih koeficientov podana izrazitost najvišjega in najnižjega mesečnega pretoka. S ploskovnimi znaki (črtkanjem) posameznih delov porečja pa je označen časovni nastop najnižje in najvišje mesečne vode. Ob najvažnejših vodomernih, ki so vrisani na karto, so hidrološki podatki izraženi še z ustreznimi simboli.

Med ostalimi prispevki so v tej publikaciji, ki je v celoti posvečena IHD, sicer še tri študije docela regionalnega značaja, a so v marsikaterem pogledu tudi metodološko izvirne. Brinkmann je hidrološko obdelal vodni sistem Tigrisa, Hening kitajski reki Hoangho in Jangcekiang, Sharf pa vodne razmere primorskega dela Libije. Zanimiv je prispevek Japonca Yamamoto, ki na konkretnih primerih izlastne dežele obravnava vpliv družbene preobrazbe pokrajine na spremembe hidrološkega cikla. Grimov prispevek (Tipizacija odtočnih razmer v Evropi) je v bistvu pravzaprav povzetek študije, ki smo jo osvetlili že zgoraj. Informativnega pomena je uvodni članek Kelerja z naslovom »Vloga geografije v mednarodnem hidrološkem desetletju«, kjer omenja med drugim tudi naloge, ki si jih je za to obdobje zadala hidrogeografija (rečni režimi na svetu, študij vodnih bilanc v različnih klimatih, vpliv človeka na hidrološke cikle, morfologija tekočih voda, hidrološki atlas sveta).

Darko Radinja

Mnogoletnje kolebanja stoka i verojatnostnie metodi ego rasčeta. Moskva 1967. Moskovskij gosudarstvennij universitet. Geografičeskij fakul'tet, Kafedra gidrologii suši. Meždunarodnoe gidrologičeskoe desetletie, 277 strani.

V zborniku, ki je posvečen mednarodnemu hidrološkemu desetletju, je objavljenih 36 razprav oziroma referatov s hidrološkega seminarja, ki ga je organizirala katedra za hidrologijo kopna na geografski fakulteti moskovske univerze. Kakor čitamo v uvodu, je imel seminar predvsem ta namen,

da usmeri zanimanje sovjetskih hidrologov k najpomembnejšim problemom sodobne hidrologije.

K tem problemom prištevajo zlasti proučevanja dolgoletnih kolebanj vodnih tokov ter izpopolnjevanje računskih in drugih metod, ki so za to potrebne. Sovjetski hidrologi poudarjajo, da ima proučevanje teh vprašanj v dobi čedalje bolj intenzivnega izkoriščanja vodnih zalog velik ekonomski pomen, hkrati pa so to tudi najbolj zamotane naloge sodobne hidrološke znanosti.

Pri raziskovanju dolgoletnih kolebanj tekočih voda se kažejo različne smeri. Prva od teh je proučevanje možnih (verjetnih) vodnih količin pri predvidenem kolebanju vodnega odtoka v času in prostoru hkrati. Druga smer je proučanje stoletnih in desetletnih kolebanj vodnega odtoka z namenom, da se ugotove ritmi dolgoletnih vodnih kolebanj, to je ugotavljanje ciklov visokovodnih in nizkovodnih obdobj, njihovega ponavljanja zvez med vodnimi kolebanji in heliofizikalnimi procesi (cikli sončne aktivnosti, atmosferske cirkulacije, termike, oceanov itd.).

Posebno skrb posvečajo v SZ vplivu človeka na hidrološke cikle. Pri tem so ugotovili zanimive zveze med kultivacijo pokrajine in vodnimi kolebanji, tako tudi v Ukrajini. Tovrstnim vprašanjem je v zborniku posvečena tretjina vseh razprav.

Več razprav obravnava problematiko izračunavanj različnih karakteristik rečnega odtoka.

Velikanov proučuje v svoji razpravi uporabnost razvojnih in statističnih metod pri prognoziranju vodnega odtoka. Razprava Blohinova je posvečena doslej razmeroma redko obravnavanemu vprašanju o metodah izračunavanja rečnega odtoka na osnovi teorije ocenjevanja. V razpravi Svanidzeja pa je prikazana možnost in perspektivnost uporabe Monte-Carlove metode za vodnogospodarski izračun.

V razpravah je večkrat podčrtana misel, da mora proučevanje dolgoletnih kolebanj rečnega odtoka potekati hkrati tako glede na časovni potek kot tudi glede na prostorsko razpostranjenost. Izkoriščanje prostorsko-časovnih zakonitosti kolebanja rečnega odtoka pa naj služi predvsem za izpopolnjevanje metod pri izračunavanju vodnega kolebanja in za njegovo prognozo. V zborniku je tudi jasno izražena misel, da je ena izmed pglavitnih nalog sodobne hidrologije proučevanje hidroloških procesov in pojavov v svetovnem merilu.

Darko Radinja

Nekaj novosti iz prebivalstvene geografije

Franc Schaffer, Untersuchungen zur sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Grosswohngebieten am Beispiel Ulm-Eselsberg. Münchner Geographische Hefte, Heft 32. Michael Lassleben Kallmünz/Regensburg, 1968. Strani 150, 4 barvne ter 24 črno-belih kart v prilogi.

Münchenska socialnogeografska šola je v 32. zvezku Münchner Geographische Hefte predstavila v zadnjih dveh letih javnosti že tretje obsežno socialnogeografsko študijo (v 28. zvezku MGH je izšla študija Karla Ganserja »Sozialgeographische Gliederung der Stadt München aufgrund der Verhaltensweisen der Bevölkerung bei politischen Wahlen« in v 30. zvezku razprava istega avtorja »Modelluntersuchungen zur Dorferneuerung«). Tretja študija pa se zaradi vsebine raziskave teoretsko in metodološko vendarle razlikuje od prvih dveh. Schaffer je za svojo doktorsko tezo raziskal severozahodni del mesta Ulm ob Donavi, imenovan Eselsberg, ki je bil v celoti zgrajen takoj po vojni. Podrobna raziskava mestne populacije ter njenega odnosa do okolja je zahteval močno sociološki in socioekonomski pristop, zaradi česar predstavlja knjiga eno najbolj ekstremnih del na področju so-

cialne geografije. Večino prostora posveča avtor raziskavi »socialnih skupin« in manj njihovim učinkom v prostoru. Podrobno poznavanje posameznih socialnih skupin prebivalstva, njihove mobilnosti, njihovih hotenj, njihovega ekonomskega potenciala ter njihovega reagiranja v prostoru pa so osnova za vsako smotrnno planiranje v mestnem prostoru. Zato ne bo odveč, če uvodoma na kratko pregledamo metodološka in vsebinska izhodišča raziskave.

Raziskavo Eselsberga je avtor naslonil na statistično zbrane podatke (ti so v ZR Nemčiji vsebinsko obsežnejši kakor pri nas) ter na podatke zbrane z anketo. V Eselsbergu je bilo izvedenih 600 anket. Anketirane družine je avtor izbral po metodi slučajnega izbora iz kartoteke prebivalstva, pri čemer pa je vendarle računal s tem, da je bilo v vsaki od devetih naprej postavljenih socialnih skupin anketiranih najmanj 20% družin. Osnova prostorni diferenciaciji anketiranja in zbiranja podatkov so bili popisni okoliši, ki so najprej razdeljeni na manjše enote s po 100 prebivalci. Na osnovi takšnih najmanjših enot so prikazani elementi raziskave na vseh 28 kartah v merilu 1:6500 in 1:8000.

Avtor je raziskavo naslonil na proučevanje osnovnih funkcij človekove eksistence. Te funkcije so: razmnoževanje, življenje v okviru družbe, stanovanje, delo, oskrba, izpopolnjevanje, rekreacija, udeležba v prometu itd. Predvsem je avtor upošteval tudi medsebojno učinkovanje navedenih funkcij. Nosilci teh funkcij in prostornih procesov pa so socialne skupine. Na podlagi socialnega položaja nasilca gospodinjstva (*Haushaltungsoorstände*) je opredelil socialne skupine razdeljene na: a) osnovno skupino (*Grundgruppe*), kamor spadajo rentniki, samske ženske in nekvalificirani delavci, b) srednjo skupino (*Mittelgruppe*) s kvalificiranimi delavci, navadnimi in srednjimi uslužbenci ter manjšimi samostojnimi poklici in c) zgornjo skupino (*Obergruppe*) z vodilnimi uslužbenci in osebami s svobodnimi poklici. Za raziskavo socialnih skupin je priredil obsežni anketni vprašalnik z 89 vprašanji, ki je v celoti priložen na koncu razprave ter predstavlja vsebinsko in metodološko zelo dober primer ankete. Prav tako slonijo v 34 tabelah na koncu knjige vsi podatki na socialnih skupinah.

Razprava je razdeljena na štiri poglavja, ki sledijo 18 strani dolgemu uvodnemu poglavju. V prvem poglavju je podana struktura vrednosti stanovanjskih hiš in stanovanj. V drugem poglavju so podana izhodišča za diferenciacijo prebivalstva na socialne skupine in njihovo regionalno diferenciacijo na Eselsbergu. Največ pozornosti je posvečene mobilnosti prebivalstva v najširšem pomenu. Ta mobilnost je posledica najvažnejših socialnogeografskih procesov, istočasno pa je tudi sama osrednji socialnogeografski proces, ki je osnova razvoju naselja. Poglavju o mobilnosti je avtor odmeril veliko prostora, od strani 59 do 91. In končno je v četrtem poglavju kot rezultat naštetih procesov prikazano regairanje posameznih socialnih skupin v prostoru.

Eselsberg na robu Ulma je bil zgrajen okrog leta 1950 za 8000 prebivalcev, katerih število je narastlo do leta 1967 na okrog 16.500. Zaradi slabšega stanovanjskega fonda je ekonomska mobilnost sprožila tudi hitro prostorsko mobilnost prebivalstva, tako da se je v 17-letnem razdobju preselilo 20000 prebivalcev ali 120%, pri družinah pa je delež znašal celo 175%. V celotnem naselju se kažejo tendence, da se družine uslužbencev in kvalificiranih delavcev izselijo iz dvo in trosobnih stanovanj. Poprečno ostane v Eselsbergu 12% stanovalcev, 35% se jih preseli v druge predele Ulma in 52,5% v druga naselja in države. Takšna mobilnost vodi na eni strani k določeni prostorni diferenciaciji znotraj mestne četrti same in k oblikovanju naselja z nižjo socialno strukturo prebivalstva znotraj celotnega mesta, kar je vsekakor negativen pojav. Prav v ugotavljanju takšnih razvojnih tendenc pa je ena od največjih aplikativnih vrednosti razprave in je kot takšna za nadaljnje planiranje v mestu nujna. Avtor poudarja potrebo po mešani socialni strukturi prebivalstva, kar bi bilo doseženo samo z gradnjo mešanih tipov stanovanj in mešanih tipov hiš.

Knjiga Franza Schafferja je nedvomno pomemben prispevek k socialno-geografski teoriji in metodologiji, istočasno pa k njeni aplikaciji v urbanističnem planiranju.

Mirko Pak

Miroslav Macka, *K některým metodickým problémům studia dojíždění do zaměstnání*. Geografický ústav CSAV, »Zprávy o vědecké činnosti«, 3. Brno 1964, 132 strani, 7 tabel, 12 kartogramov, 33 grafikonov.

V geografski literaturi srečujemo vse večje število razprav in študij, ki so namenjene iz dneva v dan bolj aktualnim vprašanjem potovanja delovne sile od doma do delovnega mesta oziroma do kraja zaposlitve in nazaj v kraj stalnega ali začasnega prebivališča. Prav gotovo zavzema med njimi Mackovo delo pomembno mesto.

V uvodnem razmišljanju avtor pravilno poudarja, da je kompleksna problematika potovanja delovne sile predmet meddisciplinarnega proučevanja, pa vendarle je tudi v teh pojavnih oblikah, ki odražajo na zunaj stopnjo koncentriranosti in urbaniziranosti prebivalstva nadvse zanimivo področje geografskega oziroma demogeografskega proučevanja. Čeprav se je avtor v svojem razmišljanju in v iskanju ustreznih metodoloških prijemov za tovrstna proučevanja iz popolnoma razumljivih razlogov omejil zgolj na prikaz in opredelitev temeljnih odnosov v prostorskem gibanju delovne sile, pa vendarle moremo v njegovem delu na več mestih čutiti opozorila in ugotovitve, ki tudi poudarjajo in prikazujejo njihov učinek v spremembi pokrajinske fiziognomije.

Vsebina knjige je razdeljena na tri dele. V prvem je na osnovi številne domače in tuje literature podan prikaz in splošna opredelitev problematike »delavcev-vozačev«. Očrtani so tisti gospodarski in družbeni vzroki, ki sproščajo omenjene pojave, kakor tudi številne socialne, zdravstvene ali druge posledice, ki jih ta pojav sodobne industrializacije dežele prinaša s seboj. V drugem delu knjige (str. 8—25) je na osnovi literature podana pestrost problematike pojava »delavcev-vozačev« v državah Srednje Evrope. Poleg osrednje definicije »delavcev-vozačev« je prikazan še njihov odnos do celotnega števila aktivnega prebivalstva, nadalje je označen sam karakter potovanja teh delavcev na delo (ki je lahko vsakodnevno ali bolj redko) pa njihova spolna sestava in zakonski stan, povezanost središča — to je območja s številnimi možnostmi zaposlitve — z zaledjem kakor tudi vpliv »delavcev-vozačev« na prenekatere spremembe v strukturi regije, prepletanje vplivnih območij posameznih industrijskih središč itd.

V tretjem delu knjige, ki je najboljše in predstavlja glavno jedro razprave (od strani 24 do 107), so v trinajstih poglavjih prikazani nekateri metodološki problemi proučevanja poti »delavcev-vozačev« (predvsem dnevnih migrantov) do kraja zaposlitve in povratek proti domu. Na osnovi zbranega statističnega gradiva iz leta 1957 (deloma je to tudi primerjano z nekaterimi podatki prebivalstvenega popisa v letu 1961) avtor razprada misli in podaja natančnejše opredelitve za posamezne pojme. Šele ob številnih, konkretno zastavljenih primerih spoznamo, kako težko je podati ustrezno in zadovoljivo opredelitev, kdo je namreč »vozač« oziroma dnevni migrant. Avtor sicer pravi, da v skupino »delavcev-vozačev« sodijo vsi tisti, ki na poti do kraja oziroma mesta zaposlitve prestopijo mejo občine, ali še natančnejše povedano, katastrske občine. Tudi s to definicijo, kot pravi avtor sam, se ne moremo popolnoma sprijazniti, saj gre v tem primeru večinoma za administrativne meje, ki so le redkokdaj v skladu z življenjskim utripom posameznih območij v pokrajini. Kako pa je potem z »delavci-vozači« v okviru ene same občine, ali v velikih mestih, ki so upravno razdeljena na več samostojnih enot? Posamezne bolj ali manj zaključene dele mesta je treba obravnavati kot posebne enote in potem med njimi ugotavljati intenzivnost dnevnega potovanja »delavcev-vozačev«.

Tudi pri opredelitvi delovnega mesta je pomembnejše, da poznamo kraj oziroma lokacijo delavčeve zaposlitve kot pa sedež podjetja. Nadalje je pomemben sam karakter potovanja delavcev, ki so lahko dnevna, tedenska, obdobja ali sezonska itd. Avtor podrobneje analizira dnevna (in le deloma tudi druga) potovanja delavcev na delo. Vendar spoznamo, da se tudi pri njih kažejo razlike med moškimi in ženskimi dnevnimi migranti. Med delavkami, ki so se vozile v Brno na delo, jih je kar 85 % iz krajev, ki so od njega oddaljeni manj kot 50 km. Ta odstotek je pri poročenih ženskah še nekoliko višji (91 %), pri samskih delavkah pa nižji (78 %). Tudi pri moških je ustrezen delež nižji. Med »delavci-vozači«¹ jih je bilo leta 1957 kar 26 % iz krajev, ki so bili 30 kilometrov in več oddaljeni od Brna (med samskimi delavci je takih 35 %, med poročenimi pa 25 %). Avtor poudarja, da pri vsem tem ni odločilna samo oddaljenost delovnega mesta od doma, temveč je vzrok lahko tudi v samem značaju dela ali pa v številnih drugih subjektivnih razlogih zaposlencev.

Posebno poglavje je posvečeno prevoznim sredstvom, s katerimi se delavci vozijo na delo. Leta 1949 je prihajalo na delo v Brno 68,4 % delavcev z vlakom in 31,6 % z avtobusi, v letu 1957 pa z železnico že samo 39 %, z avtobusom 45 %, v kombinaciji vlak—avtobus pa 15 %, ostali pa z lastnimi prevoznimi sredstvi (kolo, motocikl ali avtomobil). Poleg prevoznih sredstev in oddaljenosti kraja zaposlitve od delavčevega stanovanja ima še posebno pomembno vlogo čas, ki je potreben za opravljeno pot na delo in za popravek domov. Pri tem se ni mogoče omejiti samo na fiktivni čas, ki ga moremo izračunati na podlagi oddaljenosti, in ki je neobhodno potreben za opravljeno pot, temveč je potrebno računati z dejanskim, na poti zapravljenim časom (z vsemi vmesnimi prestopanji in čakalnji). To je mogoče prikazati na najrazličnejše načine na kartogramih z različnimi izohronami.

Zdi se mi, da ni slučaj, da se je prav Macka lotil poglobljenega proučevanja problematike »delavcev-vozačev«, saj je poznano, da je bilo leta 1961 v CSSR med zaposlenimi kar 45 % vozačev. Še posebej je treba poudariti, da je knjiga lep in posnemanja vreden primer, kako je mogoče s konkretnimi in empiričnimi raziskavami razvijati, poglobljati in prilagojevati metodologijo proučevanja vsem specifičnim zahtevam časa in prostora. Knjiga, ki je bogato opremljena z dokumentacijskim gradivom (tabelami in z grafičnimi ponazorili), pomeni nadvse dragocen prispevek k teoretičnim vprašanjem sodobne geografije. Tudi zato nihče, ki se kakorkoli že ukvarja s problematiko selitev delovne sile, ne bo mogel mimo nje.

Milan Natek

Stanisława Bartosiewiczowa — Irena Czarnecka, *Przyczynki do problemu codziennych dojazdów pracowniczych*. Przegląd Geograficzny, t. XXXVIII, z. 4, str. 725—745, Warszawa 1966.

Tudi v poljski geografski literaturi moremo zaslediti prispevke, ki z metodološkega vidika obravnavajo dnevno potovanje delovne sile. Tudi za Poljake je značilno, da se smotno poglobljajo v številna teoretična in metodološka vprašanja, na osnovi katerih rastejo nova spoznanja, ki bogatijo geografsko znanost kot celoto. Druga značilnost, ki se vedno bolj uveljavlja tudi v poljski geografski šoli, se kaže v uporabi statističnih metod skoraj pri vseh njihovih proučevanjih. Matematizacija prinaša geografiji nove možnosti njene uveljavitve v vsakdanjem življenju, obenem pa more le ob uporabljanju ustreznih metod dajati zanesljivejšo izsledke kot pa še tako dobra subjektivna ocena posameznega pojava ali prikaza poedinega procesa.

V pričujoči razpravi je obravnavana dnevna migracija delovne sile na področju Tursozowa, znanega lignitnega in termoelektričnega področja blizu češko-poljsko-nemške tromeje. Področje, ki obsega 19 naselij, je pri gospodarsko geografski klasifikaciji kot celota uvrščeno v proizvodno-stanovanjski rajon.

Razprava je razdeljena na dva samostojna dela. V prvem, ki ga je napisala S. Bartosiewiczowa, je zasnovan teoretični del, kjer je na primeru dnevnega potovanja delovne sile preizkušena znana in danes v svetu že močno uveljavljena *input — output* metoda. Z njo želi avtorica za posamezna naselja ugotoviti obseg dnevnih migracij ter jih ustrezno razčleniti. Na osnovi tabelaričnega gradiva je mogoče ugotoviti najprej absolutno velikost pojava dnevnih migracij, potem pa v katera naselja je usmerjen njihov tok in iz katerih ter kakšnih naselij so ti delavci. To pa omogoča spoznati, katera naselja oziroma področja se lahko sama preskrbujejo z vso potrebno delovno silo, katera je imajo preveč in katera premalo.

Nadalje so v prvem delu razprave prikazani različni koeficienti, s katerimi je mogoče podrobneje opredeliti razčlenitev dnevnih migracij delovne sile med naselji. S koeficienti prve skupine je mogoče podati podrobno analizo, ki nam pokaže nekatere karakteristike posameznih naselij (npr. s koeficientom razporeditve prebivalstva po področju, s koeficientom izvora delavcev — dnevnih migrantov po kraju njihovega stalnega prebivališča itd.). Avtorica je v drugo skupino uvrstila splošne ali sintetične koeficiente, s katerimi je mogoče opredeliti in podati karakteristiko celotnega področja. Sele na podlagi teh sintetičnih koeficientov je lahko karakterizirati posamezna naselja (npr. s koeficientom stopnje ravnotežja, ki prikazuje odnos med številom delovnih mest in razpoložljivo delovno silo, teritorialno mobilnost delovne sile med naselji, s čemer je izravnana njen deficit ali suficit itd.).

V drugem delu razprave, katerega je napisala I. Czarnicka, so teoretične sheme in izhodišča iz prvega dela dobila svojo praktično aplikacijo. Tu so smiselno uporabljeni različni koeficienti, ki služijo za karakterizacijo in klasifikacijo naselij. Kot osnova za to klasifikacijo je služila dnevna migracija delovne sile. Njena analiza pa je bila izdelana na osnovi dveh kriterijev: 1. na podlagi razlike v številu zaposlenih delavcev izven kmetijstva in številom delovnih mest v posameznem naselju, to je s prikazom absolutnega presečka (ali primanjkljaja) delovne sile, in 2. s prikazom razmerja med to razliko in številom ljudi, ki so zaposleni izven kmetijskih dejavnosti, s čimer je označen relativni višek (ali deficit) v številu delovne sile. Na osnovi teh dveh kriterijev, ki sta bila posredno izpeljana iz pojavnega dnevnega potovanja delovne sile, so naselja področja Turoszowa razdeljena v pet skupin, in sicer: v proizvodna naselja I. in II. stopnje, v proizvodno-stanovanjska naselja, stanovanjsko-proizvodna naselja in v stanovanjska (ali spalna) naselja.

Milan Natek

Regionalno-geografske novosti

A. Lah, *Naše sosedne države*. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1969. Ljubljana 1968. 334 strani.

Ceprav je knjiga žepnega formata, predstavlja zaradi zgoščenosti snovi zajeten leksikon znanja o sosednjih državah Jugoslavije. Ne vsebuje samo v poljudni besedi razloženega znanja o geografskih značilnostih teh držav (pri čemer je geografija pojmovana v ožjem smislu), temveč tudi v obširen opis njihovega zgodovinskega razvoja, zlasti novejšega političnega življenja, upravne razdelitve, mnogo je govora o kulturi, turizmu, demografiji, prometu, socialni strukturi in skratka o vseh potezah tamkajšnjega življenja. Zlasti podrobno je prikazano gospodarstvo. Dokumentirano je s tolikimi, navadno kvantitativnimi podatki, da predstavlja novost v naši poljudni geografski literaturi.

Prešernova družba in avtor sta imela s knjigo najbrž dvojni namen. Prvi je ta, da bi rabila kot vodnik pri potovanju po sosednjih državah, ki je v času pospešene motorizacije in odprtih meja vedno bolj množično. V ta namen je pri opisu Avstrije, Bolgarije in Madžarske vključeno posebno po-

glavje z opisom glavnih cestnih poti. Potniki po sosednjih državah bodo pozdravili, da so geografska imena pisana v domači in tuji rabi in da jih lahko najdejo na koncu knjige v seznamu imen. Koristili jim bodo tudi načrti glavnih mest. Se bolj pa bi knjiga dosegla ta namen, če bi bile v njej skicirane glavne rute in če bi vsebovala pregledne karte za vsako državo posebej. Skupna pregledna karta na koncu je tako shematična, da je na njej le majhen del imen, navedenih v tekstu.

Drugi namen knjige je v bogatem in vsestranskem informiranju naših državljanov o vseh straneh življenja v sosednjih državah. Ta namen knjiga odlično dosega. Podatki so stvarni in novi, često najnovejši. Vkljub dokumentarnosti branje zaradi lahkotnega sloga ne utruja, razen morda pri gospodarstvu, kjer je števil, tudi takih o lokomotivah in vretenih v tekstilni industriji, toliko, da zahteva od bralca že precejšnje razgledanost, če jih hoče pravilno oceniti. Privlači, da opis ni brezoseben, kajti kjerkoli mogoče, išče pisec knjige zveze med našimi narodi in kulturami, zgodovinskimi ter političnim razvojem sosednjih narodov. Pri opisu kočljivih spornih mejnih vprašanj ohranja dokajšnje mero realističnosti in spretosti. Vse to priča, da pisec ni doma samo v poznavanju sosednjih držav, temveč tudi domačega razvoja in razmer.

Morda bo kdo od geografov zapazil v knjigi nekatera neskladja. Pomislek glede obsega opisa posameznih držav (Albanija 24 strani, Romunija 31, Bolgarija 33, Madžarska 36, Grčija 38 strani; da imata Avstrija, 50 in Italija 84, največ prostora, je nam Slovencev razumljivo) je bolj formalističen. Bolj v problem kompleksne geografije zadeva razmeroma skopi opis prirodnih razmer in pokrajine vobče in ponekod tudi zanemarjanje zvez med narodo in družbo. Karte prevladujoče kmetijske izrabe tal posamezne države so sicer pri opisu upravnih enot fragmentarno dokumentirane, v celoti pa le preveč izdvojene. Pri fizičnogeografskem opisu je tudi sicer največ ohlapnih formulacij ali netočnosti, ki pa gredo pogosto na račun tiskarskih napak. Nekateri tukaj navajam, ker mislim, da je Lahova knjiga, ki je tudi sicer v takem obsegu pionirska v naši literaturi, tako pomembno delo, da bo še dolgo rabilo za vir. Tako netočnost vsebuje na primer na str. 65 pri opisu Celovške kotline stavek: »Pokrajina Gure in jezera... je pokrita s prodom s karavanškega severnega obrobja.« Opisi ledeniških sledov so podani le zelo fragmentarno. Za »Wiener Wald« je navedeno domače ime Dunajska gora (str. 82). Formulacija, da je v Grčiji podnebje subtropsko, vendar suho (43), lahko zavede bralca k mišljenju, da je subtropsko podnebje le vlažno. Na str. 191 je tiskarski škrt ustvaril Kermbreško (Kambreško?) gorovje. Na str. 267 prehaja opis Blatnega jezera neopazno v opis Neusiedlerskega jezera. Zato bo nepoučen bralec zvedel, da pripada Madžarski južni del jezera Fertő, večji del pa je v Avstriji, kjer ga imenujejo Neusiedlersko jezero. Ponekod so imena pisana z malo začetnico, kjer bi bila potrebna velika, ali obratno (na str. 78 je naslov »Avstrijsko podonavje z dunajsko kotlino«).

Družbeno-geografski opis je mnogo bolj kompleksen in popoln. Morda bi kazalo pri Grčiji in Romuniji omeniti, kako je vsa uprava, kultura, urbano prebivalstvo, terciarne dejavnosti in podobno skoncentrirano v glavnem mestu, tako da se manjša mesta ne morejo bolj razviti. Sicer pa se to lahko razbere iz samih števil, o gospodarski in socialni strukturi.

I. Gams

Paul in Germaine Veyret, *Au coeur de l'Europe: Les Alpes*. Flammarin, Paris, 1967. 546 strani, 100. fotografij, 98 kart in skic.

Knjiga je namenjena širšemu krogu bralcev in zato ni ozko strokovna. Na to kaže ta že naslov in založnik. Vkljub temu jo bo z veseljem vzel v roke vsak geograf, saj nudi najboljše in najnovejši geografski pregled Alp, ki ga v literaturi močno pogrešamo. Kazalo vsebine vzbuja celo upanje, da bo geografski pregled vsestranski, saj so zastopane vse veje geografije. Toda ko knjigo odložimo, uvidimo, da je težišče močno le na dveh problemih, na

geotektonskemu nastanku Alp in na novejši preobrazbi gospodarstva. Tudi predstojniku instituta za alpsko geografijo univerze v Grenoblu, ki je s svojo soprogo napisal knjigo, torej ni uspelo, napisati zaokroženega pregleda čez Alpe v vseh geografskih panogah.

Po dokaj deskriptivnem opisu reliefnih enot sledi razmeroma razsežno razpravljanje o nastanku Alp. Tu razlaga avtor svoje originalne poglede, ki so nekje v sredi med skrajnimi teorijami o navlekah in zavračanjem horizontalnih premikanj. Po Veyretu je gibal horizontalnih premikanj v celoti višje dvignjeni osrednji kristalinski masiv, s katerega so odeje drsele in se narivale na obe strani. Toda ker kristalinski masiv ni povsod enako razsežen in ni bilo dviganje enako intenzivno, tudi narivi niso povsod istosmerni in enako močni.

Geološkemu pregledu sledi opis reliefa v ozki povezavi z geološko strukturo. Poglavlja o klimi, ledenikih in vodah imajo precej novejših in podrobnejših podatkov. Tu bo bralec pogrešal pregledne karte razprostranjenosti pleistocenskih ledenikov v Alpah ter karte, do kod danes uspevajo kulturni sadeži, karte gozdne in snežne meje ter morda višine naselitve. Ker mu je manjkalo ustreznega gradiva, je avtor pri opisu vodnih in fitogeografskih razmer kaj kmalu zavil v prikaz posameznih regij. Da so tu kot drugod močno v ospredju francoske Alpe, še posebno tiste blizu Grenobla, je glede na avtorstvo razumljivo.

Bolj čez vse Alpe seže avtorjev pregled pri poglavjih iz družbene geografije. Začenja se z zgodovinskim pregledom poselitve. Podrobnejše razpravljanje »belega premoga« — vodne izrabe ter začetek turizma. Diagrami o gibaloba in senca«. Mišljeno je stoletje 1850—1950, sence predstavlja nazadovanje tradicionalnega agrarnega življenja in z njim alpske tipike, sonce pa uva-janje »belega premoga« — vodne izrabe ter začetek turizma. Diagrami o gibanju prebivalstva za posamezne dele Alp so, kolikor morem presoditi, prvi pregledi te vrste v geografski literaturi. Knjiga, ki se sicer izogiba navajanja virov, navaja za te diagrame, da so narejeni po anketi FAO. Žal pa pogrešamo navedbe, katere kraje in koliko ozemelj je ta anketa zajela. Ne glede na to je zanimiva ugotovitev, kako je romansko alpsko prebivalstvo mnogo bolj nazadovalo kot germansko, odnosno kako je depopulacija Južnih Alp mnogo intenzivnejša kot Severnih Alp. Bralec tudi pogreša definicije, kaj obsegajo imena, ki jih najde v knjigi, kot Severne, Južne, Zahodne Alpe in podobno.

Živi in aktualni so oddelki, ki govorijo o poživljenem prometu v dobi motorizacije, o turizmu in njegovi preobrazbi v zadnjih sto letih, o industriji in njeni moderni transformaciji. Najbolj osebno prizadeto pa je avtor napisal poglavje o učinku modernizacije gospodarstva in življenja v Alpah, ko izginjajo pred našimi očmi ostanki stare alpske idilike. Kot estet je Veyret poln zaskrbljenosti zaradi maličenja alpskega naselja in pokrajin vobče. Na koncu knjige najdemo še podrobnejši opis petih večjih alpskih mest, Bergama, Salzburga, Bolzana, Insbrucka in Grenobla.

Knjiga je seveda tudi za slovenskega bralca, ki živi v alpskem svetu, prav zanimiva, saj mu omogoča, da razmere in dogajanja v naših Alpah spravi v vsealpski okvir. Saj gre v našem alpskem svetu za podobne sodobne razvojne tendence, le da se javljajo v časovnem zaostanku. Motilo ga bo seveda, da so v nasprotju s francoskimi Alpami in še posebej z Alpami okrog Grenobla, ki so v knjigi, kakor rečeno, iz razumljivih arilogov najpodrobneje in najtemeljiteje obdelane, Alpe v mejah Jugoslavije najbolj prikrajšane. Na preglednih kartah v knjigi je tu največkrat bela lisa. Za naše področje ni klimatskih in hidroloških podatkov. Med okoli sto alpskimi turističnimi središči so v naši republici vrisani le trije: Jesenice, Bled in Kranj. Prezrti so industrijska podjetja in hidroelektrarne v Sloveniji. V zelo skopem opisu Julijskih Alp se javljajo samo nemška imena. Vprašanje je, ali je za vse to kriv samo avtor, ki ni mogel uporabljati slovensko pisane literature in ni našel poti do osnovnih informacijskih virov, ali pa smo krivi

tudi sami, ker smo objavili o naših Alpah premalo geografskih pregledov, pa tudi specialnih študij v jezikih, dostopnih mednarodnemu svetu.

Ceprav je Veyretova knjiga še daleč od idealne geografske monografije o celotnih Alpah, kakršno pogrešamo že štiri desetletja, je vendar domala edina, ki jo imamo na razpolago. Zdi se pa, da bi popolno tako monografijo lahko napisali v skupnem delu geografi iz vseh alpskih in predalpskih znanstvenih središč, med katerimi je seveda tudi Ljubljana.

Ivan Gams

Iz ostale tuje geografske književnosti

Mélanges de géographie physique, humaine économique, appliquée, offerts à M. Omer Tulippe, professeur à l'université de Liège, éditions J. Duculot, S. A., Gembloux 1967, I. del 627 strani, II. del 660 strani.

Ob pomembni obletnici lahko velikega znanstvenika počastimo tudi z izdajo zbornika razprav, ki segajo na področje vede, kateri je jubilat posvetil svoje delo. Tako so tudi prijatelji in učenci počastili enega od najpomembnejših evropskih geografov, profesorja Omer Tulippa (žal sedaj že pokojnega) ob tridesetletnici njegovega delovanja na univerzi v Liègu in ob dosegu emeriture univerzitetnega profesorja iste univerze.

Profesorju Omer Tulippu so posvetili obsežen Zbornik razprav, ki so jih prispevali geografi z vsega sveta. Najštevilnejši so prispevki evropskih geografov, le redka je država, katere predstavnik ni zastopan v Zborniku. Uredniški odbor, ki ga je vodil José A. Sporcck, je težil k temu, da bi razširil vsebino Zbornika na vse veje geografije. Ta cilj je skoraj v celoti dosegel. Stodevet razprav obravnava skoraj vsa področja geografije. Razprave obravnavajo teoretska, metodološka in konkretna vprašanja. Vprašanja se nanašajo v večini na manjša področja, v nekaterih primerih pa na celotne države. Seveda je tako obsežno gradivo nemogoče na kratko oceniti, niti o njem podrobneje poročati, zato bomo predstavili Zbornik le v grobih obrisih.

Zbornik je razdeljen na dve knjigi. Na začetku prve knjige sta biografija in bibliografija prof. Tulippa. Nato sledijo članki, ki so razdeljeni v dva dela: v fizično-geografski in družbeno-geografski (*Géographie humaine*).

Med fizično-geografskimi razpravami je največ geomorfoloških. Splošno geomorfološke začenja članek P. Macara o razvoju in prihodnosti geomorfologije. Sledi mu pet člankov: o klifih južne hemisfere, o podmorskih gubah, o hidrografskem omrežju v Condroz (Belgija), o cipresastih gričih Saskatchewan in o uporabi sprememb izgleda kremenovih peskov in proda v kvatarni geologiji.

Med glacialno-geomorfološke so uvrščeni štirje prispevki: o glacio-morfoloških raziskovanjih v alpskih, hercinskih in kaledonskih gorovjih Evrope, o morfoloških problemih otočja Kerguelen, o glaciaciji v dolini Isotorog v Kanadi in o pirenejski neoglaciaciji. Periglacialno geomorfologijo zastopa članek o tundri v kanadski Arktiki in o genetski klasifikaciji puhlice v Panskoti kotlini.

Iz klimatologije so štiri razprave: opazovanja snežne odeje na Monte Spluga (italijanske Alpe) v dobi 1951—1965, osnove genetske klasifikacije klimatov v Argentini, orografska komponenta v razporeditvi padavin in klimatologija v srednješolskem pouku. Na koncu fizično geografskega dela sta še prispevka o obrobni savanah ob gozdu s primeri iz Afrike in Amerike ter o sedanjih spremembah narave.

Razprave, ki se v prvem delu Zbornika bavijo z družbeno-geografskimi vprašanji, obravnavajo kmetstva naselja, agrarno geografijo, spremembe v pokrajini, urbanizacijo podeželja, populacijsko geografijo, proučevanje ljudstev, zgodovinsko geografijo in toponimijo. Članke je prispevala vrsta znanih francoskih in ameriških avtorjev. Med prispevki o agrarni geografiji

naj omenimo prispevek J. Kostrowickega o problemih, metodah in praktični aplikaciji poljske agrarne geografije.

Drugo knjigo Zbrnika sestavljajo trije deli: gospodarska geografija, aplikativna geografija in teorija ter regionalizacija. V gospodarsko geografski del so uvrščeni članki: o agrarni gospodarski geografiji, geografiji industrije, geografiji električne energije, geografiji prometa, geografiji in turizmu, gospodarskih področjih in njihovem razvoju ter o vlogi teorije v gospodarski geografiji. Med številnimi razpravami tega dela je tudi članek o področjih delovne sile, surovin in industrijskega tržišča v vzhodnem delu Donje Morave, ki ga je napisal M. Milojević, znanstveni sodelavec Geografskega inštituta Jovan Cvijić iz Beograda.

Številni so tudi članki iz aplicirane geografije, zlasti o problemih urejanja mest in izrabe tal ter prostorskega načrtovanja. Prispevali so jih znani avtorji iz Francije, Poljske, Anglije in Sovjetske zveze. Eden od najpomembnejših predstavnikov aplicirane geografije, po smrti prof. Tulippa predsednik komisije za aplikativno geografijo pri Mednarodni geografski uniji, M. Philipponneau je v svojem prispevku predočil tri primere aplikativne geografije v regionalnem načrtovanju: Bretanjo, Vzhodni kanton (Quebec — Kanada) in vzhodno Tracijo (Turčija). Drugi del II. knjige vsebuje še članke o razmišljanju o aplicirani geografiji, o socialni geografiji in sociografiji ter o medicinski geografiji.

Tretji del druge knjige vključuje prispevke o teoretičnih vprašanjih geografije in o regionalizaciji. Med članki o regionalizaciji sta tudi dva prispevka iz Jugoslavije. Prof. S. Flešič je prispeval delo o problemih regionalizacije na primeru Jugoslavije, prof. J. Roglič iz Zagreba pa o regijah Socialistične republike Hrvatske. Na koncu tretjega dela sta še dva prispevka o nacionalnih atlasih.

Vsebina mnogih člankov Tulippovega zbornika je ponazorjena s kartami, diagrami, tabelami in fotografijami. Mnoge razprave imajo tudi navedeno literaturo o vprašanih, ki jih obravnavajo, kar vse pripomore k pomembnosti Zbornika. Večina razprav je pisanih v francoščini in angleščini, le nekatere so v nemščini, ruščini, španščini, nizozemščini in portugalščini.

Vsebinsko tako bogat Zbornik, ki lepo pokaže, kako živi geografija v današnjem času, je gotovo ena od najlepših počastitev njenega velikega predstavnika prof. Omer Tulippa.

F. Lovrenčak

Research Problems in Hungarian Applied Geography. Edited by Béla Sárfalvi. Studies in Geography in Hungary, 5. Akadémiai Kiadó, Budapest 1969. Strani 205.

V svojem poročilu o novih prispevkih v smeri aplicirane geografije v Geografskem vestniku XXXVII, 1965, sem na str. 168—172 podrobno poročal tudi o publikaciji z naslovom *Applied Geography in Hungary*. Podčrtal sem, da publikacija, ki je izšla pod etiketo »applicirane geografije« ne vsebuje razprav, ki bi jih družila v enoto kaka posebna »aplikativna« metoda, temveč razprave z najrazličnejših več ali manj specialnih raziskovalnih področij geografije, ki jih do neke mere družijo samo družbena aktualnost problemov in morda tudi perspektivni pogled na te probleme. Pogrešal pa sem sliko o tem, kako madžarska geografija kot celota sodeluje pri kompleksnem urejanju prostora in pokrajine.

Prav isto karakteristiko bi lahko podali o publikaciji, o kateri poročamo danes in ki je v določenem smislu nadaljevanje tiste iz leta 1964, s to razliko, da smo tokrat že v naslovu seznanjeni s tem, da ne gre za nekako sistematično, posebno »applicirano geografijo«, temveč za nekatere raziskovalne probleme, ki pridejo v poštev tudi za aplikacijo. To se vidi iz vsebine publikacije, ki jo zaradi pomanjkanja prostora samo na kratko registriramo spodaj. Pripomnil bi le, da se mi zdi pri nekaterih prispevkih močno pozitiven korak naprej na vzajemni poti »teoretske« in »aplikativne« geografije povezava

elementov fizičnogeografskega okolja z njihovo izrabo (npr. v razpravi L. Góczána o aplicirani geografiji prsti in kmetijstvu) kakor tudi povezava genetskih proučitev z obravnavanjem sodobne problematike (npr. v razpravah E. Lettricha in E. Petria o problemih madžarskega *tanya* — sistema, t.j. samotnih kmetij, raztresenih okrog velikih strnjenih vasi — po terminologiji z našega panonskega področja so to »salaši«).

Publikacija obsega tele razprave: M. Pécsey-S. Somogyi, Subdivision and classification of the physiographic landscapes and geomorphological regions of Hungary. — L. Simon, Ground-water aquifers and pressure distribution. — L. Ádám, Geomorphological research and mapping in strongly eroded areas. — P. Jakucs-S. Marosi-J. Szilárd, Microclimatological investigations within the scope of complex physiographic landscape research in Hungary. — L. Góczán, Applied soil geography and agriculture. — B. Kazó, Determination of water household parameters of sloping soil surfaces measured by the aid of a »rainfall simulator«. — M. Pécsi, The clarification of some terms used in geomorphology. — B. Sárfalvi, Various mechanisms of internal migration in Hungary. — E. Lettrich, The hungarian *tanya* system: history and present day problems. — E. Petri, The collectivization of agriculture and the *tanya* system. — I. Asztalos, A geographical study of stockbreeding in Hun-

S. Ilešič

Kartografske novice

Nove topografske karte Jugoslavije. V dneh 6. in 7. novembra 1968 je bil v Sarajevu IV. kongres geodetskih inženirjev in geodetov Jugoslavije. Med mnogimi čisto geodetskimi referati je tekla beseda tudi o delovanju geodetov na področju, ki živo zanima geografе. Kartografija je tisti najširši most, ki povezuje obe stroki. Tu nameravam naši geografski javnosti posredovati delo jugoslovanskega Vojnogeografskega inštituta na izdelavi novih topografskih kart, ki jih ne samo geografi temveč uporabniki vseh širok in vsa ostala javnost tako težko pričakujemo — saj so stare, tako imenovane »pariške« karte, s katerimi se moramo še vedno ubadati, postale zaradi zastarelosti skorajda že neuporabljive. Gre za izdajo novih kart merila 1:25.000, 1:50.000 in 1:100.000. O osnovnih karakteristikah teh kart je na kongresu poročal geodetski inženir Milan Peterca.

Delo na teh kartah traja že dve desetletji. Osnova je karta v merilu 1:25.000. Po vojni je bila za to merilo izvršena povsem nova izmera zemljišča, ki predstavlja glavnino celotne geodetske dejavnosti v Jugoslaviji. Terenska izmera se stalno dopolnjuje z novimi aerofotogrametrijskimi snemanji. Iz te osnove izhajajo karte vmerilih 1:50.000 in 1:100.000. Izdelane so po enotnem topografskem ključu in unificiranih standardih z ozirom na vsebino, razdelbo, format in poimenovanje listov. Vse karte se izdelujejo v konformni Gauss-Krügerjevi projekciji. Mreža te projekcije je na kartah merila 1:25.000 nanešena v razstojih po 4 cm za 1 km razdalje, pri merilu 1:50.000 4 cm za 2 km in pri merilu 1:100.000 2 cm za 2 km. Razdelba na liste je izvedena po geografskih koordinatah z začetnim meridianom po Greenwichu, kar pomeni, da je tudi naša država sprejela ta sistem za razliko od stare razdelbe po pariškem meridianu. Greeniški meridian velja od leta 1911 po vsem svetu za izhodiščni meridian v geodeziji, astronomiji, navigaciji in geografiji. Mednarodna milijonska karta, ki je tudi tako orientirana, pa je osnova za razdelbo na večja merila in sicer tako, da vsak list predločnega merila vsebuje celoštevilčno število sledečega večjega merila. Tak način razdelbe je bil sprejet že pri starih kartah in se torej v tem pogledu pri nas ni nič spremenilo. Pač pa so se zaradi preorientacije na greeniški meridian deloma spremenili nazivi sekcij 1:100.000. Ti nazivi tudi v novem sistemu tvorijo osnovo označbe za liste iste sekcije v večjih merilih. Poleg naziva nosi vsaka sekcija še troštevnično številko po posebnem sistemu numeracije. Tako

npr. lahko označimo list Ljubljane v merilu 1:50.000 kot Ljubljana 3 ali pa ga določimo samo s številkami 368/5. Sekcije 1:100.000 zajemajo tako po meridianih kot po vzporednikih po 30 ločnih minut, sekcije merila 1:50.000 pa po 15 minut, imajo torej isti format kot stare »pariške« karte. Njihove dimenzije so: po geografski dolžini poprečno 40 cm in po geografski širini 55,5 cm s srednjo površino 22,2 cm.

Po vsebinski plati in po kakovosti nove karte visoko nadkriljujejo dosedanje. V skladu z modernimi zahtevami je topografski ključ zelo izpopolnjen. Posebno skrbno je prikazan relief. Ekvidistanca izohips pri merilu 1:25.000 znaša 10 m, pri merilih 1:50.000 in 1:100.000 pa 20 m. S tem v zvezi je izven okvira karte dano tudi grafično merilo za nagib terena. Poudarjene izohipse pa nosijo tudi številke nadmorskih višin, kar vsekakor silno olajša hipsometrično orientacijo. Glavne izohipse so prekinjene nakazane tudi v pečevnatem svetu. Poleg risbe za pečevje so uvedeni novi morfološki znaki. Tako npr. znak za značilne osamljene stene, ki jih sicer ni mogoče prikazati v merilu karte. Prikazane so golice, ogolela ali kamenita tla, plazine, mrežaste in rebraste škraplje. Prav posebna pridobitev pa je razlikovanje med normalnim in kraškim reliefom. Izohipse kraške morfologije so natisnjene v posebni sivi barvi, depresije vrtač pa so tonirane s sivim rastrom. Ni treba posebej poudarjati kolikega pomena je to za morfologa, ko ima pred seboj na novih kartah ves osnovni morfološki indeks, aerofotogrametrično registriran. Prikazane so tudi vinogradniške površine, označene s črnimi pikami. Brezprašne ceste so zapolnjene z oranžno, makadamske pa z rumeno barvo. Označena je celo širina cestišča v metrih in vrsta površinskega sloja. Crtkasto so vnešene nove trase cest v gradnji. Tudi električni daljnovodi ne manjkajo. Gozdovi so prikazani z dvema odtenkoma dobro izbrane svetlozelene barve, ki s simpatično temnorjavo barvo izohips in prefinjeno izbranimi drugimi barvami sestavljajo estetsko odlično ubrano celoto. Vse to je nedvomno uspeh daljšega eksperimentiranja, za katerega ima naš VGI s svojimi moderno opremljenimi delavnicami in raziskovalnimi laboratoriji pač vse pogoje. Karte se izdelujejo po najmodernejših postopkih kartografske tehnologije. Nekdanji način risanja je pretežno zamenjan z gravuro na najnovejših plastičnih folijah, kar je odločilnega pomena za eksaktnost izdelave. Dovolj je en sam pogled, da se s primerjavo stare in nove karte prepričamo o visoki preciznosti in topografski natančnosti novih kart. Napisji so postavljeni v fotostavnem stroju in montirani na karto po *striping* postopku. Za orografska, pokrajinska, ledinska imena (tiskana v črni barvi) in hidrografska imena (v modri barvi) so uporabljene lepe kartografske blok črke, različno modificirane, medtem ko so naselja izpisana s tako imenovanimi rimskimi črkami in z modifikacijo le-teh klasificirana po velikosti in pomembnosti. Zaselki in posamezni objekti so zapisani s kurzivno pisavo. Vse to še bolj pripomore k lepemu videzu kart.

Če si še malo bolj ogledamo nove karte, vidimo, da so dobile nov, širok okvir. V tem okviru je geografska minutna razdelba in koordinatne vrednosti Gauss-Krügerjeve mreže. Za glavne cestne povezave, ki so z robom karte prerezane, pa so v okviru izpisana imena krajev, kjer se te komunikacije na naslednjem listu zaključujejo, z navedbo oddaljenosti v km od roba karte. Ob vsaki stranici okvira je naveden naziv priključnega lista s številko numeracijskega sistema, v ogliščih pa so navedbe za ogliščne priključne liste. Vrh karte je naziv sekcije s številko lista. Spodaj je numerično in grafično merilo in že omenjeno merilo terenskih nagibov po ekvidistanci. Dodani so še: koordinatomer, skica uporabljenih virov za karto z letnicami izmere in dopolnitev, letnica izdaje karte, podatki o magnetni deklinaciji in meridianski konvergenci. Navedeno je, da je karta izdelana v Gauss-Krügerjevi (konformni) projekciji na podlagi Besselovega elipsoida, ki tvori matematično osnovno naših topografskih kart. Vrh tega so na vseh štirih vogalih odtisnjeni »indeksi vklapljanja barve«, ki služijo ne le za kontrolo pri tiskanju, marveč koristijo tudi uporabniku kart za presojo eksaktnosti medsebojnega položaja barvnih elementov na karti.

Karte so torej resnično lepe in vsebinsko bogate. Strokovnjaki VGI so v dveh desetletjih opravili velikansko delo izmere in kartiranja vse Jugoslavije v treh merilih. Zasluge za to ima, poleg najmoderneje tehnične opremljenosti, predvsem dobra organizacija dela s številnimi uredniki za posamezne rajone in elemente karte, med drugim tudi za imenoslovje. Tu pa smo slovenski geografi spriču grenkih dosedanjih izkušenj nekoliko bolj skeptični. Na starih kartah se namreč še vedno ubadamo z imeni, ki so zmalčena in pobrana bogvedi kje. Naša predvojna prizadevanja za ureditev imenoslovja so ostala v glavnem brezuspešna. Ker pa smo sedaj povabljeni k sodelovanju in smo se pripravljeno popolnoma angažirati pri redakciji slovenskega področja na novih kartah, gojimo upravičeno upanje, da bodo zainteresirani jugoslovanski civilni strokovnjaki končno dobili v roke vsestransko odlično uporabne karte. Kdaj se bo to zgodilo — o tem so nas pa kongresni poročevalci pozabili obvestiti.

V. Finžgar

Izdelava tematskih kart v Vojnogeografskem inštitutu Jugoslavije. Tehnične in kadrovske kapacitete omogočajo VGI jugoslovanske armade, da se zadnji čas loteva tudi izdelave tematskih kart v obsegu vse Jugoslavije v merilih topografskih kart, posebej še, ker razpolaga z osnovnim kartografskim gradivom, ki ga z lahkoto prilagaja potrebam določene tematike. Naša znanost je prišla v tisto fazo, ko so znanstvene institucije prisiljene objaviti svoje izsledke v obliki karte. Zato se vedno bolj množijo zahtevki po sodelovanju VGI z ustreznimi civilnimi znanstveniki-strokovnjaki v tej smeri.

Tukaj naj mi bo dovoljeno na kratko očitati delo VGI na področju tematskih kart in sicer na podlagi poročila dipl. ing. Ljubomira Mariča, majorja geodetske službe, objavljenega med gradivom za IV. kongres geodetskih inženirjev in geometrov Jugoslavije v Sarajevu 1968, pod zaglavjem »Radovi u Vojnogeografskom institutu«.

Najzanimivejša je vsekakor Osnovna geološka karta SFRJ 1:100.000 v izdaji Zveznega geološkega zavoda v Beogradu na podlagi izsledkov republiških geoloških zavodov. Po tehnični izdelavi spada v vrsto najzahtevnejših kart. Priprave za njeno kartografsko-reprodukcijsko obdelavo so se pričele leta 1967. Za topografsko podlago so izdelali povsem nove osnove v sekcijah, ki zajemajo 30 minut po geografski dolžini in 20 minut po širini, imajo torej približno kvadratni format s stranicami okrog 40 cm. Orientirane so po Greenwichu, z Gauss-Krügerjevo koordinatno mrežo, ki je skupaj s hidrografske mreže odtisnjena v modri barvi. Vsa ostala topografska osnova z imeni vred pa je natisnjena v rjavi barvi. Ekvidistanca izohips znaša 100 m in v ravninskih predelih je dodana pomožna izohipsa 50 m. Vnešene so glavne komunikacije. Večja naselja so prikazana z redko črtkanim arealom, od drugih naselij pa je dan samo izbor imen brez naselbinskih površin, ki bi preveč motile geološko sliko. Obrisi geoloških formacij in njih črkovno-številčne oznake ter linije profilov so natisnjene črno. Znaki in simboli geološkega značaja so tiskani v šestih barvah: sivi, vijoličasti, modri, rdeči, oranžni in zeleni. V celem se topografija in simboli tiskajo v 14 barvah, geološke formacije pa po standardu, ki obsega 184 barvnih odtenkov. Izven okvira karte so natisnjene: legenda geoloških formacij, legenda standardnih znakov in legenda topografskih znakov. Vsaki karti je dodan geološki stolpec in dva ali trije geološki profili. Zaradi teh dodatkov znaša format papirja 52 × 74 cm. Opis je v skladu s področjem, ki ga karta prikazuje, dan v slovenskem, srbohrvatskem ali makedonskem jeziku. Prav tako bo v ustreznem jeziku tudi tekst »Tolmačev« z opisom kartiranega terena. Vsakemu tolmaču bo pridejana orientacijska skica v merilu 1:1.000.000, geološka karta, pregledna karta mineralnih surovin v merilu 1:200.000, skice, fotografije, diagrami itd. Za vsebinsko redakcijo skrbijo republiški geodetski zavodi, vsak za svoje področje.

Ta čas so že izdelane in natisnjene nekatere sekcije opisane geološke karte, niso pa še dane v uporabo, ker še niso dotiskani »Toľmačiči«.

Druga serija tematskih kart so **temperaturne karte za Atlas klime SFRJ**. Te karte se izdelujejo za Hidrometeorološko službo Jugoslavije in obsegajo običajni niz temperaturnih kart v merilu 1:1.000.000. Za geografsko osnovo služijo hidrografska mreža, relief in glavna naselja v sivi barvi. Izolinije so tiskane črno, pasovi pa v treh osnovnih barvah, rumeni, rdeči in modri.

Leta 1968 je bila v VGI tiskana tudi avtokarta, imenovana **Putna karta SFRJ 1:500.000**. Obsega tri liste formata 72×104 cm. Izdelana je v podobni maniri in s podobno vsebino, kot je to že navada pri kartah te vrste. Ceste so klasificirane v pet skupin: avtoceste, asfaltirane ceste, penetrirane, makadamske in ceste s slabo površino. Označeni so moteli, campingi in servisne delavnice.

Za potrebe Združenja elektrodistributivnih podjetij BIH je bila leta 1968 izdelana **karta elektroenergetskih postrojenja SR BIH 1:200.000**. Natisnjena je na šestih listih v šestih barvah. Vsebinsko tvorijo daljnovodi s trafo-postajami (5 skupine), termo in hidroelektrarne ter elektrificirana naselja.

V. Finžgar

Julijske Alpe. Uredil, kartografsko obdelal in narisal **Marko Žerovnik**. Založila Založba Obzorja, Maribor. Natisnila tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani 1968. Merilo 1:75.000. Zemljevidu je priložena knjižica, v kateri je na 19 straneh podana kratka geografska karakteristika Julijskih Alp, oris rastlinstva in živalstva ter zavarovanih naravnih znamenitosti, ki so zajete s karto. Od teh manjkata drevesni park na blejski Straži in Grimšice na Rečici na Bledu. Glavni del knjižice tvori seznam planinskih postojank, tudi zamejskih. Tu pogrešamo Dom planincev Murka na Bledu, zavetišče Prtovč, zavetišče pri Bertu v Dražgošah, onstran meje pa kočjo pri Mangrskih jezerih. Postavil bi še vprašanje: če je zarisan hotel Zlatorog v Bohinju in zapisan Alphotel v Bovcu, zakaj niso sprejeti tudi drugi hoteli? Prav tako ni campingov, ki so tudi povezani z modernim gorskim turizmom, saj jih uporabljajo zlasti motorizirani obiskovalci naših gora. Tako v seznamu kot na karti nikakor ne bi smele manjkati postaje Gorske reševalne službe in obveščevalne točke.

Ko razgrnemo 50×90 cm velik zemljevid, nas pozdravi skrbno izdelana situacijska risba z moderno stavljenimi napisi, terensko plastiko pa nam posreduje fotografski posnetek svetlobno osenčenega reliefa z osvetlitvijo od juga. Pri uporabljenem golem reliefu Žerovnik ni razpolagal s topografsko sinhronizacijo. Stalo ga je nemalo truda vkomponirati topografske elemente v nemo sliko reliefa, kar se mu je pa prav dobro posrečilo.

V nasprotju z ustaljenim kartografskim pravilom, je zemljevid zasukan za 180° — jug je zgoraj, sever spodaj. Nič hudega sicer ni, če moramo zaradi tega miselno malo potelovaditi v svoji orientacijski okostenelosti, neložično pa je nenavadni zaokret utemeljevati z »vstopanjem v Julijske Alpe s severne strani«. Kaj pa naj poreče nemajhna vojska planincev, ki prihajajo iz Bohinja in Soške doline pa od vzhoda čez Pokljuko? Bolj osnovan razlog za zasuk karte tiči drugje. Sam Žerovnik se ga je dotaknil v svojem pojasnilu (Delo 2. 10. 68). Če namreč to karto zasučemo za 180° (s severom navzgor) in opazujemo relief, je velika nevarnost, da se nam sprevrže v negativno sliko, to je, da optično zamenjamo doline z grebeni. To pa zaradi tega, ker smo pri zemljvidih navajeni osvetlitve s severozahoda odnosno severa. Temu bi se dalo odpomoči, če bi se relief hipsografsko obdelal z višinsko lestvico, najbolje seveda v barvah. Negativnega vtisa potem ne bi bilo. To pa bi izdelek vsekakor zelo podražilo. Ekonomski računica je torej po vsej verjetnosti odločila, da je Žerovnik postavil karto »na glavos«, a pri tem obdržal naravno sončno osvetlitev od juga. V Žerovnikovem zanimivem eksperimentu vidim tudi iskanje poti, kako bi se dokopali do mehanizira-

nega, to je hitrejšega postopka za izvedbo senčenja za podstavo matematični sliki reliefa z izohipsami. Žal pa spričo popolne tehnične neopremljenosti v tej smeri, takemu načinu izdelave zemljevidov pri nas še nismo dorasli. Manj opravičljivo je, da ni bila uporabljena možnost, z avtomatičnim grafično-gospodarskim postopkom dati reliefu večjo plastičnost. Dotiskati bi bilo treba le še en močnejši, modificiran ton najtemnejše partije senčenja in na ta ali oni način izraziti dolinska dna, kar bi sedaj monotono sliko reliefa precej izboljšalo, da bi bilo lažje razločevati grebene od dolin. Jezerom, ki so sedaj prekričete označena, bi bilo pa priporočljivo izbrati bolj umirjeno barvo.

Karta je bogata z imeni, zlasti v gorskem imenoslovju je opaziti težnjo po izčrpnosti. Nekatera imena so vnesena v dveh inačicah in opremljena celo z naglasi. O obliki marsikaterega imena bi se seveda dalo razpravljati. Naše gorsko imenoslovje še ni ustaljeno, še vedno se lomijo kopja celo za Prisank ali Prisojnik. Ni se še pojavil strokovnjak, ki bi se sistematično lotil obdelave imen naših gora. Tomin poziv pred štiridesetimi leti doslej ni našel odziva, kakršnega bi zaslužil. Tako smo po vsej priliki dokončno zamudili, da bi iz pričevanja avtohtonega prebivalstva izluščili preostale manjkajoče stare slovanske osnove imen na štirijezičnem področju Julijcev. Današnji tuji izdajatelji zemljevidov imena enostavno prevajajo v svoj jezik, ali jih pačijo. Mi pa se ne odločimo niti za prevod tako splošnih imen, kot je za primeru *Weissenbach*, *Rio di Montasio* (ki teče — kar v Dunjo) ali pa *Scharten Graben* pod Rabeljsko škrbino ter pišemo zdaj *forca*, drugič zopet *forchia*, kjer sredi *pizz-ov* in *jof-ov* štrli kvišku osamljena — Strma peč. Malo poguma nam ne bi škodilo, da bi vse te *pizz-e*, *pic-e*, *col-e*, *cuel-e*, *cim-e*, *jof-e*, *jovet-e*, *Spitz-e*, *Kogl-e*, in podobna obča imena preudarno prelili v vršče, višje, špice, vršice ..., če se še ne lotimo vsaj očitno popačenim imenom vrniti slovensko podobo. Tuma je registriral imena tedanje dobe, a obenem v mnogih primerih že pokazal na njih slovenski izvor, z namenom, da bi zbrano gradivo strokovnjaki dalje obdelovali. Navedel je celo še do danes neizkoriščene vire. Karta s tako ugotovljenimi imeni v zamejskih krajih danes seveda ne bi bila kaj prida uporabna, kot pravi profesor Planina, a imeli bi zbrano naše narodno blago, kolikor ga je danes še mogoče dokumentirati. Za to gre! Zerovnikov zemljevid ni študija, namenjen je praktični uporabi, zato bi slovenskim imenom bilo treba dodati italijanska, odnosno furlanska, ki so danes v rabi v teh krajih.

Rad bi dodal še nekaj pripomb, ki menim, da bi bile v prid bodoči novi izdaji te karte.

Nenavadno je, da planine odnosno planšarije na karti nimajo posebnega kartografskega znaka. Saj so, poleg planinskih koč in domov, za gorskega turista najvažnejši objekti, zato bi jih bilo priporočljivo markantneje označiti. Znak pa bi lahko izostal pri planinah, ki dejansko nimajo stanov. Mnoge planine so danes opuščene. To so Ribičeva, Radoljška, Ogradi, Kranjska planina. Velika planina (pod Vršičem), Rutarska planina v Trenti, Bukovec, Dobrenjščica. Na Zgornjih Prodirih (čardških) in v Prodirih nad Knežkimi Ravnami so sedaj lovišča z lovskima kočama. Do planine Pod Osojnico pa je speljana cesta, ki v karti ni zarisana; pravtako manjka cest iz Tolmina skozi Zabiški Zadlaz do Perble. Opuščene so tudi planine Dolec, Zagreben, Nad Sočo, Možnica, Koritniška planina, Gozdec, Krejska planina, Turkova planina in v Karavankah planina Svečice. Pogrešamo pa na karti planine Voje, Repečnikov rovt, Dežmanovo planino, Žgrmuč, Brezovo pri Srpenici, v Karavankah pa Markeljnovo, Babo, Razor in planino Pod Golico. Grofova planina na Jelovici je napačno locirana. Ko smo že pri planinah — škoda je lepega bohinskega imena za planino Grintojco, ki je tu nadomeščeno s knjižnim imenom Grintavica in Storeča raven je pač samo Storeč raven, planina Suha pa ni Suha planina, kot se je kartografu zapisalo.

Druga vrsta, za planinskega turista prav tako važnih objektov so lovske in logarske kočje, ki pa na Zerovnikovi karti povsem manjkajo, razen one na Taležu, ki pa kot javna turistična postojanka v knjižici ni omenjena.

V njih ali ob njih najde gorski turist pribežališče v stiski ali vsaj pristrešek, kadar so zaprte. K zatočiščem v sili prištevam tudi podzemne jame in zijavke, ki so primerne za bivakiranje, kot je, na priliko, zijavka na Brinju, ob poti k bivaku II, a je ni na karti, kot tudi ne večine drugih, ki jih je treba vnesti kot naravne zanimivosti. Prepičlo so zastopani tudi studenci.

Na kratko naj omenim še bežno pobrane napake imenoslovja. Pisati je je treba Drežniške Ravne in Knežke Ravne za razliko od Tolminskih ali Zabiških (ne Zabniških) Raven. Danes uporabljamo samo ime Rut za nekdanji Nemški Rut (Nemško Koritnico). Pri Bovcu je zaselek Za Vrzelnjo, manjkata pa še bovška zaselka Ravna in Za Sijo. Nasploh manjka mnogo pomembnih zaselkov, npr. Vintgar, Zg. Laze (ne Lazi), ki so zaselek Spodnjih Gorij in bi morale zamenjati svoje mesto na karti z naseljem Sp. Laze. Niso zapisane gorjanske vasi Višelnica in Poljšica, zapisan pa je njen zaselek Zatrata (Za Trato), Zaboršt pa ne, na njegovem mestu stoji Zbrezno, zaselek Krnice, ki bi ga bilo treba locirati ob cesti na Pokljuko. Manjkata zaselka Dovjega Mlina in Vadiš. Med Jesenicami in Blejsko Dobravo (na karti samo Dobrava) manjkajo nova naselja Lipce, Kočna in Podkočna. Nedoslednost je, da ni Zabrajde, zaselka Bavšice, medtem ko so v Lepeni zapisani vsi kmetije. Muže so Mužje in Mošnja je danes Ravnica, da ne omenjam Bohinjske Češnjice in podobnih imen. Za Tosec imamo več oblik, od katerih se mi zdi Toše najmanj sprejemljiva. Za Široko pečjo nad Martulikom je izpadlo ime Skrnatarica pri koti 2448. Vpisati bi bilo treba imena dolin Lepena, Vrsnik, Slatnik, kjer teče potok Slatnica (oblika Slátenik) ni mogoča!). Možnica, Koritnica, Dunja, Rakolana (Reklanska dolina) pa Radovna in Baška grapa. Ime Polovnik bi bilo treba razpreti čez ves gorski hrbet.

Ne nazadnje bi kazalo označiti Mednarodno Alpsko cesto, ki na vsej trasi skozi Slovenijo prav tod poteka po pravem visokogorskem alpskem svetu.

Se na nek problem Žerovnikove karte bi rad opozoril. V kartografiji je navada, da se z različnimi tipi črk in njih modifikacijami diferencira značaj označenih objektov. To pravilo na karti ni dosledno upoštevano. Najbolj drastičen je primer vasi Martinj vrh, Davča in Podporezen. Vsa tri imena so zapisana z drobno kurzivo, ki je sicer uporabljena za ledinska imena, morala pa bi dominirati med imeni kmetij, ki tem vasem pripadajo (in ki bi jih bilo tudi treba postaviti na rešet). Kmetije so pač naselja nižje stopnje od zaselkov, ki jih je zopet treba ločevati od večjih naselij. Ne-poznavalec pa bi po tej karti upravičeno lahko sklepal, da sta cerkvi Sv. Katarina nad Zasipom in Sv. Volar nad Nadižo tudi naselji, s trdnjavo Kluže vred. Jablanica, zaselek Čezsoče pa naj bi sploh ne spadal med naselbine, saj je zapisan s kurzivo. Nekaj takih zamenjav je tudi pri opisu vrhov, npr. Ciprnik nad Planico, Šmohor nad Krnskimi jezerom, Vršaki nad Hribci (Hribarice).

Dotaknil sem se kartografskih problemov, opozoril na nekaj stvari, ki bi jih kazalo sprejeti v karto in pokazal na nekatere pomanjkljivosti in spodrsaljaje, z namenom, da bi te pripombe koristno služile pri novi izdaji zemljevida.

Hvaležni smo založbi Obzorja za karto, ki pomeni nov korak v naši planinski kartografiji, kartografu Žerovniku pa želimo, da bi mu bilo dano ob naslednji izdaji karto tako obdelati, da bi Julijske Alpe vstale pod nami v čim večji popolnosti in plastičnosti.

Vilko Finžgar

KRONIKA

Osmo zborovanje slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem

Slovenski geografi smo se osmič po osvoboditvi zbrali na Ravnah na Koroškem v dneh od 12. do 14. septembra 1969. Zborovanje se je začelo v petek, 12. septembra dopoldne v Železarskem domu na Čečovju ob udeležbi okrog 150 geografov iz vse Slovenije. Po otvoritvi, pri kateri so bili navzoči predstavniki občinskih skupščin Dravograd, Ravne in Slovenjgradec ter drugih tamkajšnjih družbenih ter prosvetno-kulturnih ustanov, so bili najprej na programu referati, ki so obravnavali deloma geografsko problematiko t. i. koroške regije v mejah Jugoslavije (ozemlja današnjih občin Dravograd, Ravne in Slovenjgradec), deloma pa celotne jugovzhodne Koroške, to se pravi, tudi sosednjih predelov slovenskega dela avstrijske Koroške — Podjune in Velikovškega podgorja. Uvodni referat S. Ilešiča z naslovom »Vloga koroške regije v slovenskem prostoru« je imel predvsem namen, da pregledno predstavi osnovne geografske poteze in probleme te regije v razmerju do celotnega slovenskega prostora, tako tistega, ki je v mejah SRS kakor slovenske Koroške onstran meje. Podrobno in konkretno so te probleme obravnavali, povečini za prostor na obeh straneh meje, referati I. Gamsa o nekaterih prirodnogeografskih potezah jugovzhodne Koroške, J. Medveda o nekaterih njenih družbenogeografskih značilnostih in M. Žagarja o prometnih in turističnih značilnostih obmejne koroške regije.

Ta prvi, izrazito regionalni del zborovanja tudi tokrat, podobno kakor na vseh naših dosedanjih zborovanjih, ni imel samo informativnega značaja, temveč je obravnavanje regionalne problematike močno oprl na stalno tekoča in organizirana, v veliki meri tudi živa terenska raziskovanja. Posebnost pa je bila tokrat primerjava med obema deloma svoj čas enotnega prostora jugovzhodne Koroške, ki jih je po prvi svetovni vojni ločila državna meja in jih še posebno po drugi svetovni vojni usmerila v močno različne razvojne tokove. Referati so hkrati pokazali, kako se je ravno s to novo mejo po sili razmer oblikovala v jugoslovanskem delu Koroške funkcijsko dokaj samostojna, čeprav v podrobnostih notranje precej diferencirana in do neke mere močno na makroregijo celotne Severovzhodne Slovenije navezana družbenogospodarska mezoregija (»koroška regija«); pri tem smo celo njen vzhodni (mislinjski) del, ki dolga stoletja formalno sploh ni spadal pod Koroško, znova začeli z domačini vred šteti na koroško stran.

Istega dne popoldne so se zborovalci razdelili na dve krajši strokovni ekskurziji. Prva, ki jo je vodil prof. I. Gams, si je razen spodnje Mežiške doline s samimi Ravnami in Dravogradom ogledala predvsem Mislinjsko dolino, druga pod vodstvom doc. J. Medveda in M. Žagarja pa se je mimo Prevalj, Mežice, Žerjava in Črne usmerila predvsem v področje odročnih gorskih samotnih kmetij v Koprivni. Pred tem je bila v ravenski Studijski knjižnici otvorena še razstava, ki jo je pripravil Inštitut za geografijo

Univerze v Ljubljani in ki je poskušala vsestransko prikazati rezultate dela slovenskih (in deloma tudi jugoslovanskih) geografov v zadnjih letih, predvsem nekako od zadnje podobne razstave dalje, ki je bila ob našem šestem zborovanju leta 1964 v Velenju.

Ker je bilo zborovanje na Ravnah že naše drugo zaporedno zborovanje v eni od obmejnih regij, iz katerih se slovensko etnično ozemlje nadaljuje tudi čez mejo, je Geografsko društvo Slovenije kot organizator sodilo za umestno, da na njem posvetimo posebno pozornost vprašanjem zamejskih Slovencev, ne samo koroških, temveč tudi vseh drugih. Zato je bil za drugi dan dopoldne postavljen na dnevni red poseben kolokvij o socialnogeografskih procesih zamejske Slovenije, ki pa je seveda problematiko zajel mnogo širše, čez ožje meje geografske stroke, saj so pri njem sodelovali tudi nekateri gostje iz zamejske Slovenije, ki niso vsi geografi. Zvrstilo se je kar 6 referatov. Najprej nam je dr. Mirt Zwitter iz Celovca v jarki luči osvetlil gospodarsko zastavljanje kot pomembno sredstvo za načrtno raznarodovanje koroških Slovencev. Marsikaj, kar nam je povedal, je bilo kaj malo znanega velikemu delu zborovalcev, vsekakor pa bi bilo zelo koristno, če bi o tem kaj večkrat tostran meja kaj slišalo tudi čim več ljudi izven geografskega kroga. Isto velja za referat prof. dr. R. Bednařika iz Gorice, enega od soustanoviteljev našega Geografskega društva, »z naslovom O izseljevanju in preseljevanju slovenske etnične skupine v Italijo«. Dr. Samo Pahor iz Trsta nam je solidno in stvarno predstavil strukturo Slovencev na Tržaškem, F. Mljač iz Trsta vplive gospodarskosocialnega razvoja na spremembe v sestavi prebivalstva Kanalske doline in L. Olas iz Murske Sobote družbenogeografske procese v slovenskem Porabju ob rezultatih terenskega raziskovanja, ki ga je na tem drobnem koščku slovenskega zamejstva izvršil Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani ob sodelovanju Geografskega inštituta Madžarske akademije znanosti. Kolokvij je vsekakor izredno uspel in dal vsemu zborovanju prav poseben in aktualen pečat v času, ko v osrčju Slovenije le preradi pozabljamo, kje je slovenstvo zares in najmočneje ogroženo. Istega dne popoldne so se razvrstile na program t. i. »svobodne teme«, ki so jih prijavili posamezni udeleženci po svoji individualni izbiri. Treba jih je bilo razvrstiti po treh sekcijah, ki so delale istočasno. Razdelitev na sekcije je narekovala bolj časovna zadrega, kakor pa vsebina, saj je bila vsebinska omejitev med I. sekcijo (Regionalna geografija) in II. sekcijo (Splošna geografija) več kot ohlapna, kar velja seveda precej manj za omejitev III. sekcije (Metodika in didaktika geografije). Svobodna izbira tem pa je imela vsekakor zelo pozitivno stran v tem, da so vsi referati brez izjeme bili skrbno, solidno in zainteresirano ter prav nič improvizirano pripravljene, da so zato tudi naleteli na močno diskusijsko pripravljenost, ki pa jo je, kakor je to že skoraj neozdravljiva tradicija, bistveno zaviralo pomanjkanje časa. Treba bo torej še učinkoviteje razmišljati o tem, da se programi tako plenarnih sestankov kakor sekcij v prihodnje izdatno manj natrpajo s številom referatov, ali pa da se istemu njegovemu številu odmeri daljši čas.

V sekciji za regionalno geografijo so referirali M. Pak o geografskem razvoju naselja Ravne po letu 1945, M. Natek o gospodarski razvitosti koroške regije, M. Zgonik o deagrarizaciji v Dravski dolini s posebnim ozirom na proces ozelenjevanja in pogozdovanja ter B. Belec o transformaciji vinorodne pokrajine Vzhodnih Slovenskih Goric v luči socialnopolitnega razvoja. V sekciji za splošno geografijo so referirali I. Vrišer o malih mestih v SRS, Jelka Kunaver o pomenu in vlogi storitvenih dejavnosti, Jurij Kunaver o kvantitativni tehniki v sodobni geografiji, Simona Pirš o nekaterih geografskih vidikih železarstva v SRS, M. Vojvoda o problematiki planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah in F. Bernot o meteoroloških vzrokih poplav v Piranu. V sekciji za metodiko in didaktiko geografije je referiral J. Medved o vlogi in mestu didaktike in D. Radinja o novih spoznanjih o obliki zemlje v geografski luči.

Razen tega je Z. Knez-Štrbenc vodila razgovor o geografskih krožkih, razpredla pa se je seveda tudi že kar tradicionalna diskusija o položaju geografije v učnih programih razne vrste šol, o učbenikih in njihovi uporabi itd.

Zborovanje se je končalo v soboto, 13. septembra proti večeru z izrednim občnim zborom Geografskega društva Slovenije, ki je bil potreben zaradi spremembe nekaterih členov pravil, ter z zaključnim plenarnim sestankom. Sklepe tega sestanka objavljamo spodaj posebej, med njimi so še posebno značilni tisti, ki zadevajo sistematično sodelovanje geografov pri raziskovanju slovenskega zamejstva ter pri objavljanju rezultatov teh raziskav. Izrečena je bila tudi zahvala občinskim skupščinam vseh treh občin koroške regije, ki so organizacijsko in materialno izdatno podprli zborovanje, pokazali živo zanimanje za obravnavano problematiko ter bodo omogočili tudi tisk posebnega zbornika, v katerem bodo objavljeni referati z zborovanja. Zahvala je šla tudi drugim inštitucijam iz koroške regije, ki so pokazali razumevanje za zborovanje, med njimi še posebno Studijski knjižnici na Ravnah, ki je omogočila organizacijo razstave. Predsedstva vseh treh občin so priredila za zborovalce tudi prijeten sprejem v Mežici.

Naslednjega dne, 14. septembra, je velika večina zborovalcev odšla na avtobusno ekskurzijo po vzhodnem delu zamejske slovenske Koroške na poti Labot—Grebinj—Djekše—Kneža—Velikovec—Klopinjsko jezero—Dobrla ves—Pliberk—Holmec—Prevalje. Ekskurzijo je vodil ob pomoči I. Gamsa Vl. Klemenčič. Zaradi pomanjkanja časa na kolokviju o zamejskih Slovencih je prof. Klemenčič tudi svoj, za ta kolokvij pripravljeni referat »Nekateri elementi socialnogeografske preobrazbe slovenskega in narodno mešanega ozemlja Koroške« prenesel kar v teren, kar je verjetno še pripomoglo k njegovi živosti. Da se je ekskurzije udeležila velika večina vseh zborovalcev, je dokaz, da se tudi širši krog slovenskih geografov interesira za probleme zamejske Slovenije in da želi poznavanje teh problemov posredovati tudi naprej.

Zdi se mi, da spada naše ravensko zborovanje v že kar dolgi seriji dosedanjih med najbolj razgibane. Kar smo morda pogrešali, je bilo več časa za diskusije, kaka splošno postavljena metodološka problematika, pa poleg udeležbe zastopnikov zamejskih Slovencev udeležba zastopnikov geografije iz drugih republik, brez katere nismo, razen na zadnjih dveh zborovanjih, nikdar bili in ki bi bila verjetno ravno z vidika zamejske problematike še posebno umestna.

S. I.

Sklepi osmega zborovanja slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem od 12. do 14. 9. 1969

Potem ko smo slovenski geografi, zbrani na 8. republiškem zborovanju na Ravnah na Koroškem od 12. do 14. septembra 1969, sprejeli na znanje referate in diskusijo o geografski problematiki jugovzhodne Koroške ter jo obiskali na študijskih ekskurzijah, in potem, ko smo slišali izvajanja strokovnjakov iz zamejskih Slovencev in referate domačih geografov o socialnogeografskih procesih v slovenskem Porabju, na Koroškem, v Beneški Sloveniji, na Goriškem in Tržaškem, smo prišli do naslednjih sklepov:

1. Da bi javnosti predočili heterogenost v gospodarski in kulturni rasti slovenskih predelov, naj geografi v naslednjem razdobju posvetijo več skrbi geografskemu proučevanju sodobnih prostorskih procesov nerazvitih področij na Slovenskem.

2. Izredno nagle socialnogeografske spremembe v zamejski Sloveniji, ki vodijo do korenitih sprememb v etnični strukturi prebivalstva, nam nalagajo dolžnost, posvetiti večjo skrb njihovemu proučevanju, pri čemer moramo naše delo koordinirati z raziskovalci iz zamejske Slovenije. Dobljene rezul-

tate je treba v večji meri objavljati in jih vključevati v vse oblike učnega procesa.

3. Geografsko društvo Slovenije naj oživi preučevanje geografske terminologije in njene uporabe v strokovni literaturi, priročnikih in v šolski praksi. Posebej naj pokrene vprašanje rabe tujih geografskih imen.

4. Geografsko društvo Slovenije naj pokrene sistematično timsko preučevanje sodobnih didaktičnih in metodičnih načel geografskega pouka in njihovega izvajanja v sedanji učni praksi na osnovnih in srednjih, še posebej pa na strokovnih šolah.

5. V zvezi z resolucijo 8. kongresa geografov SFRJ v letu 1968 v Makedoniji naj odsek za geografski pouk Geografskega društva Slovenije v povezavi z Zavodom za šolstvo SRS pokrene preučitev in revizijo geografskega učnega programa na razredni in predmetni stopnji osnovne šole. Izdelati je potrebne predloge za koordinacijo in postopno izpeljavo učnih programov na prehodu med predmetno skupino »spoznavanja družbe« (4. in 5. razred) in stopnjo predmetnega pouka (6., 7. in 8. razred osnovne šole).

6. Geografsko društvo Slovenije naj v proslavo petdesetletnice svoje ustanovitve organizira jubilejno zborovanje, ki bo posvečeno zgodovini slovenske geografije in njeni današnji vlogi in pomenu.

Ravne na Koroškem, 13. 9. 1969.

Simpozij o socialni geografiji v Ruskamenu pri Omišu

V dneh od 22. do 26. septembra 1969 se je vršil v hotelu Ruskamen pri Omišu simpozij o t.i. »socialni geografiji«. Organiziral ga je ob priliki 500-letnice zagrebške univerze Inštitut za geografijo vseučilišča v Zagrebu pod vodstvom organizacijskega odbora, ki so ga sestavljali kot predsednik prof. dr. Ivan Crkvenčič, kot člani pa še prof. dr. Mladen Friganović, docent dr. Ivo Baučič in asistent Mr. Milan Vresk. Kot predavatelji so sodelovali nekateri vidnejši domači in inozemski geografi, ki se posebej ukvarjajo s socialno geografijo, udeležilo pa se je simpozija vse skupaj čez 80 udeležencev. Poleg domačih je bila najmočnejša skupina iz Zvezne republike Nemčije, še posebno iz Münchena, saj je bila ena od glavnih osnov za skneanje simpozija ravno dolgoletno sodelovanje med münchensko socialno-geografsko šolo in med jugoslovanskimi, še posebej hrvatskimi geografi. S posameznimi udeleženci pa so bile zastopane še Avstrija, Belgija, CSSR, Finska, Italija, Madžarska, Poljska, Sovjetska zveza in Velika Britanija. Referati so bili čitani največ v nemškem, deloma pa tudi v angleškem in srbskohrvatskem jeziku. Poskrbljeno pa je bilo tudi za ustrezne prevode.

Ker je bila želja organizatorjev, da bi simpozij razpravljal na osnovi konkretnih preučitev predvsem o metodoloških vprašanjih te raziskovalne smeri, je bilo seveda pričakovati živahnih in plodnih diskusij. Ta pričakovanja so se tudi izpolnila in to že takoj prvi dan, ko sta bila po otvoritvi najprej na sporedu načelna referata W. Hartkeja (München) o osnovnih načelih socialnogeografskega raziskovanja in S. Ilešiča o položaju socialne geografije v sklopu geografske znanosti (ta referat je posebej objavljen v tem »Geografskem vestniku«). Ob njih se je sprožila nenavadno živa in kar ostra, čeprav vedno stvarna diskusija, ki je bila dober uvod k popoldanskim referatom, ko so bili na vrsti I. Crkvenčič, ki nam je predstavil nekatere socialnogeografske procese na Hrvaškem, M. Friganović z referatom o dnevnih migracijah na Hrvaškem kot pokazatelj družbeno-gospodarske mobilnosti prebivalstva in prof. H. Bobek z Dunaja z referatom o važnosti in metodah socialno-geografskega raziskovanja velikih prostorov.

Drugi in tretji dan (23. in 24. septembra) so se zvrstili še tile referati: K. Ruppert (München) o preverjanju socialno-geografskih koncepcij pri planiranju, F. Schaffer (München) o mobilnosti prebivalstva kot činite-

lju prostorske diferenciacije, Maria Dobrowolska (Krakov) o dinamiki in strukturi naselij in njihovih socialno-ekonomskih posledicah, B. Sárfalvi (Budimpešta) o regionalni diferenciaciji in geografski interpretaciji socialne strukture vasi, J. Maier (München) o metodah in problemih socialnogeografskega karakteriziranja in tipiziranja turističnih občin, I. Baučić (Zagreb) o metodah raziskovanja transformacij obalnega področja Hrvatske ob primerih iz srednje Dalmacije, Vl. Djurić (Beograd) o funkcijski klasifikaciji in tipologiji naselij v SR Srbiji, M. Radovanović (Beograd) o zgodovinskih in genetskih zakonitostih razvoja naselij v SR Srbiji, M. Pannonov (Skopje) o družbeno-ekonomskih transformacijah ruralnega okolja v Makedoniji in Vl. Klemenčič (Ljubljana) o poskusu socialnogeografske klasifikacije občin v Sloveniji.

Zadnja dva dneva simpozija (25. in 26. septembra) sta se vršili dve enodnevni ekskurziji, prva v pokrajino okrog Imotskega in ob spodnji Cetni, druga do Sibenika in slapov Krke. Razen tega smo si drugi dan popoldne pod strokovnim vodstvom ogledali Split vključno njegove nove, socialnogeografsko posebno značilne predmestne in obmestne četrti.

Simpozij formalno ni imel splošnega mednarodnega značaja, saj je šlo na njem bolj za dialog med nemškimi in hrvatsko-slovenskimi »socialnimi geografi«; dejansko pa je vendar dobil tak značaj in s tem ustvaril solidne temelje za prihodnje mednarodno, širše zajeto sodelovanje v tej raziskovalni smeri. Vsekakor je uspel nad vse pričakovanje, za kar se imamo zahvaliti tudi dobri pripravljenosti in solidni organizaciji. Zato smo hrvatskim socialnim geografom za to pobudo lahko vsi hvaležni.

S. I.

Konferenca regionalne podkomisije za izrabo tal v deželah vzhodne Srednje Evrope v Mariboru (oktober 1969).

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani je svoj čas prevzel nalogo, da organizira tretjo konferenco regionalne podkomisije za izrabo tal v socialističnih deželah vzhodne Srednje Evrope. To je podkomisija, ki je bila ustanovljena v okviru Komisije za izrabo tal Mednarodne geografske unije in je doslej zasedala dvakrat (na ustanovnem sestanku, ki ga je sklical leta 1960 Inštitut za geografijo Poljske akademije znanosti v Varšavi in na sestanku, ki ga je leta 1964 organizirala Madžarska akademija znanosti v Budimpešti). O dosedanjem delu te podkomisije in o delovnih akcijah v okviru sodelovanja med navedenimi državami smo v »Geografskem vestniku« že sproti poročali, zato ni potrebno, da bi zdaj znova označevali vse to delo.

Konferenca se je vršila v Mariboru v prostorih Višje tehniške šole od 7. do 9. oktobra 1969. Udeležili so se je razen članov podkomisije iz Poljske, ČSSR, Nemške demokratske republike, Madžarske, Romunije, Bolgarije in Jugoslavije tudi nekateri gostje iz drugih držav (Zvezne republike Nemčije, Italije in Norveške) ter nekaj slovenskih in drugih jugoslovanskih geografov. S tem je konferenca dobila značaj malega mednarodnega simpozija.

Konferenco je otvoril v imenu organizacijskega odbora prof. S. Ilešič, pozdravili pa so jo član Izvršnega sveta SRS dr. Vladimir Bračić, v imenu občinske skupščine Maribor podpredsednik M. Raič, v imenu Združenja mariborskih visokošolskih zavodov direktor višje tehniške šole dr. inž. Bogdan Volavšek, v imenu Zveze geografskih društev SFRJ prof. dr. I. Crkvenčič in v imenu mariborskega aktiva Geografskega društva Slovenija prof. Mr. Mavricij Zgonik. Delo konference je vodil predsednik podkomisije prof. Jerzy Kostrowicki. Na konferenci so referirali o vprašanjih, ki so v zvezi s študijem izrabe tal, še posebno z njegovo metodologijo po posameznih včlanjenih državah prof. J. Kostrowicki (Poljska), I. Crkvenčič in Vl. Klemenčič (Jugoslavija), T. Jordanov (Bolgarija), Z. Hoffman (ČSSR), G. Enyedi (Madžarska), W. Roubitschek (NDR), W. Biegajto (Poljska), W. Stola (Poljska) in J. Velcea (Romunija). Izven programa je referiral še E. Czasti

iz kartografskega inštituta v Budimpešti o tehničnih problemih v zvezi s prihodnjimi delovnimi načrti podkomisije. V zaključkih je bil postavljen program dela za čas do prihodnjega mednarodnega geografskega kongresa, ki bo leta 1972 v Kanadi, pa do eventualne mednarodne evropske konference, ki je v načrtu za leto 1971 v Budimpešti. Sklenjeno je bilo tudi, da bo regionalna podkomisija nadaljevala svoje delo združeno v smeri dosedanje mednarodne komisije za izrabo tal kakor tudi v smeri komisije za tipologijo agrikulture, ki deluje pri Mednarodni geografski uniji in ki bo zasedala septembra 1970 v Veroni v Italiji.

Med konferenco je bila prirejena poldnevna strokovna ekskurzija v Haloze in v Ptuj, na dvodnevni ekskurziji po kongresu (10. in 11. okt.) pa so udeleženci napravili pot iz Maribora čez Dravograd in Velenje ter Ljubljano na Bled in v Bohinj ter po Soški dolini do Nove Gorice in čez Kras do Kopra in Portoroža. Sprejeme jim je priredil Izvršni svet SRS (med ekskurzijo v Ptuj) ter Občinska skupščina Maribor hkrati z Združenjem mariborskih visokih sol (v mariborski Višji agronomski šoli). Vsi ti so krepko podprli tudi organizacijo zborovanja.

S. I.

Inozemski geografi v Sloveniji v letu 1969

V okviru prijateljskih stikov med univerzo v Minsku in univerzo v Ljubljani je v januarju obiskal ljubljanske geografske inštitucije (z dvema predavanjima) prof. dr. Viktor Zavrjev z ekonomske fakultete beloruske državne univerze v Minsku.

V maju je obiskala Slovenijo študentska ekskurzija Geografskega inštituta Univerze v Fribourgu (Svica) pod vodstvom prof. J. L. Piveteaua. Konec maja je bil gost Filozofske fakultete v Ljubljani prof. Etienne Juillard z Geografskega inštituta Univerze v Strasbourgu (s predavanjem o metodologiji proučevanja urbane mreže v Franciji). V avgustu je obiskal Inštitut za geografijo Univerze znanstveni sodelavec Poljske akademije znanosti Teofil Lijejski, v septembru pa doc. Teofila Jarowicka z Univerze v Krakovu z namenom, da se seznanj z našim delom v geografiji turizma.

Ob priliki zasedanja regionalne podkomisije za študij izrabe tal v vzhodni Srednji Evropi, ki je bilo oktobra v Mariboru (gl. posebno poročilo), so obiskali Slovenijo Dr. Jerzy Kostrowicki, Dr. Wl. Biegajło in dr. Wladislawa Stola (vsi iz Inštituta za geografijo Poljske akademije znanosti), dr. G. Enyedi z Geografskega inštituta Madžarske akademije in E. Czasti iz Kartografskega inštituta v Budimpešti, Dr. Zd. Hoffmann (Geografski inštitut akademije, Praga), dr. T. Jordanov (Geografski inštitut Bolgarske akademije znanosti), dr. W. Roubitschek (Univerza M. Lutra, Halle), Dr. K. Ruppert (Gospodarskogeografski inštitut Univerze, München), prof. Brun Adel Tschudi (Geografski inštitut Univerze, Oslo), prof. dr. Carlo Vanzetti in dr. Lorenzetti (Inštitut za agrarno ekonomijo in politiko, Verona) in prof. dr. Ion Velcea (Inštitut za geografijo Akademije znanosti, Bukarešta).

Delo Geografskega društva Slovenije v letu 1969

Najpomembnejša akcija društva v letu 1969 je bila priprava in izvedba 8. zborovanja slovenskih geografov od 12. do 14. septembra na Ravnah na Koroškem. O samem zborovanju poročamo posebej.

Po zborovanju je bil na Ravnah tudi izredni občni zbor Geografskega društva Slovenije. Na tem zboru so prisotni razpravljali o nekaterih sklepih, ki jih je sprejel plenum GDS 20. I. 1969 in o spremembah in dopolnitvah

društvenih pravil, ki jih je moralo društvo uskladiti z novim zakonom o društvih, zaradi vpisa društva v novi register društev Slovenije.

Na prvem plenumu društva v letošnjem letu se je izkazalo, da je društvo v zelo slabem finančnem položaju. Pokazalo se je, da društvo s takimi finančnimi sredstvi, ki jih je imelo takrat na razpolago, ne more uspešno delovati; ker v letu 1968 ni dobilo nikake podpore, je bil izhod le v tem, da se opre na lastna sredstva, s tem da se zviša letna članarina in tako omogoči vsaj nujno administrativno poslovanje. V zvezi z višjo članarino pa je bil sprejet sklep, da imajo člani 20% popust pri cenah publikacij, ki jih izdaja društvo in popust pri vseh prireditvah, ki jih organizira društvo. Te sklepe je občni zbor na Ravnah sprejel, prav tako tudi predloge o spremembah in dopolnitvah pravil. Nova pravila društva bodo objavljena v Geografskem obzorniku 1969, št. 3—4. Za organizacijo zborovanja je društvo dobilo subvencijo od republiške in izobraževalne skupnosti.

Odsek za geografski pouk je z Zavodom za šolstvo SRS pripravil od 20. do 24. januarja t. l. tečaj za izpopolnitev znanja predavateljev geografije na gimnazijah in strokovnih šolah. Udeležencev je bilo nad 50. Člani odseka so sodelovali pri spremembah učnega načrta geografije za srednje šole. Vodja odseka prof. Tone Oblak se je udeležil tudi sestanka komisije za pouk pri Zvezi geografskih društev Jugoslavije.

Odsek za znanstveno delo je pripravil diskusijski večer o sistemu univerzitetnega študija geografije v Sovjetski zvezi (referent je bil doc. dr. Darko Radinja). V njegovem okviru je poročal tudi prof. S. Ilešič o 21. mednarodnem geografskem kongresu v Indiji. Člani odseka so sodelovali tudi pri pripravi in organizaciji zborovanja na Ravnah.

Geografski vestnik 1968, je izšel v začetku leta. Razpošiljanje tega letnika je prevzel Oddelek za geografijo FF v Ljubljani. Geografski obzornik 1969 je izšel letos v treh zvezkih, številka 3—4 je dvojna. Tudi letos za izdajo Geografskega obzornika društvo ni dobilo subvencije, temveč je stroške izdaje krilo z naročnino in dohodki od oglasov. Zato je moralo poiskati tudi cenejšo tiskarno.

Društvo je letos, na vabilo Prirodoslovnega društva Slovenije, sodelovalo s svojim predstavnikom na več sestankih, kjer se je razpravljalo o delu prirodoslovnih krožkov na šolah. Društvo je v zvezi s tem izdelalo program geografije, po katerem bi krožkarji lahko delali.

Društvo je v sodelovanju z republiškim koordinacijskim odborom gibanja Znanost mladini, razpisalo tekmovanje iz znanja geografije in sodelovanje mladih na raziskovalnih taborih doma in v tujini.

Od aktivov GDS delujejo aktivni v Ljubljani, Mariboru, Kranju in Celju. Pri delu aktivov se pojavljajo mnoge težave. Zlasti je njihovo delo oteženo zaradi tega, ker je večina članov izven kraja, kjer je sedež aktiva in jih je zato težko pritegniti k skupni akciji. Najlažje je zbrati člane ob seminarjih, ki jih priredi Zavod za šolstvo.

Ljubljanski aktiv je priredil v letu 1969 tale javna predavanja: Svetozar Ilešič, S poti v Indijo (9. januarja), France Habe, Preko Danske do norveških fjordov in ledenikov (6. februarja), Darko Radinja, Geografski vtisi iz Sovjetske zveze (6. marca), prof. France Bernot, Sneg in snežni plazovi (5. aprila), prof. Ciril Hubad, S poti po Jugoslaviji (8. maja) in Metod Vojvoda, Geografski vtisi iz Walesa (15. novembra). Dne 13. aprila je aktiv organiziral strokovno ekskurzijo v okolico Sevnice pod vodstvom V. Kokoleta in M. Šifrerja.

F. Lovrenčak

VSEBINA — TABLE DES MATIÈRES

Razprave — Articles

Vladimir Kokole — Vera Kokole (Ljubljana): Urbanizacija podeželja v Sloveniji (z 2 kartama v prilogi)	3
The Urbanization of Countryside in Slovenia	25
Borut Ingolič (Ljubljana). Nekaj elementov pri proučevanju obmestnega dela občine Bežigrad (z 2 risbama v tekstu)	25
Some Elements in the Study of the Urban Influence as disclosed at the example of the Suburban Part of the Commune of Bežigrad (North-Eastern part of Ljubljana)	38
Vladimir Klemenčič — Mirko Pak (Ljubljana): Nekateri elementi gospodarsko-geografskega razvoja Rakitne (s 5 risbami in 3 fotografijami v tekstu)	39
Elements of the Economic-geographic Development of Rakitna, a Settlement on a wooded Karstic Plateau south from Ljubljana	58
Dariko Radinja (Ljubljana): Renške Dobrave — pokrajinski stik med fluvialno akumulacijo Soče in periglacialno akumulacijo Vipave (z 1 risbo in 5 fotografijami v tekstu)	61
Renške Dobrave — Région du contact entre l'accumulation fluvio-glaciaire de la Soča et l'accumulation périglaciaire de la Vipava	74

Manjši prispevki — Petits articles

Dušan Novak (Ljubljana): O barvanju potoka v Križni jami (z 1 risbo v tekstu)	75
Coloration du ruisseau karstique de la Grotte de Križna jama	79

Razgledi — Notes et Comptes Rendus

Svetozar Ilešič (Ljubljana): Položaj socialne geografije v sklopu geografske znanosti	81
La position de la géographie sociale dans le cadre de la science géographique	90
Svetozar Ilešič (Ljubljana): XXI. mednarodni geografski kongres v Indiji	91
XXe Congrès International de Géographie à New Delhi	92
Svetozar Ilešič (Ljubljana): Močan korak naprej h kompleksni in dinamični geografiji podeželske pokrajine (ob mednarodnem simpoziju, Liège, 1969)	105
Un fort pas en avant vers une géographie complexe et dynamique de la campagne (à propos du Symposium International de Liège, 1969)	108

Književnost — Bibliographie

Novosti iz književnosti o Sloveniji

Krajevni leksikon Slovenije, I. knjiga (Jakob Medved)	109
Svet med Muro in Dravo (Jakob Medved)	110
Katarina Kobe-Arzenšek, Prvi tekstilni industrijski obrati na Slovenskem (Milan Natek)	112
Katarina Kobe-Arzenšek, 125 let tekstilne tovarne Prebold (Milan Natek)	113

Novosti iz književnosti o Jugoslaviji

Igor Vrišer, Centralna naselja v Jugoslaviji (Vladimir Klemenčič)	111
F. E. Jan Hamilton, Yugoslavia (Svetozar Ilešič)	115
Cvijičev zbornik (Mirko Pak)	119
Ivo Baučić, Cetina (Ivan Gams)	122

Nekaj novosti iz geomorfološke književnosti

Karl Albert Habbe, Die wärmzeitliche Vrgletscherung des Gardaseegebietes (Milan Šifrer)	124
The Encyclopedia of Geomorphology (Ivan Gams)	125

Iz hidrogeografske književnosti

Frankdieter Grimm (Leipzig), Das Abflussverhalten in Europa — Typen und regionale Gliederung (Darko Radinja)	126
Flussregime und Wasserhaushalt, Freiburg 1968 (Darko Radinja)	127
Mnogoletnje kolebanja stoka i verojatnostne metodi ego račeta (Darko Radinja)	128

Nekaj novosti iz prebivalstvene geografije

Franz Schaffer, Untersuchungen zur sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Grosswohngelieten am Beispiel Ulm-Eselsberg (Mirko Pak)	129
Miroslav Macka, K některým metodickým problémům studia dojíždění do zaměstnání (Milan Natek)	131
Stanisława Bartosiewiczowa — Irena Czarnecka, Przyczynek do problemu codziennych dojazdów pracowniczych (Milan Natek)	132

Regionalno-geografske novosti

A. Lah, Naše sosedne države (Ivan Gams)	135
Paul in Germaine Veyret, Au coeur de l'Europe: Les Alpes (Ivan Gams)	134

Iz ostale tuje geografske književnosti

Mélanges de géographie physique, humaine, économique, appliquée, offerts à M. Omer Tulippe (F. Lovrenčak)	136
Research Problems in Hungarian Applied Geography (S. Ilešič)	137

Kartografske novosti

Nove topografske karte Jugoslavije (V. Finžgar)	138
Izdelava tematskih kart v Vojno-geografskem inštitutu Jugoslavije (V. Finžgar)	140
Marko Zerovnik, Julijske Alpe (V. Finžgar)	141

Kronika — Chronique

Osmo zborovanje slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem (S. I)	145
Sklepi osmega zborovanja slovenskih geografov na Ravnah na Koroškem od 12. do 14. 9. 1969	147
Simpozij o socialni geografiji v Ruskamenu pri Omišu (S. I)	148
Konferenca regionalne podkomisije za izrabo tal v deželah vzhodne Srednje Evrope v Mariboru, oktober 1969 (S. I)	149
Inozemski geografi v Sloveniji v letu 1969	150
Delo Geografskega društva Slovenije v letu 1969 (F. Lovrenčak)	150

GEOGRAFSKI VESTNIK XLI — 1969

Izdalo in založilo Geografsko društvo Slovenije v sodelovanju z Inštitutom za geografijo Univerze v Ljubljani. — Izšel decembra 1969. — Naklada 1000 izvodov. — Natisnilo Grafično podjetje Cetus, Celje.

